No : 23

Nisan 1942

İDAM CEZASI

Osman Nuri Uman
T. C. Merkez Bankası Hukuk Müşaviri

Sayın Profesör Doktor Sadi Irmak'ın Son posta Gazetesinde idamı mucip olacak fillerin ceza kanunumuzda çoğaltılması lüzumunu izah eden yazısı, lehde, aleyhde bir takım münakaşalara yol açtı. Ben şimdiye kadar bu mühim mevzua ceza hukuku mütehassıslarımızın karışmasını bekledim. Beklemenin sona ermeyeceğini anlayınca, mevzuun, ihtisasım dışında olduğuna bakmayarak, düşündüklerimi yazmayı bir vazife saydım:

Sahasının genişletilmesine luzun gösterilen büyük cezanın aleyhinde olan mülâhazalar, muhakemeler, düşünceler, misaller ve kanun lar onun lehine olanlardan daha kuvvetli, daha çoktur.

Esasen idam cezasının bütün bütün kaldırılması veya bırakılması devrimizin en büyük bir meselesidir. Bu cezaya eski devirlere doğru inildikçe daha ziyade önem verildiği görülmektedir, fakat eski devirlerin beğendiği ne kadar müesseseler, bilhassa ceza müesseseleri vardır ki bunların bu gün insanlık için acı bir hatıra olmaktan başka bir tarafı kalmamıştır. Esirlik, her türlü işkence müesseseleri bu kötü cezaların birer tipidir. Kanaatimce, idam cezası da bu müesseseler gibi yok olma yolunu tutmuştur.

Vücude tatbik edilen eski zaman cezalarından hâlâ yaşayanlar, idam ve kırbaç cezalarıdır. Bir de Alman ceza kanununun 42 inci maddesine göre umumî edep ve ahlâka ağır ve tehlikeli surette tecavüz eyleyenler hakkında tatbik edilen hadımlaştırma «castration» cezası vardır ki bu ceza erkeğin kudretini izale eden ameliyat ile tatbik olunur. Bu cezanın uzviyet üzerindeki tesirleri pek derindir.

İdam Cezasının Bir Tarihçesi :

Mısır. — Eski Mısır'da idam ve cisme tatbik edilen diğer cezalar ifrat dereceye vardırılmıştı. Ana ve babasını öldürenlerin vücutları dikenler içine atılarak yakılırdı. Çocuğunu öldüren ana ve baba,

343

kucağında ölü çocuğu olarak üç gün, üç gece halka teşhir edilirdi. Katle teşebbüs eden kimse idam edilir, katli menetmeğe muktedir iken etmiyen cürüm ortağı sayılırdı.

Mısırlılar hayvanların hayatını çok koruduklarından, teammüd ile hayvan öldürenleri idam ederlerdi. Sözünü ve yeminini bozanlar, iftira edenler idam olunur, yalancı şahitlerin evvelâ elleri kesilir sonra idamları icra edilirdi. Hükûmet sırlarını düşmanlara bildirenlerin dilleri koparılırdı. Zina fili başkasının hakkına ve umumî ahlâka tecavüz ve nesebin karışmasına sebep olduğundan zina eden erkeğin tenasül uzvu ve kadının burnu kesilirdi.

Hamurabı Dusturu. — Babil ve Asurda cari olan Hamurabı düsturu en eski bir kanun olup âmmeye ve şahıslara karşı yapılan bir çok suçlar için idam veya diğer beden cezaları tayin eylemişti.

Çin ve Japon eski hukukunda pek çok suçlar idamı mucip idi.

Türk ve Mogol Hukuku. — Cengiz Han bütün Türk ve Mogol kabilerini idaresi altında toplayıp Çini de zaptettikten sonra 1205 senesinde, askere, idareye ve hukuka ait bir çok hükümleri içine alan «Uluğ Yasa» adlı kanunlar mecmuasını yaptı. Uluğ'da ceza hukuku bakımından önemli esaslar vardır. Adam öldürmenin, hırsızlığın, evli kadının ırzına geçmenin cezası idam idi. Devlet aleyhine irtikap edilen suçların ekserisi için idam cezası konulmuştu: İtaatsizlik, isyan, ihanet, casusluk, sihirbazlık edenler idama mahkûm olurlardı.

Cengiz'in hukuk siyaseti, daha evvelki hukuk rejimlerinin kan gütme siyaseti değildi, hakikî bir ceza siyaseti idi.

Musevi Dininde İdam. — Kasitle katlin cezası idamdı. Hırsızlık, sihirbazlık, zina da idamı mucip suçlardandı.

Museviliğe göre idam cezası bir hüküm ile tatbik edilir, yalnız yalancı bir Peygamber çıkıp musevileri başka Allahlara tapmağa teşvik ederse, halkın bu Peygamberi taşlarla öldürmesi Tevratın bir hükmüne göre caizdir. Bazı âlimler bu hükümden, Amerikadaki Lynch usulünün müsevilikten geldiği neticesini çıkarmışlardır.

İslâmda Ve Osmanlı Devletinde Ceza Hukuku. — Müslümanlığın ceza hukukunda, kendisinden evvelki ceza sistemlerinin başlı vasıfları görülür. Müslümanlıktan evvel Araplarda öldürülenin yakınları, öldürenden veya yakınlarından intikam alırdı. İntikam esası arap kabileleri arasında daimî harp halini meydana getirmişti. Daimî harp halinin öldürülen için bir bedel verilerek sulh yapmakla önüne geçi

lebilirdi. Bedele diyet denilirdi ki bir zaman on deve, sonraları yüz deve idi. Müslümanlık şahsî intikam yerine kısas usulünü koydu.

Müslümanlıkta, müteammit katili, maktulün varisleri kısas yolu ile öldürmek hakkını haizdirler.

Yine Müslümanlıkta beden üzerinde tatbik olunan diğer nevi cezalar vardı.

Çalanın ilk defa sağ eli, ikinci defa sol ayağı kesilir, üçüncü defa, tevbe edinciye kadar hapse atılırdı. Zina edenler, şarap içenler âmme intizamını ihlâl eyleyenler için dayak cezaları tatbik olunurdu. Bu cezalara «haddi şer'i» denilirdi. Gerek kısas, gerek «haddi şer'i» denilen bu beden cezaları hukuku şahsiye mahiyetinde idiler, yani bunlardan sahipleri vaz geçebilirler veya sulh olabilirler, ve karşılık olarak bir bedel alabilirlerdi. Bu haklara da «hukuku abid" denilirdi.

Şahsın haklarından başka âmmenin emniyet ve huzurunu, memleketin sükûn ve asayişini ihlâl eden fiiller için Devlete tanılmış bir cezalandırmak hakkı vardı ki buna «taziri şer'i» denirdi. Bu tazir, yani ceza tekdir, dayak, para cezası, hapis ve idam gibi nevilere ayrılmıştı. Bu cezalar Devlet reisinin emrile «ululemr ile) tatbik edilirdi. Tazirler bir zaman adilâne tatbik edilmiş, fakat sonraları islâm devletlerinde, Osmanlı Devletinde tam keyfi bir mahiyet almışlardı. Osmanlı Devletinde değer bir çok yolsuzluklar gibi bu keyfi cezaların da önüne geçilmek için tanzimat devri açılmıştır. Bu devri açan Gülhane hattıla can emniyeti ilân edilmiş, bir sene sonra 3 mayıs 1840 tarihli ceza kanunnamesi konulmuş, sonra bunun yerini 14 temmuz 1851 tarihli kanun almış ve nihayet şimdiki kanunun tatbiki tarihine kadar meri olan 9 Ağustos 1858 tarihli kanun, 1810 Fransa kanunundan iktibas edilerek meydana getirilmiştir. Tanzimatçılar mevzuatı garplaştırmak siyasetini takip etmekle beraber, bu kanunun birinci maddesinde şer an ululemr'e ait olan tazirin derecelerini tesbit maksadile tanzim edildiği ve ancak şer'an muayyen olan hukuku şahsiyeye halel gelmiyeceği ve ayrıca 171, 172, ve 181 inci maddelerde, kısas ile diyet için şer'iye mahkemelerine varisler tarafından müracaat edilebileceği beyan edilmiştir.

Bu suretle eski ceza kanunu idamı mucip katil suçlarının camiamın menfaatleri bakımından cinayet mahkemelerinde, ve mirasçıların alakaları, yani onların kısas veya diyet haklarının temini cihetinden şer'iye mahkemelerinde muhakeme ve cezalarının tatbik edilmelerini mümkün kılmak istemiştir.

345

Bu tafsilattan maksadım, din ile devletin tefrik edilmemesi yüzünden doğan çok gayri tabii bir vaziyeti, biri adlî, diğeri şer'î iki ceza kanununun varlığını belirtmekdir. Bu ikilik, tabiatile, kısası, idamı ve diğer cezaları mucip suçları çoğaltmıştır.

***

Medeniyet, idam cezasının tatbikını derece derece, yavaş yavaş azaltmıştır. Onsekizinci asır insanlık felsefesinin nufuzu altında kalan sonraki asırlarda hep bu felsefenin tesirleri görülür.

İdam cezasının kalması veya kaldırılması münakaşaları oldukça eskidir ve medeniyet ilerledikçe, mizaç ve tabiatlar yumuşadıkça bu münakaşalar çoğalmıştır.

Orta çağda idam cezasına evvelâ hıristiyanlık vicdanı karşı gelmiştir. Hıristiyanlığın „Kilise kanı uzaklaştırır„ vecizesi her tarafa yayıldı. Bununla beraber kiliseye çok bağlı olanlar arasından bile idam cezasını müdafaa edenler çıktı. Vaktile Paris ve Romada ilâhiyat profesörü olan saint thomas, en büyük suçu işleyenlerin yaşamalarına müsaade edilmekten doğacak içtimai tehlike, idam cezasının hafifletilmesinden doğacak faydadan daha ziyade ise o vakit idamın pek yerinde olacağını söylemiştir. Büyük dir mücrimin maddî, manevi menfaatı veya selâmeti için gösterilecek fazla, luzumsuz hassasiyet ve duygularla bir takım masumların feda edilmemesi fikrini ileri sürüyor.

Klasik mektep üstatlarından J J. Rousseau ile Beccaria da idam cezasını münakaşa etmişlerdir. Rousseau kendi eseri olan «İçtimai mukavele» deki Hükümlere dayanarak hayata tasarruf iktidarını insanların içtimai mukavele ile cemiyete tevdi ettikleri fikrindedir. İnsanlar hayatlarını cemiyete bedava tevdi etmemişler, bunun için teminat ve karşılık almışlardır. Bu karşılık da cemiyetin kendisile mukavele akteden kimselere hayatlarının tehdit edilmiyeceğine dair verdiği teminattır. İnsanlar cemiyete girdikleri zaman ileride bir katilin kurbanı olmamak için kendileri birini katlederlerse öldürülmelerine razı olmuşlardır.

Beccaria, Rousseau nun fikrinde değildir. O, insanın hayat hakkından daha evvel feragat etmesini kabul etmiyor. Beccaria yalnız siyasi karışıklık devirlerinde idam cezasının tatbikını istiyor, fakat sakin, normal zamanlarda bu cezanın korkutucu, ibret verici tesirini kabul etmiyor.

Néo-classique ve pozitivist mektebin içinde de bu zıt fikirlere tesadüf edilir. Lombrozo idam cezasına taraftardır. O, bu cezada, anadan cani doğanların izaleleri çaresini görüyor. Garofalo ayni fikri müdafaa ederek, onaltıncı ve onyedinci asırlarda toptan tatbik edilen idam cezalarında, ırkın tasfiyesi bakımından, faydalı tesirler buluyor.

Bunlara mukabil Enrico Ferri cinaî sosyoloji eserinde idam cezasına karşı geliyor. Ferri'ye göre idam cezasının korkutucu bir kuvveti ve faydalı bir tesiri olmak için pek geniş nisbetlerde tatbik edilmesi icap eder ki bunun zamanımız vicdanının temayüllerile telif olunamıyacağı fikrindedir.

İdam cezasının bügünkü vaziyeti : Bu günkü vaziyetten maksadım, harbin başlamasından evvelki zamandır. Çünkü bu harbin başından beri, büyük, küçük, meşgul, gayri meşgul devletlerin kanunlarındaki değişiklikleri takip mümkün olmamıştır. Fakat, her halde bu harp devrinde idam cezası kaldırılmamış, belki onu icap ettiren suçları kanunlar çoğaltmış, muhakkak ki kanunî veya keyfî idam tatbikatı çok artmıştır. Bu cezanın bir çok memleketlerde mevcut olduğuna eminiz; (hususile Avrupanın Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya, Rusya gibi büyük devletlerin de) geçen cihan harbinden evvel Almanyada idam cezasının ilgası cereyanı pek kuvvetlenmişti.. Şimdiki harpten evvel İngilterede aynı cereyan kendini şiddetle göstermişti.

Bu cezayı, kanun veya filiyat ile kaldıran Devletler de vardır, geçen büyük harpten evvel idam cezası Danimarkada, Finlandiyada fiilen kaldırılmıştı. 1867 Belçika ceza kanununda idam cezası bulunmamakla beaber 1862 senesindenberi bu memlekette idam cezası tatbik edilmemiştir. Yine geçen cihan harbinden evvel idam cezasını kanunla ilga edenler Birleşik Amerikanın bazı küçük devletlerile, Portekiz, Felemenk, Romanyadır. İsviçrede 27 Mayıs 1874 tarihli taşkilâtı esasiye kanunu ile idam cezası kaldırılmış, fakat bu kanunda sonraları (1879) yapılan tadilât ile her kantona bu cezayı koymak selâhiyeti tanınmıştır. Bunun üzerine bazı kantonlar idamı kabul etmiş, bazıları etmemiştir. İsviçrenin yeni kanununda idam cezası yoktur. Norveç'de 1902 tarihli ceza kanunu idamı kaldırmıştır.

Geçen Büyük harpten sonra. – Avusturyada üç Nisan 1919, İsveç'de 7 Haziran 1921, Danimarkada 1930, İspanyada 8 Eylül 1932, tarihli kanunlarla kaldırılmıştır. Arjantin ve Avusturalya da idam cezasının ilga etmiştir. Yine Harpten sonra yeniden tanzim olunan bazı ceza kanunlarında meselâ yeni İtalya ve Polonya ceza kanunlarında idam cezası vardır.

* * *

İdam cezasının aleyhinde felsefeye, cinaî siyasete ait olmak üzere bazı fikirler ileri sürülür. Felsefeye sapanlar hayatı insana cemiyet vermediği için almağada hakkı yoktur, diyorlar. Fakat buna saint Thomas'ın yine şu muhakemesi cevap teşkil eder: Cemiyet insanın hayatı için zarurî ise o kendi bakası ve inkişafı için lâzım olan bütün hakları kullanabilmelidir.

İdam cezası aleyhine cinaî siyaset bakımından ileri sürülen şu itiraz çok kuvvetlidir:

İdamın telâfisi imkânsızdır, idamdan sonra adlî bir hata sâbit olursa sair cezaların bu sebepten «muhakemenin iadesi» yolu ile kaldırılmaları kabil iken idam ile buna imkân kalmaz.

Adlî hata idam cezaları aleyhine ileri sürülen en esaslı itiraz olduğundan bunun mahiyeti üzerinde biraz durmak yerinde olur. Muhakemenin iadesini mucip olan hata için mülga usulü muhakemei cezaiye kanunumuzda (adlî hata) istilâhı yoktu. Netekim bu kanunun iktibas edildiği Fransız ceza muhakemeleri usulü kanununda da adlî hata tabiri yoktur. Fakat bu ıstılâh muhakemenin iadesi sebeplerinin hepsini içine alır.

Fransada Lyon postasının basılmasından ve postacının katlinden idama mahkûm Lesurques'ün [*] idamdan sonra masumiyetinin anlaşılması, Dreyfus'ün haksız olarak kat'iyet kesbetmiş bir ilâmla kürek cezasına mahkûm olması âmme efkârında büyük heyecanlar hasıl ettiğinden Fransızlar, 8 Haziran 1895 tarihli bir kanunla iadei muhakeme sebepleri arasına mutlak, şamil ve bütün adlî hataları ihtiva edecek bir sebep daha koymuşlardır.

Bu sebep «mahkûmun masumiyetini isbata medar olacak yeni bir vakıa» olarak ifade edilmiştir. Bu vakıa her şey, meselâ fennî bir icad da olabilir; bir icad ki hükme esas olan hadiselerin başka türlü takdir edilmesi lüzumunu meydana çıkarır. Fransada Danval isminde bir eczacı karısını arsenikle zehirlemek suçundan mahkûm olmuştu. Çünkü yapılan otopside kadının vücudunda bir kaç miligram arsenik bulunmuştu. Arseniğin ise normal bir vücutta bulunmıyaca-

[*] 27 Nisan 1796 senesinde Vert Komünün'de Lyon postası dört kişi tarafından basılarak çantalar gasp ve postacı da katledilmişti. Lesurque'ün dostlarından Guenot'dan şüphe edildiği için bu adam bir aralık tevkif ve sonradan tahliye edildi. Fakat bu defa Lesurque'ün katiller arasında bulunduğu, bunların katilden evvel yemek yedikleri hanın hizmetcileri tarafından teşhis edilmesi üzerine, Lesurque idama mahkûm oldu ve idam hükmü icra edildi. İki sene sonra (1798) bu cinayetin faillerinden Duboscq tevkif edilerek mahkûm oldu. Duboscq, Lesurque'e o kadar benziyordu ki şahitlerin bu benzeyişe aldanarak Lesurque'ün katil olduğuna şahidlik ettikleri anlaşıldı.

ğı fennî hakikatten doğan bir kanaat idi. Daha sonra, yeni bir takım keşifler, bu kanaatı değiştirdi. Böbrek zarlarının kifayetsizliğinden doğan yeni bir hastalığın, zehirlenen bir vücuttaki alâmetlere benzer âraz gösterdiği tesbit edildi. Bu fennî keşif, muhakemenin iadesi için yeni bir vakıa teşkil etti ve Danval hakkındaki mahkûmiyet kararı muhakemenin iadesi yolu ile ortadan kalktı (26 Birinci kânun 1923).

Fennî bir hakikat ve kanaate müsteniden mahkûm olan eczacı idam edilmiş olsaydı, halkın âdalete olan itimadı, evvelki kanaatı değiştiren bu yeni keşif ve icat üzerine ne kadar sarsılırdı. Şimdiki ceza muhakemeleri usulü kanunumuzda muhakemenin iadesi için tayin olunan beş sebebin (madde 327) sonuncusunu yeni vakıa ve deliller teşkil eder.

İdama karşı diğer bir itiraz da, onun faydasız olduğudur. İdam cezasile cinayetlerin önüne geçilebilecekse, onun meşruiyeti inkâr edilemez. Fakat bu cezanın fenalığa istidadı olanları korkutmadığı bazı idam kararlarının icrasında hazır bulunanların sonradan idamı mucip bazı suçları irtikâp etmelerile, icra edilen idamları hiç görmemiş, hatta işitmemiş bir çok kimselerin ise ömürlerinde en hafif bir suç işlememelerile sabit olmuştur. Bir de idam cezasını kanun veya filiyat ile kaldıran bazı memleketlerde bu yüzden cinayetlerin artmadığı da tesbit edilmiştir. Görülüyor ki, idam cezasının leh ve aleyhindeki deliller kat'i değildir; idam cezasının korkutucu, ibret verici tesiri inkâr edilemez, ve bu sebeple askerî ceza kanunlarına bir çok fiiller için idam cezası konulmuştur.

İstatistikler, idam cezasının ilga edildiği yerlerde öldürme suçlarının arttığını göstermiyor. Bazı devletler idamı evvelâ fiilen ilga etmişler ve bu ilgadan sonra cinayetlerin artmadığını görünce ilgayı kanun ile de teyid etmişlerdir. Gerçi Kolombiyada idam cezasının ilgasından (1910) sonra bir müddet cinayetlerin arttığı görülmüştür.

Fakat buna orada ilga edilen idam cezasının yerine nihayet yirmi seneyi aşmıyan hapis cezasının konulması sebep olmuştur.

Mevzuatımız: Türk ceza kanununda kasıtla öldürenin cezası 18 – 21 sene ve bazı hallerde 22 – 24 sene ağır hapistir.

Fakat kanunun tayin ettiği yakın akrabayı, birden ziyade kimseyi, Büyük Millet Meclisi âzasını öldürenlerle, canavarca bir hissin tesiri altında işkence ve eziyet yaparak, yangın, su baskını gibi bir âfet husule getirerek oldürenlerin ve umumiyetle müteammit katillerin cezası idamdır.

349

Bunlardan başka âdi bir katli, idam ile cezalandıran bir kaç şiddetlendirici sebep ceza kanunumun 450 inci maddesinde gösterilmiştir. Bu suretle Türk ceza kanunu adam öldürme suçlarından dokuz türlüsünü idam cezası ile cezalandırmıştır.

*
* *

İdam cezaları, âmme efkârını, vicdanını çok tehyiç eden suçlarla cemiyet düzenini bozan cürümler için lâzımdır. Birinci nevi suçlar için ceza kanunumuzun 450 inci maddesinde ve ikinci kısım cürümler için aynı kanunun 125 — 167 inci maddelerinde kâfi miktarda idam cezaları vardır.

Bu maddelerden kanun vazımızın idam cezasının tertibinde içtimai, müşterek ve devletci bir telakkisi bulunduğu, Devletin muhafaza ve müdafasını gaye edindiği anlaşılabilir.

İdam hakkında bir hükmü ihtiva eden ana yasamızın 26 ıncı maddesini nasıl anladığımızı izah için aşağıdaki tafsilâtı arza lüzum gördük:

Umumî ve hususî affın gayesi Cemiyetin, adalete ve içtimaî menfaata ait bazı mülâhazalarla suçluyu takip veya onun hakkında hükmolunan cezayı tatbik etmekten temamen veya kısmen vazgeçmesidir. Bu maksatla camia bazan takibi meneder veya durdurur. Bazan cezaları tecil, tebdil eder veya hafifletir; bazan da bir takım mahkûmlar için mahkemelerin küküm veya kanunun tayin ettiği mahrumiyetlere nihayet verir. Sayılan bu hallerde Cemiyetin, geniş manasında bir af yaptığı beyan edilebilir. Bu geniş mânadaki af, sahasına, tesirlerine ve gayesine göre umumî af, hususî af, mamnu hakların iadesi adlarını alır. Umumî ve hususî af yollarının, alâkadarların, menfaatları düşünülmeksizin ahlâkî ve çtimaî yüksek bir takım düşüncelerle açıldığına şüphe yoktur.

Umumî ve hususî af haklarının, tarihin ve an'anelerin tesiri altında kalınmazsa, teşri meclislerine ait olduğunu kabul zarurî olur.

Esasen muasır hukukda af yolu olmalı mı?

Kanuna karşı geldikleri için takip edilen kimselerin lehine olarak neden kanunun faaliyeti felce uğratılsın. Takibat başlamış, adalet remzi, terazinin kefelerine hakkın bütün sebeb ve hikmetlerile ve badisenin bütün hususiyetlerile ağırlığını vermiş; bu veziyette iken devletin başka bir kudreti, bir (autorité) si mahkemelerin istiklâl ve hâkimiyetlerinden doğan bir kararı nasıl iptal edebilir.? Af selahiyetinde bir nevi nizamsızlık, memlekette adlî teşkilât kurmak ihtiyaç ve zaruretine bir tecavüz vardır. Af kudreti mantıkdan ziyade an'anelere dayanılarak izah edilebilir. Mutlak hükümdarlıklarda bu hak

İlâhî bir mahiyet alarak bir çok mücrimlerin cezadan kurtulmaları için keyfî, istisnaî bir kudret kaynağı olmuştur.

Bu mülâhazalara rağmen af kudreti bütün teşkilâtı esasiyelerce kabul edilmiştir. Adlî bir hatanın yapılabilmesi ihtimali, kanunların bazen pek şiddetli olan hükümlerini insanî hislerle tadil etmek lüzumu ve nihayet bazı kimseleri bazı hallerde şiddetten ziyade merhamet ve şefkat ile idare etmek mülâhazası bu yolun açılmasını haklı gösteren sebeblerdir. Aflar kanunun tatbikına mani olacağına göre sırf mantık af hakkının da kanunu yapana ait olmasını icap eder.

Mazide bütün afları teşri meclislerine veren devirler ve kanunlar olduğu gibi bu günde ker iki affı teşri meclislerinin selâhiyetlerine koyan kanunlar da vardır. İhtilâl ve inkilâp meclisleri ekseriya her iki affı kendilerine hasrederler. Fransız ihtilâlinin III üncü senesi Teşkilâtı esasiyesi bu hakkı millet meclisine vermişti.

Yine Fransada 1871 de seçilip bütün hâkimiyeti nefsinde toplıyan Millet meclisi umumî ve hususî affı kendisine hasreylemisti. Fransızların şimdiki teşkilâtı esasiyelerine göre umumî aflar Meclise, hususî af Reisicumhura aittir.

Amerikada umumî af bir kanun ile olur, hükmedilen mücazatın tecili ve affı Reisicumhura aittir. Fakat Amerika mebuslar Meclisinin ittiham ettiği kimseler hakkında verilen mahkûmiyet kararını Reisicumhur af ve tecil edemez.

İsviçrede, icra ve teşri kuvvetlerinin bir derece birliği prensibi ve kuvvetli bir millî hâkimiyet esası mevcut olduğundan umumî ve hususî afların her ikisi İsviçrede iki teşri Meclisine verilmiştir.

İngiltere'de hem umumî, hem hususî af kral namına Hükûmete aittir.

Osmanlı Devletinin kanunu esasisinde af hakkı, «Mücazatı kanuniyenin tahfifi veya affı» kelimelerile Padişaha verilmiş, fakat umumî afdan bu kanun hiç bahsetmemiştir.

Sonra yapılan tadillerde, af yine Padişahın hakları meyanında (Madde 7) «Mücazatı kanuniyenin tahfif veya affı, Meclisi umuminin tasvibile affı umumî ilânı» şeklini almıştır.

Bu günkü teşkilâtı esasiye kanunumuz, umumî ve hususî afları Büyük Millet Meclisinin bizzat ifa edeceği, yani Hükûmete terk ve tefviz edemiyeceği vazifeleri arasına koymuştur. (Madde 26) Her iki af hakkının Meclise verilmesi onların içtimaî ve umumî menfaatların muhafazasını gaye edinen bir müessese telâkki edildiğini gösterir.

351

Esasen Teşkilâtı esasiyemiz muayyen bir kimsenin istifade edeceği diğer bir nevi affı, sırf merhamet ve şefkat tedbiri sayarak onu icra kuvvetine tevdi ve mahkûmun şahsına raci muayyen sebeblere hasretmiştir ki bunlar da mahkûmun daimî hastalık, ihtiyarlık gibi şahsî aciz ve sefalet halleridir. (Teşkilâtı esasiye kanunu madde 42)

Katiyet kesbetmiş idam kararlarının Büyük Millet Meclisine arzından sonra bu kararlar üzerinde Meclisin yapacağı muamelenin mahiyeti bir hâkimiyet tasarrufudur ki bu tasarruf kararın tasdiki veya reddi suretlerinde tecelli eder. Red halinde Meclis hususî af hakkını kullanmış olur. Millet Meclisinin idam kararları üzerindeki hâkimiyet tasarrufunun kaynağı devletin ceza siyasetidir.

Bu siyaset yalnız objektif bir mahiyeti haizdir, yoksa suçun maddî ve kanunî delillerini araştırmak, hâkimlerin takdir haklarına karışmak gibi mahkemelere has salâhiyetlere dokunmaz. Büyük Meclise ait bu siyaset, onun kullanılışında gösterilen hassasiyet yeni bir ceza kanunu projesi tanzim edilirken idam cezasında takip edilecek yolu da bize gösterir.

352

No: 24

Son İspanya Dahilî Harbi

(Baş tarafı 942 yılı 2 sayılı Ad. C. dedir.)

Tercüme Eden:
Tarık E. Yenisey

II

Diplomatik himayenin mevzubahs olabilmesi için, himaye görecek olan kimseye, hukuk ahkâmı hilâfına olarak, bir zarar iras edilmiş olması şarttır. Yukarıda bahsettiğimiz şirketin Fransız hissedarları, İspanya Hükümeti tarafından vazedilmiş olan kararların gerek Hukuku Düvel umumî kaidelerine, gerekse Muahedeler ahkâmına uygun bulunmadıklarını iddia edebilirler mi?

Hukuku Düvel mucibince, ecnebilere ait hususî emlâk, menafii umumiye namına ancak muayyen ahvalde ve tazminat itası şartiyle alınabilir. Muahedelere gelince, bunlarda, her def'a doktrine istinad edegelmişler ve bu prensibe riayet lüzumunu her fırsatta ilân eylemişlerdir. Bugünkü günde, hususî şahısların kendi aralarında ve eşhası hususiye ile Devlet beyninde cari münasebatta, ferde ve ferdin serbestce tekâmülü mefhumuna karşı beslenen saygı, bu tekâmülün icabatından olarak lüzumunda bazı emlâkın, bir çok şartlar altında, istimlâkini mucib kılmaktadır. Ancak, bu takdirde, tazminat itası şarttır. Medenî dünyanın büyük kısmında bügün câri olan bu usul, beynelmilel muahedat ile teyid edilmiş bulunmaktadır.

1914 senesinden evvelki devirlerde aktedilmiş olan Muahedelere kadar çıkmaya lüzum yoktur. Bu devirlerde dahi herkesce makul sayılan mevzubahis esas, son senelerde de Devletlerin imzaladıkları bir çok siyasî Muahedelerde, ticaret ve ikamet Anlaşmalarında yer bulmuştur. Misal olarak, 29 Şubat 1924 tarihli İtalya — Arnavudluk ikamet muahedesi ile Almanya ile Birleşik Amerika beyninde münakit 8 Kanunuevvel 1923 tarihli ticaret Muahedesini zikredebiliriz: Birinci Muahedenin ilk maddesi (bend 9), menafii amme icabatı ola-

rak, münasib tazminat itası şartile, bazı emlâkın istimlâk edilebileceğinden, 6 ıncı maddesi de, yine tazminat vermesi kaydile, yapılabilecek müsaderelerden bahsetmektedir; ikinci Muahedenin birinci maddesi de (bend 3), âkit taraflar tebeasının, kanun dahilinde ve tazminat itası şartile, mallarının alınabileceğini âmir bulunmaktadır. Polonya Hükümeti de, bir çok Devletlerle akteylediği ticaret ve ikamet Muahedelerinde, ayni prensibe riayet göstermiştir. Türkiye ile de Lozan'da imzaladığı 23 Temmuz 1923 tarihli Muahedenin 8 inci maddesi mucibince, istimlâk hakkında tazminat itası kabul edilmiş bulunmaktadır. Yine 15 Haziran 1931 tarihinde Birleşik—Amerika Hükümeti ile akteylediği Muahede de, usulü dairesinde tazminat verilmesini âmir bulunan ahkâmı mevcuddur. Askerî ihtiyacat için vaki olacak müsaderelere gelince, bunlar hakkında da Polonya tazminat itasını kabul etmiştir. (12 Mayıs 1922 tarihli Polonya—İtalya Ticaret muahedesi). Çinle akteylediği 18 Eylûl 1929 Muahedesinde bile, ecnebilere ait emvali hususiyenin tecavüzden masum bulunduğu prensibi vazedilmiş olup, bu hususta her hangi bir noksanı karşılamak gayesiyle, «en müsait Devlet muamelesi» hükmü ayrıca dercedilmiş bulunmaktadır. Polonyanın istiklallerine yeni kavuşan komşuları da ayni suretle hareket eylemekte ve ecnebî emvaline karşı gösterilmesi lâzım gelen saygı bakımından aslâ kusur etmemektedirler. Finlandiya ile Birleşik — Amerika (13 Şubat 1934), Finlandiya ile Almanya (24 Mart 1934) ve Estonya ile Fransa (15 Mart 1929) beyninde aktedilmiş olan ticaret Muahedeleri ayni titizliği göstermektedirler.

Bahsettiğimiz bütün bu Muahedeler, ecanibe ait hususî emlâka karşı saygı gösterilmesini âmir bulunan ahkâmı ihtiva etmektedirler. Sovyet Rusya dahi, marksist prensiblere reğmen, bu kabil ahkâmı kabul etmiş bulunmaktadır. 3 Mart 1918 tarihli Brest—Litovvsk Muahedesine müzeyyel Rus—Alman Mukavelesi ile Rus—Alman Malî Anlaşması (17 Ağustos 1918), ve yine Brest—Litovvsk Muahedesine müzeyyel Avusturya—Macaristan—Rusya Muahedesi ve 12 T. evvel 1925 tarihli Alman—Sovyet Muahedesi mucibince, Sovyetler Alman, Avusturya ve Macar tebeasının Rusyadaki hususî emlâkine dokunmayacaklarını taahhüt etmiş bulunmaktadırlar. Bu hususta daha sarih bir fikir verebilmek için, 12 Teşrinievvel 1925 Muahedesinin 8 inci maddesini aynen zikretmeyi muvafık buluyoruz. İşbu maddede şöyle denilmektedir: «âkit Devletler tebeasından birine ait olup kanuni şekilde memlekete ithal edilmiş bulunan sermaye, mal, gemi ve sair her nevi eşya. Hükümet veya mahallî makamat tarafından ancak

millî kanunlar ahkâmı dahilinde ve tazminat itası şartiyle, müsadere olunabilirler.»

Bütün bu muahedeler gösteriyorki, milletlerin kabul ettikleri bir hakikat varsa o da, ecanibe ait hususî emval ve emlâke riayet edilmesi lâzım geldiği ve ancak âdilane bir tazminat itası şartile bunların müsadere edilebileceğidir. Ecanib ile yerlinin müsavatını güden kanunlar muvacehesinde dahi, Hukuku Düvel'in ecanibe bahşettiği asgarî hukuku nazarı itibare almak icab eder. Ve zaten, doktrin bakımından, vaziyet her vakit bu şekilde tecelli etmiştir. Almanya ile Romanya arasında çıkan bir ihtilaf dolayısile hakem tayin edilen M. (R. Fazy), 27 Eylûl 1928 tarihli kararında, Hukuku Düvel hükümlerini iltizam ederek, şöyle diyordu: «Ecanibe ait emvali hususiyeye riayet olunması prensibi, hiç şüphsiz ki, Hukuku Düvelce kabul edilmiş bulunan umumî prensiplerdendir». Avusturyalı hukukşinalardan M. (Verdross) da, ayni şekilde düşünmekte ve gerek doktrin sahasında, gerekse tatbikatta elde edilen neticeleri nazarı itibare alarak, ecnebilere ait emval ve emlâkin masûniyeti lüzumunu tebaruz ettirmektedir. Hukuku Düvel'de istimâl bahsini tetkik ettiği sırada, ayni şekilde beyanı mütalea eden İngiliz hukukcusu M. (A. Fachiri), Birtish year book of International lavv adlı mecmuada şöyle yazmaktadır: «Tazminat talebinde bulunan Devletin talebinin kabulü için iki şartın bulunması lâzımdır. Bu şartlardan ikincisi, müsadere olunan emlâk için her hangi bir tazminat verilmemiş olması, veya verilmişse, emlâkin hakikî kıymetile mütenasib bulunmamasıdır. «Protection of citizens abroad» adlı eserinde, ecnebilerin himayesine müteallik meseleler mütahassısı olan Ameri alı M. (Borchard) da diyor ki: «amme menfaatları icabatından olarak müsadere edilen emlâki hususiye hakkında tazminat itası, beynelmilel sahada kabul edilmiş bulunan bir keyfiyettir» Hukukşinasların mevzuubahs mesele hakkındaki bütün bu mütaleaları, bizi temamen tatmin edecek mahiyettedir. Beynelmilel hukukî birliklerin kararları da bu kanaati ayrıca takviye etmektedirler «International lavv Association» adlı Birliğin, 34 üncü konferansı nihayetinde aldığı kararda şöyle denilmektedir: «her hangi bir ecnebiyi, dolayısile olsa dahi, malından bilâtazminat mahrum etmek, Hukuku Düvel prensiblerine muhalif bir hareket teşkil eder».

Bu gibi kaidelerin sağlam oldukları, zamanla tebeyyün etmiştir. Onlara karşı ara sıra yapılagelmekte olan taarruzlar hiç bir semere vermemiştir. 1913 senesinde, "İtalya'daki sigortaların inhisar altına alınması ve ecnebilerin hukuku" mevzuuna dair yazdığı bir makalede Profesör (Andinet) diyor ki: «Devletler, ecnebilerin hukukuna ve

hususiyetle emval ve emlâkine riayet etmelidirler". Ve umumî harbden evvelde, „İtalyadaki ecnebî hayat sigorta şirketleri" ne dair (Edouard Clunet) nin yazdığı „İstişare" adlı eseri, (Anzilotti), (Asser), (L. von Bar), (Holland), (Gabba), (Henri Lammasch), (C. Lyon–Caen), (Enest Roguin) ve (Albéric Rolin) gibi sahibi şöhret bir çok hukukşinaslar tarafından takdirle karşılanmıştır. Devletleri, beynelmilel vazifelerini ifaya davet eden müellifin, işbu eserinde şu satırları okuyoruz: «Devletin, arzu ettiği şekilde kanun yapmak hakkı, ecnebilerin muahadelere istinaden iktisab etmiş oldukları hakları tanımamazlık etmiye kadar gidemez. Ecnebiler, bulundukları memleket kanununun tâdilini istiyemezlerse de, bu suretle gördükleri zarar ve ziyanların tazminini taleb etmek hakkını haizdirler».

Zikrettiğimiz bütün bu fikir ve mütalâalar, ecnebinin her türlü emval ve emlâkinin bilâtazminat müsadere edilemiyeceği prensibini vazıı kanunun dikkat nazarına arzetmektedirler.

İşbu prensip, yalnız emvali gayrimenkuleye değil, fakat ayni zamanda emvali menkuleye de taallûk etmektedir. Muhtelif müşkülât muvacehesinde idarî makamatın müracaat eyledikleri malûm usul, yani müsadere usulü, emvali gayrimenkule hakkında olduğu gibi, âdilane bir tazminat itasına vabestedir. Birleşik — Amerika Hükûmeti, meşhur bir davaya dair hakemin Amerika aleyhinde vermiş olduğu kararı kaydi ihtirazî ile icra etmekle beraber, harbi umumî esnasında hali inşada bulunan gemileri müsadere etmiş olmalarını şu suretle mucib göstermek istemiştir „Hükûmet, Devlet topraklarında bulunan yerli veya ecnebiye ait emvali hususiyenin müsaderesine, âli menfaatlar icabettirdiği taktirde, müsaraat edilebileceğine Hukuku Düvel'in cevaz verdiği kanaatındadır, şu şartla ki, âdilane tazminat ita kılınmış olsun».

Malları müsadere olunan kimsenin, harp zamanında dahi, tazmin edilmesi bir kaidei umumiyedir. „Kara harbi kanun ve usullerine müteallik Lahey Nizamnamesi" nin 52 inci maddesi, işgal ordularının işgal olunan yerler ahalisinden yiyecek, içecek gibi yardımlar isteyebileceklerini kayd etmektedir. Lâkin işbu Nizamnameyi imza eden mürahhaslar, emvali hususiyenin mümkün mertebe masumiyetini temin için, mevzubahs yardımın ancak bazı şartlar dahilinde yapılabileceğini tasrih eylemişlerdir: yardımın, memleketin kudreti ile mütenasip olması ve yerli ahalinin vatanları aleyhine harp harekâtına iştirake mecbur tutulmamaları kaydolunmuştur. Bu yardımın da, ancak işgal edilmiş olan mıntıkanın Kumandanı tarafından verilecek müsaade üzerine yapılabileceği ilâve edilmiştir. Bahsettiğimiz

Nizamname daha ileri giderek, müsadere edilen mallar bedelinin, mümkün ise derhal tediye olunmasını, aksi takdirde bir makbuz verilmesini ve bu makbuz tutarının en kısa bir zamanda ödenmesini tasrih etmektedir.

M. (Ferraud) müsaderelere dair yazdığı bir kitapda, tazminat lüzumunu izaha çalışmıştır. «Tazmin edilmeden herhangi bir mal müsadere edildiği takdirde, *Haksız ve sebebsiz bir zenginleşme* mevcuddur. Diğer taraftan, amme menfaatı da, tazminat verilmesini icab ettirmektedir: gerek sulh ve gerek harp zamanında mallar bilâtazminat müsadere edildikleri takdirde, ahali ve fertler asabileşmekte, hububat ve erzak gizlenmektedir; ve bu suretle, istenilen gayeye vüsul imkânsız bir hale gelmektedir».

Hakemlerin bu hususta vermiş oldukları kararların cümlesinin hakka riayeti iltizam ettiklerini görmekle bahtiyarız. (Norveç gemileri) davası dolayısile verilen 12 T. evvel 1922 hakem kararı bunun en parlak bir misâlidir. (Goldenberg et Fils) meselesinde (29 Eylûl 1928 hakem. harbiumumî esnasında, malları bilâtazminat müsadere edilmiş olan eşhası hususiye lehinde karar vermiştir.

Demek oluyor ki, emvali hususiyenin masûniyeti, emvali gayri menkûlenin tazminatsız istimlâkine ve emvali menkulenin de bedellerinin ödenmeden müsaderesine cevaz vermemektedir. Pek eski olmakla beraber (8 K. sani 1802), «İngiliz alacaklarının haczi» meselesini burada hatırlatmak faideli olur: Amerika İstiklal harbi sırasında muharib on üç Devlet malî sıkıntıya düştükleri cihetle, hazineye para bulmak için İngiliz tebaasına ait evali hususiyenin müsaderesine kalkışmışlardır. Ancak 19 Teşrinievvel 1794 tarihli Jay Muahedesinden sonradır ki Birleşik – Amerika Hükümeti, bu suretle zarar görmüş olan İngiliz tebaasına tazminat itasını kabul etmiştir. Bu maksatla muhtelit bir Komisyon teşkil olunmuş, fakat bir çok müşkülât zuhur ettiği cihetle, az zaman sonra Komisyon dağılmıştır. Bu vaziyet üzerine, iki Hükûmet, «hâkeme müracaat suretile ihtilafı halle muvaffak olmadılarından, toptan bir meblağ tediye şekli gibi diplomatik tarik ile meseleye bir sureti hal bulmaya» karar vermişlerdir. Demek oluyor ki, daha 1802 senesinde, emvali hususiyenin masûniyeti hakkındaki prensip, muharib Devletler tarafından dahi kabul edilmiş bulunmaktadır.

En çetin beynelmilel ihtilâflar sırasında dahi emvali hususiyeye riayet olunması lâzım geldiği fikri, zamanla zayıflayacağı yerde, kesbi kuvvet eylemektedir. Beynelmilel harp halini derpiş

eden, yukarıda bahsettiğimiz Lahey Nizamnamesinin 53 üncü maddesi (bend 1), «Devlete ait olanlardan gayri, bilumum sermaye, esham ve sairenin müsaderesini» meneylemektedir. Almanya bile, 1914 harbi sırasında Belçika topraklarını işgal ettiği zaman, zahiren de olsa, bu kideye muhalif hareket etmemiştir. İlk zamanlar işgal orduları bu kaideye riayet etmek istememişler, fakat pek şiddetli hadiseler üzerine, (Van Lumm), 19 Eylul 1914 tarihinde, Belçika Millî Bankasından alınan paraların iadesini vâd etmeye mecbur kalmıştır. Bu söz yerine getirilmemiş ise de (Von Lumm)'un keyfiyeti tanımış olması tarihe geçmiştir.

Harbin icabatından olarak emval ve emlâke vâki olan zararların tazmin edilemeyeceği keyfiyeti, mevzubahs prensibe halel iras etmez; müdafaa veya hücüm dolayısile husule gelen zarar, sebebi mücbire tahtında husule gelen bir zarardır ve tabiatile mesuliyeti dai değildir.

Demek oluyor ki, emvali hususiyenin her türlü tecavüzden masûn bulunduğu kaidesi, Hukuku Düvel bakımından esaslı bir kaide teşkil etmektedir. Bu kaide, her hangi bir Devlet hakkında caridir. Ona, muzaffer Devlet dahi riayetle mükelleftir. Birleşik—Amerika ile İngiltere beyninde zuhur eden bir ihtilâf münasebetiyle (18 Ağustos 1910), hakem intihap edilen M. (Fred Nielsen), bu hususu inzar eylediği raporda, beynelmilelcilerin doktrinleri, siyasî Muahadeler, Devlet adamlarının beyanatları ve ilhak beyannamelerinden aldığı misallerle teyit etmiştir. İşbu prensib, millî hâkim üzerinde de icrai te'sir eylemiştir. (United States v. Percheman) — (1833) — meselesinde, Amerikalı hâkim, bugün dahi kuvvetini muhafaza eden şu kararı vermiştir: «Emvali hususiye müsadere ve hukuku hususiye de ilga edilecek olursa, medenî âlem tarafından kabul edilmiş bulunan hak ve adalet mefhumu tecavüze uğramış olur. Milletler bazan başka hâkimiyetler altına düşerler; lâkin onların temellük hakkı bâkidir». Ve bu karardan bir Asır sonra, Lahey Beynelmilel Adalet Divanı 6 sayılı kararında (10 Eylûl 1923), aynı lisanı kullanmıştır:

«Divan, bu meselede, kanunî ve ahdî ahkâmdan mütevellit hukuku hususiye müvacehesinde bulunmaktadır ve denilebilir ki, Hukuku Düvel bakımından, Devletlerin tevarüsü prensibini kabul etmeyenler dahi, hukuku hususiyenini hâkimiyeti kendine geçen Devlete karşı dermeyan olamayacağını iddia edemezler». Ve daha ileride, Divan, hukuku hususiyenin himayesi hakkında verdiği kararın, Muahade ahkâmı ile de müeyyid bulunduğunu kaydeylemektedir.

Şüphe götürmez bazı hakikatlar varsa, onlar da, hali sulhda, Re-

isi Devletin menafii umumiye mevzubahs olsa dahi, ecanibin malını bilâtazminat müsadere edemiyeceği, muharib Devletin bile, böyle hareket etmek istediği takdirde, efkârı umumiyenin husumetiyle karşılaşacağı ve hâkimiyeti kendisine intikal eden Devletin de, tevarüs ettiği topraklarda bu kaideye tebaiyyet etmek mecburiyetinde bulunduğudur. Beynelmilel münasebetlerde karar vermek selâhiyetini haiz bulunan her devlet adamı, bu kaideye riayet etmiştir. Devletler beyninde tanzim olunan muahedeler, teati olunan Notalarda da aynı titizliği bulmakdayız. 1860 senesinde, İtalyan Nazırı (Cavour), M. (J. Cocteau) ya şu şekilde protestoda bulunmuştur: «Bize hiç haber vermeden, hiç bir anlaşma zemini aramadan, İsviçre makamatı, (Côme) piskoposluğunun isviçredeki emlâk ve gelirlerini haczettirmiş ve bu malların Devlete intikaline karar vermiştir». Bu hususta yazılmış olan Nota'da, işbu tarzı hareketin Hukuka muhalif olduğu ve «hacize tâbi tutulan malların piskoposluğa ait bulunmasının, beylenminel bakımdan, temellük hakkını ilgaya medar olamayacağa» kaydedilmektedir.

Mal sahibi, herhangi bir ferd değilde, bir şirket veya bir birlik olsa dahi, aynı kaide câridir. Petrol imtiyazatı hakkındaki 1 Kânunsani 1927 tarihli Meksika kanunu, buna bir misâl teşkil eder. Meksika kanununun ecanibe ait malların müsaderesine cevaz vermesi dolayısiyle, Birleşik – Amerika Hükûmeti şiddetle protestoda bulunmuştur. Bu hususta (Revue de Droit İnternational) da (1927) şu satırları okuyoruz: «Her hangi bir Devletin mevzuatı dahiliyesi o Devlet tebaasına ait malların müsaderesine cevaz verse dahi, ayni hükmün ecnebiler hakkında tatbikine imkân yoktur. Devlet, kendi tebaası ve onların malları hakkında arzu ettiği şekilde hareket edebilir. Bu prensib, Devletin dahilî hâkimiyetinin tabiî bir neticesidir. Ancak, Devlet, topraklarında ikamet eden ecanibe karşı ayni serbestii haiz değildir.» Bugünki günde, «beşeriyetin doğru olarak tanıdığı bazı haklar mevcuddur ki, Hukuku düvel kaideleri bunların vikayesini istihdaf etmektedirler. Bu haklar meyanında, hakkı temellük de mevcuddur».

(Optant) lar meselesi dolayısile, Milletler Cemiyeti Konseyine 29 Teşrinisani 1927 tarihinde tevdi eylediği Muhtıra'da Macar Hükûmeti, ecanibe ait emlâkin «münasib tazminat ita olunmaksızın istimlâk edilmiş bulunmalarının Hukuku Düvel ahkâmına mugayir olduğunu" hatırlatmıştır. Bu gibi itirazları yapan yalnız bir kaç Devlet değildir;

357

az çok bütün Devletler, bu şekilde hak mefhumuna vâki tecavüzler dolayısile seslerini yükseltmişlerdir. «Cannes» Konferansı esnasında, Devletler, Sovyet Hükûmetine karşı müştereken hareket ederek, ecnebilere ait malların bilâtazminat müsadere edilemiyeceğini Sovyetlere hatırlatmışlardır. Daha 1918 senesinde, Rusya'da Kominist rejim ihdas edildiği vakit, Birleşik—Amarika Sefiri, M. (Fransiz), ecnebilerin mallarının müsaderesine itiraz etmiş ve bu itiraza Rusya'da temsil edilen Devletlerin Sefirleri de iştirâk eylemişlerdir. Bu vaziyet üzerine, «Cannes» Konferansı toplanmış ve Devletler, zarar gören tebaalarının tazmin edilmelerini taleb eylemişlerdir. Az zaman sonra, Genova Konferansı inikat etmiş (9 Nisan — 19 Mayıs 1922), ve Fransız Baş Delegesi, «zarar gören Fransızlara tam tazminat verilmesini taleb etmesi» şeklinde tâlimat almıştır. Fransanın bu kadar emniyetle har eketi, hakkın kendi tarafında bulunduğuna delâlet eder.

Beynelmilel mahkemeler de, ecnebilere ait malların masûniyetini defaatla ilân etmişlerdir. Hukukdan ziyade diplomasiye yakın bulunan Muhtelif Komisyonlar bile, bu kaideye riayet göstermişlerdir. 1929 senesinde, Meksika makamatı tarafından Amerikan tebaasına ait bazı malların müsaderesi üzerine, iki memleket beyninde zuhur eden ihtilâfın halli için teşkil olunan Komisyon ayni şekilde karar vermiştir. Diğer bir misâl: 18 Ağustos 1910 tarihli Muahede mucibince kurulan İngiliz Amerikan Muhtelit Komisyonu, istimlâk hakkının tazminat kaidesiyle mukayyet bulunduğunu ilân etmiştir. Geçen Asır nihayetlerinde de, Meksika Hükûmeti, ecnebilere ait bazı malları müsadere etmek istediği zaman, Birleşik—Amerika Hükûmeti derhal müdahale etmiştir: 14 Teşrinievvel 1902 tarihli hakem kararı Meksika Hükûmetini oldukça ağır bir tazminat itasına mahkûm eylemiştir. 21 Mart 1898 tarihli hakem kararı mucibince de, Siam Hükûmeti, (Marion A. Check) namında bir kimseye vaktile verilmiş olan imtiyazın haksız olarak geri alınmasından dolayı vâki zararlara karşılık olmak üzere, mumaileyhin varislerine tazminat itasına mecbur tutulmuştur. Daimî Hakemlik Divanı, 1822 senesinde Norveç gemilerinin haczi meselesine dair verdiği kararda, müddeilerin mallarından temamen mahrum edildikleri ve Versay Muahedesinden sonra dahi, mallarının kendilerine iade olunmadığı kayd olunarak, «herhangi bir Devlet ecnebilere ait emval ve emlâki ancak tazminat itası şartiyle müsadere edebilir» denilmektedir. Portekiz Hükûmeti tarafından, İngiliz, İspanyol ve Fransız papas birliklerine ait emlâkin müsaderesi meselesi de şayanı dikkattır. Portekiz'de Cumhuriyetin ilânı üzerine, mevzubahs birliklere ait emlâkin, yeni Hükûmet tarafından, siyasî-

366

prensibler icabatından olarak, müsadere edilmesi üzerine, mesele hakeme havale edilmiş ve 2 Eylül 1920 tarihinde verilen karar mucibince, fransız müddeilerine tazminat ita olunmuştur. İspanyol müddeilerin talebleri, tabiiyetlerini isbat edemedikleri cihetle, reddedilmiştir.

Hakem kararlarından da kıymetli olan Daimî Beynelmilel Adalet Divanının bir kararında "Hukuku amme prensibleri haricinde hususî emlâka vâki olan tecavüz, Hukuku Düvel'e bir tecavüz teşkil eder» denilmektedir. «Chorzovv» fabrikası meselesi dolayısiyle verdiği kararda, Divan, Silezya hakkında Almanya ile Polonya beyninde münakit 15 Mayıs 1922 tarihli Cenevre Anlaşması ahkâmı mucibince, herhangi bir emlâkin, sahibine kanunî yollara müracaat imkânı bahş edilmek üzere, ancak tebliğat icrasından sonra müsaderesi lâzım geldiğini kaydeylemiştir. Malı elinden alınan ecnebinin tazmin edilmesi prensibi lehinde vâki bütün bu mütalea ve kararlardan sonra, Çekoslovakya Âli Divanından 8 Nisan 1927 tarihinde sadır olan ziraî islahata müteallik kararın, Hukuku Düvel kaidelerine muhalif bulunmasının ehemmiyeti pek o kadar fazla sayılamaz.

Tâdat ettiğimiz deliller sureti kat'iyede gösteriyorki, tazminat ita olunmaksızın yapılan müsadereler hakkı temellüke bir tecavüz teşkil etmektedirler. Bu mutlak prensibin karşısına, Devletin *teşrîî serbestisi* dikilmektedir: ancak, bu serbestiye üstün olan milletler arası kanunu vardır ve Devletin dahilî kanunu, beynelmilel camiada carî kaidelere riayetsizlik töhmetini göze almadıkca, beynelmilel kanuna karşı gelemez. İtalya'daki ecnebî hayat sigortaları hakkındaki raporunda, M. (Clunet) şöyle demektedir: «Devletin, arzu ettiği şekilde kanun yapmak hakkı medenî camianın diğer azalar tarafından, Muahedelere veya mevcut mevzuata müsteniden iktisap edilmiş olan hakların ilgasına kadar gidemez». Bu âzaların, muahedelerden değil, fakat Hukuku Düvel'in diğer bir kaynağı olan örfü âdetten doğan hakları için de vaziyet böyledir. Beynelmilel hukuk hilâfına kanun yapan vazii kanun, beynelmilel camia müvacehesinde her vakit kabahatlı addedilir. Bazı malî ihtiyaçlar veya siyasî icaplar dolayısiyle, bir memleket devlet monopolları ihdas edebilir. Bundan, ecnebiler zarar gördükleri taktirde, devletin beynelmilel vazifesi bu kimselerin zararlarının tazmin olunmasını iktiza ettirir; ve zaten mevzuatı dahiliye de bunu icap ettirmektedir: zira, meşrû şekilde işliyen bir kimsenin edindiği faidenin, diğer ellere intikali mevzubahistir. Mâdemki, devlet ferdlerin zararına olmak üzere zenginleşmektedir, bu ferdlerin zararlarını kapatması lâzımgelir; herhangi bir kimse

— Devlet dahi — başkasının zararına olmak üzere, bilâsebep zenginleşemez. Hukuku Düvel ile hukuku dahiliye bu nokta'da birleşmektedirler. Devlet tebaası, o devlet makamatının, gayri kanunî dahi olsa, arzusuna tâbi ise de, ecnebî, mensup bulunduğu devletin himayesini isteyebilir. Bu mevzua dair iki misal zikredelim: 1911 senesinde, İtalyan Başvekili M. Giolitti'nin, hayat sigortası monopolunu ihdas eden kanun projesini Meclisi Mebusana arzederek, filen çalışmakta olan şirketlere bile herhangi bir tazminat verilmeyeceğini beyan etmesi üzerine, ecnebî şirketler o zamanın en marûf hukukşinaslarının reyine müracaat etmişlerdir. Bunlardan sekizi, M.(Edeuard Clunet)nin fikrine iştirakle, şu şekilde beyanı mütalea eylemişlerdir «Devlet, kanun yapmak suretiyle, kendi tebaasının emval ve emlâkini bilâ tazminat müsadere etmek ve bu münasebetle her türlü müracaat yollarını kapamak selâhiyetini haiz ise de, ecnebiler böyle bir karara bilâitiraz tebaiyet etmek mecburiyetinde değildirler. Mallarının müsaderesine mukabil tazminat talep etmek hakkını haizdirler.» Avusturya — Macaristan, Almanya,İngiltere, Birleşik — Amerika ve Fransa Hükûmetlerinin itirazları üzerine, İtalya mevzubahs kanunu tâdil etmeyi kabul eylemiştir.

Devlet Sosyalizmi tatbik eden Urugvay hükûmeti de, sigorta monopolu ihdas etmek istemişse de, projenin daha müzakeresi sırasında, İngiliz Sefiri, Monopolun ihdası neticesinde zarar görecek olan İngiliz sigorta şirketleri namına İngiltere hükûmetinin tazminat talebinde bulunacağını mezkûr hükûmete bildirmiştir. İngiltere ve Fransa'nın itirazları karşısında, Urugvay, mevzubahs monopoldan sarfı nazarla, hususî kumpanyalara rekabet etmek üzere bir sigorta bankası tesis eylemiştir.

Daha geniş bir «socialisation» siyaseti tâkip olunsa dahi tazminat itası kaidesi yine bâkidir. 1914 harbinden sonra, dahilî asayişi temin maksadiyle, ziraî islâhata tevessül etmiş olan bir çok memleketler bunu anlamışlardır. Misâl olarak, Litvanya ve Romanya ziraî islâhat kanunlarını zikredebiliriz. Romanya kanununda, vazii kanun tazminat prensibini kabul etmiş bulunmakla beraber, tazminat miktarı kâfi görülmediği cihetle, kanun hakkında bir çok şikâyetler vâki olmuştur.

Husule gelen zararların sahesi genişlediği nisbette, devletin mesuliyetinin tenakus etmesi garip görünür. (Vattel)in, hakikatı pek iyi ifade eden, şu sözlerini burada tekrar edelim: «Bir ferdin, ecnebi bir memlekette bulunması, mallarının ziyamı icap ettirmez ve bu mallar ferdin mensup bulunduğu devletin mamelakine her vakit da-

hil sayılır. Bu itibarla, ecnebinin malları üzerinde yerlilerin dermeyan edecekleri iddialar, hakkı temellüke mugayirdir. «Başka bir eserinde de, (Vattel) diyorki: «Her hangi bir devlet, yerlilere ait malların birleştirilmesine karar verebilir, ancak dahilî mevzuat ecanibin hukukuna bir tecavüz teşkil edemez». İşbu kaide, zamanın çürütemediği bir kaidedir. Az zaman evvel, en marûf kukukşinaslardan ikisi, bu kaideyi teyit etmişlerdir. (Optant) lar meselesinde reyine müracaat edilmiş olan profesör (A. de Lapradelle), (Vattel) tarafından ortaya atılan hakikatın, her memlekette, doktrin sahasında inkişaf etmiş olduğunu beyan etmiştir. Lahey hukuku düvel akademisinde tedrisatta bulunan profesör (A. Verdross) da, ayni fikirdedir. Daha serbest düşünen genç hukukşinaslar bile, emlâkin bilâtazminat (colltiviser) edilmesi üzerine, zarar gören ecnebiye karşı devletin mesuliyetinin mevzubahs olabileceği kanaatındadırlar.

Umumî «collectivisation» dolayısile, devlet, ecnebilere, kendi tebaasına tatbik ettiğinden fazla bir şey tatbik etmediğini dermeyan eyleyemez. Bu cihet bir vakitler münakaşa edilmiş, lâkin malların bilâtazminat müsaderesi değil, tazminat miktarının ademi kifayeti mevzubahs olmuştur. O devirde câri olan doktrin, ecnebiler ile yerlilere ayni muamelenin tatbik edilmesinin, devletin hukuku düvel ahkâmına muhalif hareketi dolayisiyle kendisine teveccüh edecek mesuliyeti bertaraf edemeyeceğini beynelmilel mahâkime kabul ettirmiştir. (Peter Pazmany) üniversitesi meselesine dair verdiği 15 Kânunevvel 1933 tarihli kararında, Beynelmilel Adâlet Divanı, şöyle demektedir: «evvelce de defaatla beyan edilmiş olduğu üzere, bir anlaşma mucibince memnû addedilen bir muamele, devletin kendi tebaasına karşı ayni şekilde hareket etmesi hasebiyle, diğer âkide karşı meşrû sayılamaz.» Divanın bu reyini, muhtelit matlubat komisyonları da teyit etmektedirler. 1926 senesinde, Birleşik — Amerika ile Meksika beynindeki matlubat miktarını tesbit için teşkil olunan muhtelit komisyon, hukuku düvel bakımından, bir ecnebinin yerliye nazaran daha yüksek bir tazminat isteyebileceği» mütaleasını serd eylemiştir.

Yukarıda arz ettiğimiz bütün fikir, mütelea ve kararlardan istihraç edeceğimiz mutlak kaide şudur: ecnebi, serbestçe malından istifade etmek hakkını haizdir; malından, ancak tazminat itası kaydiyle mahrum edilebilir. Hukuku Düvel bunu icap ettirmektedir. Fransa ile İspanya arasında münakit 7 Kânunusani 1862 tarihli Konsolosluk Mukavelesi de bunu âmirdir. İşbu Mukavelenin birinci maddesi Fransa'daki ispanyollarla İspanya'daki Fransızlara, her türlü

emvali menkule ve gayri menkule satın alıp tasarruf etmek hakkını bahşetmektedir. Ayni madde, her nevi ticaret ve sanayi ile iştigal hakkını da tanımaktadır. Ve bu haklar en geniş şekilde bahşedilmiş bulunmaktadır. Birinci maddenin ikinci bendinde, Mukavelede tayin edilen kimselerin „yerli veya yabancı eşya, mal ve sairenin memlekette satış veya ihraç fiatını tesbit etmek hakkını kaiz oldukları" yazılıdır.

Tealluk ettiği malların serbestçe tasarrufunu mümkün kılan temellük hakkı, mal sahibine, mallarını her hangi bir üçüncü şahsın müdahalesi olmaksızın, istediği şekilde idare etmek salâhiyetini de tanımaktadır. Mevzubahs ettiğimiz Mukavele, İspanya'daki Fransızlarla Fransa'daki İspanyolların, işlerini bizzat veya bilvasıta idare edebileceklerini ve mal satım ve alımında her hangi bir müdahaleye mâruz kalmayacaklarını tasrih eylemektedir. İkinci madde de, her iki memleket tebaasının diğer Devlet topraklarında „şahıs ve mallarının tam ve daimî bir himayeye mazhar olacağını" kayd etmektedir. İşbu himayenin, umumiyetle „amme hizmetleri" ile „harekâtı askeriye icabatına" karşı dahi şayanı dermeyan olduğu musarrahtır. Ancak ilâve etmeliyiz ki, Mukavele ile bu derece takviye edilmiş bulunan temellük hakkının nizamı amme hükümleri haricinde kalamıyacağı şüphesizdir; asayişi umumiye, emniyet ve halkın sıhhatı hususları tabiidir ki hakkı temellüke tefevvuk eder, ancak, bu vesileyle, temellük hakkının ilgasına kadar gitmek caiz değildir. Diğer cihetten, menafii umumiye, icabatından olarak, mal sahibi, malını terke icbar edilebilir; lâkin, bu takdirde, kendisine tazminat itası şarttır.

«Mahallî kanun ve nizamat hükümlerine riayet olunması» kaydini ihtiva eden mevzubahs Mukavelenin birinci maddesinin mânası, işte budur.

İcrası mutasavver (collectivisation) «Societad espanolâ de Metales precoso» adlı şirketin Fransız hissedarları aleyhine bir tehlike teşkil etmektedir. Bilâtazminat vâki olacak «collectivisation»,Hukuku Düvel ahkâmına olduğu kadar 1862 Konsolosluk Mukavelesine de mugayirdir. Müessesenin «amele kontrolü» ne tâbi tutulması bile, temellük hakkının serbestçe icrasına bir mâni teşkil etmektedir; ve bu itibarla, tazminat talebinde bulunmak şirketin hakkıdır. Satış fiatlarının da tahdide tâbi tutulması, yine Hukuku Düvel ve mezkûr Mukavele hükümlerine muhaliftir. Şirketin kasalarında bulunan altunun, Fransız hissedarlara her hangi bir tazminat verilmeksizin, müşadere edilmiş olması, Hukuku Düvel'in sureti mutlakada meneylediği bir harekettir.

364

III

İspanyada zarar görmüş olan ecnebilerin tazmin olunacakları hakkında, yazımızın başında zikrettiğimiz kararnamelerde ahkâm mavcud olduğunu İspanyol makamatının dermeyan edecekleri şüphesizdir.

Bu vaziyete göre, şu iki meselenin tavzihi icab eder.

1 — Hukuku Düvelce itası lâzım gelen tazminatın mahiyeti ne olacaktır?

2 — Mevzubahs Kanun ve Nizamatca derpiş olunan tazminat, Hukuku Düvel icabatına tekabül etmekte midir?

(Chorzovv) fabrikası meselesinde, Lord Finlay, Beynelmilel Adalet Divanı müvacehesinde müdafasını yaparken, «malı elinden alınan taraf, arzu ederse malın aynen iadesi —*restituo in integrum*—, veyahut zarar ve ziyan talebinde bulunabilir» demiştir. Malın aynen iadesi, tazminat mefhumunun esasıdır ve bunu Hukuku Düvel bir kaide olarak kabul etmiştir; ancak bu şekildedir ki vaki olan zarar temamile telâfi edilmiş sayılabilir ve bu suretle malın kıymetinin takdiri hususunda tehaddüs eden binbir müşkülâtın da önü alınmış olur. Diğer cihetten, malın aynen iadesi, müddeilerin arzusuna tetabuk etmektedir. Bunlar, en büyük davalarda bile, malın olduğu gibi iadesini tercih eylemişlerdir. Takriben onbeş sene evvel, (optant)lar meselesi nazik bir devreye girdiği sıralarda, Macaristan, Hükûmeti, tebaasına ait malların aynen sahiplerine iadesini taleb etmiş idi. 1934 senesinde Rumen–Macar Muhtelit Mahkemesinde görülen macar Prensi Jozef davasında, müddei, Trianon Muahedesinin 250 inci maddesinin Romanya Hükûmeti tarafından yanlış tefsiri üzerine, emval ve emlâkinin müsadere edilmiş olduğunu iddia etmiştir. Bu davada, Prens Jozef, «emval ve emlakinin aynen iadesiyle, sicil kütüklerinde yapılan tadilâtın bozdurulmasını ve emval ve emlâkin temamen iadesi mümkün olmadığı takdirde, noksan olan kısım için tam bir tazminat itasını» talep etmekte idi. Malların aynen iadesini istemek müddei için tam bir hak teşkil etmekle beraber, tazminat yolu ile zarar ve ziyanın telâfisi de derpiş edilebilir. «Charzovv» fabrikasını haksız olarak Polonya tarafından istimlâk olunduğunu dermeyan ederek Beynelmilel Adalet Divanına müracaat eyleyen Almanya da, bu hal şeklini ihtiyar eylemiştir. Bu hususta tercih hakkı müddeiye aittir; buna kimse müdahale edemez. Ferdleri ve Devletleri haklarından feragata icbar etmek salâhiyeti, ancak mevzuatı de-

hiliyede vazii kanuna ve Hukuku Düvelde de Muahedeye râcidir.

Bu husus, beynelmilel muahedat ve mukarreratı mahakimce de müeyyiddir.

(Umumî Matlubat Komisyonu) hakkında Birleşik—Amerika ile Meksika beyninde münakit Mukavelenin 9 uncu maddesi, tazminat itası şekline tercih etmiştir. Malların aynen iadesini Amerika Hükûmetinin taleb etmemiş olması, kaidei umumiyeye bir nakısa teşkil etmez. Bazı siyasî mülâhazata binaendir ki, Amerika bu suretle hareket etmiş ve fakat bu hususta bir çok tedabir ittihazını da ihmal eylememiştir: ezcümle, tazminatın pek kısa bir zamanda verilmesi ve aksi taktirde, malın bilâmühlet ve aynen iadesi lâzım geleceği hakkında Mukaveleye ahkâm vazolunmuştur.

Beynelmilel mahâkim kararları da, aynen iade şeklini iltizam etmekte ve fakat, mümkün olamadığı takdirde, tazminat yoluna gidilmesini tavsiye eylemektedirler.

Yukarıda bahsettiğimiz Norveç gemileri meselesinde, Norveç Hükûmeti «nakten tazminat verilmesini» taleb ettiği cihetle, Mahkeme, Amerika Hükümeti tarafından gemilerin aynen iadesi hususunu tetkike tabiatile lüzum görmemiştir. «Charzovv» fabrikası dâvasına müteallik bulunan Beynelmilel Adâlet Divanının 13 sayılı kararı şayanı dikkatır. İşbu dâvada, gayri kanunî bir müsadere mevzubahs bulunmakta idi. Bu hususta Divan kararında şu satırları okuyoruz: «Gayri kanunî fiil mefhumundan neş'et eden ve beynelmilel vâdide kabul edilmiş bulunan esas prensib, işbu fiilin bilumum netayicinin bertaraf olunmasını ve eski halin iadesini icab ettirmektedir. Malın aynen iadesi ve, mümkün olmadığı taktirde, malın kıymetine muadil bir tazminatın itası lâzım gelir. Malın kısmen iadesi halinde, noksan kısmı için tazminat verilmesi de zarurîdir. Hukuku Düvel'e mugayir bir fiil dolayısiyle itası icab eden tazminat miktarının tayininde, nazarı itibare alınacak prensibler bunlardır». Bu prensiblerden mülhem olan Divan, şu şekilde kararına nihayet veriyor: «Muahede ahkâmı hilâfına olarak istimlâk edilmiş bulunan sanayî müessesenin aynen sahibine iadesi ve bu mümkün olmadığı takdirde, bedelinin ödenmesi iktiza eder».

Hukuku Düvel'de tazminat meselesini daha geniş bir şekilde mülâhaza eden en yeni doktrin de, Divan'ın reyine temamile iştirâk etmektedir. Maruf Alman hukukcularından M. (E. Kaufmann), yazdığı bir eserde şöyle diyor: «Zararı telafiye mâtuf bulunan Adâlet, evvelâ malın aynen iadesini ve bu malın evvelki haline ircaını ve-

yahut haksız zenginleşmenin mal sahibine ferağını icab ettirir; malın aynen iadesi mümkün olmadığı taktirde, naktî tazminat vermek iktiza eder». Diplomatik Akademi tarafından neşredilmekte olan Diplomatik Lugat'da, Beynelmilel Adâlet Divanı Reisi, henüz İspanyada dahilî harb başlamadığı bir sırada, (Devletlerin Mesuliyeti) bahsı karşısına şu cümleyi yazmıştır: «Âsiler tarafından müsadere edilen ecnebî mallarına gelince, Devlet mesullerin tâkibi ve malların sahiblerine iadesi zımnında ecnebilere suhulet göstermelidir».

Maruf şahsiyetlerin ve beynelmilel mahâkimin zikrettiğimiz fikir ve kararları sarahaten gösteriyor ki, haksız bir fiil dolayısiyle bir zarar vâki olduğu taktirde, Hukuku Düvel zararın aynen telafisini tazammun ettirmektedir. Malın sahibine aynen iadesi kaideiumumiyedir; ancak: a) mal sahibi naktî tazminatla iktifa eder; b) hâmi Devlet, siyasî nezaket icabı olarak, zararı mucib olan Devletle anlaşarak, alâkadara tazminat itasını tervic eder; c) ve nihayet, malın aynen iadesi mümkün olmaz ise, naktî tazminat yolunu ihtiyar etmek zaruretî vardır.

Tazminat mevzuubahs olduğu ahvalde, tazminatın ne şekilde ve ne şartlar altında yapılacağının tayini lâzımdır:

1) — Tazminat, ancak vaki olan zarara teallûk eder. Binaenaleyh, Beynelmilel Adâlet Divanının 13 sayılı kararında beyan olunduğu vechile, «gayri kanunî bir fiil dolayısiyle husule gelen zararın tazminat bedelini tesbit ederken, sırf zarar gören malların kıymetini nazarı itibare almak icabeder. İşbu prensip, haksız fiil hasebiyle üçüncü şahıslara vaki olan zararların, tazminat miktarının tesbitinde nazarı itibare alınmamasını intacettirir».

Demek oluyor ki, nisbî bir tazminat, yani zararın bir kısmına teallûk eden tazminat, matlub neticeyi temin edemez. Herkesin malûmu olan bu hakikatı, mes'ul makamat çok defa unutmaya mütemayildir. (David Goldenberg) meselesini rüyet eden Rumen-Alman Muhtelit Mahkemesi, 27 Eylül 1928 tarihinde verdiği kararda, işbu hakikatı teyid ettikten sonra, müddeilerin, bilatazminat mallarının altıda beşinden mahrum edilmiş olduklarını tasrihle, şu şekilde hükmünü vermiştir: «Gerek ecnebilere ait emlâkın bilatazminat istimlâkini men'eden umumî prensip bakımından olsun ve gerek askerî ihtiyaçlar için malların müsaderesine müteallik hususî kaide bakımından olsun, ortada Hukuku Düvel'e mugayir bir fiil mevcuddur. Zarara nisbeten pek cüz'î olan tazminat, ne hak ve ne de adâlet icablarını tatmin edecek mahiyette değildir».

367

Demek ki, tazminat zarar ile mütenasib olmalıdır. Ayni prensip, Birleşik-Amerika Hükümetinden Norveç Hükümetinin istediği tazminat meselesine müteallik 13 Teşrinievvel 1922 tarihli hakem kararında da mevcuddur. Anglo-Sakson'ların dedikleri gibi, tazminat, âdilane değilse tam sayılamaz. Gerek harbde ve gerek parlemento mücadelelerinde olduğu gibi, tazminat meselesinde de «*fair play*» hâkim olmalıdır. Ve hadisatın istinaî şeklini ileri sürmek, fazla tazminat istemek veya noksan tazminat vermek, «*fair play*»e mugayirdir. (Norveç gemileri) dâvasında, Mahkeme «anormal hadisatın, verilecek tazminata hukukî bir mesned teşkil edemeyeceklerini» kaydeylemiştir.

Tasrih etmemiz icap eden diğer bir nokta da, tazminat miktarının hangi *zamana* nazaran tesbiti lâzımgeldiğidir. Bu suale cevap olarak, esas itibarile, şu dört tarihi zikredebiliniz:

a) — Haksız fiilin vuku bulduğu tarih;
c) — Siyasî veya adlî tarikle tazminat talebinin yapıldığı tarih;
d) — Siyasî müzakerat veya adlî tahkikat hitamında, Hükûmetin tazminat itasını kabul eylediği tarih.

Umumiyetle, Muhtelit Hakem Mahkemeleri, satılacak olanla satılmıyacak olan arasında bir tefrik yapmaktadırlar. Birinci halde, malın sahibinin elinden alındığı tarihteki kıymeti esas tutulmakta, ikinci halde ise, tazminatın tesbit edileceği tarihteki kıymet nazarı itibare alınmaktadır.

Beynelmilel Adalet Divanı bu sistemi kabul etmiştir. Divan satılacak olanla satılacak olmayan diye bir tefrik yapmanın ve buna tazminata esas tutmanın doğru olmadığını dermeyan eylemiştir. Mesuliyet menşeinin meşrû veya gayri meşrû olmasına nazaran bir tefrik yapmak, hukuk temayüllerine daha uygundur. Evvelce bahsettiğimiz (Chorzovv) fabrikası davasına müteallik 13 sayılı Divan kararında, bu cihet musarrahtır: Birinci halde, tazminatın tesbiti için, malın diğer ellere intikali tarihini nazarı itibare almak lâzımdır; ikinci halde ise, tazminat miktarının, mutlaka, malın müsadere tarihindeki kıymeti ile mütenasib olmasına zaruret yoktur. Hukukî ve iksadî bakımdan, vaziyet şudur: Malından mahrum edilen kimseye verilecek tazminat, bu kimsenin eski vaziyetini ihya edecek nisbette olmalıdır.

Tam ve âdilane olan tazminatı, aynı zamanda bilâteehhür tediyesi de lâzımdır. Zira, tediye geçiktiği takdirde, zarar miktarının da yükselmesi icap eder. Portekiz ile Almanya beyninde zuhur eden bir müsadere meselesi hakkında verilen 30 Haziran 1930 tarihli karar-

da, tazminatın «en kısa bir zamanda» itası tasrih edilmiş bulunmaktadır. Norveç gemileri meselesinde de, tediyatın derhal icrası kabul edilmiştir. Kanunî şekilde bir malın müsaderesi halinde, tazminatın derhal itası lâzım geleceği tâbiîdir; haksız ve kanun haricinde olarak bir mala vaki olan tecavüz için ise, tazminatın, evlâbittarik gecikmemesi icabeder.

Tediyatın hangi para ile yapılacağını da bilmek lâzımdır. Zira, zararın telâfisi, tediye parasının kıymet ve vaziyetine mütealliktir. (Wimbledon) meselesinde (1923), müddei Fransız ve müddeialeyh Alman olup, o tarihte Fransız parası sağlam, Alman parası ise çürük bulunmakta idi. Beynelmilel Âdalet Divanı bu hususta verdiği kararında, tediyatın Fransız frangı ile yapılmasını kabul etmiştir. Divan, ihzar eylediği esbabı mucibe lâyihasında, «Fransız olan müddeinin bütün hesaplarını Fransız parasile yaptığını ve bu itibarla tazmin edilecek zararın tutarını takdir hususunda Fransız parasını miyar olarak Almanın daha muvafık olacağını» kaydeylemiştir.

İlâve edelim ki, tazminat alan kimse, bu parayı istediği gibi kullanmak, sarf veya muhafaza etmek, memlekette bırakmak veya harice götürmek hakkını haiz olmalıdır. Haricezmemleket veya şahsiyeti hükmüye gibi faraziyelere haklı olarak muarız bulunan Hukuku Düvel'in, farazî tazminat mefhumunu da kabul etmeyeceği şüphesizdir. Tazminat alan kimse, parasını arzu ettiği şekilde istimal edemezse, bizce tazminat hakikî sayılamaz. Ve zaten, fikri âdalet ve Hukuku Düvel, bu noktada bazı muahedat ahkâmı ile birleşmektedir; filvaki, 1862 tarihli Fransız – İspanyol Konsolosluk Mukavelesinin altıncı maddesi, iki Devlet tebeasının „memleketteki sermayelerini tamamen ihraç edebileceklerini" âmir bulunmaktadır.

Tazminat meselesine müteallik prensiblere nihayet vermezden evvel, bir noktaya daha temas etmek isteriz. Bir çok borçlular, ahlâkî düşkünlüklerini gösteren bazı vasıtalara müracaattan fariğ kalmamaktadırlar: her hangi bir suretle gayri kabili ictinab olmıyan bazı hadiseleri „esbabı mücbire" olarak ileri sürerek, mükellefiyetlerini icradan kaçırmaktadırlar. Sırp İstikrazatına müteallik 14 sayılı kararında, Beynelmilel Âdalet Divanı, bu hususta şöyle demektedir. „Harbin mucib olduğu iktisadî kargaşalıklar, borçlu Devleti borcundan berîkılmamıştır„. Dahilî harbin mucib olduğu iktisadî muvazenesizlik için, vaziyet neden aynı olmasın? Cevab olarak, 14 sayılı kararda, *ahdî* bir mes'uliyetin mevzuubahis olduğu ileri sürülebilir. Lâkin sorarız: ecnebilere ait malları bilâ tazminat müsadere etmek suçunu işleyen Devlet, ahdî vecibelerini ihmal eden Devletten daha mı fazla itibare lâyıktır?

369

Tazminat bahsinde bilumum Devletlerin riayet etmeleri lâzım gelen Hukuku Düvel kaideleri, işte bunlardır. Bu kaideleri, İspanya Devleti tanımamazlık etmesine imkân yoktur. Hukuku Düvel'e tâbi bulunan Milletler camiasının bir uzvu olan İspanya, mevzubahs kaideleri tanımamazlık ettiği takdirde, kendiliğinden işbu camia haricine çıkmış olur; ve böyle bir hareket kendi Teşkilâtı Esasiye kanununa da mugayirdir; zira, işbu kanunun 7inci maddesinde şöyle denilmektedir: „İspanya Devleti, Hukuku Düvel ahkâmına, mevzuatı milliyesine ithal etmek suretiyle, riayet edecektir". İzah ettiğimiz bu iki esasa binaendir ki, İspanya Devleti, „Societad espamola de Metales preciosos" adlı şirketin Fransız hissedarlarına karşı Hukuku Düvel ahkâmı ile bağlı bulunduğu cihetle, mezkûr hissedarlara, Şirkete iştirak nisbetleri dahilinde, tazminat itasile mükelleftir.

Yukarıda da anlattığımız gibi, bu tazminat, nisbî değil tam olmalıdır. Müessesatın (collectivisation) u dolayısile, ancak muayyen bir miktar dûnunda sermayesi bulunan hissedarlara tazminat verilmesi kaidesi Eransız hissedarları hakkında tatbik edildiği takdirde, bunların zarar görecekleri şüphesizdir.

Kezalik, «Halk icra Komitesi» nin tasavvuru vechile, (colectiviser) edilen müessese bedelinin ancak yüzde ellisinin mal sahibine verilmesi ve bu meblağın da yüzde dört faizle ve elli sene vâdeli hususî bir düyun şeklinde ödenmesi, tam bir tazminat şekli edemez.

Bu suretle, tazminat alan kimseler, aldıkları mablağın bir nevi geliri ile iktifa etmek mecburiyetinde kalıyorlar demektir ki, bu Hukuku Düvel ve Muahedat ahkâmına temamen mugayirdir.

Altun hakkında, gerek Madrid ve gerek Barsölon'da ittihaz edilmiş olan tedbirler de, ayni suretle «Societad espanola da Metales precios» adlı Şirketi mutazarrır etmişlerdir. Hazineye teslim olunan altunlardan bahseden 27 Ağustos 1934 tarihli Katalonya Hükûmeti karanamesi, bu hususta tazminat itasını bile derpiş etmemektedir. Kararname mucibince, altun müsadere edilmiş, mukabilinde sehiblerine birer senet verilmiştir. Lâkin bir senet, olsa olsa altun'un tevdi edilmiş olduğunu isbat eder; senet, tabiatiyle tazminat mahiyetinde olamaz. Yatırılan altunun bedelini tayinde tâkip olunan usul dahi, Hukuk'a muhaliftir. Bedeli, peçeta hesabile ve o günki resmî kurs üzerinden tesbit temek, tazminatın farazî değil, fakat hakikî olması ve altun sahibinin arzu ettiği akçe ile te'diye edilmesi kaidesine mugayirdir. 30 Teşrinievvel 1936 tarihli Madrit kararnamesi de, te'diyatın derhal yapılacağı hakkında her hangi bir kaydı ihtiva etmemesi hasebiyle, Hukuku Düvel ahkâmına uygun değildir.

***

370

IV

Tebeasını himaye etmek ve Hukuku Düvel ahkâmına muhalif olarak vaki olan zararların tazminini taleb eylemekle mükallef bulunan Fransız Devleti, İspanyol makamatı tarafından gerek Madrit ve gerk Barsölon'da iras edilmiş olan zararlardan dolayı kimi mes'ul tutabilir?

Fransız müddeinin karşısında ihtilâlcı İspanyanın bulunması haizi ehemmiyet değildidir. Dahilî bir mesele teşkil eden İhtilâl, Hukuku Düvel müvacehesinde her vakit aynı vecheyi muhafaza eden İspanyol Devletinin beynelmilel hukuk ve vecaibini asla tebdil eyleyemez. Beynelmilil münasebatta uzun zamanlardan beri kabul edilmiş bulunan bir kaide varsa, o da, siyasî tebeddülâtın Devletin vecaibi üzerinde her hangi bir te'sir icra etmeyeceği kaidesidir. Gerek Hukuku Düvel kavaidi umumiyesi ve gerek Muahedelerin ahkâmı hususiyesi, izah ettiğimiz şerait dahilinde, «İspanyol Cümhuriyeti„nin nes'uliyetini icab ettirmektedir. Pek karışık bulunan İspanyol Teşkilâtı Esasiye Kaknununa binaen, me'suliyetlerin dağılması mümkün ise de, «Societad espanola de Metales preciosos» adlı Şirketin Fransız hissedarları, Hukuku Düvel sahasını kısmen terke mecbur olsalar bile, mezkûr kanun bakımından dahi tazminat istemek hakkını haizdirler. XV inci Asır sonlarında, İspanyol Krallığına ilhakı tarihinden beri, Katalonya, muhtariyet te'mini zımnında daima mücadele etmiştir. 1931 tarihli İspanyol Teşkilâtı Esasiye Kanunu (Madde XI ve devamı). İşbu muhtariyetin teessüsüne resmen müsaade eylemiş ve Katalonya Statüsü Meclisi Mebusana arzolunmuştur. İşbu statü'de Katalonya, kendisine «İspanya Cümhuriyeti dahilinde muhtariyeti haiz Devlet» namını vermiştir. Lâkin bu cümledeki *Devlet* tâbirini yanlış anlamamak lâzım dır: 1931 tarihli İspanya Teşkilâtı Esasiye Kanununun XI inci maddesi «tarihî, iktisadî ve kültürel benzerlikleri olan hemhudut kasabaların, muhtariyati haiz bir *eyalet* halinde birleşmelerine» müsaade etmiştir. B lâhere 24 Kânunuevvel 1931 tarihinde, selâhiyattar Komisiyon Katalonya statüsünü tetkik ederken, statünün dört birinci maddesini tasdik etmiş, fakat «Katalonya Devleti» formülü yerine, «muhtariyati haiz eyalet» tâbirini kullanmıştır. Az zaman sonra Katalonya, temamen ayrı bir dahilî Statü ilân etmekle, kendi kendisini idare etmeye fîlen başlamıştır. Lâkin, «Katalonya dahilî statüsü» tâbirinden de anlaşıldığı üzere, Katalonya'nın, nihayet bazı hususiyetler arz eden bir eyalet olduğu ve müstakil bir Devlet addolunma-

371

sına imkân bulunmadığı bedihidir. Tarihte, milletlerin birbirleriyle olan münasebetlerinde, aynı Devlet içinde bulunan muhtelif siyasî cemiyetler beyninde sulh ve uzlaşma bağları tesis için bu gibi formüllere müracaat edildiği defaatla görülmüştür: 1878 tarihli Berlin Muahedesinden sonra, Şarkî Rumeli Osmanlı İmparatorluğu dahilinde, hususî statüsü olan bir eyalet şeklini almıştır. 1914 harbinden evvel de, Huhukcular Mısır'ın vaziyetini aynı şekilde mülâhaza etmişlerdir.

1931 senesinde İspanya Teşkilâtı Esasiye Kanununu tanzim edenlerin «Katalonya meselesini» halletmek için müracaat ettikleri çare, işte bu Klasik muhtariyet fikridir. İspanya doktrini, Teşkilâtı Fsasiye Kanunu metinlerini bu suretle anlamaktadır. (Adolfo Posada) nin 1932 senesinde neşreylediği «Yeni İspanyol Teşkilâtı Esasiye Kanunu» adlı eseri buna bir delildir. Müellif bu kitabında diyorki: » Benim fikrimce, hukukcu yeni Kanunla teessüs eden millî teşkilâtı (fédéraliste) bir teşkilât olarak telekki edemez. Malûm olduğu üzere, Kanunun müzakeresi sırasında, (fédéral bir Devlet tessüsü hakkında vâki olan teklif reddolunmuş idi. Teşkilâtı Esasiye Kanununda, İspanya Devletinin (fédératif) esas üzerine kurulması hakkındada her hangi bir emare mevcut değildir». Bu sözler kâfi derecede vâzihtirler: İspanya tek bir Devlettir ve Katalonya onun muhtariyeti haiz eyaletidir. Fransızların ekserisi de bu fikirdedir. Bir kaç sene evvel yazdığı «İspanyada mıntakavî muhtariyet» adlı eserinde, M. (Henri Barrail), şöyle diyor: «(İspanya eyaleti) tabirinden, yalnız muhtariyati haiz eyaletleri değil, fakat aynı zamanda eskiden beri İspanya'yı teşkil etmekte olan tarihî eyaletleri de anlamak lâzımdır. Bunların esamisi XI inci madde de yazılıdır. Muhtariyeti haiz olan Katalonya'ya, muhtariyeti haiz olmayan diğer ondört eyaleti ilâve etmek lâzımdır: Andaluzi, Aragon, Astüri, Balear gibi . . . » .

Bu suretle, Hukuku Esasiye ile Hukuku Düvel'in birleştikleri noktaya gelmiş oluyoruz. Muhtariyeti haiz bir eyalet olması hasebiyle, Katalonya'nın hiç bir suretle beynelmile şahsiyeti mevzubahs olamaz; Madrit Hükûmeti merkeziyesi ile muntakavî organların selâhiyetlerini tayin eden Teşkilatı Esasiye Kanununun XV inci maddesi, bazı selâhiyetleri sırf *İspanyol Devletine* izafe eylemektedir: Mezkûr maddenin üçüncü bendi bunları şöyle tâdat ediyor: siyasî temsil ve aleluмum Devletin haricî temsili; ilânı harb; sulh muaheneleri akti; müstemlekeleri ve "her nevi beynelmilel münasebatı" idare. Anlaşıldığı üzere, memlektin diplomatik mukadderatını elinde bulunduran yalnız Madrit Hükûmetidir. Bu ciheti kabul etmiş olan katolonya, statüsüne, beynelmilel münasebeti idarenin «cumhuriyetin selâhiyeti dahiline girdiği» kaydın vazetmiştir.

372

Bu vaziyete nazaran, devletlerin bir birile olan münasebatı tamamen tavazzuh etmektedir. Mes'uliyet meseleleri mütehassısı olan M. (Borchard), «The diplomatic protection of citizens abroat» adlı eserinin birinci cildinde, bu noktayı sarahaten tebellür ettirmiştir. Bu hususta, mumaileyh diyorki: «Siyasî organları tarafından bir kontraton'un ademi icrası veya her hangi bir suçun îkası dolayısiyle, Hükûmeti merkeziyenin mes'ul olup olmadığı meselesi bir çok def'alar mevzubahs olmuştur. Beynelmilel münasebatta, ecnebilerin hukukunu himaye etmekle mükellef olan millî hükûmettir. Ecnebiler, muahedeler ve beynelmilel vecibeler dolayısıyle haiz bulundukları hakların her hangi bir hükûmet organı tarafından tecavüze uğraması üzerine, hükûmeti merkeziyeye müracaat etmek hakkına maliktirler». Daha ileride M. (Borchard) şöyle yazıyor: «Hükûmet organları tarafından ecanibe, mesuliyeti mucip olacak bir şekilde, iras edilen zararları hükûmeti merkeziye tazmin ile mükelleftir». Bunun böyle olmasının sebebi, Devletin, beynelmilel vâdide, tek bir organ olarak telakki edilmesidir. Birleşik — Amerika'nın hukukî görüşünü ifdaye en ziyade selâhiyettar bulunanlardan biri olan M. (Borchard)ın marülarz mütalâasını Hukuku düvel enstitüsü de te'yit eylemiştir. XX-XIV üncü içtima devresinde enstitü, «millî hudutlar dahilinde amme işi gören birliklerin hareketlerinden, devletin me'ul bulunduğunu» tasrih eylemiştir. 1929 senesinde Lahey konferansının in'ikatından evvel (Harvard Law School) komitesi, millî hudutlar dahilinde ecnebilerin şahıslarına veya mallarına iras olunan zararlar dolayısıyle Devletlere tereddüp eden mes'uliyet hakkında bir Mukavele projesi ihzar eylemiştir. Projenin üçüncü maddesinde şunları okuyoruz: «Zararın siyasî organlardan biri tarafından iras edilmiş olması, Devletin mesuliyetini izale etmez; Teşkilatı Esasiye mucibince, Devletin işbu organlar üzerindeki murakabe derecesi ne olursa olsun, vaziyet aynıdır".

Resmî mukarreratı da tetkik ettiğimiz zaman, aynı prensiblerle karşılaşmaktayız. 1927 senesinde, Hukuku Düvel'in tedricen tedvini işiyle tavzif edilmiş bulunan Eksperler komitesi, beynelmilel bir Anaşmaya mevzu teşkil edebilecek derecede olgunlamış olan meseleler hakkında Milletler Cemiyeti Konseyine bir rapor tevdi eylemiştir. İşbu rapor, M. (Vang Chung Hai) ile Beynelmilel Adalet Divanı'nın bugünki Reisi maruf hukukcu ve diplomat M. (Gustave Guerrero) nun da iştirâk ettikleri tâli Komite tarafından hazırlanan proje ve raporların bir devamıdır. «Bir Devlet millî hududlar dahilinde ecnebilerin şahıs ve mallarına iras olunan zararlardan mes'ul tutulabilirmi. «Sualine, raportörler şu cevabı veriyorlar: «(Fèdératif) bir Devlletle. (fédération) a dahil bulunan Devletlerden biri tarafından Hu-

373

kuku Düvel kaideleri hilafına vâki hareket, beynelmilel temsil selâhiyetini haiz olan hükûmeti merkeziyenin mes'uliyetini mucib olur. Hükûmet merkeziye, bu Devletlerin muhtariyetini ileri sürerek, mes' uliyetten berî kalamaz». (Féderatif) bir Devlette vaziyet böyle olduğuna bakılırsa, Hükûmeti merkeziye'ye daha ziyade tâbi bulunan mıntakavî otonomilerin icraatından işbu Hükûmetin evlabittarik mes 'ul olması icabeder. Bunun böyle olmasını pek tabiî gören Hukuku Düvel'in tedvini işiyle muvazzaf Komite, meselenin münakaşasına bile lüzum görmeyerek, ruznamesine bu hususta ayrıca bir kayb derceylememiştir.

Hukuk ve ayni zamanda mantık ve fikri adalete uygun bulunan mevzubahs prensipleri benelmilel mahâkim de tastik etmiştir. Bu hususta, misâl olarak, Birleşik – Amerika ile Meksika benindeki metalibata dair umumî komsiyon tarafından verilen kararları zikretmekle iktifa eyleyeceğiz. Altı davada – (Svsney, Janes, Roberts, Connelly, Youmens ve Quintamila) – gerek Birleşik – Amerika hükûmeti ve gerek Meksika hükûmeti, (fédéral) Devlete dahil hükûmetlerden biri tarafından iras edilmiş olan zarar dolayısıyle mesül tutulmuşlardır. (Thomas de Mudd) meselesinde de, mezkûr komisyon, *Meksika belediye idaresinden* sadır olan haksız bir hareket hasebiyle, *Meksika Hükûmeti* aleyhindeki vaki olacak şikâyetleri tetkik etmek üzere kurulan işbu komisyona müracaat olunamıyacağının tabiî bulumadığınıfade eylemiştir.

Hukukî hakikatların hududu yoktur. (Societad espanola de Metales preciosos) adlı Şirketin Fransız hissedarları, Katalonya Hükûmeti tarafından Muahedat ve Hukuku Düvel ahkâmı hilafına olarak iras edilmiş olan zarar ve ziyanlardan dolayı, İspanya Hükûmeti merkeziyesini mes'ul tutmak hakkını mutlak surette haizdirler.

***

V

Tetkik edeceğimiz son bir mesele daha vardır. Yani İspanya Hükûmeti, «collectivisation» ve envalû emlâkin müsaderesi hakkında verilen kararların kendi eseri olmadığını dermeyan ederek, tazminat itasından tctinap edemez mi?

Bu şekilde harekete evvel emirde Hukuku Düvel'in sarih bir prensibi mânidir. Bu prensip, Devletin «continuité» si pernsibidir. Dahilî teşekkülü ne olursa olsun, Devlet, beynelmilel vâdide, her

vakit aynı kalır. Rejim değişmesi neticesinde, Krallık ilga ve yerine Cumhuriyet veya diktatörlük ihdas edilmiş olabilir. Hukuku Düvel nazarında, bu değişikliklerin ehemmiyeti yoktur. Onun nazarında Devlet aynıdır. Ecnebi bir Delvletin geçirdiği tebeddülat muvacehesinde, beynelmilel camia unsurlarının her hangi bir suretle müdahale hakları yoktur. Bazı devletlere ademi müdahale siyaseti güç gelebilir: Lâkin buna mukabil, Devletler için, muzaffer çıkan Hükümetten isyan sırasında vuku bulan zararların tazminini istemek hakkı vardır. Memleket idaresini ele alan Hükümet, evvelki Hükümetin icraatı dolayısile husule gelmiş olan zarar ve ziyanları taz min etmekle mükelleftir. Bundan kırk sene evvel, Cenubî Amerika Devletlerinden birine mensup bulunan bir müellif şunu yazıyordu: «Memlekette tevali eden Hükümetlerin harice karşı aynı Devleti temsil etmeleri prensibi mucibince, galebe çalan âsiler, meşrû Hükümetin idareyi elinde bulundurduğu esnadaki icraatının mes'uliyetini kabule mecburdurlar». Ahiren vefat eden Fransız müelliflerinden M. (Decencière Ferrandière), 1925 senesinde yazdığı bir eserde diyorki: «Âsiler, idareyi ele geçirmeye muvaffak oldukları takdirde, Devlet, âsilerin ve aynı zamanda *sakıt Hükümetin* icraatından mes'uldur; zira, beynelmilel metalibat, Hükümetler değil, Devletler beyninde mevzubahisdir.» Aynı meseleyi tetkik eden M. (Noel Henry) de, umumî hukuk prensiplerinden mülhem olarak, aynı mütalâayı serdetmektedir: «Mağlup olan Hükümet yeni Hükümeti teşkil ettiği takdirde, Hükümetin *de jure* mevcut bulunması, mukabil tarafın gayri meşrû olmasını icabettirir. Galebe çalan taraf Hükümeti teşkil ettiği takdirde ise, işbu noktai nazarın kıymeti tabiatiyle tenakus eder. Memleket ahalisinin isyan sırasında eski Hükümete itimad göstermesi tabiî olduğu gibi, isyanın vukuu dolayısiyle o Hükümetin Devleti temsil etmediği hükmünü vermesine de imkân yoktur. Demek ki, prensip olarak, muzaffer Hükümet, kendinin mücadele sırasında dahi meşrû Hükümet olduğunu, hiç olmazsa zımmen, kabul etmek mecburiyetindedir.» Görülüyorki, fikir burada da aynıdır: Sukut etmiş olan meşrû Hükümet, zarar iras etmekle, kenisini değil, fakat temsil eylediği camiayi bağlamıştır. Bu suretle bağlı bulunan Devlettir, ve her hangi bir Hükümet Devletin mükellefiyetlerini yerine getirmeye mecburdur. M. (Borchart) da, ayni fikirdedir; mumaileyh diyorki: «İsyan neticesinde muzaffer çıkan Hükümet, gerek âsiler ve gerek meşrû Hükümet tarafından iras edilen zararlardan dolayı mesuldur».

Dahilî mücadelelerden sonra teessüs eden yeni Hükûmetin, sakıt Hükûmet icraatı dolayısiyle tazminat verdiği defaatla görülmüştür. 1891 Şili isyanı, bu hususta en vâzih bir misal teşkil eder: sakıt (Balmaceda) Hükûmetinin deniz ticaretinde gösterdiği müşkülât dolayısile, Avrupa Devletleri mevkii iktidare geçen Hükûmetten tazminat istemişler ve işbu Hükûmet de bu talepleri terviç eylemiştir. Ayni devirde ve ayni vaziyetler muvacehesinde, beynelmilel hakemler de bu yolda karar vermişlerdir. Misal olarak, «Central and South American Telegraph Company» meselesini zikredebiliriz. Kumpanya, sakıt (Balmaceda) Hükûmetinin emri üzerine, (Valparaiso-İquique) ve (İquique-Chorillos) hatlarını birleştirmek suretiyle, (Valparaiso) ile (Peru) arasında irtibat temin ettiğini ve bu suretle pek büyük masraflara giriştiğini ileri sürerek, tazminat talebinde bulunmuştur. Muhtelit Komisyon muvacehesinde, Birleşik-Amerika ajanı, zararın vuku bulduğu tarihde (Balmaceda) Hükûmetinin meşrû Hükûmet olduğunu ve dahilî mücadelelerin, vatandaşların meşrû Hükûmete karşı olan hukukuna halel getirmeyeceğini ifade eylemiştir. Neticede, Komisyon, *diğer partinin mevkii iktidare geçmiş olmasını aslâ nazarı itibare almayarak* sakıt Hükûmetin emri üzerine ihtiyar olunan masraflar dolayısiyle, Şili Devletini mezkûr kumpanyaya tazminat itasına mahkûm etmiştir. Bu davadan on iki sene sonra, İngiltere ile Venezuela'yi çatıştıran (Bolivar Railay Co) meselesinde de, hakem 17 Şubat 1903 tarihli kararını ayni esaslara müsteniden vermiştir. Bu yoldaki bütün doktrin ve hakem kararları ve bunlara uygun tatbikat, «İspanyol milliyetcileri» nin, meşrû Hükûmet tarafından ecnebilere iras edilmiş olan zararları icabında tazmin etmekle mükellef bulunduklarını isbat eylemektedir.

No: 25

MUZAHARETİ ADLİYE

Yazan: Adliye Müfettişi
Hüsnü Mehmet Kabakcıoğlu

PLÂN:

— Müzahareti adliye, istek ve şekilleri, mahkeme işleri, kararın esasları, şümulü. —

— Müzahareti adliyeye nail olabilecek hakikî ve hükmî şahıslar, Ecnebiler, kanunî Mümessiller. —

— Hükümden sonra vukubulan talepler, esas davada hükmolunan masraflar, hükmolunmıyan masraflar. —

— Müzahareti adliyede vazife, selâhiyet, müruru zaman, kanun yolları. —

— Müzahareti adliyenin te'min ettigi haklar, faydalar vesasir hususlar. —

— Muafiyet kazandıran kanunlar, masrafların tahsili şekilleri. —

A — Muzahareti adliye talebi, usul muameleleri, kayıt işleri, karar.

I — Müzahareti adliye talebi ve şekilleri:

1) Tahriri şekil: Müzahareti adliye talebi tahriren «arzuhal»ile yapılır. H. U. M. K. M. 468

2) Şifahî şekil: şifahen yapılır bu takdirde istek hâkim tarafından bir zabıtla tesbit ettirilir, imzalanır. H. U. M. K. M. 474, 468.

3) Davadan evvel talep: esas dava açılmazdan evvel yapılır. Bu takdirde müzahareti adliye talebini havi arzuhal, zabıt her halde esas davanın ikame edileceği mahkemeye verilir. H. U. M. K. M. 468.

4) Dava sırasında talep: Esas dava sırasında yapılır. Bu takdirde müzahareti adliye isteğine ait arzuhal, zabıt yine her halde Esas davanın görüldüğü mahkemeye verilir. H. U. M. K. M. 469.

Arzuhal veya zabıtta iddianın hulâsası, istinat edilecek esbabı

subutiyenin neden ibaret bulunduğu, esas davanın mahiyeti, kıymeti, O davadaki hasmın adı, hüviyeti, hukukî sebepler, kendisinin hüviyeti, meskeni, vesair vasıfları bulunur. H. U. M. K. M. 468, 179.

II — Muzahareti adliye isteğinde deliller:

1) Deliller: Muzahareti adliye talebinde bulunanın kendisiyle ailesini maişetce ehemmiyetli zarurete düşürmeksizin masarıfı lâzimeyi kısmen veya temamen ifadan âciz bulunduğu, açtığı, açacağı esas davanın mahiyeti, miktarı, esas davayı hangi mahkemede açtığı veyaaçacağı, istihsal edeceği belediye veya hey'eti ihtiyariye şehadetnamesinde san'atı, sıfatı, tabi'yeti, serveti mikdarı, Devlete vermekte olduğu vergi mikdarı, ailesinin hal ve vaziyeti, açacağı dava masrafını tesviyeye kudreti olmadığını gösterir delillerinin mahkemeye ibrazı mecburidir.

Çünkü davacı iddiasını isbatla mükelleftir. H. U. M. K. M. 180, 468, 465 Kanunu Madeni madde 6.

2) Kayıt: müzahareti adliye isteğine ait arzuhal veya şifahen vukubulan müracaat üzerine tutulan zabıt mahkeme esas defterine kaydolunur. verilen karar da mahkeme kartonuna konulur. H. U.-M. K. 178, 577 M.

3) Duruşma: toplanan ve toplanacak delillerin esas davanın mahiyetine göre, müzahareti adliye isteği üzerine mahkeme, duruşma yapıp yapmamakta serbestdir. Esas dava ikamesinden evvel vukubulan müzahareti adliye talepleri üzerine yapılacak duruşmada, esas davadaki hasmın bulunmasına lüzum yoktur. H. U. M. K. M. 469, 1

III — Karar, takdir, tefhim, tebliğ ve mündericatı,

1) Karar, tefhim, takdir, tebliğ: İbraz olunan delilleri serbestçe takdir ederek müzahareti adliye taleplerinin red veya kabulüne dair kararını hâkim dilek sahibi hazırsa tefhim değilse tebliğ ettirir. H. U. M. K. M. 240, 489

2) Kararın mündericatı: Kararda mahkemenin, hâkim ve kâtibin, dilek sahibinin adları, iddianın hulâsası, tedkik olunan mesaili maddiye ve hukukiyenin hulâsaları, müzahareti adliya kararının hangi esas davaya ait olduğu ve hukuk usulü muhakemeleri kanununun 466 ıncı maddesindeki hususlardan hangisini ihtiva ettiği, esas davadaki hasmın adını, hüviyetini, esbabı mucibeyi, ve mülâhazatı, kanun maddesinin, hükmün ne olduğunu, hulâsa tahmil ve bahsolunan vazife ve hakkı şüphe ve tereddüdü mucip olmıyacak surette

açıkca gösterilir. Kararın aslı evrak mahzeninde başkâtip tarafından saklanır. karar defterine geçirilir. H. U. M. K. M. 465, 469, 389, 388, 391, 488, 489, 490, 491,.

IV — Müzahareti adliye isteğinin hasrı.

I — Talep ve karar: Talepden fazlaya mahkemece resen müzahareti adliye kararı verilemez. Bu yüzdendirki mücerret yoksulluğu gösterir şahadetname ile müzahareti adliye kararı verilemez. Tahrirî veya hâkim tarafından bir zabıtname ile tesbit edilmek şartile şifahî müracaatlar üzerine karar vermek kanun icaplarındandır. H. U. M. K. M. 72, 73, 74, 79.

V — Müzahereti adliye talebinden vazgeçmek.

I) Feağat : müzahereti adliye talebinden vazgeçilmesi halinde H. U. M. K. M. 95/I inci maddesile ferağat, kat'i bir hükmün hukukî neticelerini hasıl ederse de aynı kanunun 469 uncu maddesinin son fıkrası mucibince yeni bir sebep zuhurunda red edilen müzaheret talebi tekrar edilebileceğinden, ferağattan sonra vuku bulacak talebin tedkik, tahkik ve karara bağlanması gerektir.

B — Müzahereti adliyeye nail olabilecekler.

I — Hakikî şahıslar.

I — Hakikî şahışlar : kendisile ailesini maişetce ehemmiyetli zarurete düşürmeksizin masarıfı lâzımeyi kısmen veya tamamen ifadan âciz olan hakikî şahışlar. H. U. M. K. M. 465, kanunu medenî M. 8.

II — Hükmî şahıslar.

I) Müessisatı Hayriye : iddia ve müdafaalarında veya icraya veya ihtiyatî tedbirlere müracaatlarında haklı olduklarına dair delil gösterirlerse müzahereti adliyeye nail olabilirler. Diğer hükmî şahısların alel'umum Şirketlerle Cemiyetlerin müzahereti adliye isteğinde bulunabileceklerine ve haklarında müzahereti adliye kararı verileceğine dair kanunda bir kayıt yoktur. Kanunu medeni M. 45. H. U. M. K. M. 465.

III — Ecnebiler.

I) Ecnebiler : yukarıda yazılı hakikî ve hükmî şahsiyeti haiz Ecnebilerin müzahereti adliyeye nail olabilmeleri muamelei mütekabilenin cari olduğunun isbat edilmesine mütevakkıktır. H. U. M. K. M. 465

IV — Vekil, kanunî mümessiller.

I) Vekil: Hukuk usulü muhakemeleri kanununun 26 inci borçlar kanununun 388 inci maddelerinde zikredilmemiş olmasına göre vekilin hususî bir selâhiyeti ve müvekkili tarafından saraheten me'-

zuniyete lüzum kalmadan hukuk ususulü muhakemeleri kanununun 62 inci maddesi mucibince vekil esas davanın takibi için bil'umum muameleleri ifa edebileceğinden müvekkili namına müzahareti adliye talebinde bulunması yerinde olur.

2) Kanunî Mümessiller :vasi ve kayyım gibi kanunî mümessiller de namlarına hareket ettikleri yukarıda yazılı hakikî ve hükmî şahıslar namına müzahareti adliye isteğinde bulunabilirler.

C —Esas dava hakkında verilen hükümden sonra müzahereti adliye isteği üzerine yapılacak muameleler.

I — Esas davaya dair olan ilâmda yazılı hükmolunan masraflar.

I) Hükmolunan masraflar : müzahereti adliye esas davanın açılmasından evvel istenilebilir. H. U. M. K. M. 468/I Esnayı muhakemede talep olunabilir. Bu talep kabul edilirse evvelce yapılmış olan masraflara teşmil edilmez. H. U. M. K. M 466/I

Diğer tarafın mahkûmiyeti halinde müzahereti adliye kararından dolayı istifa olunamıyan bil'cümle mebaliğ ilamın icrasında bununla mahkûm olan taraftan evvelbe evvel sureti mümtazede tahsil olunur. H. U. M. K. M. 471.

Kanun maddelerinin bu açık hükümlerine nazaran esas dava hakkındaki hükümden sonra; hükmolunmuş bakiye ilâm, suret, celse, harçlarile pullar hakkında müzahereti adliye talebi vukubulduğu takdirde bu maddeler hükmüne göre daha evvel tahakkuk ettirilmiş ve hukuk usulü muhakemeleri kanununun 426 ıncı maddesi mucibince tahsiline hükmolunmuş ve 2503 sayılı adliye harç tarifesi kanununun değişen 97 inci maddesine tevfikan mahkemece maliye dairesine gönderilecek müzekkere üzerine : kendisine yükletilen taraftan tahsili emval kanununa göre tahsil olunacak bu gibi bakiye ilâm, suret, celse, tebliğ harçlariyle damga resmi vesair bil'cünle masraflar hakkında müzahareti adliye kararı verilmemesi icabeder.

Esasen adliye harç tarifesi kanununun değişen 97 inci maddesinin matufu olan tahsili emval kanunu dairesinde Devlete ait ve hazinei maliyece tahsil olunacak hükümde gösterilen bil'cümle mahkeme masraflarının takip ve tahsili esas mahkemelerinin vazife ve selâhiyetinden hariç tahsili emval komisyonlarının vazife ve selâhiyetleri çevresine girmiş olduğundan, ilgililerin bu yüzden tahsiline hükmolunan masraflar için müzahareti adliye isteğinde bulunamamaları ve bulunsalar da bu hususta kaza hakkını haiz olmıyan esas mahkemesince karar verilmemesi doğru olur.

380

II — Hükümden sonra hükme dahil olmıyan masraflar.

I) Hükümden sonraki masraflar : Kanun yolları açık veya icra safhasına girmiş bulunan ilâmlarda hüküm olunmıyan masrafların hukuk usulü muhakemeleri kanununun 469/2 inci maddesi gereğince evvelce yapılmış olan ve hükmolunan masarıfa teşmil edilmemek üzere alâkadarlar merci'ine müracaatla müzahareti adliye isteğinde bulunabilirler. Bunlar da Temyiz peşin harçları, Temyiz dilekçeleri, Vekâletname, tehiri icra talepleri, icra masrafları gibi hususata taallûk eder.

İcra dairesince alınmakta olan yapı pulları hakkında müzahareti adliye kararı verilemez. Çünkü : Hukuk usulü muhakemeleri kanununun 466 ıncı maddesinde gösterilmemiştir.

D — Vazife, selâhiyet, mürur zaman, kanun yolları.

I — Umvmiyet itibarile davada :

I) Vazife : gerek esas davanın ikamesinden evvel ve gerekse esnayı muhakemede vukubulan müzahareti adliye talepleri hakkında karar iltihazına esas davanın açılacağı ve davayı rüyet eden mahkeme vazifelidir. H. U. M. K. M. 439,8.

Vazifedar olmıyan mahkemelerce verilen müzahereti adliye kararlarının vazifeli mahkemece kabul edileceğine dair kanunda bir kayıt yoktur. vazifeli mahkemeden verilmeyen bu gibi kararların muteber olamaması lâzımgelir.

Tevhit ve tefrik edilen davalar için verilen müzahareti adliye kararları aynı mahkemede tevhit ve tefrik edilerek rüyeti halinde başka bir sebeple ref'i ve red edilmedikce (müzahareti adliye kararlarının) muteber olması icabeder.

II — Selâhiyet:

2) Selâhiyet: Esas davanın ikamesinden evvel veya esnayı muhakemeden müzahareti adliye hakkında talep vukuunda karar vermek selâhiyeti esas davayı rüyet edecek veya eden mahkemeye aittir. H. U. M. K. M. 468, 469 bunlar haricinde diğer mahkemelerden verilen müzahareti adliye kararlarının esas dava için kabul edilmemesi doğru olur.

III — Tahkikat sırasında:

1) Vazife ve selâhiyet: Tahkikat hâkimleri müzahareti adliye hakkında karar ittihazına vazifeli ve salâhiyetli değildir. Bu hususta ancak vazifeli ve selâhiyetli mahkemeler karar verirler. H. U. M. K. M. 468,469,520,523.

287

IV — Diğer merci ve muhakimin vazife ve selâhiyetleri:

1) Hakem heyetleri: Müzahareti adliye kararı ittihazına selâhiyetleri yokdur. Ancak esas davayı görmekle vazifedar ve selâhiyetdar olan mahkemece verilen müzaharetiadliye kararları hakem hey'etlerince kabul olunmalıdır.

2) İcra tedkik mercileri: İcra ve iflâs kanununun değişen 15 inci maddesine tevfikan icra takiplerinde müzahareti adliye kararları takibe selâhiyetli icra tedkik mercii tarafından hukuk usulü muhakemeleri kanununun 465 ve müteakip maddelerine tevfikan ittihaz olunur.

3) Ceza mahkemeleri : Ceza mahkemeleri ceza muhakemeleri usulü kanununda sarahat olmıyan yerlerde hukuk usulü mahakemeleri kanununun hükümleri tatbik edileceğinden, 2503 sayılı adliye harç tarifesi kanununun 67 inci maddesi mücibince şahsî hukuka ve tazminat kabilinden olan para cezalarına dair verilen hükümlerde hukuk mahkemesinde alınan harçlar gibi harç alınacağından bu bakımdan şumulü dahilinde ceza mahkemelerinde müzahareti adliye kararı verilmesi doğru olur.

4) Kaza hakkını haiz Devlet şurasının ikinci dairesiyle hukuk usulü muhakemeleri kanununun hâkimlerin mes'uliyeti babının 575 inci maddesine göre davayı rüyet edecek temyiz mahkemesi ve yukarıda 3. üncü bentte gösterilen hallerde Askerî mahkemelerin müzahareti adliye kararı vermeleri iktiza eder.

V — Mürur zaman:

1) Esas davadan evvel İstihsal olunmuş müzahareti adliye kararları hukuk usulü muhakemeleri kanununun 470 inci maddesindeki haller dolayısile red veya ref'i vesair sebeplerle iptal edilmezse esas davanın ikamesi için muayyen mürur zaman haddine kadar hüküm ifade eder.

2) Esas dava sırasında: İstihsal olunan müzahareti adliye kararı H. U. M. K. nun 470 inci maddesindeki hallerle ref'i, red vesair sebeplerle iptal olunmazsa esas davanın neticesine kadar muteberdir.

Dava sırasında ve davadan evvel her zaman için müzahareti adliye talep edilebelir. Her iki halde talep için mürur zaman bahis mevzuu olamaz.

VI — Kanun yolları:

1) Kanun yolları: H. U. M. K. 469 uncu maddesindeki müzahareti adliye talebinin kabul ve reddine dair ittihaz olunan kararlar kat'î olup bunlara karşı hiç bir tarıkı kanuniye müracaat olunamı-

382

yacağı yazılı ise de; kanunun 469 uncu maddesinin son fıkrasiyle yeni bir sebep zuhurunda red edilen müzaharet talebi tekrar edilebileceği ve 470 inci maddesile talebin esasen varit bulunmadığı veya sebebin zail olduğu mahkemece tahakkuk ederse müzahereti adliyenin kabulü hakkındaki karar ref olunur. Böyle bir karar ittihazı esas davanın rüyeti sırasında veya davaden evvel müzahareti adliye talebinde bulunduktan sonra alâkadarların, hazinenin, şahadetnameyi veren belediyenin, ihbar ve şikâyeti ve müzahareti adliye kararının müstenidi olan delillerin sahteliği ait olduğu mahkemeye bildirildiği ve verildiği takdirde mezkûr müzaharet kararı ref olunur. Böylece alâkadarların hazinenin bu bakımdan mahkemeye müracaatları suretile haklarının korunmasına imkân verilmiştir.

Varlıklı olduğu halde sebepsiz müzahareti adliye isteğinde bulunan kimsenin bu isteği red edilirse H. U. M. K. 422 inci maddesindeki ceza hükümleri de tatbik edilmelidir. Diğer taraftan redde dair kararın masrafları varsa bunun da müstediye yükletilmesi icabeder.

VII — İstek ve kararların red, ref'i, iptali:

1) V. Bölümündeki: H. U. M. K. 465, 468 inci maddelerindeki unsur ve şartlarını ve kanunî delilleri şamil olmıyan hasmı ve esas davası gösterilmiyen, âdab ve ahlâka mugayir olarak açılacak esas davalar hakkında idarî merci ve makamlara vazifesiz ve selâhiyetsiz mahkemelere açılacak davalar için vukubulan müzahareti adliye isteklerinin red olunması gerektir.

2) Ref'i: müzahareti adliye talebinin esasen vârit bulunmadığı veya sebebinin zail olduğu mahkemece tahakkuk ederse alâkadarların ihbar ve şikâyetleri üzerine müzahareti adliyenin kabulü hakkındaki karar mahkemece ref olunur. H. U. M. K. M. 470

3) İptal: Esas davaya bakmaktan memnu olan hâkim tarafından verilen müzahareti adliye kararının hükmü yoktur. Bu gibi kararlar H. U. M. K. 30 uncu maddesi mucibince mafevk mahkemesince iptal olunur. «H. U. M. K. 37 inci maddesi mucibince zabıt kâtibi hakkında da aynı hüküm caridir»

E — Müzahareti adliyenin temin ettiği hususlar, kararın hudut ve şumulü:

I — Temin ettiği faydalar:

1) Yapılacak bilcümle masarıfı muhakemeden muvakkaten muafiyet H. U. M. K. 423, 466

383

2) Şahit ve ehlihibre masarıfının Devletçe avans olarak verilmesi.

3) Masarıfı muhakeme için teminattan istisnaiyet. H. U. M. K. 466.

4) Tebliğat ücret ve masraflarından müecceliyet.

5) Davanın vekil ile takibi iktiza ettiği takdirde ücreti bilâhare verilmek üzere vekil temin olunması. H. U. M. K. M. 467.

6) İcra dairelerince alınan bil'umum harçlar tecil ve masarıfı zaruriye avans olarak Devletçe ita edilmek.

7) Bil'umum pul rüsumundan muvakkaten muafiyet.

8) Noterlerin tanzim edecekleri bilcümle evrak ve sureflerinin harç ve rüsumundan muvakkaten muafiyet. H. U. M. K. M. 466.

II — Kararın şekli:

1) Yukarıda A — Bölümünde gösterildiği gibi o bölümde yazılı hususları ihtiva etmekle beraber müzahareti adliyenin H. U. M. K. 466 ıncı maddesindeki hususlardan hangisine şamil olduğunun açıkca gösterilmesi lâzımdır.

Bir kimse davası için bütün mahkeme masraflarını temin edebilir de şahit ve ehlihibre masraflarını verecek parası yoktur. Bu yüzden H. U. M. K. 466/2 inci maddesi mucibince şahit ve ehlihibre masarıfı devletçe avans olarak verilmek «bütçede muhassas para varsa» suretiyle bu kısım hakkında müzahareti adliyeye nail olduğu gösterilir. Bilinmelidir ki bu karar yalnız dilek sahibinin muayyen bir kimse aleyhine tek taraflı ise kendisi için muayyen bir mikdar hakkındaki açacağı esas davaya müessirdir. Müzahareti adliye isteği ve kararı H. U. M. K. 423 üncü maddesinde zikredilen ve 466 ıncı maddede gösterilen hududu dilek ve isteği tecavüz edemez. H. U. M. K. M. 74 meselâ 466/3 üncü madde yalnız masarıfı muhakeme için teminattan istinaiyet hakkını kabul etmiştir. Sureti umumiyede, tehiri icrada, ihtiyatî tedbirler, ihtiyatî hacizler, ecnebilerin davalarında ve buna benzer işlerde teminat için müzahareti adliye esasını kabul etmemiştir. Yine müzahareti adliye esnayı muhakemede istenilmişse daha evvel tahakkuk ettirilmiş hüküm altına alınmış ve evvelce yapılmış mahkeme masraflarına teşmil edilemiyeceği açıkca gösterilmelidir. H. U. M. K. M. 469/2 Bu sebeplerden dolayı kararın vazıh olması, esnayı muhakemede vukubulan talep üzerine verilen müzahareti adliye kararından daha evvel yapılmış mahkeme masraflarına şumulü olmıyacağı gösterilmelidir.

III — Sair kanun yolları:

1) Tavzih: Tavzihi istenilen esas ilâmda daha evvel hüküm altına alınmış ve yapılmış masraflara teşmil edilmemek üzere H. U.

384

M. K. M. 469/2 müzahareti adliye istenilebilir. Ve karar da verilebilir.

2) Tashihi kararda : Tavzihi kararda yazılı olduğu üzere muamele yapılması doğru olur.

3) İadei muhakeme : Tavzih ve tashihi kararda yazılı olduğu gibi muamele yapılır, her üç halde de evvelce istihsal edilmiş olan müzahareti adliye kararının hüküm ifade edip etmiyeceğine gelince:

İadei muhakeme halinde hükmü olmaması lâzımdır. Çünki ilâm kat'ileşmiş ve hatta icra dahi edilmiş olabilir. Tavzih ve tashihi karar temyiz yollarına müracaatta hüküm henüz icra edilmemiş ve kat'iyet kazanmamış olduğundan evvelce istihsal edilmiş müzahareti adliye kararları H. U. M. K. M. 470 de yazılı vesair sebeplerle iptal, ref'i, red edilmemiş ise muteber olması gerektir.

IV — Sair sebeplerin hudusu halinde :

1) Karşılıklı davalarda: Gerek esas davanın ikamesinden evvel ve gerekse esnayı muhakemede istihsal edilmiş müzahareti adliye kararında gösterilen kısım için muteberdir. Meselâ: Müddeinin müddeaaleyh aleyhine açtığı dava için müddeinin müzahareti adliyesine karar verilmiş ise müddeaaleyhin müddei aleyhine açtığı karşılıklı davada müddei müzahareti adliyeye nail olamaz. O kısım hakkında ayrıca karar istihsal etmelidir. Şu halde müzahareti adliye kararı hasmın davasına teşmil edilemez.

2) Takibe kalan davalarda : H. U. M. K. nun 2606 sayılı kanunla değişen 409 uncu maddesinin son fıkrasına göre dosya muameleden kaldırıldığı tarihten itibaren altı ay içinde yenilenmiyen davanın görülebilmesi tekrar harç verilmekle kabildir, diye vaz'ettiği kaideye göre işbu altı aylık müddetin mürurundan evvel istihsâl edilmiş müzahareti adliye kararının hükmü olup olmıyacağı kanunda yazılı bulunmadığından alâkadarın yeniden müzahereti adliye kararı alması daha doğru olur.

Adliye harç tarifesi K. nunun 6 ıncı maddesine göre de harcı verilmeyen evrak muameleye konunlmıyacağından H. U. M. K. nun 409 uncu maddesine nazaran da Devamı talebe kalan davanın altı ay evvel peşin harç vesair masrafların verildiği halde yeniden masraf yapılmasını âmir bulunduğundan, yeniden bu müddet içindede hal ve vaziyetin değişmesi ihtimal dahilinde olduğundan bu itibarla alâkadardan dava yenilenince yukarda yazılı sebepler çevresinde yeni müzahareti adliye kararı istemek her halde maslahata daha uygun görülür.

3) Tevhit ve tefrik olunan davalarda: bu gibi davalardaki mü-

zahareti adliye kararları dava olunan mikdarın müddeabihe şümulü vardır. Maadasına yani hasmın veya kendisinin diğer davasına şümulü yoktur.

E — IV — I. Karşılıklı davalarda: tevhit ve tefrik olunan davalardaki esas burada da caridir.

4) Müştereken açılmış davalarda : müştereken istihsâl olunmuş müzahareti adliye kararları bu gibi hallerde «karşılıklı davalardaki esaslar dairesinde muamele yapılır» H. U. M. K. 470 inci maddesinde vesair hallerde refi, iptal ve reddi mucip sebeplerin zuhuru halinde ve tebeyyün edecek hale göre verilecek kararlar o şahıs ve muameleye inhasar ettirilir.

5) Nakızdan sonra: dava henüz neticelenmediğine nazaran nakızdan evvel istihsâl olunmuş müzahareti adliye kararının refi, iptal ve reddi mucip sebebler bulunmadıkça inhisar ettiği kısım hakkında dava neticesine kadar muteber olması icap eder.

V — Muzahareti adliye kararının hudut ve şumulü:

1) Tesiri: E. bölümünde buraya kadar yazılı esasların hudut ve şumulünü aşamaz. Hele C. — 1. Bölümünde yazılı olduğu üzere hükümden sonra hüküm altına alınmış olan masraflara hiç bir zaman ve hiç bir surtle teşmil ettirilemez. H. U. M. K. — 469/2 maddesindeki saharat veçhile müzahareti adliye bu hususlarda verilecek karardan sonraki işler hakkında muteberdir. Evvelce yapılmış ve hüküm altına alınmış olan masraflara teşmil edilemez.

2) Müzahareti adliye kararından hasmın ve üçüncü şahısların isrifadesi: karardan ancak lehine karar verilmiş olan taraf istifade eder. Hasım ve üçüncü şahıslara, dahilî davaya tesiri yoktur. Onun için bu gibilerin ayrıca karar almadıkça mahkemece kendilerine tahmil olunan masrafları ödemeleri icabeder.

3) Ölüm halinde: lehine müzahareti adliye kararı verilmiş olan kimsenin ölümü halinde dava ikamesinden evvel istihsâl ettiği kararın hükmü kalmıyacağı gibi dava sırasında aldığı karardan sonra davayı takib eden ve masarıfı lazimeyi itaya kudretleri olup olmadıkları hükmen anlaşılamıyan verese için de istihsal edilmiş olan mezkûr karar için hükmü yoktur. Ancak müzahareti adliyeye nail olan vefat eder, ve davası H. U. M. K. nun 41 inci maddesi mucibince kayyımla idare olunursa evvelce elde edilen karar refi ve iptal edilmedikçe mer'i ve muteber olması lâzımdır.

386

F — Müzahareti Adliye İle Muafiyet Kazandıran Kanunların Münasebeti, Mahkûmiyet Halinde Masrafların Tahsili Suretleri:

I — Muafiyet bahşeden kanunlar:

1) Muafiyet bahşeden kanunlar: Bunların müzahareti adliye ile alakaları derecesi 2503 sayılı adliye harç tarifesi kanununun 100 üncü maddesiyle 1324 sayılı damga resmî kanunundaki muafiyetlere mazhar olan hakikî ve hükmî şahıslar ancak mezkûr kanunlarda hasran tahdit ve tadât edilmiş muafiyetlerden istifade ederler.

Bu gibi harç ve resimlerin bilahare muafiyet kazananlardan tahsiline imkân yoktur. Halbuki müzahareti adliye yapılacak bilcümle mahkeme masraflarının dava neticesinde mahkûmdan tahsil olunmak üzere muvakkaten muafiyet ve müecceliyeti müstelzimdir. Bu yüzden muafiyet bahşeden kanunlarla müzahareti adliye kararının karıştırılmaması icabeder.

II — Müzahareti adliye dolayısile muvakkaten muaf tutulan masraf vesair hususlar:

1) Ehli vukuf ve şahit ücretleri: H. U. M. K. 466/2 inci maddesi mucibince ehli vukuf ve şahitlerin masarıfı devletçe avans olarak verilmesi lâzımdır. Böyle bir avans bulunmadığı takdirde bu masraflar mahkûma yükletileceğinden hak sahipleri masraflarını nihai hükümde gösterildiği üzere mahkûmdan takip ederler ve alırlar.

2) Vekil ücret ve masrafları: Müzahareti adliyeye nail olan kimse için tayin edilen vekil kendi ücret ve masrafının aleyhine hüküm verilmiş olan diğer taraftan doğrudan doğruya talep ve istihsale mezundur. H. M. U. K. 424, 472, 424 üncü maddeleri mucibince mahkemece takdir olunacak vekâlet ücreti ancak iki taraf arasında muteberdir. Vekil ile müvekkil arasındaki münasebet hakkında hukuku adiye hükümleri tatbik olunacağı halde müzahareti adliye dolayısile seçilen vekil ilâmda gösterilmiş ise «ki her halde gösterilmelidir» ücret ve masraflarını bermucibi ilâm kanun yollariyle takip eder mahkûmdan alır. İlâmda gösterilmemiş ise mahkûmdan masraf ve ücretinin alınmasını merciine müracaatla talebe hakkı vardır.

3) Hâkim ve me'murların: Müzahareti adliye dolayısile ve devletçe ayrılmış bir avans bulunmaması yüzünden adliye harç tarifesi K. nun 98 inci maddesi mucibince hak kazandıkları tazminatlar da ilâma yazılmak suretiyle takip yoliyle ve kanun hükümleri çevresinde mahkûmdan tahsil olunur.

4) Devlet: Müzahareti adliye dolayısile devletçe avans olarak verilen masraflar F. — IV. deki gibi tahsil olunur.

III — Müzahareti adliyede muafiyet:

1) Muafiyet: Müzahareti adliye talebini havi dilekçe ve evrak damga resmi vesair rusumdan muaftır. H. U. M. K. 468 inci maddesinin mutlak ibaresine göre müzahareti adliye dilekçesile ona bağlı şahadetname ve vesikalara damga pulu vesair rusum ibaresine nazaran da harç pulu da yapıştırılamaz. Muaf tutulmasına binaen talep red edilse bile bu resim ve pullar tahakkuk ettirilip kendisinden veya mahkûmdan tahsil olunamaz. Ancak müzahareti adliye kararına ilsakı lâzımgelen ilâm, suret damga pulları tahakkuk ettirilir, bilahire mahkûmdan tahsil edilir. Çünki bu kısmın muafiyetine dair kanunda sarahat yoktur.

III — Mahkûmiyet halinde masrafların tahsili suretleri:

1) Tahsil yolları: Diğer tarafın mahkûmiyeti halinde müzahareti adliye kararından dolayı istifa olunamıyan bilcümle mebaliğ ilâmın icrasında bunun ile mahkûm olan taraftan evvel be evvel ve sureti mümtazede tahsil olunur. H. U. M. K. M. 471. Burada mahkûm olan ister adlî yardıma nail olan kimse ve isterse hasmı olsun H. U. M. K. 423, 424, 472 inci maddelerine tevfikan ve yine usulün 466 ıncı maddesinin muvakkaten muaf tuttuğu bilcümle mahkeme masrafları avans olarak devletçe verilen şahit ve ehli hibre masrafları, müeccel tutulan tebliğat ücret ve masrafları temin edilen vekilin ücret ve masrafları tecil olunan icra dairelerince alınması lâzım gelen bilcümle harçlar, avans olarak devletçe ita edilen masarıfı zaruriyeler, muvakkaten muaf tutulan bil'umum pullar, muvakkaten muaf tutulan Noterlikçe yapıştırılması gereken harç ve resimler, celse ve bakiyye ilâm tebliğ, suret, harç ve pulları usulün 426 ıncı maddeleri mucibince ilâma yazılır. H. U. M. K. M. 423 ve 2503 sayılı adliye harç tarifesi kanununun 97 inci maddesinin hükümleri dairesinde bu kanuna göre hukuk ve ceza işlerinde devlete ait olan ilâm harçları ile ödenmeyen celse harçları ve mahkeme masraflarının hükümden itibaren iki ay içinde ödenmesi mecburidir. Aksi takdirde hükmü vermiş olan mahkeme ve makamların maliye dairelerine gönderecekleri müzekkere üzerine tahsili emval kanununun hükümlerine tevfikan bu harçlar kendilerine yükletilmiş olanlardan bakiyye ilâm harciyle birlikde ve alacağın devlete ait bulunması bakımından birlikde tahsil olunur.

No: 26

Nesebi gayri sahih çocukların durumu hakkında

(Medenî kanunumuzun 292 inci maddesindeki tanıma memnuiyeti ve yeni İtalyan medenî kanununun bu hususdaki hükümlerine bir nazar.)

Yazan : Dr. K. Fikret ARIK

I — *Maksat*

II — *Medenî kanunun 292 inci maddesindeki memnuiyetin doğuş tarihçesi*

III — *Memnuiyetin şumulü*

IV — *Bu memnuiyet hakkında ileri sürülen tenkitler*

V — *Fransada ve yeni İtalyan kanunundaki tahfifler:*

A — *Fransada*

B — *İtalyan medenî kanununda*

C — *Yunan medenî kanununda*

VI — *Netice: Bu memnuiyetin tahfifi, üzerinde durulmağa değer bir meseledir.*

I — *Maksat:*

Adliye vekilliği cesur ve realist bir tamimle kanun dışındaki birleşmelerin sebepleri ve çareleri, bu gibi birleşmelerden doğan çocukların hukukî durumunun islâhı hakkında geniş — ve neticeleri itibarile feyizli olacağı şüphesiz bulunan — bir anket açmış bulunuyor. Bu anket münasebetile, Medenî kanunumuzun *tanımaya* müteallik 292 ve babalık davasına mütedair 310 uncu maddesinin son fıkrası üzerinde durmak faideli olacaktır. Biz bu yazımızda yalnız 292 inci maddede mevzu memnuiyet ile meşgul olacağız. Bu maddeye nazaran, Nesebi gayri sahih çocukların bir kısmı: evlenmeleri memnu olan kimselerin münasebetinden veya *evli erkeğin veya kadının zinasından doğan çocuklar için mutlak bir tanıma memnuiyeti* mevzu bahisdir. Bu memnuiyeti koymakla kanun vazıının güttüğü gaye açıktır. Meşru aile i (yani zinada bulunan kimsenin eşini

ve meşru çocuklarını) himaye etmek isteniyor. Tamimde de işaret edildiği gibi, cemiyetin temel taşı olan (AİLE) nin ve AİLE ÜLKÜsünün kuvvetlenmesine yarayan bu kanunî müeyyide, şüphesizki zarurî ve faidelidir. Ancak, elimizdeki maddenin *mutlak ifadesi*, kanunnu vaziinin bir az önce kayıt ettiğimiz GAYEsini gerçekleştirmekle iktifa etmiyor, *bu gayenin mevcut olmadığı hallerde dahi tanıma memnuiyetini muhafaza etmekle zina mahsulü çocuklar aleyhine ağır bir vaziyet yaratmaktadır.* Nitekim, ayni mesele gerek Fransa gerek İsviçrede tenkitlere sebep olmuştur. Bu tenkitlere uyan Fransız kanun vazı tarafından bazı tahfifler kabul edilmiştir. 1 temmuz 1939 tarihinde yürürlüğe giren yeni İtalyan medenî kanunu, bu hususda daha ileri gitmiş, ve zannımızca çok isabetli ve hakkaniyete uygun düşen bazı istisnalar vazetmiştir. Adliye vekilliğinin anketinde güdülen amaçlardan birisi—belki en mühimi—nesebi sahih olmayan çocukların durumunu eyileştirmek olduğuna göre, zina mahsulü çocukların tanınması meselesi üzerinde de durmak zarurîdir. [1]

II — *Medenî kanunumuzun 292 inci maddesinin doğuş tarihçesi:*

Medenî kanunumuzun 292 inci maddesinde yazılı memnuiyetin şumulünü belirtmeden ve bu hüküm hakkındaki tenkidî mülâhazaları zikretmeden önce bu hükmün kanunumuzun aslı olan İsviçre medenî kanununa ne suretle ithâl edildiğine, yani doğuş tarihine kısa bir nazar atfetmek lâzımdır. İsviçre medenî kanununa müteallik projelerde zina mahsulü çocuğun tanılamayacağına dair bir hüküm mevcut değildir. İsviçre medenî kanununun 304 (bizde 292) inci maddesinde yazılı olan bu hüküm, Millî meclis komisyonunun [2] teklifi üzerine Millî meclis tarafından Fransız medenî kanununun 335 inci maddesinden iktibas suretile kanuna ithal edildi. [3] Bu hüküm gerek Kantonlar meclisinde, gerek millî meclisde itirazlara uğradı: bu memnuiyetin, kabulünde zaruret bulunmayan sert bir hüküm teşkil ettiği; zina mahsulü çocuğun tanınmasını menetmekle, ebeveyninin aile vazifelerine riayet etmemiş olmalarının cezasını günahsız çocuğa çektirmek doğru olmayacağı beyan edildi. Hatta kantonlar meclisi komisyonu, tanıyanın karısı muvafakat ettiği taktirde, zina mahsulü çocuğun istisnaen tanınabilmesini teklif etti isede bu teklif kabul edilmedi. Tanıma suretile zina mahsulü çocu-

[1] Aynı mes'eleyle sıkı sıkı ilgili bulunan 310 uncu maddenin son fıkrasında mevzu ve babalık dava ına müteallik memnuiyetle daha sonra meşgul olmak istiyoruz.

[2] İsviçre'de teşriî kuvvet iki meclis tarafından istimal edilir:

1) Millî meclis (Conseil national), halk mümessillerinden mürekkep bir meclistir.

2) Kantonlar meclisi (Conseil des Etats), kanton'arı temsil eden bir meclistir.

[3] Egger, Familienrecht, 2 Auflage, 304 üncü madde şerhi No: 1

ğun babasının ailesine daimî surette dahil olacağına dair yanlış fikrin münakaşalara hâkim olması yüzünden, mutlak surette ifade edilen bu memnuiyet kanununun katî metnine de dahil oldu.

III — *Tanıma memnuiyetinin şumulü :*

Medenî kanunumuzun 292 inci maddesine göre «Zina mahsulü olan çocuk tanınamaz». Kanunun bu mutlak ifadesi mevzu bahs memnuiyete pek geniş bir şumul sahası vermektedir Filhakika, aşağıdaki şartların birisi mevcut olduğu taktirde, evlilik haricinde doğan bir çocuk babası tarafından tanınamaz:

1 — Hem çocuğun tekevvününe sebep olan cinsî münasebet esnasında, hem tanıma anında, gerek ama gerek babanın evli bulunması;

2 — Sonradan (yani tanıma esnasında evlenme zail olmuş bulunsa bile gerek ana, gerek babanın çocuğun tekevvününe sebep olan cinsî münasebet esnasında evli bulunması;

3 — Çocuğun tekevvününe sebep olan cinsî münasebet esnasınsında yalnız ananın evli bulunması (sonradan, yani tanıma esnasında, bu evliliğin zail olması ehemmiyeti haiz değildir).

4 — Çocuğun tekevvününe sebep olan cinsî münasebat esnasında yalnız babanın evli bulunması (sonradan, tanıma esnasında, bu evliliğin zail olması ehemmiyeti haiz değildir);

Buna mukabil, cinsî münasebat esnasında gerek kadın gerek erkek evli değil iken bilâhare erkeğin veya kadının evlenmesi tanımağa mani değildir. Şu kadar ki, cinsî münasebetle doğumu ayıran devrede kadın başka bir erkekle evlenir ve çocuk evlilik esnasında doğarsa, tanıma mümkün olabilmek için, önce koca tarafından nesebin reddi davası açılmış ve kazanılmış bulunmak lâzım gelir. Çünkü evlilik esnasında doğan bir çocuğun babası, doğuran kadının kocası olduğuna dair kanunî bir karine mevcuttur.

IV — Bu Memnuiyet Hakkında İleri Sürülen Tenkitler:

Kanunumuzun 292 inci maddesinde yer alan bu hüküm, maddenin pek mutlak ifadesi yüzünden, İsviçreli müellifler tarafından iyi karşılanmamıştır. Profesör Eggere göre: (açık gibi görülen metnine rağmen 304 üncü (bizde 299) maddede yazılı memnuiyetin tefsire ihtiyacı vardır. Bu tefsirde esas, hükmün takip ettiği gaye ve hedeftir. Bu memnuiyette hiç şüphe yokki (her türlü tahdidî tefsiri meneden)

cezaî bir mahiyet yoktur. [1] Bu memnuiyet münhasıran evliliğin (Ehe) ve âmme nizamının himayesi amacını dahi gütmüyor. Çünkü bu himaye, bazı hallerde tanımağı istilzam ederdi. Mevzubahs memnuiyetten maksat, daha ziyade meşru aile, meşru eş ile nesebi sahih çocukların himayesini temin etmektir. Şu gaye, mevzu memnuiyetin tahdidî bir şekilde tefsir edilmesini haklı gösterir.) Aynı müellif bir az sonra şu mütaleada bulunuyor: «Bu hususta henüz sabit bir mahkeme içtihadı olmamakla beraber *tanımak istiyen adamın artık ne karısı ne de nesebi sahih çocuğu mevcut değilse bu memnuiyetin carî olmaması lazımdır.* Zira, bu takdirde, bu kaidenin vazına esas teşkil eden himaye gayesi mevcut değildir.» Bu memnuiyet hakkında ROSSEL —MENTHA [2] şunları söyleyor: «304 üncü maddedeki (bizde 292) hüküm medenî kanunun ne ilk projesinde, ve ne de sonraki projesinde mevcuttu. Millî meclis komisyonunda kanuna ithal edildi. Bu hükmü koyarken ahlâken merdut fiiller üzerine konulan perdenin, bu fiillerin başlıca faili tarafından kaldırılmaması icabettiği düşünülmüştü. Lâkin bir rezalet korkusu ile çocuğun menfaatı feda edilmiş oldu; bundan başka, bu hüküm ile kanunun diğer hükümleri arasında bir rabıtasızlık olduğu da söylenebilir. Çünkü, bu hükmün bulunduğu bütün fasıl, çocuğun bu haklarının teyidinden ibarettir. Sonra, şayet, bu memnuiyete rağmen, baba tanımış olsa idi tanımanın butlanı dâvası daha mı az şayanı teessüf olacaktır? Fransadaki tatbikatta bu çeşit tanımalara bir çok misâl var; söylemeğe hacet yokki, böyle bir tanıma vukuunda, tanıma senedini tanzim eden noter veya memura batıl bir tanımaya tevessül edildiği hissettirilmiyor. Medenî kanunun esbabı mucibe muharriri bu hususda şöyle demişti: (zina mahsulü olan veya evlenmeleri kanunen memnu yakın hısımların münasebetinden doğan çocukların tanınamayacağına dair Fransız kanunu medenisinde mevcut hükmü kabul etmek için bir sebep yokdu. Zaten bu gibi çocukların tanınmayacaklarına dair hüküm, bazı kanton muhtıralarında da tenkit edilmiştir.) Esasen çocuğun menfaatını nazarı dikkata almağa karar verdikten sonra teşrîî meclislerce Huber'in mütalâasında bulunmamak şayanı teessüftür». Nihayet, kantonlar meclisi mazbata muharriri HOFFMANN, tetkik ettiğimiz hükmün gayesini şu cümle ile tahdit etmiştir: «iğfal edilen kızın menfaatı

[1] Filhakika FEDERAL mahkeme bir kararında 292 inci maddede mevcut memnuiyetin 310 uncu maddenin sonuncu fıkrasında yazılı memnuiyetin tefsirinde de esas olacağını kabul etmiş (Federal mahkeme kararları: Cilt. 51; Kısım 2; S. 48) cinsî münasebet esnasında evli olan bir erkeğin babalık davası açıldığı esnada evliliğinin zail olması halinde dahi babalık davasının memnu olacağına karar vermişti.

[2] Manuel de Droit civil suisse: t. I. S. 418, No. 601

ile aile birliğinin sükûnu, meşru karı ve meşru çocukların menfaatları arasındaki ihtilâf, bu sonuncular lehine halledildi.» [1]

Esasen 304 üncü maddeye mehazik eden Fransız medenî kanununun 335 inci maddesi Fransada tenkitlere maruz kalmıştı. Bu madde hakkında, ezcümle büyük hukukçu Henri Capitant şu mütalâada bulunuyor: «kanun vazii böyle bir münasebetin alenen ikrarından doğabilecek rezaletten çekinmiştir; lâkin, ana babalarının kusurundan bîgünah bulunan çocukları, terbiye ve maişetlerini temin edecek bir tanımanın nimetlerinden mahrum etmek keyfiyetinde daha büyük bir iskandal yok mudur?» [2]

V — *Fransa ve Yeni İtalyan Medenî Kanununda Yapılan Tahfifler:*

A — *Fransada:*

Zina mahsulü çocukların tanınamayacağına dair mutlak memnuiyet, İsviçrede kanunun vaziin müdahalesi ile henüz tashih ve tahfif edilmiş değildir. Fakat Fransız kanunu vazii bu sıkı mutlak memnuiyeti 1907 — 1915 ve 1924 tarihli kanunlarla yumuşatmış bulunmaktadır. Filhakika, bu kanunların ihdas ettiği rejimde, zina mahsulü olan çocuğun şu hallerde tanınmasına cevaz verilmektedir;

a — Karı koca hâkimin hükmü ile ayrılık vaziyetinde yaşamakta bulunuyorlardı ise,

b — Zinada bulunan erkeğin nesebi sahih çocuğu mevcut değilse [3]

B — Yeni İtalyan Medenî Kanununda: 1 / Temmuz 1939 tarihinde yürürlüge giren yeni İtalyan medenî kanunu, meşru ailenin korunması gayesile, 249. uncu maddesinde birbirine yakın hısım olan kimselerden ve zinadan doğan çocukların tanınamayacağına dair esaslı kaideyi muhafaza etmektedir. Fakat, bu memnuiyetin gayesine, yani meşru karı ve çocukları himaye amacını göz önünde tutarak çok esaslı ve şayanı dikkat istisanalar kabul etmektedir. Filhakika, bu kanuna nazaran aşağıdaki hallerde zina mahsulu çocuğun tanınması kabildir:

I — Gebeliği intaç eden cinsî münasebet esnasında evli bulunmayan taraf (bizim hukuka göre: erkek), zina mahsulu çoğuğu tanıyabilir.

[1] Federal mahkeme kararları: Cilt 51, kısım 2. S. 48

[2] H. CAPİTANT: DROİT CİVİL Français, T. 1. No. 266

[3] PLANİOL — RİPERT — ROUAST: Traité Pratique de droit civil français T. V. No. 964

393

2 — Gebeliği intaç eden cinsî münasebet esnasında evli bulunan taraf (bizim hukuka göre erkek), sonradan evliliğin zail olması veya butlanı halinde tanıma hakkını iktisap eder. Fakat, evlilikten çocukları varsa vaziyet değişir. Bu takdirde tanımağa, bu nesebi sahih reşit furu (eğer nesebi sahih çocuklar henüz reşit değillerse reşit oluncaya kadar beklemek lâzımdır) denildikten sonra, ancak Kralın dekresi ile müsaade edilir.

G — Yeni Yunan medenî kanununda: [1]

I — Temmuz 1941 tarihinde mer'iyet mevkiine giren yeni Yunan medenî kanununa gelince; evlenme dışında doğan çocuklara tahsis edilen VI ıncı kitabın XII inci kısmında, kanunu medenimizde mevcut tanıma ve babalık davaları müesseselerine tekabül etmek üzere, ihtiyarî tanıma (reconnaissance volontaire, mad. 1533), kazaî tanıma (reconnaissance judiciaire, madde. 1540). tam kazaî tanıma (reconnaissance judiciaire complète, madde. 1555) müesseseleri yer almış bulunuyor. Medeni hukukumuzun tanıma müessesesinin tam mütenazırı olan «ihtiyarî tanıma» ya müteallik hükümler şu suretle hülâsa edilebilir:

Tanıma, baba veya babanın babası tarafından noter huzurunda veya vasiyet yolu ile bir taraflı bir beyanla yapılır. Tanıma tanıyan tarafından bizzat ve kayt ve şarta bağlı olmaksızlın yapılır. Tanımanın geri alınması hükümsüzdür. Tanımaya karşı, ittilâları tarihinden itibaren üç ay içinde çocuk, anası, mirasçıları yahut hukukan alâkadar her şahıs, tanıyanın çocuğun babası aya büyük babası olmadığını ileri sürerek itiraz edebilirler. (Madde. 1535) Tanınan çocuk, kanun hilâfını tasrih ettiği haller müstesna nesebi sahih çocuğun hak ve borçlarını haiz olur. İstisnalar:

a) Tanıma esasında tanıyan erkek evli ise çocuğun müşterek aile ocağında oturabilmesi için tanıyan erkeğin karısının muvafakati lâzımdır.

b) Tanıyan babanın nesebi sahih füru veya hasımları veya karısı ile içtima ettikte tanınan çocuğun hissesi yarıya indirilir.

Hükümler, zina mahsulü çocukların tanınması bakımından yeni Yunan medenî kanununun, Fransız ve İtalyan medenî kanunlarında ileri giderek, hiç bir memnuniyet derpiş etmediğini göstermektedir.

[1] 1 Temmuz 1941 yılında meriyet mevkiine giren yeni Yunan medenî kanununun ana hatları hakkında fikir edinmek için şu açık ve özlü yazıdan istifade etmek mümkündür: İ. HAKKI TUR, *Yeni Yunan medenî hukuku.* Adliye ceridesi 1940 s. 560 ve sonrakiler.

VI — *Netice:*

1 — Medenî kanunumuzun 292 inci maddesinde yazılı hüküm meşru aile (yani meşru karı ve meşru çocukların) himayesi amacını gerçekleştirmek için konmuştur. Kanunumuzun aslı olan İsviçre medenî kanunun hazırlanması esnasında raportörler tarafından ileri sürülen fikirler, gerek bu kanunun selâhiyetli şarihleri tarafından müdafaa edilen noktai nazarlar bu hususu açıkça göstermektedir.

2 — Bu memnuiyetin maksat ve gayesi ile kanunun pek mutlak ibaresi arasında bir uymamazlık olduğu da yine bu müellifler tarafından verilen izahattan açıkça anlaşılmaktadır.

3 — Bu memnuiyetin ilk vatanı olan Fransada ve en yeni kanunu medeniye malik olan İtalyada, mevzu bahis tanıma yasağı bizde ve İsviçredeki MUTLAK mahiyetini çoktan gaip etmiş, bu memnuiyete mantıkî, makûl ve çocuğun himayesini göz önünde tutan istisnalar kabul edilmiştir.

4 — *O halde, medenî kanunumuzun 292 inci maddesinde "evli erkek ve kadının zinasından doğan çocuk tanınamaz» şeklinde ifade edilen mutlak memnuiyetin, bu maddenin vazında esas olan gayeye (yani meşru aile meşru çocukların himayesi) uygun olacak şekilde değiştirilmesi ve yumuşatılması üzerinde durulmağa değer bir mesele halinde belirmektedir; bilhassa umumiyetle nesebi gayri sahih çocukların himayesi teşekküre layık hususî bir ilginin mevzuunu teşkil ettiği şu sırada.*

295

No: 27

Borçlar kanununun umumî hükümleri

Müellifi
Andrıeas Von Thur

Almancadan tercüme eden
Dr. Hıfzı Veldet

Hukuk kütüphanemiz yüksek bir hukukcunun çok değerli eserini daha kazanmış oluyor. İstanbul hukuk fakültesi medenî hukuk doçenti Hıfzı Veldetin selâhiyetli kalemile dilimize çevrilen ve iki forması neşredilen bu eser hakikî bir kitap buhranı içinde bulunan hukuk âlemini hakikaten sevindirecektir.

(Von Thur) dan ilk defa bahseden ve memleketimize tanıttıran profesör Sabri Şakir Ansay olmuştur. Hukukî matbuat ilk defa onun kalemile bu âlimi tanımıştır. O zamanlar henüz Fransızca tercümesi de neşrolunmamıştı. Sonradan Adliye Vekâleti 930 tarihinde bu eseri tercüme ettirmeği düşünerek avukat Cevdet Ferit; Vasfı Raşit, Esat Muhlis, Ferit Aytene teklif etmiş ve fakat bir netice hasıl olmamıştır. Daha sonra Adliye ceridesinde Esat Muhlis imzasile bazı tercümeler neşrolunmuş ise de bu yazıların aslı ile hiç bir münasebeti yoktu. Fransızcasının neşri üzerine profesör Sıddık Sami ve Hazım Atıf Fransızcasından üç dört forma tercüme ve neşrettiler. Fakat devam edemediler, sevincimiz yarım kaldı. Hıfzı Veldetin kitabındaki ön sözünden, mütercimlerin Fransızca tercümesini yanlış bulduklarından dolayı tercümeye devam etmediklerini şimdi anlıyoruz. Bununla beraber Fransızca metnin neşrinden sonra Von Thur dan çok bahsolunmağa başlandı. Rosel bir tarafta kalarak Von Thur Türkiyede hakikî bir garp imamı oldu. Şurada burada eserin bazı kısımları tercüme olundu. Hatta müellifin ismini zikretmiyerek aynen neşredenler de bulundu. En sonra profesör Ahmet Esat Arsebük (Türk kanunları bakımından borçlar hukukunun umumî esasları) unvanile 937 de neşrettiği kitabında — kanunlarımızın ayrıldığı noktalarla telif edilen kısımlar müstesna — hemen Von Thur'un eserinin Fransızcasından topladığı fikir ve mütalâaları hulâsa ve nakletti.

Von Thur'un şahsı ve eseri hakkında malûmat vermek gücümüzün dışında kalır. Bu hususlaki bilgimizi kendisine medyun bulun-

396

duğumuz İstanbul üniversitesinin tedris heyeti arasında görmekle fahir duyduğu mümtaz profesör Schwarz'ı hukuk fakültesi mecmuasında (yıl 1939 cild V) «Andreas Von Thur ve zamanımızın medenî hukuk ilmi» adlı makalesi bu bapta tam ve mükemmel malûmat vermektedir. Hıfzı Veldet de sayın profesörün, (Von Thur')un ilmî şahsiyeti hakkında bu kitabın başına bir etüt ile süslemeği vadettiğini tepşir ediyor. Her halde Von Thur'un bu şerhini okumazdan evvel bahsi geçen makaleyi mütalâa etmelerini okuyuculara tavsiye ederiz. Bu onlar için hakikî bir zevk olacaktır.

Von Thur'un eseri ve tercümesi hakkında bugün bildiğimiz ve intibaımız şudur.

1 — Borçlar kanununun umumî hükümlerini madde sırası takip etmeksizin bütün prensiplerini sistemli bir tarzda teşrih eden hemen yegâne eserdir.

2 — Hatıra gelebilecek bütün ihtimalleri mülâhaza ve mütalâa etmiş ve İsviçre federal mahkemesi kararlarına hâkim olmuş tam ve mükemmel bir ilim kitabıdır.

3 — Buna mukabil Von Thur'u anlamak biraz güçtür. Bundan başka onu okurken profesörün (Alman hukuku medeniyesinin umumî kısmı) hakkında daha evvel neşrettiği (Der Allegemeine Teil deutschenburg. Rechts) adlı eserini bilmek ihtiyacı hissolunuyor. Çünkü yaptığı atıfların çoğu bu esere aittir. Daha sonra bir mevzu hakkındaki malûmat dağınıktır. Muhtelif baplarda ayni mevzuu alâkalandıran tahlillere rastlayoruz. Fakat eserin sonuna Fransızcasında olduğu gibi alfabetik bir arama cetveli ilâve olunursa okuyuculara büyük kolaylık temin edilmiş olur.

Tercümeye gelince: Mütercimin şahsı bize başlıca teminatı vermektedir. Filhakika Profesör Hıfzı Veldet Almanca, Fransızca ve İtalyanca lisanlarını hakkile bildiği gibi bir müddet İstanbul üniversitesinde profesör Schwarz'ın derslerini tercüme ve takrir etmiş ve son senelerde bu dersin kürselerinden birini bizzat işgal eylemiştir. Ecnebi profesörlerin konferanslarını hazırlamadan tercümede haiz olduğu kudret ve kolaylığın bizzat şahidiyiz. Sonra bize Cemal Hakkı ile birlikte (Funk) un borçlar kanunu şerhini tercüme etmiş ve birinci cildini neşreylemiştir. Aynı temiz tercümeyi ve bilgili ifadeyi bu eserde daha mütekâmil bir surette görüyoruz.

Tercemenin kıymetini arttıran sebeplerden biri de bunun doğrudan doğruya Almanca olan aslından nakledilmesidir. Bir eserin tercümesinde müellifin fikir ve mütalaları yanında az çok mütercimin-

de anlayışının izi vardır. Tercemeler taaddüt ettikçe müelliften uzaklaşırız. Bu itibarla eser bizi müellife daha yakınlaştırıyor.

Eseri, türkçemize nazaran daha zengin bir lisan olan Fransızcaya nakledenenlerin tercemede ve kelime bulmada güçlük çektiklerini itiraf etmelerine bakılırsa Hıfzı Veldetin bu kitabı dilimize çevirirken karşı koyduğu müşkülleri ve mesaisini takdir etmemek elden gelmez. Fakat bir kısım insanlar zorlukları bildikleri ve kendileri yapamadıkları halde yine fazlasını isterler. Bizde bu zümredeniz ve değerli arkadaşımıza olan itimadımız dolayısile bazı temennilerde bulunacağız:

Evvelâ mütercim terceme ederken aslına çok sadık kalmıştır. Şüphesiz bir mütercim için bu, büyük bir meziyettir. Fakat fazla sadakat usluptan fedakârlığı intaç ediyor. Meselâ tasadüfen aldığımız şu cümle; (iddia, alacaklı tarafından kendisinden bir ödemin ifası istenilen borçlunun şahsına karşı ileri sürüldüğü halde, icra vasıtaları ekser hallerde bizzat borçluya karşı değil, bil'akis onun mamelekine karşı istimal olunur. Sahife 14. VII) üzerinde durmak şartile pek güzel anlaşılıyor. Fakat eserden en fazla biz adliyeciler, hâkim ve avukatlar istifade edeceğimize göre, aynı zamanda değerli bir avukat olan mütercim cümleleri kendi anlayışı süzgecinden geçirerek şimdilik kanunlarımızın kullandığı kelimelerle bizim dilimize uydursa anlayışımızı daha ziyade kolaylaşdırmış olacaktır.

Biraz da Hıfzı Veldetin yeni bulduğu kelimelere ilişeceğiz. Mütercim (Leistung) mukabili bu defa ödem kelimesini kullanıyor. Aynı mütercim Funk'u terceme ederken profesör Hüseyin Avni Gök Türkün (bağlamlar kanunu şerhi) tercemesinde olduğu gibi (edim) demişti. Daha evvel Sıddık Sami ve Nazım Atıf bu kelimeye mukabil (İvaz) i kulanmışlardı. Mehmet Osman da bir tercemesinde bu kelimeye mukabil ödenç tabirini istimal ediyordu. Görülüyorki günlük gazetlerde tesadüf edilen kelimeler gibi her mütercim bir kelime buluyor. (Almak satmak) dan alım satım lisanımıza girmiştir. Fakat ödem hiç de me'nus değildir. Biz vaktile klâsik terimleri takip ederek (eda) demiştik. Eğer türkçeleştirmek icap ediyorsa niçin (ödeme) demiyelim (obilgation) u borç olarak kullandığımıza göre (prestation)'a ödeme demekte hiç bir mahzur görmiyoruz. Borçlar kanunumuz da bu kelimeye sabit bir karşılık bulmamıştır. Aslı olan Almanca metnin meselâ 68, 89, 119, 128, 129, 136, 139, ilh. uncu maddelerinde bu (Leistung) kelimesine rastlıyoruz. Bu kelimenin bizim kanunumuzun 67, 69 uncu maddelerinde (ifa) 88, 117, 134, 139 uncu madelerinde (borç) 129 uncu maddede (ivaz) olarak tercüme edildiğini görüyoruz. Fakat Fransızca metin de öyledir. Kâh

(Execution) kâh (Prestation veya obligatilon) kelimesi kullanılmıştır. Binaenaleyh sabit bir terim takarrur edinceye kadar yerine göre lisanımıza yerleşmiş kelime kullanmağı daha doğru buluyoruz.

Yine mütercim kanunun kabul ettiği bazı ıstilâhlarda yenilik yapacağını bize vadediyor. Meselâ müşteri yerine (alıcı) icar yerine(kira) .. İlh. Gibi. Hukukta bu Türkçeleştirmek temayülünü vaktile başka bir arkadaşımızda fazlasile gördük. Profesör Hüseyin Avni bir tercememiz için yazdığı makalede bizi eskiye sadık kaldığımızdan dolayı tenkit ediyordu. Fakat zaman bize hak verdi. Kendisinin sonuna bir lûgatçe ilâvesile de izah etmek istediği (bağlamlar) kanunu şerhinde ortaya attığı kelimelerin hiç birisi tutunamadı.

Her müellif veya mütercimin ortaya bir kelime koyması okuyucu da şaşırtır. Meselâ (Martin) in borçlar kanunu şerhini terceme eden zat de İsviçre borçlar kanununun Fransızca metinin müstecir yerinde kullandığı (Preneur) kelimesini (alıcı) diye terceme etmiştir. Şimdi okuyucu ayni kelimeyi, Hıfzı veldeti mütalâa ederken (müşteri), Martın tercemesini okurken (müstecir) diye anlıyacaktır. Hem müşteri kelimesi bugün halis bir Türkçe kelime olmuştur. Değiştirmeğe hiç mahal yoktur. (Kira) kelimesi de böyle. borçlar kanunumuz (kira) yı (bedeli icar) mukabili kullanır. Kanunla bu tecemeyi karşılaştıran kimse ayni zorluğu burada da hisseedecektir. Esasen sayın prefesör bu hususta ne kadar çalışsa semeresi daima noksan kalacaktır. Çünkü bir taraftan müşteriyi alıcı diye terceme ederken diğer taraftan kitabın bir çok yerlerinde (hizmet akdi, iştira hakkı . . İlh.) kelimelerine aynen tesadüf ediyoruz. Hatta mukabilini bulmak hakikaten güç olan (keza) edatına bile rastlıyoruz. İtiraza (önleme) diyoruz, fakat «defi» aynen kalıyor. Bizde hiç mukabili olmıyan Almanca terimlerin istenildiği gibi terceme edilmesini (meselâ seçimlik haklar gibi) pek tabiî buluruz. Fakat yerleşmiş kanunî istilahlar ın münferiden değitirilmesini doğru bulmıyor ve ileride terim komisyonu tarafından tesbit edilecek tabirler mütercimin şimdi bulduğu kelimelere uymazsa bu güzel tercemenin kıymetinin zaafa uğramasından karkuyoruz.

Borçlar kanunu üzerinde mükemmel bir eser sahibi olmak ve müteveffa huhuk âlimi von Thur'u doğrudan döğruya öğrenmek istiyen her meslekdaşımıza eserin tam bir tercemesi olan Hıfzı Veldetin bu kitabını tavsiye ederken sayın profesörü başarısında ötürü hem kutlular, hemde kendisine teşekkür ederiz.

İ. Hakkı

No: 28

3456 sayılı noter kanununun bazı maddelerini değiştiren 4166 sayılı kanun üzerinde inceleme.

Yazan : Ankara sulh Hâkimi Nurettin Gürsel

1 Eylul 938 tarihide meriyet mevkiine girmiş olan 3456 sayılı Noter kanununun üç buçuk senelik tatbik devresinde bazı madde hükümlerinin tatbikında müşkilata tesadüf edildiği cihetle kanunda noksan görülen ve bu günkü ihtiyaçları karşılıyabilecek hükümlerin ikamesi maksadile 41 maddesi 4166 sayılı kanunla tadil edilmiş bulunmaktadır.

Bu yazımızda kanunun I – gayrı menkul satış vaitlerine ait senet ve mukavele tanzim ve tasdiki, 2 – yazı ücreti 3 – zirai ikrazat senetlerinden alınacak tastik ücreti ve 4 – Munzam ücretler hakkındaki hükümlerini tetkik edecegiz.

1 — Gayrı menkul satış vaitleri. 44 üncü maddenin B bendiyle gayrı monkul satış vaitlerine ait senet ve mukavelelerin noterler tarafından tanzim ve tasdik edilmesi kabul edilmiştir. Temyiz mahkemesi tevhidi içtihat heyeti umumiyesinin tapu kanununa istinaden ittihaz eylediği bir kararla gayri menkule ait satışların tapu sicil muhafızları huzurunda yapılacağı içtihat edilerek bilahare gayri menkul satış vaidlerinede teşmil edilmiş ve keyfiyet Adliye Vekilliğince noterlere tamimen tebliğ edilmişti.

Bu içtihad tatbikatta pek çok müşkilat meydana getirmişti. Gayri menkulünü satmağı vadeden kimsenin sözünü ve alıcının verdigi pey akçasını noter senediyle tevsik ettirmeğe imkân yoktu. Tapu sicil muhafazaları da satış vaitlerine ait senet ve mukaveleleri tanzim etmediklerinden alım ve satım işleri güçleşiyordu. Satış vaitleri tapu sicilli üzerinde tescil, kayıt ve şerh gibi Kanunî muameleler ifasına lüzum göstermeyip sadece vadin tesbitine dair bulunduğu cihetle, bu kabil senet ve mukavelelerin noterlerce tenzim ve tasdik dilmesinde tapu kanununa muhalif bir cihet bulunmamaktadır. Şu halde noterlerce gayri menkul satış senet ve mukavelesi tanzim edilmeyip yalnız gayri menkulün satış vaitlerine ait senet ve

mukavele tanzim edilecektir. Tatbikatta satış vaitleri senet ve mukavele şeklinde tanzim ve tastik edildiği gibi ekseriya ferağ vekâletnamesinde satış vadi zikredilmektedir. Birbirleriyle alakalı olan bu iki muamele bir kâğıda yazıldıkları cihetle harçta tereddüt edilebilir. Noter harç tarifesi kanununun 6 ıncı maddesi mucibince bir birlerile alakalı olan ve bir arada bulunan ferağ vekâletnamesile gayri menkulun satış vadine ait muameleden en yüksek harca tâbi iş üzerinden harç istifası icabeder.

2 — *Yazı ücreti.* Resen tanzim edilmesi kanunen mecburi olan hususlar ile resen yaptırılmasına lüzum görülmeyen işlerin takdiri alâkalılara aittir. Noterler iş sahiblerinin talebine göre evrakı resen veya yazarak imza ve tarihlerini tastik ederler.

Noter dairelerinin ehemmiyetli varidatını teşkil eden yazı ücretlerinin alınmasındaki esaslar açık olarak kanunun 71 inci maddesinde gösterilmiştir. Yazı ücretleri sahife başına alınacaktır. Noter harç tarifesi kanununun 16 ıncı maddesinde, her kâğıdın kaç satırı ve satırın kaç kelimeyi ihtiva edeceği nizamname ile tesbit olunacağı yazılı isede, nizamname henüz meriyet ve mevkiine girmemiş olduğundan elimizde bir mikyas yoktur. Kıymetli kâğıtlarin, normal şekilde ve satır arasına yazı yazılmıyacak surette alabileceği kadar satır ve satırlara kelime yazılması doğru olur.

Resen tanzim olunan evrakın dairede alıkonulan aslından sahife başına 40 ve iş sahibine verilen örneginden 20, noter dairesinde yazdırılıp imza veya tarihlerinin tastiki istenilen kâğıtların alıkonulan örneginden sahife başına 10 ve iş sahibine verilen aslından 20, hariçte bir nüsha olarak yazılıp getirilen evrakın noter tarafından yazılıp saklanan örneğinden sahife başına 20, aslı noter dairesinde bulunmıyan evraktan verilen suretlerin dairede kalan nüshasından sahife başına 10 ve iş sahibine verilen nüshadan da 20, aslı noter dairesinde bulunan evrakın verilecek suretinden sahife başına 20 kuruş yazı ücreti alınacaktır.

3 — Ziraî ikrazat senetlerinden alınacak (ücret). 71 inci maddenin son fıkrası mucibince kanunlarında harç ve rüsumdan muaf olduğu yazılı senet vesairenin beherinden (tastik ücreti) olarak 25 kuruş alınacaktır. 3202 sayılı Ziraat bankası, 2834 sayılı Tarım satış kooperatifleri ve birlikleri ve 2836 sayılı Tamim kredi kooperatifleri kanunlarına göre yapılan muameleler harç ve rusumdan muaftır. Bu muamelelere ait evrakın tanzim ve tastikinden alınacak noter ücretinin hesabı güçtür. Ziraat bankası tarafından köylüye yapılan ikrazata mu-

kabil borç senedi, müşterek ve müteselsil kefillik taahhütnamesi ve birde rehin senedi alınmaktadır. Bu üç senetteki iş sahiplerinin imza veya mühürlerinin tastik edilmesi suretile her üç senetten ayrı ayrı harç hesap ve bu harcın dörtte birinin (noter ücreti) olarak alınması icap ediyordu. Bu ise noterleri işgal ettigi gibi köylü içinde güçlük doğuruyordu. Bu maksatla her senetten, içinde kaç imza olursa olsun, maktu olarak 25 kuruş (tastik ücreti) alınması kanuna ilâve edilmiştir. Ancak Ziraat bankası tarafından ikrazat senetleri ayrı ayrı basılarak dağıtıldığı gibi bazan da borç Senediyle müşterek ve müteselsil kefillik taahhütnamesi veya borç senediyle rehin senedi bir arada tanzim ve tertip edilmiştir. İki muamele bir arada bulunsa bile bir tastik şerhile her iki işe ait imza veya mühürler tastik edilecegi cihetle, yine 25 kuruş (tastik ücreti) alınmakla iktifa edilmesi kanunun maksadına uyğun düşer.

Bazı noterlerin, altın rehin etmek suretiyle Ziraat bankasından borç para alan köylülerin bu muamelesini ticarî addederek getirilen senetlerin tastikinden harç ve resim aldıkları görülmektedir. 3202 sayılı Ziraat bankası kanununun 50 inci maddesinde bankanın köylüye yapacağı her nevi kredilerin harç ve resimden muaf bulunduğu tasrih edildiği cihetle altın rehin etmek suretiyle köylüye yapılan ikrazat muamelesinin de, bahs edilen muafiyete dahil olması pek tabiidir. Burada halledilmesi icap eden bir mesele daha kalıyor. Borç para alan iş sahiplerinin çiftçi olup olmadığını kim tahkik ve tetkik edecek? Mezkûr kanunun 8 inci maddesinde Ziraat Bankası tarafından ziraî kredilerin kimlere ve ne maksadla verileceği, ziraî istihsâli gütmeyen taleplerin kabul edilmiyeceği, Kredilerin yerinde kullanılmasının aranacağı gösterilmiş bulunması hasebiyle ikrazatın çiftciye yapılması ve bunun hüsnü suretle konturol ve mürakabesi de bankaya ait bulunacaktır. Bu itibarla ziraî ikrazat senetlerinin tastiki sırasında kredi sahiplerinin çiftci olup olmadıklarının noterlikce tahkikina lüzum yoktur.

4 — *Muntazam ücret.* Noter, iş yapmak üzere dairesinden uzaklaştığı takdirde yol masrafından başka 400, tatil günlerinde 500, muhakeme veya resmî bir daireye kâğıt ve defter götürmek için 200 kuruş munzam ücret alır. Muamele bir saatten fazla devam edecek olursa beher saat ve küsuru için 100, Mahkeme veya resmî dairelerde beklenen beher saat ve küsuru içinde 50 kuruş alınır. Muamelenin devamı noterin, muamele yapmağa hazır olduğu anda başlar. Yolda geçen gidiş ve geliş müddetleri muamelenin devamı addedilmez. Bir muamele dört saatten fazla devam etse dahi, alına-

cak zam 400, Mahkeme veya resmî dairelere evrak ve defter götürmek için dört saattan fazla beklendiği takdirde de alınacak zam 200 kuruşu geçemez. Munzam ücretin 400 ve 200 kuruşu geçmemesi bir muameleye ve bir işe münhasırdır. Bir gidişte Noter üç muamele yapar ve her muamelede ikişer saat devam ederse altı lira munzam ücret alır. Noter,iş yapmak, mahkeme veya resmî dairelere evrak ve defter gö türmek üzere dairesinden uzaklaştığı zamanda iş yapılmayıp veya defter ve evrak gösterilmeyip geri dönüldüğü takdirde, aynı günde de olsa, ikinci gidiş için yol masrafından başka ayrıca munzam ücret alır. Ve buna muamelenin devam ettiği veya beklenilen beher saat ve küsuru için kanunda yazılı miktarlar zam olunur ve her gidişte noter aynı şekilde ücrete müstehak olur.

Şuhale göre iş yapmak üzere dairesinden uzaklaşan noterler, yol masrafından başka 400 kuruş munzam ücret almakla beraber, (bir muameleye münhasır olmak üzere) Muamele dört saattan fazla devam etsede alınacak zam 400 kuruşu geçemiyeceğinden bir günde gece kalınsa bile 800 kuruştan fazla munzam ücret alamazlar. Gece kalmayı icap ettiren hallerde günlük ücret, 800 kuruşu geçmemek üzere her gün için 400 kuruş alınır, yani daireden uzaklaşma için alınan 400 kuruşla muamelenin devam ettiği müddetce beher saat ve küsuru için alınacak birer lira zamlar 800 kuruşu doldurmadığı takdirde, gece kalmayı icap ettiren ahvalde, munzam ücret 800 kuruşa iblağ olunur.

No : 29

I

PATRONAJ'ın istinat ettiği esaslar

Patronaj dahilî ve haricî olmak üzere ikiye ayrılır.

Yazan: Dr. Faruk Erem.

A

Dahili patronaj :

Mahkûmların tahliyelerinden evvel daha cezalarını çekmekte iken himayeleri dahili patronaj ismini alır. İlerde tahliyesinden sonra mahkûma yapılacak olan muaveneti kolaylaştırır. Mahkûm ceza evinde iken patronaj müesseseleri aza ve mümessilleri tarafından ziyaret edilecektir. Mahkûmların cezalarını çekmekte iken hima yeleri yeni bir şey değildir. 1885 Roma kongresi şu arzuyu izhar ediyordu (Kongre hapishane idaresine temamile yabancı patronaj cemiyetlerinin veya hayır müesseleri azalarının mahkûmları ziyaret etmesi ve bu ziyaretlere müsaade edilerek teşvik edilmesi lüzumuna kanidir. Fakat hapishane nizamatına riayet ederek idare ile bu müesseselerin mesaisi arasında bir rekabet ve zıddiyete meydan verilmemesine dikkat olunması icabeder. Ziyaretcinin mahkûm ile yapacağı konuşmanın mümkün oldğu kadar serbest ve gardiyan mevcut olmaksızın cereyan etmesi şayanı arzudur.)

Mahkûmlara *yapılan bu ziyaretler esnasında himaye cemiyeti azaları mahkûmun dertlerini dinleyecek ve bilhassa istikbal hakkında ne düşündüğünü anlamaya çalışacaklardır. Eğer mahkûm istikbalinin temamile yıkıldığı kanaatinde ise ona tahliye edildikten sonra yeniden dürüst bir vatandaşa yakışacak bir hayat kurabileceği ümüdini vermeye çalışacaklardır.* Bu suretle mahkûm tahliye gününü büyük bir gün olarak telâkki etmeye başlayacak ve vaktinden evvel tahliye imkânlarından istifade etmek için hapishane nizamatına büyük bir dikkatle riayet etmeye çalışacaktır. *Bundan başka makkûmun ailesi ile olan irtibatının temini de ihmal edilmemesi icabeden bir şeydir.*

Hemen bütün patronaj sistemlerinde mahkûmun hapishanede cezasını çekmekte iken ailesi ile de meşgul olmak işi esaslı bir vazife olarak telakki edilmektedir.

1890 Petrestburk kongresi mukarreratında dinlediği gibi himaye meclislerinin mahkûmların ailelerile tahliyelerinden evvel meşgul olması şayanı arzudur. Bu cemiyetlerin mümkûn olduğu kadar mahkûmiyetle ailenin uğrayacağı maddî sıkıntıların şiddetini azaltmak, himayesiz kalan kadın ve çocukların sevk ve idaresini temin etmesi icabeder. Bu suretle makûm ile ailesi arasındaki münasebet baki kalmış olur. Ve mahkûm tahliye edildiği zaman gideceği yeri bilir. *İtalyan cezacılarına göre cemiyetin mahkûma yardımı mahkûmun ıslâhı için esaslı bir unsurdur.* Mahkûmun ailesini dağıtmamak, onun ıslahını temin edebilmek için elzemdir. İtalyan sistemine göre mahkûmun ailesine yardım için patronaj meclisleri;

I — *Mahkûmun ailesi hakkında mufassal malûmat alacaklar*

II — *Mahkûmla ailesi arasındaki sevgi rabıtasını idameye* çalışacak.

III — *Mahkûmun ailesi efadı arasında çalışabileceklere iş* bulmak hususunda yardım edecek

IV — İmkân nisbetide aileye paraca da yardım edeceklerdir. (Dahili patronaj hakkında Londra — 1872 — Roma — 1885 — Petresburk — 1890 — Budapeşte — 1905 — Vaşington — 1910 kongreleri mukarreratı ve bu kongrelere verilen raporlar çok şayanı dikkat malûmatı ihtiva etmektedir.

B

Haricî patronaj :

Hiç şüphe yokturki Patronaj müesseselerinin esas vazifesi mahkûmun tahliyesinden sonra olacaktır. Bugün hakkı ile mukabili tediye edilen işin insanları suç ve bilhassa bazı suçları işlemekten men eden âmil olduğu aşikârdır. İşin bu ıslah edici vasfı içindir ki ceza evlerinde atölyelerin mevcudiyetine şahit oluyoruz. Hapishane dahilinde iken ıslah edici kudretine inandığımız bu vasıtanın suçlunun tahliyesinden sonra da kıymetini gaip etmeyeceği aşikârdır. Mahkûma hapishanede aşılamağa çalıştığımız bu zevkın devamını temin etmek icabeder. Bir çok memleketlerde tahliye edilmiş olan mahkûmların iş buluncaya kadar yaşayabilmelerini temin için patronaj cemiyetleri veya devlet tarafından hususî müesseseler bürolar meydana getirilmiştir. *Bu müesseselerde mahkûm iş buluncaya kadar kalır. Bu*

605

müessese müdürü muvakkaten müessesesinde bulunan muhkûmları iş aramaya sevk eder. Onlara icabeden malûmatı ve iş vericilerin adreslerini tedarik eder. *Bazı memleketlerde böyle hususî müesseseler yaratılmamış fakat bu müesseselerin yokluğunu hissettirmeyecek çarelere müracaat olunmuştur. Meselâ İsviçrenin bazı kantonlarında tahliye edilen mahkûm iş buluncaya kadar tahliye edildiği hapishaneye girer, geceyi geçirebilir.* Ve kendisine yiyecek verilir. Amerikanın bazı devletlerinde ise tahliye edilip te hariçte *iş bulamayan mahkûma hapishane atölyesinde muvakkaten çalışabilirler.* Hatta bazı memleketlerde meselâ Şilide bu suretle harekete mecburdurlar. Hollandada ise tahliye edilmiş münevver mahkûmların (tahsili muayyen seviyeyi aşmış olanlar) tahliyelerinden sonraki vaziyetlerinin iş bulamadıkları takdirde daha feci olduğu göz önünde tutularak büyük şehirlerde bürolar kurulmuştur. Bu bürolarda iş bulamayan mahkûmlar bu müesseselere tevdi edilen yazı ve kitabet işleriyle meşgul olarak çok olmasa bile geçinecek derecede bir ücret kazanmak imkânını bulurlar. *Fakat bu izahattan mahkûmların bu müesseselerde daimî olarak kalacakları neticesini çıkarmamak lâzımdır.* Bunlar serbest hayata dönüşün sarsıntılarını gidermeğe yarayacak muvakkat müesseselerdir.

Bu müesseselerden birine mahkûmun yerleştirilmiş olmasıyla patronaj teşekküllerinin işi bitmiş sayılmaz. *Mahkûma mazbut ve devamlı iş bulmak için her çareye baş vurulacaktır.*

II

Patronaj işinde Devletin rolü ne olmalıdır?

Bazı memleketlerde Devletin müdahalesini asgarî hadde indirmek temayülü mevcuttur. Devletin müdahalesi daima sert ve resmidir. Halbuki Patronaj serbest olmalı ve her hadiseye uyabilecek mahiyette bulunmalıdır. Suçlunun tahliyesinden sonra karşılaşacağı güçlükleri evvelden tahmine imkân yoktur. Halbuki bazı memleketlerde bilâkis hususî eşhasın müdahalesini bertaraf etmeksizin Patronajın yarı resmî bir teşekkül olması fikrini ileri sürerler. Tahliye edilen suçlulara yardım içtimaî bir mesele olmakla beraber bu iş daha ziyade ceza evlerinde mahkûmların islâhı meselesinin bir devamından ve bu islâh işinin muvaffakiyetini temin edecek âmillerden biridir. Binaenaleyh bu ehemmiyetli işin hususî eşhasın arzusuna ve teşebbüsüne bırakmak doğru olamaz.

Yalnız şurasını da ilâve edelimki son cereyanlar daha ziyade bu

406

işin devlet müdahalesi veya devlet otoritesine dayanan bir şekilde başarılması yolundadır. Devletin bu vazifeyi bia hayır işi gibi yapacak olanlardan daha iyi başaracağı şüphesizdir. Bu suretle Patronaj hayır işi olmaktan çıkmakta ve bir âmme hizmeti halini almaktadır. Fakat buna rağmen eski telâkkînin halâ bazı memleketlerde mevcut olduğunu söylemek lâzımdır. İlerde tetkik edeceğimiz Belçika sistemi bu mahiyettedir. 1905 Budapeşte kongresine tamamile mutabık kalarak Belçika sistemi yalnız devletin kontrol hrkkını kabul etmektedir. İtalyan sistemi de bunun aksinedir. 1937 Paris kongresine verilen İtalyan raporunda şunlar yazılıdır. (Giovanni Novelli, Assistance aüx liveres ön İtaliö, ra'pors au cocves dö Paris) «*Biz bu sahada hususî şahısların teşebbüsüne mani olmak arzusunda değiliz fakat bu sahadaki faaliyeti sade şahsî teşebbüslere inhisar ettirmek isteyen fikre muhalifiz. Bu fikir tahliye edilen mahkûmların himayesini bir hayır işi olarak telâkki eden ibtidaî telâkkiye dönüştür. Biz bilakis bu faaliyetin bir cemiyeti koruma meselesi olarak telâkki edilmesini istiyoruz devlet bu müesseseye karşı lakayıt kalamaz. ve kalmamalıdır da. Fakat buna rağmen devletin bu sahadaki faaliyetini hususî eşhas tarafından da yardım görebilir*»

Buraya kadar lüzumundan ve ana hatlarından bahsettiğimiz Patronaj meselesinin nasıl tatbik sahasına konulduğunu göstermek maksadile evvelâ Belçika ve sonradan İtalyan patpatronaj sistemini tetkik edeceğiz. Bu iki müesseseyi seçmekteki maksadımız bunların birbirlerile bazı esaslı noktalarda ayrılmış olmalarıdır. Diğer memleketlerin sistemleri ya bu iki tipin aşağı yukarı benzeridir veya mutavassıt bir mahiyet arzeder.

III

Belçika sistemi: Belçika suçluları himaye teskilâtını ikiye ayırmak lâzımdır. *Bunlar patronaj komiteleri* ve *hayata yeniden uyuş ofisleridir.*

1 — Patronaj komiteleri. Dahilî patronaj vazifesini görürler. Her kaza dairesinde bir komite bulunur. Bu komiteler esas itibarile hususî teşekküller halindedir. Komite âzaları muhitin tanınmış şayanı hürmet kimseleridir. Her komitenin dahili teşkilâtı ayrıdır diğerlerine benzemez. 15 Mart 1894 tarihli bir kral kararı bu komiteleri

407

toplu ve intizamlı bir hale getirdi. Ayni kararla bir de (yüksek patronaj komitesi) kuruldu. Bu komitenin 29 âzası vardır bidayette âzalar devlet reisi sıfatile kral tarafından tayin olunuyorlardı. Fakat halen bir âzalığın inhilâli halinde vazifede bulunan diğer âzalar bu yere istediklerini seçmek hakkına maliktirler. Komisyon esas itibarile iştişarî bir uzuvdur. Patronaj teşkilâtını alâkadar eden mevzuat üzerinde beyanı mütalâa eder. Bu komitenin son faaliyetlerinden biri de 1922 denberi her yıl (Patranaj komiteleri günü) tertip etmesidir. Bugünde umumî bir toplantı yapılır. Bu toplantıya sulh hâkimleri çocuk mahkemesi hâkimleri ve himaye komiteleri âzaları iştirak ederler. Bu umumî toplantıda patronajı alâkadar eden meseleler münakaşa edilir ve kararlar ittihaz edilmiş olur.

Yine yüksek komitenin bir merkez servisi vardır. Bu daimî bir bürodur. Brüksel adliye sarayında haftada üç defa toplanır. Büro âzaları patronaj işlerini aralarında taksim etmişlerdir. Bu servislerin üç esaslı vazifesi vardır. Bunlar suçlu çocukların cezasını çeken ve tahliye edilen mahkûmların himayesile diğer hususî mahiyette himaye işleridir.

2 — Hayata yeniden uyuş ofisleri: Bu ofisler daha ziyade harici patronaj işi ile meşgul olurlar. Yarı resmî birer müessese halindedirler. En faal ofis Brüksel ofisidir. Bu ofis 1922 de kuruldu mahallî belediyelerden geniş miktarda yardım görmektedir. Hibe kabul edebilmesi için elzem olan hükmî şahsiyet kendisine bahşedilmiştir. İlk defa Darülaceze teşkilâtı tarafından yardım görebilmek için devletin tesbit ettiği şartlara malik olmayan ve fakat hakikaten yardıma ihtiyacı olan vatandaşlara yardım için kurulmuş bir teşkilât halinde işe başladı. Fakat 1924 de ofis faaliyetini genişletti ve adliye nezaretinin muvafakatıyle kat'i olarak veya meşruten tahliye edilen suçluların himaye işini de üzerine aldı.

Umumiyet itibarile bu ofisler ayni zamanda sefaletle mücadele aklî hastalıklara müpelâ olanların, çocukları himaye işi ile meşgul olmakta isede biz burada tahliye edilen mahkûmların himayesini tetkik edeceğiz.

Ceza evinden çıkmadan evvel mahkûm şu şekilde bu ofislerin mevcudiyetinden haberdar edilir. Tahliyesine az bir müddet kalan hücresine hapishane idaresi tarafından ofislerin nerede bulunduklarını ve bu ofislere nasıl müracaat edeceğini gösterir tablolar asılır. Tahliye edilen bir mahkûmun ofise müracaatı halinde ofisin daimî bürosunda kendisinden icabeden malûmat alınır. Bilgi ve ceza evin-

de öğrendiği san'atın nevi, içtimaî vaziyeti, tahsil derecesi tesbit olunur. Müessese tarafından suçluya yapılacak ilk yardım ona kanunî bir ikametgâh temin etmektir. Bir ikametgâhın mevcudiyeti bilhassa Belçikada mevkii mer'iyyette bulunan serserilik kakkındaki kanun bakımından ehemmiyetlidir. Suçlunun ikametgâhı yoksa bu kanun mucibince serseri ad edilerek yeniden tevkifi icabeder. Bu sebeble daimî büro (Yardım yurdu) na kabul edilmesi için bir vesika verir, bu yurtta mahkûm yatacak yer ve yiyecek bulur. Elinde vesikası olmaksızın gelen her mahkûmun yurtta bir gece geçirmeğe hakkı vardır, fakat müteakib geceler için vesika tedarik etmeğe mecburdur. Bu suretle büronun kapanma saatinden sonra şehre gelen mahkûma ilk yardım yapılmış olur, her mahkûm bu müessesede vesikada gösterilen müddet kadar kalır. Ofis bu müddeti o zamanın işçi ile iş vericiler arasındaki arz ve talep vaziyetine göre tesbit eder. (Bu müessesenin kayitlerinden bir seneye yakın bir zaman yurtta kalmış olan mahkûmların mevcudiyetine şahit olduk). Bu suretle yatacak ve yiyecek bulmuş olan mahkûm iş aramağa başlar.Bunun için giyecek elbisesi yoksa kendisine elbise verilir. (Ofisin bu eski mahkûmlara verdiği elbiseber büyük bir tenevvü arzeder bu suretle eski mahkûmların, ofis tarafından hep ayni elbise verilmesi suretile diğer vatandaşlar tarafından lüzumsuz yere, teşhis olunmalarına mani olur) mahkûm her gün ofis tarafından işçiye ihtiyacı olan müesseseye gönderilir. Ofisin yardımı ile bulunan işte mahkûm kalmağa mecburdur. İşini ancak mücbir sebeblerle terkedebilir. Zaman geçtikçe ofisin mahkûm üzerindeki nezareti azalır, ilk zamanlarda ofisin suçlu üzerindeki nezaketini azaltmak için (hami) ismini taşıyan şahıslar seçilir. Hami mahkûmla daimî temas halindedir. Onun hayatını yakından takibeder, nasihat verir, yol gösterir.

Belçikada mahkûmları himaye teşkilâtının ana hatları bunlardır.

IV

İtalyan sistemi: İtalyan vazıı kanunu suça karşı açtığı mücadeleyi tahliye edilen mahkûmlarla meşgul olarak tamamlamıştır; yeni İtalyan ceza kanununun 149 uncu maddesine her mahkeme nezdinde bir patronaj meclisinin kurulacağına işaret edilmektedir.

Bu meclislerin vazifeleri şunlardır:

I — İş bulmak hususunda yardım

II — Cezalarını çekmekte oldukları esnada mahkûmların ailesine muavenet (müstesna ahvalde paraca da yardımda bulunabilir.

409

Bu meclislerin nasıl kurulabileceğine gelince ; 1/Şubat/1891 İtalyan ceza evleri nizamnamesi (13/Temmuz/1933 de tadil edilen şekil) bu hususta sarih hükümleri ihtiva etmektedir. Halen bu meclislerin azaları mahallin en münevver vatandaşları ziraî ticarî ve sinaî işlerde en fazla tanınmış kimselerdir. Reis müdürüumumidir. İstintak hâkimi çocuk mahkemesi reisi ve bu mahkemeler nezdindeki müdürü umumiler çocuk ve analığın korunması millî cemiyetin mümessili belediye reisi mahkemenin bulunduğu mahallin sıhat memuru mahallî ceza ve tevkif evleri müdürleri bulunur. Her mecliste içtimaî yardım sahasında kendini tanıtmış 4 vatandaşın mevcudiyeti ve bu dört kişi içinden en az birinin kadın olması şarttır. Bu meclis adliye nezaretinin bir kararile teşkil olunur. Üç yıl vazife görür azalarına ne nam altında olursa olsun ücret verilemez. Hükmî şahsiyeti haizdir; (para cezası kasası) nın çocuk ve analığı himaye cemiyetini ve diğer müesseselerin verdikleri para ve kendisine yapılan hibelerden müteşekkil bir muamelesi mevcuttur. Meclis en aşağı 15 günde bir toplanır sunulan raporları tetkik ve izah edilen hadiseleri dinler ayni azaya ayni mahiyetteki işler vermek suretile o aza ihtisaslandırılır. İtalyan sistemi dahilî patronaja büyük ehemmiyet vermektedir. tahliyesi yaklaşan mahkûmların himayesi en başta gelir. Bu sebeble 56 ıncı madde azaların, adliye nazırının müsaadesi olmaksızın ve bu müsaadeye lüzum kalmaksızın mahkûmları ziyarete hakları vardır. Mahkûmun tahliyesinden sonra gideceği mahal patronaj meclisine, ceza evi müdürü tahliyesi yaklaşan mahkûm hakkında gereken malûmatı mahkûmun tahliyesinden evvel gönderir. Bu andan itbaren haricî patronaj işi başlar. Tahliye edilen mahkûmlara iş bulmak için mahallin fabrika atölye ve bu gibi müesseseleri hakkında icabeden malûmatı toplar ve hatta imkân bulursa bu müesseselerde tahliye edilecek mahkûmlar için daima bir kaç münhal yer bulundurulmasını temin eder. Bundan başka yine aynı nizamnameye göre patronaj meclisleri hayırsever vatandaşların iştirakile mahkûmlar için atölyeler tesisine çalışır.

Teşkilât : İtalyada yardım evlerinin teşkilâtının tesbiti patronaj meclislerine bırakılmıştır. Bu suretle meclisler mahallî ihtiyaçları güçlük ve kolaylıkları gözönünde tutarak bu işi başaracaklardır. Bu serbesti sayesinde teşekkül eden müesseseler mahiyetleri biribirinden ayrı olmakla beraber mahallî ihtiyaçlara en uygun şekiller almışlardır. Palermo, Bari, Napoli, Torino ve Venedikte bu teşekküller en büyük faaliyetlerini göstermektedir. Bazı şehirlerde bu müesseselerin dahilî teşkilâtı meclisler tarafından tesbit edilmiş olmasına

rağmen dahilî idaresi hususî eşhasa veya dinî müesseselere tevdi edilmiştir. Kuruluşlarının ilk beş senesinde (932-937) patronaj meclisleri 19 şehirde yardım müesseseleri kurabilmişlerdir. Büyük merkezlerde yapılan marangozluk, örgücülük, demircilik, kutu imalâthanesi, mobilyecilik vesair atölyeler mevcuttur. Müesseselerde bundan başka bir yatakhane, istirahat salonu ve kütüphane mevcuttur; bu müesseseler meyanında Sasari müessesesi hususî bazı evsafı hâizdir, bu müessese ziraî bir müessesedir, 15 parçadan müteşekkil, havadar, bol ışıklı bir bina olup bütün ziraî alât ve edevatı muhtevidir. Bundan başka bir sebze bahçesi bir bağ ve tavşan yetiştirme kısmı mevcuttur.

İtalyada diğer bir mesele de göze çarpmıştır. Patronaj meclislerinin meşgul oldukları kimseler suç işlemiş, cezasını çekmiş ve tahliye edilmiş mahkûmlardır, patronaj meclisleri için bu şahısların himayesi ve zabıta için de daima nezaret altında bulumaları icabeder. Evvelce suç işlemiş olmalarından dolayı zabıtanın kendilerile alâkadar olması tabiidir. Tahliye edilen mahkûmun himayesinde polis makamatının nazaretine mani olmamak lâzımdır, bu sebeble bu iki işi birbirine uygun ve hemahenk bir hale getirmek zarureti vardır. Bu sebeple İtalyada Adliye ve Dahiliye nezaretleri şu hususat üzerinde mutabık kalmşılardır ve aşağıdaki emirler verilmiştir.

I — Himaye müesseselerinin açılma ve kapanma saatlerini tesbiti ve her ay keyfiyetin zabıtaya bildirilmesi.

II — Yardım müesseselerine kabul edilen veya bu müesseselerle alâkası kesilen her ne şekilde olursa olsun gerek iş bulmak gerek gıda temin etmek şeklile müesseselerde yardım görenlerin kimler olduğunun bildirilmesi.

III — Müesseselerde kendisine yardım edilen her mahkûm için bir dosyanın mevcut olması (bu dosyada bulunacak vesikalar : ceza evi müdürüyetinden mahkûm hakkında olınmış olan rapor, yardım görenlerin yaşayış tarzı, ne şekilde hareket ettikleri, çalışma sahasında elde ettikleri neticeler, islahı nefs etmiş veya etmemiş olduklarını gösterecek mahiyette karekteristik hadiseleri gösterir vesikalar) zabıta bu dosyayı her zaman tetkik etmek selâhiyetine maliktir.

İtalyan kanununda cemiyet tedbirleri meyanında birde nezaret altında serbesti namını taşıyan bir tedbir mevcuttur. Mahkûm tahliye edilmiş olmakla beraber nezaret altında bulunan bir serbestiden istifade eder. Yardım müessesesi müdürü nezaret altında serbesti tedbirine tâbi tutulan mahkûm hakkında bu tedbirin mahkûmun sui hareketi yüzünden geri alınmasını icabettiriyorsa zabıtaya vazıh malûmat verir ve muvafık gördüğü teklifleri yapar.

İtalyada bu meclislerin ne şekilde malî yardım görmüş olduklarından bahsettik. İtalyada bu müesseselere âmme teşekkülleri ve vatandaşlar tarafından yapılan yardımlarla çok eyi neticeler verdi. Hatta ilk beş senede bu miktarın beş milyon lirete çıktığı görülmüştür fakat bu teşkilâtın asıl varidatı para cezası kasasından gelmesidir. (Bu hususta 9 Mayıs 1932 tarih ve 547 sayılı kanunun 4 üncü maddesi ve para cezası kasasının kuruluş ve faaliyetini anlamak için de ceza muhakemeleri usulü kanununun 58,71,144,218,229,292,321, 330,378,452,454,549,625,650 inci maddelerine ve ceza kanununun 239 ve 28 Mayıs 931 tarihli kararnamenin 23 üncü maddesine ve Ceza ve tevkif evleri nizamnamesinin 182 inci maddesine müracaat olunabilir.)

V

Bu suretle Belçika ve İtalyan patronaj sistemlerini hülâsa etmiş oluyoruz. Bu yazımıza Anvers Beynelmilel kongresinin mukarreratını ilâveyi faideli bulduk. Bu kararlar patronaj meselesi hakkında çok sarih ve kabiliyeti tatbikiyesi olan hükümleri ihtiva etmekdedir.

ANVERS kongresinin patronaj meselesi hakkındaki mukarreratı:

1 — Tahliye edilen mahkûmların himayesi; her ceza infaz sistemini tamamlayan elzem bir teşkilâttır.

2 — Her memleketin örfü âdet ve mevzuatına en uygun şekilde tesis olunmalıdır.

3 — Kongre her ceza infaz müessesesinin bulunduğu mahalde bir patronaj cemiyetinin teşkil edilmesi arzusunu izhar etmekdedir. Bu cemiyetler mahkûmların tahliye edildikten sonra gittikleri mahallerde de yaşayışlarını takip etmeği mümkün kılacak teşkilâta malik olmalıdırlar.

4 — Kongre, muhtariyet ve vasıflarını muhafaza etmekle beraber bütün memleket patronaj müeeseselerinin bir merkez teşkilâtına bağlanması, fikir teatisi ve müesseseler faaliyetlerinin merkeze bildirilmesi suretile faaliyet vasıta ve imkânlarının genişletilmesini tavsiye eder.

5 — Bundan başka Petrusbuk kongresi mukarreratına tevfikan muhtelif memleket müesseseleri arasında müşterek faaliyeti temin ve teşvik için münasebetler tesisi şayanı arzudur.

6 — Patronaj mahkûmun tahliyesinden evvel başlamalıdır. Bunun için hükûmetçe tanınmış cemiyetler azalarının mahkûmları cezaevinde ziyaret etmesi icabeder. Bu ziyaretler esnasında ceza ev-

leri nizamname ve talimatnameleri ahkâmına riayet edilmesi ve ceza evi idarecilerinin vazifelerine tecavüz edilmemesi lâzımdır.

7 — Patronajın başlıca gayesi mahkûmlara iş bulmak, eğer mümkün ise iş teşkilâtı vücuda getirmektir.

Muhtelif memleketlerden örf ve âdetleri ve imkân ve vaziyetler göz önünde tutularak mahkûmun ailesi ile veya eskiden yanında çalıştığı patronla barıştırılmasını, tahliye edilen mahkûmların yurtlarına dönüşünü genç mahkûmların atölyelere çırak olarak yerleştirilmesini temin hususları da şayanı tavsiyedir.

8 — Paraca yardım istisnai ahvalde ve muayyen bir ihtiyaç için ve ekseriya ödünç şeklinde yapılmalıdır.

9 — İmkân nisbetinde, patronaj mahkûmun bakmakla mükellef olduğu ailesi efradına da yardım etmelidir.

10 — Kongre patronaj komiteleri azalarının cemiyetin bütün sınıf ve meslek mensupları arasından seçilmesi ve yalnız iş verici-lerin değil ayni zamanda usta başı, ve amelelerin de yardım ve iştirakinin temin edimesini arzu eder.

11 — Tahliye edilen mahkûmun ceza evindeki kazancından hasıl olan tasarruf akçesi mahkûma ihtiyaçlarına göre, taksitle tediye edilmek üzere patronaj cemiyetlerine tevdi olunmalıdır.

12 — Kongre, sicili adlî veya polis makamatının elinde mevcut malûmatın iş bulmasına mani olan, ve binaenaleyh taliyesile mahkûmun yeniden suç işlemelerine sebep teşkil eden hakikî bir engel olarak telakki etmektedir. (Milletler cemiyeti Ouestion penale et penitentiaire) A. 62. 1935 IV

13 — Geliri olmayan tahliye edilmiş mahkûmların muvakkaten barınmasına mahsus veya hariçte kedilerine iş bulmak imkânı olmayanları çalıştırabilmek için müesseseler vücuda getirmek halleri himaye edeceği mahkûm adedi çok fazla olan patronaj cemiyetleri için elzem faaliyet vasıtalarının başlıcalarıdır. Kabul ve müesseseyi terk hallerinin serbest olması, ikamet müddeti ve bu müddetin temdidi hakkında sarih bir talimatname, muğlak olmayan bir idare tarzı ve elde edilmek istenilen ahlâkî gayeye uygun bir disiplin mahkûmu barındırmağa mahsus müesseselerin tanziminde esaslı kaideleri teşkil ederler.

14 — Emniyeti umumiye nezareti altına konulma hali, patronaj faaliyetine büyük bir engeldir. Bugünkü cezaî mevzuata göre hiç olmassa meşruten tahliye edilerek patronajın nezaret ve himayesine tevdi edilmiş olan mahkûmun bu tedbirden muaf tutulması şayanı arzudur.

413

VI

Diğer taraftan «Beynelmilel ceza ve ceza infaz komisyonu» tarafından hazırlatarak, Milletler cemiyeti asamblesi tarafından 26 Eylül 1934 tarihli içtimaında kabul edilen, nizamname projesinin 54 ve 55 inci maddelerinde şu hükümleri buluyoruz. (Bu nizamname; ecnebi memleketler cezaevleri nizamnamelerine toplu bir bakış adlî makalede — Ad. ceridesi. 1940 sayı 4 sahife 812 — etraflıca tetkik edilmiştir.)

Madde 54 — Mahkûmların tahliyelerinden sonra yapılacak yardım meselesi çok ciddî dikkat ve alâkaya lâyıktır. Bu yardım mahkûmiyet esnasında başlamalı ve mahkûmun şahsiyeti, kendisinin ve ailesinin şeraiti hayatiyesi hakkında yapılan doğru bir tetkikemüsteniden tanzim edilmelidir. Bu yardımdan maksat tahliye edilen mahkûma bundan sonra doğru ve muntazam bir hayat sürmesi imkânını vermektir.

Madde 55 — Bir veya müteaddit ceza evlerinin bulunduğu mahallerde tahliye edilen mahkûmlara muavenetle meşgul olan ve bilhassa kandilerini ziyaret ve cemiyete tekrar girmelerine ve dürüst vatandaşlar arasında yeniden bir iş bulmalarına yardım eden bir himaye komitesi teşkilini teshil etmek muvafıktır.

Muhtelif mahallî komitenin teşriki mesai için münasebette bulunmaları şayanı arzudur.

No : 30

Çocuk Ve Ceza

Yazan : Dr. Hadi Tan

Çocuk ceza hukuku ile ilgili olup müracaat edilen makale kitap ve konfranslar.

Tercemeler : (makale ve kitap) JEAN DE PESSAC (ceza idaresi ve mücrim cocuklar terbiyesi. Türkçeye çeviren. HASAN SAFYETTİN MENEMENCİOĞLU. Adliye Ceridesi Ankara 1932), M.P. Bouzat (Ceza hukuku ile ceza sistemlerini müzakere etmek üzere Berlin'de toplanan ikinci milletler arası kokfransı. Türçeye çeviren. HASAN SAFYETTİN MENEMENCİOĞLU. Adliye Ceridesi Ankara 1937), Dr. Emil Loran (Mücrim çocuklar. Türkçeye çeviren DR. MUSTAFA ŞAKİR Adliye Ceridesi 1928) LOMBROZO (suç işlemenin sebebleri ve önlemeleri Türkçeye çeviren DR. SADİ ANADOLU İstanbul 1935), W.W.Wall (Çocuk mahkemeleri ve çocuk müesseseleri. Türkçeye çeviren PERİHAN ELDENİZ Ankara 1939), CASABİANCA (İtalyada yeni çocuk mahkemeleri Türkçeye çeviren Z. BAŞAK Adliye Ceridesi 1938), BLEİD (Alman çocuk hapishaneleri, Türkçeye çeviren Dr. HADİ TAN Adliye ceridesi 1939), URTİN (suçlu çocuklar mes'elesi, Türkçeye çeviren TARIk YENİSEY Adliye Ceridesi 1938).

Makaleler (telif): ALİ RIZA (Fransa'da mücrim çocuklar hakkında tatbik edilen ceza sistemi. Adliye Ceridesi. 932, NURULLAH KUNTER (Kriminoloji: suçlulukla mücadele ilmi. Adliye Ceridesi 1942), Dr. HADİ TAN (Alman hapishane nizemnamesi ve buna müteallik esaslar üzerinde inceleme. Adliye Ceridesi 1939), (Deutsches Strafrecht. 1941), (Akademî für deutschesrecht. 1930 — 1940), (Deutsche justiz. 1940 — 1941), Blätter für Gefängniskunde 1939 — 1940).

Kitaplar: BAHA ARIKAN (ceza bakımından avrupa adliyesine dair notlar. Ankara 1941), FREİSLER (Gedanken über Strafvollzug an jumgen Gefangenen. Berlin 1938), Dr. LEPPMANN (der minderwertige im Strafvollzug. Berlin 1912), PRO.HİPPEL (Strafrecht 1930), Pro. Dr. MEZGER (Strafrecht 1933),Pro. ASCHAFFENBURG (das verbrechen und ... 1933), Pro. SAUER (kriminalsoziologie. 1933), (Alman hapis-

615

hane mecmuaları 1938 — 1940), Dr. ZATİ ÖGET (mücrim ve serseri çocuklar İstanbul 1941), HİLMİ MALİK (Türkiyede suçlu çocuk. Ankara 1932), NECİP ALİ KÜÇüK'A (Çocuk hukuku. 1937), Dr. ZATİ ÖGET (suçlu çocuklar ve islâh evleri. İstanbul 1937), Dr. FARUK EREM (ceza hukuku önünde suçlu çocuklar İstanbul 1940), MAHMUT ERZEN (suçlar ve suçlular. Ankara 1939), SAKİP GÜRAN (cezanın infazı, sistemler ve tatbikat. Ankara 1942), Dr. HADİ TAN (Grundriss des türkischen Strafrechts. Marburg. 1939), Dr. HERRMANN (das Hamburgische Jugendgefängnis. 1926), Dr. ALİ DAFTARY Geschichte und System des irani schen strarechts. Berlin 1935), Pro. Dr. SCHAFFSTEİN (Jugendrecht in England. Zeitschrift. Berlin 1938), FREİSLER Gedanken zur. vu Jugentlicher. Deutehe Justiz. 1941), FAHRETTİN GÖKAY (Türkiyede çocuk cürümleeri. İstanbul 1938).

Konfranslar : Pro. BAHA KANTAR (ceza hukukunda yeni temasyüller. adliye ceridesi 1938), Dr. SADİ IRMAK (suç işlemenin amillerine dair. 1940).

Mevzuumuzun esasını teşkil eden çocuk ve ceza mes'elesine tema etmezden evvel mücrim küçüklerin tecziyelerindeki hususiyeti intaç eden « cezaî mes'uliyet ve ademi mes'uliye »hallerinden kısaca bahsedeceğiz.

1 — MESULİYET :

Hukukuî nizamın temin ve muhafazası için mezkûr nizama mu ğayir ve muhalif harekette bulunan ve bu nizamı bozam ve suçlu adı varilen ferdlere, cem'iyetin bir aksülameli olarak ifade edilen « ceza »tevcih edilmiştir. Cem'iyetin otoriter bir teşekkülü olan devlet, topluluğu mücrimlerden korumak ve cürmün önüne gecebilmek için önleyici veya tenkilî mahiyette tedbirler alır. Bu tedbirler, suçu ve snçluluğu tevlit eden ferdî ve umumî sebeblere matuf olmak üzere ya fiilin ikâından evvel veya ikâından sonra mevzubahis olur. Ayni zamanda suçun ve suçluluğun tekevvün etmesine sebeb olan haricî vasat, ferdin ruhundaki kötü temayüller yani kabiliyet ve istidat ile aktif ve pasif faaliyet şekillerinde mücadele eder. Cezalandırma hakkına malik olan devlet, bu hususdaki faaliyetinin metot ve hudutlarını, derecesini ceza hukukuna idhal edilen ve cezalı kanunlarda yazılı bulunan müeyyidelerle tesbit etmiştir. Ceza hukuku suçluyu tetkik ederken, suçlunun şuur ve iradesindeki serbestiyi, yaşını ve suçlunun ne gibi şerait altında (dahilî ve haricî) suç işlediğini ehemmiyetle göz önünde bulundurmuş ve suça karşılık teşkil edecek olan müeyyideleri de ona göre hazırlamıştır. Binaenaleyh cem'iyet hayatında yaşıyan, içtimaî ve hukukî nizamı kabul etmiş olan her ferdin

ceza kanununa göre tecziyesi aynı şekilde olmayıp muhtelif hususiyetler ve muafiyetler arzetmektedir. İşte bu husutiyetlerden ve muafiyetlerden MES'ULİYET FİKRİ doğmuş oluyor. İçtimaî nizamda mevkii olan gerek maddî ve gerek manevî faaliyet şekilleri bir takım emir ve nehilerle, nizam ve kanunlarla tahdit ve takyid edilmiş olan fert, hangi andan itibaren ve hangi hallerde bilumum ahval ve harekâtından mes'uldur ? Tam mes'uliyet ile mahdut mes'uliyeti veya ademi mes'uliyeti intaç eden sebebler nelerdir ?

Bu hususta muhtelif fikirler ileri sürülmüştür. Klasikler, cezaî mes'uliyeti irade serbestisine fark ve temyiz hassasına istinat ettirirler. Suçu işlediği vakit irade ve ihtiyare (manen mes'ulyet) sahib olanlara tam ceza tatbik edilmesini irade ve ihtiyarı nakıs olanlara nakıs ceza verilmesini irade ve ihtiyarı olmayanlara da ceza verilmemesini ve onların temamen ceza çerçevesi haricinde addedilmisini kabul ederler. [1] Pozitivistler ise iradenin hiç bir suretle tam serbestiye malik olamayacağını fizik ve piskolojik (irsî ve arizî) sebepler tahtı tesirinde kaldığını iddia ederek suç işleyen bir kimsenin doğrudan doğruya mes'ul olduğunu onların irade ve ihtiyare sahip olup olmadıkları tedkik edilmeksizin yalnız biolojik ve piskolojik şahsiyetlerine göre müeyyide tatbik edilmesini isterler. Bu mektebe göre suç, tabiî bir hadise olup suçlu bir vasıtadan ibarettir. Cezanın gayesi suçu önleyici mahiyetde olmalıdır derler. Muhtelit mektebe mensup olanlar, klasik ve pozitivistlerin noktai nazarlarını birleştirip manevî mes'uliyeti kabul etmiş ve pozitivist mektebin ileri sürdüğü, cezaların şahsileştirilmesi prensibine de yer vererek suçların işlenmesinde suçlunun şahsî hal ve vaz'iyetinin tetkik edilmesini ve suçlu tiplerinin tesbitini ve ceza tayinin de hem suçun ve hem de suçlunun nazarı itibare alınmasını müdafaa etmektedirler.

Modern ceza kanunlarının bir çoğu mes'uliyetin esasını [2] serbest iradeye fark ve temyiz hassasına malik olup olmamak hususiyetlerine istinad ettirirler. Yeni ceza kanunu projemizde aynı esası kabul etmiştir. Şu halde mes'uliyet kuvvei mümeyyizeye, irade ve ihtiyare göredir. Tabiat mes'uliyeti tahbit etmiş olduğundan namütenahi mes'uliyet yoktur. Canlı mahlukların cümlesi tab'an müstehlik ve mütecaviz olup akıl, idrak, his gibi evsaf ile mücehhez oldukları için ef'al ve hareketlerini kontrol ve derunî arzularını men'edebilmek kudretini haizdirler. Fakat bazı esbab (batinî ve haricî) temyiz kud-

[1] 18 inci asır medeniyetinin ceza kanunlarına idhal eylediği esaslar olup klasik mektep tarafından müdafaa edilmektedir, Becaria, Bentham, Feurbach klasik mektebin en mühim şahsiyetlerindendir.

[2] Dr. Hadi Tan (Gerundriss des Türkischen Strafrechts. sahife 30)

417

retini ve serbest iradeyi külliyen veya kısmen akamete düçar edebilir. Bu hal bazan daimî, bazan arizî ve bazan da anidir. İşte serbest irade ve kuvvei mümeyyize ferdlerin sihhî ahvaline, beden ve dimağ teşekkülâtına, yaşına, harici tesirlere, müktesebatına, manevî varlığına göre değişir. Ve bu amiller serbest iradeye ve temyiz kudretine her an tesir icra edebildiklerinden işbu hassalar temamile ve normal şekilde vazifelerini ifa edemez. Şu halde ferd *ef'al ve harekâtında bazan muhtar ve bazan da mustardır.* Bu neticeden de ferdlerin mahdut mas'uliyete tâbi tutulmaları hususu tevellüt etmiştir. Temyiz kudretinin hangi yaşda başlayıp hangi yaşda tekemmül eylediği ve hangi yaşda inhitata yüz tuttuğu hususu halen meşkûk ve müphemdir. İlim ve fen bu hususda kat'i kıstas vaz'edememiştir. Buna rağmen muhtelif noktai nazarlar serdedilmiştir. Biz şimdi mes'uliyet bakımından mevzuumuzun esasını teşkil eden çocukların ruhî inkişaflarını ve uzvî tekâmüllerini tetkik edeceğiz.

II — ÇOCUK RUHU:

20 inci asrın üzerinde ehemmiydtle durduğu [1] mevzular meyanında bulunan «çocuk" mevzuu daha evvelleri ihmal edilmiştir. Çocuk ve çocuk ruhiyatile ilk def'a bundan iki buçuk asır evvel filozof (John Loche) meşgul olmuş ve çocuk ruhunu bir düz levha olarak kabul etmiş, veraset ve fıtratı inkâr ederek düz levhaya istenilen tesirin işlenmesine imkân bulunduğunu bildirmiştir. Bilâhere (J. J. Rousseau), «herşey yaratıcının elinden çıkarken iyidir. Ve her şey insanların elinde tereddi eder" diyerek John Loche'ın noktai nazarındaki isabetsizliği meydana çıkarmıştır. Gerek Loche ve gerek Rousseau dan çok evvel çocuk ruhundaki fıtrî ve irsî tesirleri ilk tebarüz ettiren de (Şeyh Sadi) dir.

20 inci asır ortalarına gelinceye kadar çocuk ve çocuk ruhu üzerindeki tetkikler gerekli inkişafı ve tekâmülü gösterememiştir. Ancak son yirmi yirmi beş senedenberi bilhassa Amerika, Almanya, İngiltere, İsviçre, Belçika, İtalya ve Fransa'da bu araştırmalara ve çocuk ruhiyatı için verimli ve metodlu çalışmalara şahit olmaktayız.

«Çocukluk; içinde bir damla acı bulunmayan sütten bir ırmak gibi temiz ve akıcıdır. İnsan denen fani gölgenin gök kubbesi altında geçirdiği en güzel bir andır". diye çocukluğu tarif eden (Viktor Hügo) bu devrenin nihayetini bildirmeyor. Çocukluk devresinin doğuştan yedi yaşına kadar olduğu Litre kamusunda yazılı ise de, Fran-

[1] Son senelerde çocuklarla layikile meşgul olunduğundan ve İseçli kadın muharrir Md. Ellen Key'in meşhur kitabına verdigi isimden dolayı 20 inci asıra «çocuk asırı" denmesi hararetle ileri sürülmektedir.

sız akademi kamusu ve Alman kamusu çocukluk devresinin doğuşdan 12 yaşa kakar olduğunu yazmaktadır. Bazı içtimaiyatcılar çocukluk devresini muhtelif kısımlara ayırırlar. [1] Dr. Claparede çocukluk devresini; O — 7 birinci çocukluk, 7 - 12 ikinci çocukluk, 12 —15 mürahiklik, 15 —16 bülüğ olmak üzere dört devreye tefrik etmiştir. Çocukluk müddetini ve devreleri tesbit etme çok zordur. Zira, bedenin neması binnetice dimağın inkişafı üzerine cinsiyet, iklim, atavizm (veraset), mevsimler, içtmaî muhit, yiyecek ve giyecek maddelerinin tahavvülü ve hava ehemmiyetli şekilde icrayı tesir eder. Ezcümle, kız çocuklar erkek çocuklardan daha evvel inkişaf ederek iyi ile kötüyü tefrik edebilme hassasına malik oldukları gibi tenasülî bakımdan da erkek çocuğa nisbetle âzâmî bir inkişaf arzetmektedirler. İklim de aynı şekilde çocukluk devresinin uzayıp veya kısalması üzerinde tesirini gösterir. Sıcak memleketlerin çocukları, meyvaları gibi soğuk iklimde yaşayan insan yavrularından daha evvel ruhî ve uzvî inkişaflarını ikmâl ederler. Baltık memleketlerinin soğuk aksamında yaşayan bir insan yavrusu, 17 ilâ 18 yaşında kelimenin tam manasile bir çocuktur. Halbukî sıcak memlekette yaşayan bir insan yavrusu henüz 13 ilâ 14 yaşında iken, içtimaî mevkii iktisap etmiş, yuva kurmuş ve bu yuvanın icablarından olarak belki de ceza kanununun çerçevesi dahiline girmiştir. [2] velhasıl çocuğun bedenî ve fikrî neması üzerine içtimaî muhitin yiyecek ve geyecek maddelerinin irsiyetin de az veya çok hissedilir şekilde tesiri vardır. Çocukluğu teşhis eden yegâne vasıf «büyüme» dır. Çocukluk, nema ve inkişaf devresidir. Bu devrede çocuk, maddeten ve manen temamen tekemmül etmiş değildir. Fakat tekemmül ve inkişafa doğru yavaş yavaş yürümektedir. Maddiyeti itibarile düşünülecek olursa çocuk, canlı mahlûkların en acizidir. Küçük bir sadameye bile tahammülü olmayan en hafif bir hastalıkla tehlikeye düşen küçük bir beden, muhitinin daimî itina ve himayesi sayesinde teşekkül ve tekemmül edebiliyor. Çocuk, tevellüdünden 12 yaşına kadar kendi kendini idare edemiyor. [3] Ana ve babasının veya onların yerine kaim olan bakıcıların mütemadî tavassutlarile yaşayabiliyor. Ruhî bakımdan düşünüllecek olursa çocuk, aynı sekilde zaifve aciz bir zihinmakinasına sahiptir. Çocuğun iradi fiilleri hafif teessürlerin ve ten-

[1] Durkheim, Springer. O — 7 ilk çocukluk, 7 — 14 ikinci çocukluk 14 — 12 mürahiklik. O — 2 küçük çocukluk, 2 —7 orta çocukluk, 7 — 14 büyük çocukluk. O — 2 ilk çocukluk. 2 — bülüğ, bübüğ — 20 gençlik.

[2] Dişi cinste çoeckluk müddetini şu şekilde tesbit ederler: O — 6 birinci çocukluk, 6 — 10 ikinci çocukluk, 10 — 13 mürahiklik, 13 — 14 bülüğ.

[3] Akademi kamus.

419

bihlerin gayet sathî izleri mahsulüdür. Ciddî ve devamlı mücadeleye kabiliyetsiz olan çocuk fıtratına, iyilik ve fenalık ayni şiddet ve kuvvetle ve ayni kolaylıkla nüfuz eder, iyi niyetler, karar verildiği halde unutulur. İrade ve ihtiyarına hâkim olacak sinir şebekesinin mevcudiyeti bir hiçden ibarettir. Emirle nehiy arasındaki azim farkı ve bu farkın tevlit edeceği neticeleri tefrikten acizdir. Hüküm ve kararlarında istikrar yoktur. Gözyaşlarını kahkahalar, anut mukavemetlerini uysallık, itaat, hiddetini şefkat ve mülâyemet takip eder. Çocuk ahlâkında hiç bir şey sabit değildir. Her şey mütemadiyen bozulur ve mütemadiyen düzelir. Aynı zamanda çocuk yıkıcı, kırıcı, bozucu, ve müstebittir. Kırmaktan, yıkmaktan zevk aldığı gibi arzusunun her şey'e hâkim olmasını bir dediğinin hemen yapılmasını ister. Teemmül, çocukluk devresinde gayet bati bir şekilde inkişaf ettiğinden arzusu yerine getirilmeyen (makul veya gayri makul) çocuk, egoizma sının tesiri altında kalarak bizzat tecavüze geçip gürültü ve patırtı yapar, etrafındakilere müessir fiil icra etmek ister, eline geçen eşyayı da tahrip eder. Hassasiyet ve şefkat duyguları ancak ikinci çocukluk devresinin sonlarna doğru tekâmül ettiğinden çocuk, katı yürekli, hissiz, intikamcı ve hotbindir. Bu hisler zamanla, harici tenbihlerle ve muhitle vahim neticeli kıskançlığa inkilâp edebilir. Maddî kudreti nisbetinde kırar, vurur, yaralar, hatta öldürür. İrade serbestisine hâkim olmak iyiyi ve kötüyü tefrik edebilmek gibi (fark ve temyiz) yüksek hassalar çoukluk devresinde tekevvün ve teşekkül etmiş sayılamaz.

III — ÇOCUK MES'ULİYETİ:

Uzvî ve ruhî inkişaf, nema devresinin seyrini takip ederek tedricen tekâmül eder. Bu tekâmül muayyen bir yaşda son haddine vasıl olur. İşte bu son had çocukluk devresinin nihayetidir. Uzvî inkişaf ile ruhî tekâmül yekdiğerine müvazi ve birlikde yürür. Çocukluk devresinde irade ve ihtiyar, fark ve temyiz hassaları nüve halinde olup tekâmül ve inkişaf yaş ile mebsuten mütenasiptir. Bu sebebledirki, kanun vazıları mes'uliyet mefhumu ile yaş arasında sıkı bir münasebet yaratmış ve bu münasebet şekillerini ceza kanunlarında açıkca tesbit etmiştir. [1] Mes'uliyet bahsinde arzedildiği üzere, irade ve ihtiyara mutlak olarak sahip olmak iyi ve kötüyü tefrik edebilmek mes'uliyetin esasını teşkil ettiğine göre ceza hukuku, muayyen bir yaşa kadar mutlak bir ademi mes'uliyet devresi

[1] Hususî çocuk kanunlarında ve çocuk mahkemeleri kanunlarında tesbit edilmiştir. Bir çok memleketlerde mücrim çocuklara tayin edilmiş olan müeyyidelere umumî ceza kanunlarından çıkarılarak hususî çocuk kanunlarına idhal edilmektedir.

kabul etmiştir. Bu devre şüphesiz çocukluk devresidir. Çocukluk devresinin mebdei, tevellüdü müteakip akciğerlere havanın dolmasile ve havadaki oksijenin ciğerlerde husule getirdiği istirap neticesi çocuğun ağlamasile başlar. Fakat bu devre hangi yaşda nihayet bulur? Yani insan oğlunun hayata hazırlanabilmesi için tabiatın kurduğu muvakkat çocukluk devresi ne zemana kadar devam eder? Bu günkü vazıı kanunun aradığı şuur ve irade serbestisinin, fark ve temyiz hassasının esaslı tekâmülü hangi yaşda nihayet bulur?

Çocuk ruhu bahsinde pedegoklar, piskoloklar ve etibba tarafından serdedilen fikirlerin, çocuk nemasındaki farkları tevlit eden amillerin tahtı tesirinde kalan kanun vazileri, çocukluk devresini muhtelif şekillerde tesbit etmişlerdir. Esasen çocukluk devresinin (iklim, irsiyet, cinsiyet, içtimaî muhit, yiyecek ve giyecek maddeleri, hava) muhtelif tesirler altında kalarak az veya çok devam etmesi hali bu gün ittifakla kabul edilmektedir. Binaenaleyh yer yüzünde ve muhtelif iklimlerde yaşayan, müteaddit ırklara mensup bulunan insan oğlunun geçirdiği çocukluk devresinin mebdei aynı olmakla beraber müntehası aynı değildir Bunun içindirki, her kanun vazii çocuğun tekâmül ve inkişafında âmil olan başlıca esasları nazarı itibara alarak kendi cemiyetine ve kendi bünyesine mahsus bir had kabul etmiştir. Roma hukuku, mutlak cezaî ademi mes'uliyeti yedi yaşına kadar, yedi yaşından 14 yaşına kadar da nakıs mes'uliyeti kabul etmişti. [1] Kilise hukuku, Roma hukukunun tesiri altında kalarak aynı esasları kabul etmiştir. Cermen hukuku, cezaî mes'uliyeti bidayette çok erken yaşda kabul etmiş ve bilâhere doğumu müteakip on kış mevsiminin geçmesini şart kılmıştı. Türk mevzuatında mutlak cezaî ademi mes'uliyet hududu 11, Cenubi Afrika'da yedi, İngiltere'de sekiz, İspanyada 9, Bulgaristan ve Yunanistan'da 10, Macaristan ve İsviçre'de 12, Fransa'da 13, Almanya, İtalya, Danimarka, Norveç ve Romanya'da 14, [2] İsveç, Fillandiya ve Kuba'da 15 Belçika'da 16 yaş olarak kabul edilmiştir.

Çocukluk devresindeki uzvî ve ruhî inkişaf tedricen vaki olduğu için cezaî mes'uliyete esas olan irade ve ihtiyare hâkim olabilmek, fark ve temyiz hassaları da tedricen inkişaf ve tekâmül etmekte olduğundan mutlak cezaî ademi mes'uliyetten sonra mahdut meş'uliyet esası da, bir çok devletler tarafından kabul edilmiş ve ceza kanunlarında, işlemiş oldukları suçların vahameti nazarı itibare alınarak hâkim

[1] Pro. Hippel. Strafrcht. Bd. 1.

[2] Alman vazii kanunu bidayette 12 yaş olarak kabul etmişti. İtalyan vazii kanunu 1889 tarihli ceza kanunda 9 yaş olarak kabul etmişti.

tarafından tayin edilecek cezanın asgarî ve âzamî haddi ve nev'i tesbit edilmiştir. Ancak mes'uliyetin (nakıs) terettüp edebilmesi için fark ve temyiz hassasının suçun işlendiği anda mevcudiyeti şarttır. Türk ceza kanunu nakıs mes'uliyet hudutlarını da tesbit etmiştir. Suçu işlediği sırada 11 yaşını ikmâl edip de 15 yaşını doldurmamış olanlar, fark ve mümeyyiz olmadıkları surette mutlak olarak cezaî mes'uliyetten muaf tutulmuşlardır. [1] Şayet işledikleri fiilin bir suç olduğunu fark ve temyiz etmişlerse haklarında kanunda yazılı muhaffef ceza tayin edilmek suretile nakıs mes'uliyet prensibi kabul edilmiştir. Fiili işlediği vakit onbeş yaşını bitirmiş olup da 18 yaşını doldurmamış olanlar fark ve temyiz kudretine sahip bulundukları vazii kanun tarafından kabul edilmiş ve haklarında ceza kanununda gösterilen şekilde muhaffef ceza tayin edilmek suretile nakıs mes'uliyet prensibine yer verilmiştir. 18 Yaşını ikmâl edip de 21 yaşını doldurmamış olanlar (gençler) hakkında Türk ceza kanununda tesbit edilen şekil, müeyyidelerde bazı tahfifleri (hususî) ihtiva etmektedir.

İsviçre federal ceza kanunu projesinde, suçlu çocuklar mes'uliyet bakımından üç kısma ayrılmıştır. Birinci kısımda, 9 yaşından küçük yaşda olan çocuklar bulunuyor. Bunlar ceza Kanununun şumulünden hariç kalmakda ve mutlak cezaî ademi mes'uliyetleri kabul edilmektedir. İkinci kısımda 9 dan 15 yaşına kadar olan çocuklar vardır. Bundan sonra 18 yaşından 20 yaşına kadar bir intikal kısmı geliyorki, bu kısım, cezaî müeyyidelerde bazı tahfifler mevcut olmakla beraber umumî ceza Kanun şümulü dahilindedir.

Alman ceza kanunu bidayette mutlak ademi mes'uliyet hattını 12 yaş olarak kabul etmişti. Bilâhere 16 Şubat 1923 tarihinde kabul edilen çocuk mahkemeleri kanunu ile bu had tadil edilerek 14 yaşa iblâğ edilmiş ve çocuklar hakkındaki cezaî hükümler de ceza kanundan çıkarılarak çocuk mahkemeleri kanununa idhal edilmiştir. Alman mevzuatına göre, 14 yaşını ikmâl etmiş olup da 18 yaşını ikmâl etmemiş olanlar hakkında nakıs mes'uliyet kabul edilmiş ve cezanın ne suretle tahfif edileceği ayrıca gösterilmiştir. Alman kanun vazii mes'uliyet esasını teşkil eden serbest iradeye ve temyiz hassasına geniş mikyasta yer vermiştir. Cezayı müstelzim memnu fiili işleyen çocuk, suçu işlediği sırada ruhî ve ahlâkî tekâmülündeki noksanlık dolayısile, işlediği fiilin kanuna mugayir olduğunu tefrik edemez veya iradesine sahip bulunmazsa bu takdirde mutlak

[1] Türk Ceza kanunu, 53 — 55 ve 56 Madde.

422

olarak cezaî mes'uliyetten muaf tutulur. [1] Şu halde 14 ilâ 18 yaş arasında olanların fark ve mümeyyiz olmadıkları ve serbest iradelerine sahip bulunmadıkları anlaşılırsa haklarında cezaî takibatta bulunulamaz. Yani mutlak olarak ademi mes'uldürler.

1926 tarihli İran ceza kanunu, suçu işlediği zeman fark ve mümeyyiz olmayanların cezaî ademi mes'uliyetini kabul ve son haddi 11 yaşın ikmâli [2] olarak tesbit etmiştir. Bu devreye dahil olan çocukları fark ve temyiz hassasına sahip olarak suç işledikleri tebeyyün ederse bu takdirde bunlar terbiye ve islâh maksadile veli veya vasilerine teslim edilir. Fark ve mümeyyiz olmayanlar hakkında bu nevi tedabirin ittihazına lüzum görülmemektedir. Bir cürüm veya cünhayı [3] işlediği zeman 12 yaşını ikmâl edip de 15 yaşını doldurmamış olanlar, fark ve mümeyyiz iseler, 10 ilâ 50 değnek cezasile tecziye edilirler. 15 yaşını ikmâl edip de 18 yaşını ikmâl etmiyenler hakkında nakıs mes'uliyet kabul edilmiş [4] ve suçun nev'ine göre ikiye ayrılmıştır. Cürüm irtikâp edenler beş seneyi tecavüz etmemek şartile bir islâhhaneye sevkedilir. Cünhayı irtikâp edenler de o cünhaya karşılık olan cezanın ancak yarısile tecziye edilebilirler.

Fransız ceza kanunu, mutlak cezayı ademi mes'uliyeti 13 yaş ve nakıs mes'uliyeti de 13 ilâ 16, 16 — 18 hadları arasında tesbit ve tecziyeye kıstas olarak da fark ve temyiz hassasını kabul etmiştir.

19 Birinci teşrin 1930 tarihli İtalya ceza kanunu [5], mes'uliyet hududunu 14—18 yaş arasında tesbit etmiş, fark ve mümeyyiz olmayanlar hakkında nakıs mes'uliyet esasını kabul eylemiştir.

İngiliz hukuku, mutlak cezaî ademi mes'uliyeti 8 yaşına kadar kabul etmiş ve nakıs mes'uliyet hudutlarını 8—14, 14 17 olarak tesbit eylemiştir [6].

---

[1] Çocuk mahkemeleri kanunu 1 — 3 ve 9 uncu maddeler

[2] İran ceza kanunu madde 34

[3] Kabahat fiilleri mevzubahis değildir.

[4] İran ceza kanunu madde 36

[5] 1 Temmuz 1931 tarihinde mer'iyet mevkiine girmiştir.

[6] 1938 yılında Dahiliye nezareti avam kamarasına mücrim çocuklar hakkında bir kanun lâyihası teklif etmiştir. Bu lâyihada İngiliz çocuk ceza hukukunda yapılacak reform tesbit edilmiş ve mücrim çocuklar hakkında tatbik edilmekte olan dayak cezası kaldırılmıştır.

Yukarda da arzedildiği üzere her vazii kanun malûm sebepleri nazarı itibara alarak kendi bünyesine uygun surette mes'uliyet ve ademi mes'uliyet hudutlarını çizmiştir. Muhtelif olan yaş hadlarını bir tarafa bırakarak temyiz kudretini kıstas tutup insan oğlunun doğumu müteakip geçirdiği devreleri umumî manada dörde ayırmak mümkündür.

1 — Şebabet devresi,

2 — Fark ve temyiz hassasının şüpheli bulunduğu devre,

3 — Fark ve temyiz hassasının mevcudiyeti kabul edilmekle beraber temamile ve mutlak olarak inkişaf ve tekâmül etmediği devre,

4 — Fark ve temyiz hassası temamile mevcud isede henüz kâhil addedilmeyen devre'dir.

Bu devreleri yaş kıstası ile hudutlandırırken veya her hangi bir kanundan iktibas ederken bilhassa iklim şartlarını ve farklarını, cinsiyeti, veraseti, o cem'iyetin vasıl olduğu medeniyet seviyesini, yiyecek ve giyecek maddelerini nazardan aslâ uzak tutmamalıdır.

IV — ÇOCUK KRİMİNALİTESİ :

Nema ve inkişaf devresinde bulunan ve cezaî mes'uliyet bakımından mutlak veya nakıs şekillerde ademi mes'ul addedilen çocukda maatteessüf kriminalojiye mevzu oluyor. Çocuklar tarafından işlenmiş olan suçların hususiyetleri, kiriminal istatistiklerin tetkik ve tahlili neticesi tebarüz etmektedir. Umumiyetle çocuklar fark ve temyiz kudretlerine, bünyelerindeki inkişaf derecesine, haricî muhite ve tesirlere, vehbî temayülâta, şuur ve iradelerini tehdit eden arızalara uygun olarak suç işlemektedirler.

Kriminolojiyi şiddetle alâkadar eden bu mevzu ilk def'a Belçikalı (Adolphe quetelet, 1796- 1874) ile Alman (Adolphe wagner, 1835 —1917) tarafından ilmî şekilde krimonolojiye idhal edilerek tahlil ve tetkike başlanmıştır. [1]

Çocuk kriminalitesi üzerinde icrayı tesir eden âmirleri ve mücadele şekillerini kısaca gözden geçirelim. Bu mevzuu tetkik ederken, suçun kimin tarafından işlendiği değil, *niçin* ve *neden* yapıldığını araştırmak icabeder. Bu iki suale cevap verebilmek için çocuklar

[1] Milâddan evvel suçlu çocuklarla alâkadar olunduğunu ve manastırlara civar mahallerde anormal çocuklar için islâhhanel·r vücuda getirildiğini orta Asya Türkçesinden tercüme edilmiş olan eserlerden öğreniyoruz. Aynı zamanda mücrim çocuklar ve çocuk kriminalitesile terbiyeciler, Filozoflar, antropolojistler, doktorlar, adiyeciler ve insaniyete hizmet etmek gayesini güden hayır sever şahsiyetler meşgul olmuşlardır.

tarafından işlenen suçların âmillerini bilmek lâzımdır. Çocukları suç işlemeğe sevkeden başlıca iki sebep vardır.

a — Ferdî sebepler

b — Umumî sebepler

a — Ferdî sebepler meyanında bilhassa çocuklarda mevcud olan gayri tabiî yaradılış (anormal), aklî ve ruhî noksanlık (gerilik) ile irsiyettir. Suçlu çocukların kısmı âzamı aklen malûldur. Bu aklî gerilik muhtelif memleketlerin kriminal istatistiklerinde % 80, % 79, % 87, % 81 olarak tesbit edilmiştir.

Dr. A. Leppmann «küçükler hakkındaki infazı ceza» adlı kitabında, aklî ve ruhî noksanlığa müptelâ olmak keyfiyetini ikiye irca etmekte ve birinci katagoriye, doğumu müteâkip ve çocukluk devresinin her hangi bir anında ruhî melekâtını idare eden dimağda hasıl olan bir arızayı ve ikinci katagoriye de yaradılışda aklen malûl olanları idhâl etmektedir.

Kriminolojiye mevzu olan çocuklar arasında, fikren geri kalmış olanlar ilk safta yer alır. Bu tipteki çocuklar ne gabidir ve ne de normaldir aynı yaşdaki çocuklardan 3-4 yaş bir gerilik arzeder. Hükümlerindeki kararsızlık ve iradelerindeki istikrasızlık ile ilk bakışda dikkati celbederler. Kendilerinden üç ilâ dört yaş küçük olan çocuklarla arkadaş olurlar. Bir sınıfta iki veya üç sene okumadan diğer sınıfa terfi edemezler. Gördükleri işlerde ve ifâ ettikleri vazifelerde daima bariz bir noksanlık mevcuddur. Konuştukları dili ağır konuşurlar. İntikal kabiliyetleri de noksandır. Fark ve temyiz hassaları son derece geridir. Telkin ve tesir altında kalarak suç işlemeğe mütemayildirler.

Paranoide'ler: Bu tipte olanlar da ne gabi ve ne de aklen geridir. En mühim karakteristik vasıfları hayalperest olmalarıdır. Şuur melekeleri kendilerine has bir hususiyet arzeder. Hakikî hayatı olduğu gibi göremezler, görüş zaviyeleri temamile ayrıdır. Arkadaşlarile konuşduklarında söyledikleri yalana bizzat kendileri de inanırlar. Söyledikleri yalanı samimi olarak müdafaa ederler. İşledikleri suçlar ekseriyetle hırsızlık, dolandırıcılık ve iğfaldır.

Unruhig'ler: Bu tipte olan hasta çocukların şuuru daimî teşevvüş ve buhran içindedir. Her hadisenin kendi hayatlarının izalesine matuf olduğuna samimiyetle kanidirler. Herkesten hatta ana ve babalarından, kardeşlerinden dahi şüphe ederler ve çekinirler. Karakteristik vasıfları korkak ve bedbin olmalarındadır. Korku ile suç işlemeğe mütemayildirler.

425

Mütehevvirler: Bu tipte olan çocukların şuur ve irade melekelerinde tam bir selâbet mevcud değildir. Basit hadiselerin tevlit ettiği tesir ve tenbinler şiddetli reflekslere sebep olur. Aynı zamanda hariçle alâkası olmayan batınî tenbihlerin de tesiri altında kalırlar. Batınî tesirlerin husule getirdiği aksülameller periyodiktir. Bilhassa ağır ve hafif müessir fiil ika ederler.

İrsiyet: «anadan ve babadan (atavizm) intikal eden hastalıklar ve gayri tabiiliklerdir.» Çocuk kiriminalitesinin merkez sikletini irsiyete istinad ettirmek doğru değildir. Çocuk krimina itesinde irsiyetin rolünü tesbit ederken ziyadesile müteyakkız davranmak icabeder. Elimizde mevcud olan istatistikleri tetkik edersek, irsiyetin suç ikamında ehemmiyetli bir rol oynadığını görürüz. [1] Buna rağmen irsiyetin tesirine birinci plânda yer verilmemesinin daha muvafık olacağı kabul edilen esaslardandır. Alkolizm, firengi, verem, dimağ hastalıkları, delilikler ve sara, sırasile irsen intikal eder.

Gelecek nesli irsî hastalıklardan koruma hakkındaki 14 Haziran 1933 tarihli Alman kanunu birinci maddesinde: irsî» hastalıklardan birisile malûl olan bir kimsenin, furuğuna da irsî zararlar vererek cismanî veya manevî ağır izdiraplar çekdireceği, tababet ilminin tecrübeleriile kat'i bir surette bekleniyorsa, cerrahî müdahale ile, bu kimse zürriyetsiz (Unfruchbar) yapılır. Bu kanunun kastettiği manaya göre irsî hastalar, aşağıda yazılı hastalıklardan birisile izdirap çekenlerdir. Belâhet, chizophreine, zirkülarem, irsî sara, irsî darulraks, irsî körlük, irsî sağırlık, irsî ağır bedenî kötü teşekkül, itiyadî ağır alkolikler [2] «irsen intikal eden hastalıklar tesbit edilmiştir. Yine aynı kanunun 2 ve 3 üncü maddelerine tevfikan 18 yaşından küçük olanlar hakkında yukarıki madde tatbik edilmektedir.

Şurası muhakkaktırki, çocuk kriminalitesine tesir eden faktörler meyanında irsiyeti de derç etmek ve suçlulukla mücadelede bu faktörü de nazarı itibara almak lâzımdır. Çocuk kriminalitesinin tekevvününde, ferdî sebepler derecesinde rol oynayan umumî sebepler meyanında içtimaî muhit, aile, terbiye, tenevvür derecesi, alkol, malî

[1] Lonbrozo, irsiyetini araştırdığı 104 suçluda şu neticeyi elde etmiştir: 26 sının babası alkolik, 11 anası alkolik, 8 zinin babası suçlu, 2 sinin anası suçlu, üçünün babası akıl hastası, beşinin anası akıl hastası, altısının kardeşleri akıl hastası, dördünün kardeşleri saralı, 71 de irsen müsteit idi. Wurtenberg'de araştırmalar yapan Sichart suçluların ana ve babalarında şu nisbetlerde suçluluk veya anormallik bulmuştur: hırsızlıkların ana ve babasında % 32, kundakcıların ana ve babasında % 36,8, ahlâk ve namusa tasaddi edenlerde % 38, 7, yalancı şahitlerin ana ve babasında % 20,5, dolandırıcıların ana ve babasında % 23,6. Motgare adındaki bir fahişenin zürriyetinden gelen 900 kişiden 200 suçlu, 200 de delidir.

[2] Schönfelder. Deutsche Reichsgezerze. 1937, Otto Schwarz, Strafgesetzbuch. 1938.

426

durum, harp ve kirizler, fuhuş, oyun, sinama ve matbuat da zikredilir. Bilhassa muhit ile aile ve aile terbiyesinin tesiri çok mühimdir.

b — İçtimaî muhit, aile ve aile terbiyesi: Gerek ferdlerin nema ve inkişafları, gerek ırkların tekâmül ve tahavvülleri üzerinde müessir olan amillerden birisi de muhittir. Muhit, ferdlerin ve milletlerin bünyesi üzerinde esaslı değişiklikler vücuda gitirir. İnsan yavrusu doğduğu andan itibaren kendisini ihata eden muhitin sayısız tesirlerile adeta yeniden yaratılmağa başlar. Çocuğun ruhî unsurlarını tetkik ettiğimiz zaman görürüzki, o unsurlardan hemen hepsi içtimaî muhitin izini taşır. İnsan yavrusu cem'iyet den uzak kalsa ve farzımahal olarak bu suretle yaşayabilse ruhî kabiliyetleri itibarile bir hiçden ibaret olup, hatta alelade bir hayvadan bile geridir. [1] Şu halde insan yavrusunun bu günkü tekâmül mertebesine ulaşmasına sebep olan vasat ve amil içtimaî muhittir. Doğum anından itibaren elde edilen müktesep bilgiler, temamile cem'iyete ait ve onun malıdır. Beşerî faaliyetler ve tekmil insanî mefhumlar içtimaidir ve içinde bulunulan cem'iyetin telâkkisine va telkinine tabidir. İçtimaî muhit çocuğu ya iyiye ve ya kötüye doğru sevkeder. Çocuk müsbet bir içtimaî muhite mensup ise onun ruhundaki kötü temayüllerin tecelli etme imkânları o nisbette zorlaşır. Çocuk kriminalitesinin lâyıkile tekevvün ve tezahürü için ferdî sebeplerle umumî — içtimaî sebeplerin birleşmesi ve hatta yekdiğerile kaynaşması lâzımdır. [2] Çocuk kriminalitesine yalnız bir nevi insan kütlesinin tesiri olmayıp aynı zamanda ananın, babanın, sair aile ferdlerinin, yakın ve uzak akrabalarının, arkadaşın, mektebin, mahallenin, şehir, kasaba ve köyün, dinin ve nihayet ırkın da tesirleri olup bu tesirlerin şekillerine göre çocuk kriminalitesi tahavvül eder. Suçluluğu besleyen, suçluluk tohumlarının neşvinemasına yardım eden vasat, içtimaî muhittir. Cem'iyet ten âzade kalan bir ferdin asosyal olmasına şüphesiz imkân yoktur. İşte mücrim çocuklar ve çocuk suçları üzerinde ehemmiyetli derecede tesir icra eden içtimaî muhit ve bu muhite dahil olan aile ve aile terbiyesidir. Nasılki içtimaî muhit, çocuğu kendine göre terbiye eder ve onu kendi temayülleri ve telâkkileri dairesinde yetiştirir binnetice tesir ve hâkimiyeti altında yaşatırsa, çocuğun mensup olduğu aile muhiti de çocuk üzerinde aynı rolü ifa ve aynı tesiri icra eder. Kriminal istatistikler, ekseriyetle mücrim çocukların aileleri tarafından maddeten ve manen terkedilmiş olduklarını veya ana ve baba yahut aile ferdleri arasında şiddetli bir geçimsizlik mevcud bulunduğu-

[1] Dağda bulunmuş bir çocuğun 12 — 13 yaşında iken zekâ ve kabiliyet bakımından alelâde bir köpekden geri olduğu İtord tarafından tesbit edilmiştir. Dağda bulunmuş çocuk. Tercüme eden M. Rahmi. Maarif vekâleti neşriyatından.

[2] Pro. Dr. Aschafenburg. Das Verbrechn Und seine Bekämp fung.

nu yahut çocuğun her hususda ihmal edildiğini göstermekte ve anormal şartlar altında yaşayan ailelere mensup suçlu çocukların nisbetini % 64,4 olarak tesbit etmektedir. [1] çocuk mahkemelerinde, çocuk kriminalitesile yakından alâkadar olan çocuk hâkimleri de aynı kanaatı izhar etmekte ve hatta bazıları pek ileri giderek çocukları suça sevkeden amillerin başında aileyi saymakta ve ailenin tesirinin % 80 nisbetinde olduğunu ifade etmektedirler. Çocuk hâkimi Van der Rydt, kötü aile tesirinin çocuk suçluluğunun tek sebebi olduğunu ve kendisinin rüyet ettiği davaların % 70 inde bu tesirin mutlak bir şekilde âmil bulunduğunu bildirmektedir. [2] Pro. Stumpfl, çocuk kriminalitesi üzerinde tesir icra eden ferdî sebeplerle umumî sebepleri yani çocuğun ruhunda mevcud kötü temayüllerle (kabiliyet ve istidat) içtimaî muhiti ve aile vasatını yekdiğerinden tefrike imkân olmadığını ve ancak bu iki faktörün birleşmesile çocuk kriminalitesinin tekevvün ettiğini ısrarla müdafaa etmektedir.

1938 senesinde Roma'da toplanan beynelmilel kriminoloji kongresinde, pro. Dr. Többen tarafından müdafaa edilen, çocuk kriminalitesine amil olan, hususları tetkik ettiğimizde; esaslı bir neticeye ulaşmış oluruz.

Ezcümle Pro. Tobben, çocuk kriminalitesini, içtimaî muhitle anormalitenin tevlit ettiğini esas olarak kabul etmekle beraber diğer talî mühim faktörlerin de ehemmiyetli derecede tesir icra ettiklerini beyan etmekte ve talî faktörleri altı grup altında toplamaktadır. Birinci guruba aile muhitini idhal edip muhtelif kısımlara ayırmak suretile üzerinde uğraştığı 565 çocuk mahkûmun hangi tesirler altında suç işlediklerini ve bunların yüzde nisbetini tesbit ediyor. Şöyleki; Çocuklarile alâkadar olmayan ve onları kendi hallerine terketmiş bulunan ailelere mensup çocukların işledikleri suçlar %73,5, yanlış çocuk terbiyesi kullanan ailelere mensup çocuklarda %21,9, şiddet i terbiye sistemi kullanan ailelere mensup çocuklarda %5,6, ana ve baba arasında geçimsizlik mevcut olan aile çocuklarında %0,7, gayri meşru çocuklarda %5,5, yetim çocuklarda %50,7, öksüz çocuklarda %37, evlâtlıklarda %9,2, mahkeme kararile ana veya babaya tevdi edilmiş olan çocuklarda %2,1 dir. İkinci guruba «mektebi» ithal etmektedir. İlk mektep tahsilini ikmâl etmemiş olan çocuklar %99,1, orta mektep %0.9, lise%0.9, Üniversite %0.18, çiftçi, amele, duvarcı, kasap, marangoz, kunduracı, demirci, serbest satıcı, ekmekçi gibi meslek ve san'at sahibi olanlar cem'an %56, san'at ve meslek sahi-

[1] Amerikalı kadın hukukçu Mis. Qwing, Fransa'da yaptığı etüt neticesinde: suçlu çocuklarda yalnız yüzde otuz sekizinin normal ailelere mensup olduğunu kaydetmiştir.

[2] Dr. Faruk Eren, Ceza hukuku önünde suçlu çocuklar. 1940 Sahife 8.

428

bi olmayanlar %43 dür. Üçüncü guruba şehir ve kasaba idhal edilmiştir. Büyük şehirlerde doğup yaşayan çocukların işledikleri suçlar %48,8, kasabalarda %19,8, köyde %27 dir. Dördüncü gurubu mali vaz'iyet teşkil etmekte ve çocuk kriminalitesi üzerinde icra ettiği tesir %22,8 olarak tesbit edilmektedir. Beşinci ve altıncı guruplara da neşriyat, sinama, harp, inkilâplar ve isyanlar idhal edilmiş, çocuk kriminalitesindeki tesir nisbetleri sırasile %8,3,1,7 ve 3 olarak gösterilmiştir.

Noktai nazarımıza göre, çocuk kriminalitesine tesir icra eden belli başlı faktörler ikidir. Birincisi gayri tabiilik (doğuşda veya arzî), ikincisi içtimaî muhit ve ailedir. Çocuk, bu iki mühim âmilin tesiri altında kalarak suç işler. Bu iki âmilden maada Pro. Dr. Többen'in tesbit ettiği talî amillere ebeveynin çocuklarını suç işlemeğe sevketmelerini ve mesken durumunu da ilâve etmek lâzımdır. Memleketimiz için orjinal bir hususiyet teşkil eden Türk çocuk kriminal istatistiğini tetkik ettiğimizde: 12–18 yaş arasında bulunan 395 çocukdan 151 i katil, 74 fiili şeni, 74 sair suçlar, 60 hırsızlık, 32 kız kaçırma, biri şekavet, üçü kaçakçılık suçlarından mahkûmdur. Görülüyorki, katil suçluları 151 dir. Bu azim tereffüün yegâne sebebi, çocuk mes'uliyeti bahsinde arzettiğimiz nakıs mes'uliyet veya ademi mes'uliyet hallerinden istifade etmek isteyen çocuk babalarının kan davalarına veya diğer katil suçlarına çocuklarını sevketmiş olmalarıdır. Şahsî müşahadeler neticesi elde ettiğimiz kanaat şudurki, maalesef memleketimizde erkek çocuklar bilhassa babaları tarafından katil ve müessir fiil suçlarının ikaına sevkedilmekte ve katil suçunun işlemesini mukaddes ve ulvî bir vazife olarak çocuklarına telkin etikleri görülmektedir. Bazı analar veya hemşireler de genç kızlarını kardeşlerini yahut o aileye mensup kız çocukları muayyen menfaatların temini zımnında fuhşa sevketmektedirler. Çocuklarını adi hırsızlığa ve dilenciliğe sevkeden ana ve babalara, aile ferdlerine de tesadüf edilmektedir. Yaşama şartları arasında bulunan mesken vaz'iyetinin, çocuk kriminalitesinde bilhassa seksüel suçlarda derin tesirleri görülmektedir. Mesken vaz'iyeti ve mevsim durumu münasebetile aile ferdlerinin aynı oda içerisinde yaşama mecburiyeti neticesi henuz inkişaf halinde olan ve kendisi için müphem bulunan tabiî münasebetlere karşı ruhunda, önüne geçilmesi zor bir temayül hisseden çocuk, «taklit» hissinin de tesirile seksüel suçları (ekseriyetle kardeşleri arasında) işlemek suretile kriminolojiye mevzu oluyor. Avrupa ve Balkan milletlerinin kriminal istatistiklerini tetkik ettiğimizde, çocuk suçlarının, katagorisi bam başka bir vaz'iyet arzetmektedir. Psikolokların, pedegokların ve cezacıların iddia

ettikleri üzere, insan yavrusunun tabiatı icabı işlediği cezayı müstelzim ilk fiil «adi hırsızlık» dır. Çocuk, ilk çocukluk devresinde kendisine ait olmayan her hangi bir eşyayı bahusus oyuncak gibi göz alıcı ve çocuk enteresini mucip şeyleri gizlice kendine mal etmek ister. Bu hal bir sevki tabiî mahsulüdür. Bununla beraber insan oğlunu daha küçük yaşda kriminoloji sahasına idhal ve bazı ahvalde onu hayatının sonuna kadar muhtelif formlarda takip eden hırsızlık, mezkûr sevki tabiinin yanlış ellerde ve kötü vasatlarda vechesini değiştirmiş olmasından ileri gelir. Yoksa çocuğa bildiğimiz manada «hırsızdır» denemez. [1] Çocuk kriminalitesi hakkında esaslı bir fikir vermesi münasebetile 1907–1911 senelerinde tanzim edilen Alman çocuk kriminal istatistiğini aynen dercediyoruz.

Yüz bin üzerinden hesap edilmiştir.

	12 - 14	14—18	18 den yukarı
Sair suçlar	407	874	1303
Adî hırsızlık	238	322	158
Ağır hırsızlık	56	73	24
Suçun ikamından sonra m. ve yatakçılık.	17	23	22
Dolandırıcılık	9	38	86
Adî müessir fiil	3	20	66
Müessir fiil	20	128	235
Eşyaya zarar irasetmek	22	49	45
14 yaşından küçük çocuklarla gayri ahlâki münasebet	4	16	10
Katil	1	2	1

[1] Quetelet, çocuklar tarafından işlenen ilk cezayı müstelzim fiilin hırsızlık olduğunu ve bu hırsızlığın evvelâ aile muhiti içerisinde işlendiğini bilâhere akrabaları, yahut komşuları aleyhine daha sonraları adî ev hırsızlıklarına ve ağır hırsızlıklara, soyguculuğa inkilâp ettiğini ifade etmektedir.

430

Gerek bu istatistiğin ve gerek Fransız, İsviçre, İtalya, Macar ve Yunan kriminal istatistiklerinin tetkikinden anlaşıldığı üzere çocuklar, 14 – 18 yaş arasında ekseriyetle hırsızlık suçunu ika ediyorlar. 18 yaşından sonra da müessir fiil suçlarını daha fazla işleyorlar. Kriminal istatistiklerde ayrıca tesbit edildiği üzere seksüel suçlar, 16 – 18 yaş arasında işlenmektedir.

Çocuk kriminalitesi maalesef baş döndürücü bir şekilde yükselmekte ve gün geçtikçe muhtelif hususiyetler arzetmektedir. Bunun içindirki, önleyici mahiyette olmak üzere çocuk kriminalitesine karşı avrupa ve Amerika'da mücadeleye başlanmış ve muayyen fa törlerin izalesi için esaslı tedbirler ittihaz edilmiştir. Bu tedbirler arasında bilhassa çocuk mahkemeleri ve çocuk kanunları zikredilir. [1]

V — MAHKÛM ÇOCUKLAR HAKKINDAKİ İNFAZ SİSTEMİ:

Ceza hukukunun müeyyidelerine mevzu olan ve suçlu adı verilen çocuğun mes'uliyetini ve hangi şartlar altında suç işlediğini yukarıda arzetmiştik. Mezkûr izahattan anlaşılacağı üzere „suçlu çocuk" tabirinden hiç bir suretle bildiğimiz manada ifade edilen „suçluluk" mefhumu anlaşılmamalıdır. Çocuk, suç işlemek suretile muayyen mes'uliyete hedef olmuştur. Ancak çocuğu suç işlemeğe sevkeden, ruhundaki kötü temayül değil bilâkis içinde bulunduğu içtimaî muhit, gayri tabiilik ve onun suç ikaında vasıta olarak kullanılmasıdır. Sanki bir katilin istimal ettiği bıçak veya tabanca gibi işte bu şekilde karakterize edilen suçlu çocuk hakkındaki cezanın mahiyeti ve infaz sistemi şüphesiz hakikî mücrimlere tatbik edilecek cezadan ve infaz sisteminden tamamile ayrı ve kendine mahsus muayyen bir gayeyi istihdaf etmesi icabeder. Bunun içindirki, umumî ceza mevzuatından ve infaz sisteminden ayrılarak çocuklar için gerekli hususiyetler ve istisnaî ahkâm kabul edilmiştir. Yaşları küçük mahkûmların diğer mahkûmlardan tefrik edilerek haklarında hususî muamelelerin tatbiki lüzûmu 18 inci asrın başlangıçlarında o zamanın en mühim mes'eleleri meyanında idi. Daha evvelleri suçlu çocuklara, büyük mahkûmlar gibi muamele edilir ve onlarla birlikte hapsolunurdu. İlk olarak 1825 tarihlerinde Amerika'nın Nevyork şehrinde mahkeme kararile mahkûm olan ve 12 – 20 yaş arasında bulunan çocuklar için hususî bir müessese inşa edildi. Ve suçlu çocuklar bu müesseseye konularak haklarında hükmedilmiş olan ceza, terbiye ve islâhları

[1] Çocuk mahkemeleri hakkında malûmat edinmek için: Baha Arıkan. Ceza bakımından Avrupa adliyesine ait notlar, adliye ceridesi, Fransız ve Belçika çocuk mahkemeleri, Prihan Eldeniz. Çocuk mahkemeleri ve çocuk müesseseleri, Dr. Faruk Elen ceza hukuku önünde suçlu çocuklar.

437

gayesine tevcih olundu. O andan itibaren suçlu çocuklar hakkındaki cezanın infazı, çocuğun terbiye ve islâhına matuf olup muhafaza edildikleri müesseseye de çocuk islâh evleri namı verildi. Suçlu çocukların terbiye ve islâhları için behemahal islâh müesseselerine tevdileri icabetmez. Hâkimin hususî takdirine ve çocuğun vaziyetine uygun olarak ihtar, çocuğu mensup olduğu aileden ayırma, san'at mektebine verme, bir hayır müessesesine yerleştirme ilâ... gibi islâh ve terbiyeyi mutazammım tedbirler de alınabilir.

Mahkeme kararile islâh müessesesine tevdi edilen suçlu çocuğun her şeyden önce şahsiyetinin tanınması icabeder. Çocuğu terbiye ve islâh edecek elemanlar çocuğun mazisini, eski muhitini, aile durumunu, ana ve babanın vaz'iyetini, geçirdiği uzvî ve ruhî hastalıkları bütün teferruatile bilmelidirler. Bunun için de müesseseye ilk kabul olunan her çocuk müşahede altına alınarak biolojik, sosyolojik durumu kabiliyet ve istidadının derecesi tesbit olunmalıdır. İslâh evlerindeki personeller, rasyonel terbiye usulünün kaidesini teşkil etdiğinden, bu nevi şahsiyetlerin yüksek ahlâklı ve çocuk haleti ruhiyesini, çocuk pedegojisini anlar, tecrübeli kimselerden intihabı terbiye ve islâh gayesinin tahakkuku bakımından lüzumludur. Çocuk sıhhatına bilhassa ihtimam atfederek müessese doktorlarının çocuk psiko – patolojisine vakıf mütehassıs şahsiyetlerden olması keza aynı gaye için elzemdir. Beden terbiyesi ruh terbiyesini, ruh terbiyesi de beden terbiyesini itmam ettiğinden çocukların muntazaman ve doktor müşahedesi altında bedenî mümareseleri bilhassa temin edilmelidir. Musiki ve din, insan ruhunda, ferdin maddeten erişemeyeceği kudret ve kuvvet kaynağını teşkil etmesi dolayısile islâh evlerinde hususile musikiye ehemmiyet verilmelidir.

Modren infaz hukukunun kabul edip tatbikine başladığı tedricen serbesti yani devre usulü de islâh evlerinde tatbik edilmesi gereken yegâne infaz şeklidir. Bu usule göre ceza, üç devreye ayrılmalı ve her devre müteaddit serbestileri ihtiva etmek üzere infaz edilmelidir. Bir devreden diğer devreye intikal edebilmek için derunî tahavvül ve iyi hal gibi kıstaslar şart tutulmalı yaşayış şeklini ve harekâtını müessese nizam ve kaidelerine uyduramayan ve binnetice iyi hal gösteremeyen çocuklar hakkında verilmiş olan serbestiler geri alınmalı icabederse bulundukları devrede ibka edilmelidir.

Tedris, çocuğun istikbaldeki durumu ile ilgili bulunduğundan yaş, mükteseb bilgiler, meslek ve san'at, kabiliyet ve istidat nazarı itibara alınarak önem verilmeli ve haricî hayatta faidesi olmayan lüzûmsuz nazarî bilgilerin öğretiminden çekinilmelidir.

432

İslâh ve terbiyenin siklet merkezini teşkil eden „iş esası", çocuk müesseselerinde, birinci plânı teşkil etmelidir. Her çocuk müstakbel hayata uygun bir şekilde ve tedriste olduğu gibi kabiliyet ve istidadı, şahsî arzuları nazarı itibara alınarak devamlı ve metodlu olarak çalıştırılmalıdır. İşden gaye, menfaat temininden ziyade çocuğun bir meslek veya san'at elde etmesini temin etmek ve binnetice islâh ve terbiyesini tahtı emniyete almaktır.

Çocuk islâh evlerine bağlı himaye müesseseleri kurulmalıdır. Bu müesseseler, tahliyeyi müteakip çocukla devamlı alâka temin etmelidir. [1]

Netice: Suçlu çocuğun tecziyesinden maksad, islâh ve terbiye ederek cem'iyete faideli bir uzuv olarak yetişmesini mümkün kılmak ve onu bulunduğu suçluluk vasatından ve tesirlerinden kurtararak normal hayata iade eylemektir.

---

[1] Dr. Hadi Tan (suçlu kadınlar ve bunlar hakkındaki infaz sistemi. Adliye ceridesi, 1942

483

No: 31

21 Ağustos 1936 tarihli

Alman Hava Seyrüsefer Kanunu

Tercüme eden: Dr. Hikmet Belbez

BİRİNCİ FASIL

Hava Seyrüseferi

A. Hava Nakil Vasıtaları ve Hava Adamları

1

(1) Bu kanunla ve bu kanunun tatbiki için çıkarılan nizamnamelerle takyid edilmiş olmadıkça, hava nakil vasıtalarile hava sahasından istifade serbesttir.

(2) Bu kanunun anladığı manada hava nakil vasıtaları tayyereler, hava gemileri, plânörler, balonlar, uçurtmalar ve hava sahasında harekete mahsus benzer aletlerdir.

2

(1) Hava nakil vasıtaları ancak müsaade edilmiş olmak ve Alman nakil vasıtalarına mahsus listeye (hava nakil vasıtası listesine) yazılmış bulunmak şartile Alman Devlet ülkesinde seyrüsefer edebilirler.

(2) Bir hava nakil vasıtasına, ancak seyrüsefer emniyeti için muktazi şartları haiz olduğu takdirde müsaade verilir.

(3) Hava nakil vasıtası seyrüsefer emniyeti için muktazi şartları gaybederse müsaade geri alınır; bu takdirde ruhsatname istirdat olunur.

3

(1) Bir hava nakil vasıtası münhasıran Alman vatandaşlarının mülkiyetinde bulunmak şartile hava nakil vasıtaları listesine yazılır. Kollektif şirketlerle komandit şirketler; şahsen mes'ul şeriklerin hepsi Alman vatandaşı oldukları takdirde; başka ticaret şirketleri, müseccel kooparatifler ve hükmî şahıslar, idare merkezleri Almanya içinde bulunmak şartile, eshamlı komandit şirketleri ise şahsen mes-

ul olan şeriklerin hepsi Alman vatandaşı oldukları takdirde Alman tabiiyetinde sayılırlar.

(2) Sicille kayıtlı hava nakil vasıtaları bir Alman tabiiyet işareti taşımağa mecburdur. Taşımanın şekil ve tarzını hükûmet tayin eder.

(3) 1 inci fıkrada yazılı şartlar sonradan ortadan kalkarsa listedeki kayıt silinir.

4

Bir hava nakil vasıtasını sevkü idare edenlerin veya onu kullananların (hava adamları) müsaade almaları lâzımdır.

(2) Öğretmenler refakatında yapılan talim ve imtihan uçuşlarında öğretmenler hava nakil vasıtasını sevkü idare eden veya onu kullanan kimse sayılır.

(3) Talip olan şahıs ehliyetini isbat ve 21 yaşını, bahis eğer mevzuu olan hava gemisi kumandanı ise, 25 yaşını ikmal ettiği, bundan başka da hava nakil vasıtasını sevkü idare etmek veya onu kullanmak hususunda kendisini kabiliyetsiz gösteren vakıalar bulunmadığı takdirde müsaade verilir.

(4) Hususî haller ve şartlar icabettirdiği takdirde 17 yaşını doldurmuş bulunan taliplere de, kanunî mümessillerinin muvafakiyetile müsaade verilir.

(5) Müsaade almış olan kimsenin bir hava nakil vasıtasını sevkü idare etmek veya onu kullanmak hususunda kabiliyeti olmadığını gösteren vakıaların meydana çıkması halinde müsaade geri alınır; bu takdirde hava adamı ehliyetnamesi istirdat olunur.

5

İçinde yalnız, bir hava nakil vasıtasını işletmekle muvazzaf kimseler bulunmak şartile, 2 inciden 4 üncüye kadar olan maddeler bir hava limanı dahilinde tatbik olunmaz. Hükûmet 2 inciden 4üncüye kadar olan maddeler hükümlerine başka istisnalar da koyabilir.

6

(1) Hava adamı yetiştirmek istiyenlerin müsaade almaları lâzımdır.

(2) Hava adamı yetiştirmek hususunda böyle bir müesseseye ihtiyaç bulunmaz veya talip yahut talim ve terbiye hey'eti kabiliyetli veya ehliyetli olmazsa veya bunlardan başka teşebbüsün esasen elverişsiz olduğunu gösteren vakıalar mevcut olursa, müsaade verilmez.

(3) Yetiştirme müessesesinin itimada şayan olmadığını gösteren

vakıalar meydana çıkarsa müsaade geri alınır. Bundan başka müessesenin bir seneden fazla muattal kalması halinde de müsaade geri alınabilir.

B. Hava Limanları

7

(1) Bir hava limanı tesisi ve işletilmesi müsaadeye bağlıdır.

(2) İhtiyaç yoksa veya hava limanının yahut hava limanı yapılmak üzere seçilen yerin elverişli olmadığını yahut teşebbüsün güvenilir bir şekilde işleyemeyeceğini gösteren vakıalar mevcut olursa, müsaade verilmez; bu gibi vakalar sonradan meydana çıkarsa müsaade geri alınır.

(3) Yukarıdaki hükümler umumî menfaatlara hadim devlet işletmeleri hakkında tatbik olunmaz.

8

Tesbit edilen hava limanı bölgesi de hava limanından sayılır.

9

Hava limanlarında hava zabıtasının tesisi için lüzumlu binaları müteşebbis parasız olarak temin ve idame etmek mecburiyetindedir

10

Meslek ve san'at kanununun 2 inci maddesi hükümleri hava limanları hakkında kıyasen cari olur. Bu hüküm hava limanının ticarî değil, umumî maksadlara hadim olması halinde de tatbik olunur.

10 a

(1) Devlet Havacılık Nazırı tarafından tesisine müsaade edilmiş olan bir hava limanının pist merkezinden itibaren 1,5 kilometre nısıf kuturlu bir çevre içerisinde, bu müsaadenin verildiği tarihten sonra yer üstünde inşaat yapılmasına selâhiyetli makamlar ancak hava memurluğunun muvafakatile müsaade edebilirler.

(2) Bir hava limanı civarında bu çevre dışında kalan sahada yapılacak inşaatın aşağıda gösterilen hadleri aşması halinde hava memurluğunun muvafakatı lâzımdır:)

Fena havalar için iniş kesimi olarak tesbit edilen kısım dışında :

a) Pist merkezinden itibaren 1,5 — 2,5 kilometre kuturlu çevreler

arasında kalan sahada pist merkezine nazaran on metre yükseklikdeki bir noktayı 50 metre yükseklikdeki bir noktaya vasleden hat,

b) Pist merkezinden itibaren 2,5—5 kilometre nısıf kuturlu çevreler arasında kalan sahada pist merkezine nazaran 50 metre yüksekliğindeki bir nokta;

Fena havalar için iniş kesimi olarak tesbit edilen kısım içerisinde:

c) Pist merkezinden itibaren 1,5 - 5 kilometre nısıf kuturlu çevreler arasında kalan sahada pist merkezine nazaran on metre yükseklikdeki bir noktayı 50 metre yüksekliğindeki bir noktaya vasleden hat;

d) 5 — 10 kilometre nısıf kuturlu çevreler arasındaki sahada pist merkezine nazaran 50 metre yüksekliğindeki bir nokta.

(3) Hava memurluğu müsaade için, seyrüsefer emniyetinin muhafazası bakımından tahmili lüzumlu olan mükellefiyetlerin ifasını şart koşabilir.

10 b

Hava seyrüsefer emniyeti bakımından bazı arazi kısımlarında mahallî şartlar dolayısile madde 10 da yazılı tahditlere lüzum olmazsa hava memurluğu bu arazi kısımlarında inşaat yapmak için kendisinin muvafakatına lüzum olmaksızın müsaade verilebilecek olan yükseklikler tesbit edebilir. Yer üstünde yapılacak inşaat aşağıki hadleri aşmamalıdır:

Fena havalar için iniş kesimi olarak tesbit edilen kısım dışında:

a) Pist merkezinden itibaren 2,5 kilometre nısıf kuturlu çevre içerisinde 10 metre;

b) Pist merkezinden itibaren 2,5 — 5 kilometre nısıf kuturlu çevreler arasında kalan saha içerisinde 25 metre.

Fena havalar için iniş kesimi olarak tesbit edilen kısım içerisinde:

a) Pist merkezinden itibaren 2,5 kilometre kuturlu çevre dışında 10 metre;

b) Pist merkezinden itibaren 2.5-5 kilometre nısıf kuturlu çevreler arasında kalan saha içerisinde 25 metre.

10 c

(1) Madde 10 a fıkra 1 ve 2 de gösterilen çevreler dışında yapılıp yer üstünden itibaren 100 metre yüksekliği tecavüz edecek

olan inşaat için verilecek müsaade umumî olarak hava memurluğunun muvafakatına bağlıdır; madde 10 a fıkra 3 kıyasen cari olur.

(2) Yüksekliği daha az olmakla beraber 10 metreden yukarı bulunan ve civar arazideki tabiî veya sun'î çıkıntıları tecavüz edecek olan inşaat hakkında da, bu çıkıntılar civar araziye nazaran 100 metreden daha yüksek oldukları takdirde, aynı hüküm cari olur.

10 d

(1) 10 a dan 10 c ye kadar olan maddeler direkler, hava sahasında gerilmiş teller ve sair tesisler hakkında kıyasen cari olur; madde 10 a fıkra 1 pist merkezinden itibaren 1,5 kilometre nısıf kutrlu çevre içerisinde hendekler, kanallar ve benzer yer girintileri hakkında da cari olur.

(2) Bu gibi tesisler başka hükümlere nazaran esasen müsaadeye tâbi olmadıkları takdirde hava memurluğundan müsaade almak lâzımdır.

10 e

(1) Bu kanuna müsteriden inşaat müsaadesi vermekten imtina olunması veya müessesenin mükellefiyetlerle takyid edilmesine karşı itiraz olunabilir; itiraz mer'i Devlet ve Land kanunlarına tâbidir. Bu kanunlara göre itiraz için selâhiyetli olan merci Devlet Havacılık nazırı ile anlaşarak karar verir.

(2) Haklarına doğrudan doğruya ilişilen kimseler, hava memurluğunun madde 10 d fıkra 2 ye göre vereceği talimata karşı Devlet havacılık nazırına şikâyet edebilirler. Şikâyet kararların tebliğinden itibaren iki hafta içinde yazılı olarak veya zapta geçirmek suretile talimatı vermiş olan hava memurluğuna tevdi olunur.

(1) Bu kanunun yürürlüğe girmesinden sonra selâhiyetli makamdan müsaade almaksızın yapılan inşaat ve sair tesisat bu makamın talebi üzerine 10 a dan 10 d ye kadar olan maddelerde müsaade edilmiş olan yüksekliğe kadar yıkılmak mecburiyetindedir. Hava memurluğunun talebi üzerine aynı hüküm, madde 10 a fıkra 2 ye nazaran hava memurluğunun muvafakatı alınmaksızın yapılmış olan tesisat ve kanunda gösterilen yükseklikleri aşan ağaçlar hakkında da cari olur.

(2) 1 inci fıkrada yazılı tasarruflara karşı yapılacak itirazlar hakkında madde 10 e kıyasen cari olur.

438

10 g

(1) Gayri menkullerle gayri menkul sayılan haklar ve madenler üzerindeki mülkiyet haklarile sair hakların 10 a, 10 b ve 10 c inci maddelere göre tahdit ve takyidi yüzünden iktisadî bir işletme iktisadî olmaktan çıkarsa, hak sahibinin talebi üzerine Devlet Havacılık Nazırı bir tazminat tesbit eder. Tazminat verilmeksizin yapılacak tahdit ve tahkiklerin insafsız bir külfet olması, hususile tahdit ve takyitler konulduğu sırada sair hükümlerle müsaade edilmiş bulunan bir tesisatın plânları hazırlanmış ve yakın bir zamanda icraata geçilmek üzere bulunulmuş veya mevcud tesisatın o ana kadarki maksatlar dairesinde kullanılmasının imkânsız kılınmış veya ehemmiyetli derecede güçleştirilmiş olması hallerinde aynı hüküm cari olur.

(2) Madde 10 a da gösterilen tazminatı hava limanı müteşebbisi ödemeğe mecburdur. Madde 10 c de gösterilen halde tazminat Devlet tarafından ödenir; 1 inci fıkrada yazılı hakların madde 10 d ye müsteniden tahdid ve takyidi halinde aynı hükümler kıyasen cari olur.

(3) Devlet Havacılık nazırı alâkalıları da dinledikten sonra halin bütün icaplarını göz önünde tutmak suretile tazminatın tutarını tesbit eder.

(4) Bunun aleyhine hiç bir mercie baş vurulamaz.

10 h

Bu kanun yürürlüğe girmezden veya bir hava limanı için müsaade verilmeden önce mevcud olan tesisatın tamamen veya kısmen kaldırılması hususunda umumî istimlâk hükümleri cari olur.

C. Hava Seyrüsefer Teşebbüsleri ve Gösterileri

11

(1) Para mukabilinde hava nakil vasıtalarile insan veya eşya taşıyan teşebbüsler (hava seyrüsefer teşebbüsleri) ve hava nakil vasıtalarının iştirâkile müsabaka veya seyir maksadile yapılan umumî gösteriler için müsaade almak lâzımdır.

(2) İhtiyaç yoksa veya umumî emniyet veya nizamın tehlikeye

629

düşebileceğini gösteren vakıalar mevcud olursa, müsaade verilmez; bu gibi vakıalar sonradan meydana çıkarsa müsaade geri alınır. Müteşebbisin, hava nakil vasıtaları listesine kendi malı olarak tescil edilmemiş bulunan nakil vasıtalarını kullanmak istemesi halinde müsaade verilmekten imtina olunabilir; teşebbüsün bir seneden fazla muattal kalması halindede müsaade geri alınabibir.

(3) Yukarıdaki hükümler umumî menfaata hadim devlet işletmeleri hakkında tatbik olunmaz.

(4) Muntazam seferler halinde umumî bir hava hattında işliyen hava seyrüsefer teşebbüsleri, Alman posta idaresinin talebi üzerine, tarifeye göre yapılan her uçuşda münasip bir ücret mukabilinde posta taşımakla mükelleftir. Bu mükellefiyetin şümulü hava seyrüsefer teşebbüsünün ve posta idaresinin ihtiyaçlarına göre tayin olunur. İhtilâf halinde bu husus Devlet Havacılık Nazırı tarafından tesbit olunur; ücretin miktarının tayininde de aynı hüküm cari olur. Bu karar aleyhine tebliğinden itibaren iki hafta içinde Devlet İktisat mahkemesine itiraz olunabilir.

D. Seyrüsefer Kaideleri

12

(1) Hava nakil vasıtaları ancak uçuş emniyetinin zarurî kıldığı veyahut Devlet Havacılık Nazırı veya onun tayin edeceği makam müsaade ettiği takdirde seyrüsefer için umuma açılmış olan hava limanları dışında yere inebilirler.

(2) Birinci fıkradaki hallerde gayri menkul sahibi bir hava nakil vasıtasının yere inmesine mani olamaz. Bununla beraber iniş yüzünden uğradığı zararların tazminini istiyebilir; bu hususdaki tazminat talepleri hakkında 19 uncu ve müteakip maddeler kıyasan tatbik olunur. Hava nakil vasıtasının mürettebatı hava nakil vasıtasının işleticisinin ve kumandanının isim ve adresleri hakkında malûmat vermekle mükelleftir; işleticinin ve kumandanın hüviyetleri tesbit edildikten sonra hak sahibi nakil vasıtasının havalanmasına veya taşınmasına mani olamaz.

13

Muayyen mıntakalar muvakkat bir zaman için veya dâimî olarak hava seyrüseferine temamen veya muayyen bir yüksekliğe kadar kapatılabilir (hava memnu mıntakaları).

14

(1) Hava nakil vasıtalarında silâh, mühimmat, patlayıcı maddeler, zehirli gazlar, muhabere güvercinleri, fotograf ve sinema aletlerile telsiz aletleri, ancak resmî makamlardan alınacak müsaade üzerine bulundurulabilir.

(2) Bir hava nakil vasıtasından ancak resmî makamlardan müsaade alınmak şartile fotograf ve sinema çekilebilir. Bir hava nakil vasıtasıdan alınan fotograf ve sinemalar (hava resimleri) ile onlara müsteniden el ile yapılan resimler veya kopyalar, ancak resmî makamlardan müsaade almak şartile tedavüle çıkarılabilir.

E. İstimlâk

15

(1) Müteşebbis ile hak sahibi uyuşamadıkları takdirde, gayri menkuller üzerindeki mülkiyet haklarile sair haklar, umumî ihtiyaç halinde hava seyrüseferi maksadları için münasip bir tazminat mukabilinde istimlâk yolu ile refi veya tahdit olunabilir. Bu tahditler hava seyrüseferi için bazı yerlerin işaretlenmesinden ibaret de olabilir

(2) Hava seyrüseferi marksadları için istimlâke cevaz olduğunu Führer tesbit eder. Bir idarî dava neticesinde karar verilmiş olmadıkça, istimlâkin tatbik sureti ve şümulü hakkında, kezalik ihzarî çalışmaların yapılabilmesi için başkalarına ait gayri menkullerin kullanılmasına cevaz olacağı hususunda nihaî kararı, Land makamlarını da dinledikten sonra Devlet Havacılık Nazırı verir. Bunun dışında Land istimlâk kanunları caridir.

16

(1) Alman Devleti münasip bir tazminat mukabilinde:

1 — Hava seyrüsefer teşebbüslerini, hava limanlarını, uçuşların emniyet altına alınması için mevcud tertibat ile yetiştirme müesseselerini (hava adamları mektepleri) ve hava seyrüsefer sahasında araştırmalar yapan müesseseleri işletmek hakkını veya bu teşebbüslerin tesisatı ve işletmeğe yarayan eşyası üzerindeki mülkiyet hakkını veya sair hakları;

2 — Bir numaralı bentde gösterilen teşebbüslerden birile iştigal eden ticaret şirketlerindeki hisseleri;

üzerine alabilir.

(2) Devlet Havacılık Nazırı 1 inci fıkrada yazılı hakları veya his-

seleri hak sahibine karşı yapacağı bir beyanla üzerine alır ve beyandan itibaren üç ay içinde tazminat miktarını tesbit eder.

(3) Hak sahibi, tesbit edilen tazminata karşı Devlet İktisat mahkemesinden bir karar istiyebilir; âdi mahkeme yolları kapalıdır. Talebin, tazminatın bildirilmesinden itibaren dört hafta içinde Devlet İktisat mahkemesine serdedilmesi lâzımdır. Devlet iktisat mahkemesi bir reis, iki hukukcu ve iki de mütehassıs azadan teşekkül etmek suretile karar verir.

(4) 1 Nisan 1922 den sonra yapılan ve Devletin üzerine almak hususundaki hakkını kaldıran, tahdit veya takyid eden anlaşma veya hukukî muameleler Devlete karşı hiç bir hüküm ifade etmezler.

F. Müşterek Hükümler

17

(1) Bu kanunu tatbik ve hava seyrü seferine nezaret (hava zabıtası) etmek Devletin vazifesidir.

(2) Hükûmet:

1 — Bu kanunun tatbiki hakkındaki hükümleri;

2 — Devlet sınırları veya gümrük sınırlarından nasıl geçileceğini tayin eden hükümleri,

3 — Hava nakil vasıtalarının seyri seferine ve işletmesine dair olup umumî intizam ve emniyetin muhafazası için zarurî olanbaşka hükümleri,

vaz'eder.

18

(1) Devlet Havacılık Nazırının, Devlet meteoroloji idaresinin veya hava memurluklarının isteği üzerine, devlet makamları tarafından hava seyrü sefer kanununun tatbiki hakkındaki hükümlerin tatbiki sırasında harç kanununa göre alınmakta olan idare ve imtihan harçları ve sair resimler, maliye daireleri tarafından devlet vergi kanunu hükümlerine göre tahsil olunabilir.

(2) Harçlarla sair resimler bir senede müruru zamana uğrarlar. Devlet vergi kanununun müruru zaman hakkındaki hükümleri kıyasen tatbik olunur.

(3) Harçlar ve sair resimlerin bir maliye dairesince tahsil edilmiş bulunması halinde tazminat talepleri hakkında Devlet Havacılık nazırı karar verir. Bu kararlara karşı kanun yolları kapalıdır.

İKİNCİ FASIL

Mes'uliyet

19

(1) Bir hava nakil vasıtasının işletilmesi sırasında bir kaza yüzünden bir kimse ölür, vücut veya sıhhatı zarar görür yahut bir şeyi hasara uğrarsa hava nakil vasıtasının işleticisi zararı tazmin etmeğe mecburdur.

(2) İşleticinin haberi ve rızası olmaksızın hava nakil vasıtasını kullanan kimse zararı işletici yerine tazmin etmekle mükellef olur. İşletici hava nakil vasıtasının kullanılmasına kendi kusuru yüzünden imkân vermiş bulunursa o da ayrıca zararı zamin olur.

20

Zararın meydana gelmesinde mutazarrırın da bir kusuru müessir olmuş olursa, medenî kanunun 254 üncü maddesi tatbik olunur; bir şeyin hasara uğraması halinde, o şeyit üzerinde filen tasarruf selâhiyetini haiz bulunanın kusuru, mutazarrırın kusuru gibidir.

21

(1) Ölüm halinde zarar ve ziyan, tedavi masraflarile, hastalığı esnasında kazanç kabiliyetinin kalkması veya azalması veya geçiminin güçleşmesi yahut ihtiyaçlarının artması yüzünden, ölenin mal bakımından uğradığı zararları ihtiva eder. Bundan başka cenaze masrafları onları vermekle mükellef olana ödenir.

(2) Kaza anında, ölen ile üçüncü şahıs arasında, öleni üçüncü şahsa kanunen nafaka vermekle mükellef kılan veya mükellef kılabilecek olan bir münasebet bulunur ve ölüm yüzünden üçüncü şahıs nafaka hakkından mahrum kalmış olursa, tazminat borçlusu kendisine, ölenin muhtemel hayatının devamı sırasında üçüncü şahısa ödemekle mükellef olacağı nafaka nisbetinde tazminat vermeğe mecburdur. Kaza anında üçüncü şahıs ana rahmine düşmekle beraber henüz doğmamış olsa bile tazmin mükellefiyeti mevcuttur.

22

Vücut veya sıhhatın zarar görmesi hallerinde zarar ve ziyan, tedavi masraflarile vücut veya sıhhatın zarar görmesi neticesinde kazanç kabiliyetinin bir zeman için veya daimî olarak kalkması veya azalması yahut geçiminin güçleşmesi veya ihtiyaçlarının artması yüzünden mutazarrırın mal bakımından uğradığı zararları ihtiva eder.

23

(1) Tazminat borçlusu her kazada

a) Uçuş ağırlığı iki bin beş yüz kilogramdan aşağı olan hava nakil vasıtalarında yüz bin marka kadar,

b) Daha büyük olan hava nakil vasıtalarında uçuş ağırlığının beher kilogramı başına kırk marka, ve nihayet üç yüz bin marka kadar,

mes'uldur. Uçuş ağırlığından maksat hava nakil vasıtasına müsaade verilirken tesbit olunan uçuş ağırlığı mecmuudur.

(2) 1 inci fıkraya göre hesap olunan meblağların üçde biri münhasıran eşyanın uğradığı zararların, üçte ikisi münhasıran şahısların uğradıkları zararların tazminine tahsis olunur. Vücudu veya sıhatı zarar gören her şahsa verilecek zarar ve ziyanın azamî tutarı otuz bin markdır.

(3) Sermaye yerine senelik bir irad verilecekse bu iradın sermaye kıymeti 1 inci ve 2 inci fıkralarda gösterilen azamî meblâğları aşamaz.

(4) Aynı hadise dolayısile birden çok kimselere verilecek tazminatın tutarı 1 ve 2 inci fıkralarda gösterilen azamî meblâğları aşarsa, tazminatın her biri tazminat mecmuunun azamî meblâğa olan nisbeti dairesinde indirilir.

24

(1) Vücudu veya sıhhatı zarar gören kimsenin kazanç kabiliyetinin kalkması veya azalması, geçiminin güçleşmesi veya ihtiyaçlarının artması hallerinde verilecek tazminatla 21 inci maddenin 2 inci fıkrasına göre bir üçüncü şahsa verilecek tazminat irad olarak peşin ödenir.

(2) Medenî kanunun 843 üncü maddesinin 2 inciden 4 üncü kadar olan fıkralarile Hukuk muhakemeleri usulü kanununun 70 inci maddesinin 6 ıncı numarası kıyasen cari olur. Vücudu veya sıhhatı zarar gören kimseye irad şeklinde uerilecek olan para hakkında hukuk muhakemeleri usulü kanununun 850 g inci maddesinin 1 numaralı bendi ve üçüncü şahsa irad şeklinde verilecek olan para hakkında da 850 g inci maddesinin 2 numaralı bendi kıyasen cari olur.

(3) İrad şeklinde para tediyesine mahkûmiyet halinde, tazminat borçlusunun malî durumu ehemmiyetli derecede bozulursa, alacaklı sonradan da teminat veya böyle bir teminatın arttırılmasını isteyebilir.

25

(1) 19 uncudan 21 inciye kadar olan maddelerdeki tazminat talep-

leri tazminat alacaklısının zararı ve tazminat borçlusunu öğrenmesinden itibaren iki sene ve her halde kazadan itibaren 30 sene içinde müruru zamana uğrar.

(2) Tazminat borçlusu ile alacaklısı arasında tazminat üzerinde müzakereler cereyan etmekte ise, taraflardan biri müzekereden imtina edinceye kadar müruru zamana durur.

(3) Bunun dışında müruru zaman Medenî kanun hükümlerine tâbidir

26

Tazminat alacaklısı, zararı ve tazminat borçlusunu öğrendiğinden itibaren üç ay içinde zararı borçluya haber vermezse, bu kanunun kendisine tanıdığı bütün hakları gaybeder. Haber, tazminat alacaklısına isnadı kabil olmayan bir hal yüzünden verilememiş veya tazminat borçlusu o müddet içinde kazayı başka bir yoldan öğrenmiş bulunursa bu haklar gaybolmaz.

27

(1) Bir zarara birden çok hava nakil vasıtaları sebebiyet vermiş olur ve hava nakil vasıtalarının işleticileri bir üçüncü şahsa kanunen tazminat vermeğe mecbur bulunurlarsa, işleticiler arasında tazminatın mükellefiyet ve şümulü halin icablarına ve hususile zarara hangisinin daha çok sebebiyet vermiş olduğuna bağlıdır. İşleticilerden birinin zarar görmesi halinde içlerinden bir başkasına terettüp eden mes'uliyet hakkında da ayni hüküm cari olur.

(2) İşletici ile birlikde bir başkası da zarardan mes'ul ise, 1 inci fıkra kıyasen cari olur.

28

Bir hava nakil vasıtasının işletilmesi sırasında doğan bir zarardan dolayı işleticiyi ve kullananı (m 19 f 2) daha geniş bir mes'uliyete tâbi veya kumandanı yahut bir başkasını mes'ul tutan kanunların hükümleri mahfuzdur.

29

(1) Bir hava nakil vasıtasının işleticisi ile bir hava limanı ve bir hava seyrüsefer müteşebbisi, tazminat taleplerini temin maksadile kendisine bildirilecek olan hadde kadar mes'uliyet sigortası akdettiğini veya para yahut kıymetli evrak şeklinde teminat yatırdığını isbat etmeğe mecburdur. İşletici veya müteşebbis devlet olursa bu hüküm cari olmaz.

(2) Tazminat borçlarının ödenmesi suretile bu teminat azalır

veya büsbütün tükenirse, talepden itibaren bir ay içinde tekrar asli miktara çıkarılır.

(3) Teminat, teşebbüse son verilmiş ve bu andan itibaren dört aylık bir zeman geçmiş olmak şartile geri istenebilir. Bu hak tazminat talepleri karşılandıktan sonra kalan bakiye ile mukayeddir. Tazminat alacakları olmadığı hususunda kanaat uyandırılırsa teminatın iadesi müddetin bitmesinden evvel de istenebilir.

30

Bu kanuna müsteniden açılacak davalar hakkında kazanın vuku bulduğu dairenin tâbi olduğu mahkeme de selâhiyetlidir.

Üçüncü Fasıl

Ceza Hükümleri

31

Başka ceza kanularına göre daha ağır bir ceza verilmiş olmadıkça.

1 — Umumî intizam ve emniyetin muhafazası maksadile hava nakil vasıtalarının seyri seferi ve işletilmesi hususunda bu kanuna müsteniden çıkarılan nizamnamelere muhalif hareket eden kimse,

2 — 2 inci maddeye göre müsaade edilmiş veya 3 üncü maddeye göre Alman hava nakil vasıtası listesine tescil edilmiş bulunan bir hava nakil vasıtasının kumandanı sıfatile Almanya dışında Almanya tarafından akdedilmiş bulunan bir hava seyrüsefer anlaşması hükümlerine muhalif hareket eden yüz bin marka kadar para cezası veya hafif hapis cezası ile cezalandırılır.

32

(I) Kasdî olarak:

1 — Müsaadeye tâbi olmakla beraber (m. 2) henüz müsaadesi verilmemiş veya kaldırılmış bir hava nakil vasıtasını sevkü idare eden;

2 — İşletici sıfatile, müsaadeye tâbi olmakla beraber (m. 2) henüz müsaadesi verilmemiş veya kaldırılmış bir hava nakil vasıtasının üçüncü şahıslar tarafından kullanılmasına müsamaha eden;

3 — Müsaadesi olmaksızın (m. 4) veya müsaadesi geri alındıktan sonra bir hava nakil vasıtasını sevkü idare eden veya onu kullanan.

4 — İşletici sıfatile, bir hava nakil vasıtasının, müsaadeye tâbi olmakla beraber (m. 4) müsaadeyi almamış veya müsaadesi geri alınmış olan bir şahıs tarafından sevkü idare edilmesine veya kullanmasına müsamaha eden;

5 — Müsaadesiz veya şartlara muhalif olarak hava adamları yetiştiren (m. 6), hava limanları (m. 7) tesis veya idare eden, hava seyrüsefer teşebbüsleri (m. 11) işleten veya hava göst rileri (m. 11) tertip eden;

6 — Bir hava nakil vasıtasının kumandanı sıfatile 12 inci maddenin 1 inci fıkrasına göre umuma açılmış olan bir hava limanı dışına inen veya 12 inci maddenin 2 inci fıkrasına göre malûmat vermek mükellefiyetinden kaçan,

İki seneye kadar hapis ve para cezasile yahut bu cezalardan yalnız birile cezalandırılır.

(2) 1 den 6 ıncıya kadar olan numaralardaki hallerde ihmal ile hareket edenler, üç aya kadar hapis cezası veya para cezası veya hafif hapis cezasile cezalandırılır.

33

(1) Başka hükümlere göre daha ağır ceza ile tehdit edilmiş olmadıkça:

1 — Kasden ve müsaade almaksızın bir hava nakil, vasıtasında uçuş esnasında kullanılması kabil olacak şekilde yanında fotoğraf veya sinama aletleri bulunduran veya bir hava nakil vasıtasının kumandanı sıfatile buna göz yuman.

2 — Kasden ve müsaade almaksızın bir hava nakil vasıtasından fotoğraf veya sinama çeken;

hapis cezası ve para cezasile veya bu cezalardan yalnız birile cezalandırılır.

(2) Müsaadesiz veya resmî makamların takyidatına aykırı olarak yapılmış yahut selâhiyetli makamlarca tedavülü yasak edilmiş olan ve havadan alınmış bulunan bir fotografı veya ona müsteniden el ile yapılan bir resmi veya kopyayı tedavüle çıkaran kimse de aynı şekilde cezalandırılır.

(3) Teşebbüse ceza verilir.

(4) Ceza ile birlikde, mahkûma ait olmasalar bile, havada fotograf veya filim çemek üzere kullanılan hava nakil vasıtasile fotograf ve sinama aletlerinin ve çekilen resimlerin müsaderesine de hükmolunabilir.

34

(1) 33 üncü maddede yazılı fiillerden birini ihmal ile işleyen kimse para cezası veya üç aya kadar hapis cezasile cezalandırılır.

447

(2) Ceza ile birlikde, mahkûma ait olmasalar bile, fotograf veya filim çekmek üzere kullanılan fotograf ve sinema aletlerile çekilen resimlerin müsaderesine de hükmolunabilir.

---

21 Ağustos 1936 tarihli

Alman Hava Seyrüsefer Nizamnamesi

Hava seyrüsefer kanununun 17 inci maddesi ve 15 Birinci Kânun 1937 tarihli Devlet havacılık idaresi kanununun 5 inci maddesi mucibince aşağıki hükümler tanzim olunmuştur:

A. HAVA NAKİL VASITALARININ TAKSİMİ

1

Bu nizamnamenin anladığı manada hava nakil vasıtaları tayyareler, hava gemileri, planörler, serbest ve sabit balonlar, atlamağa mahsus paraşütlerle ağırlıkları 5 kilogramı aşan uçurtmalar ve uçak modelleridir.

B. MÜSAADE VE TESCİL

(Hava Seyrüsefer Kanunu Madde 2,3)

1. Tayyareler.

2

Müsaade Talebi.

(1) Tayyarelerin seyri sefer etmesi için müsaade Devlet Havacılık Nazırından taleb edilir.

(2) Talepname aşağıki hususları ihtiva eder:

1 — Hangi maksatlar için kullanılacağı hakkında malûmat;

2 — Sigorta akdetmak veya teminat yatırmak suretile (m. 106 vd.) işleticinin mes'uliyetinin karşılanmış olduğunun tevsiki;

3 — Tayyareye başka bir devlet tarafından müsaade verilmediğinin beyanı;

4 — Tayyare üzerindeki mülkiyet hakkının iktisap olunduğunun tevsiki;

5 — Malikin Alman vatandaşı olduğunun beyanı; talep üzerine bu cihetin tevsiki lâzımdır; malik sicille kayıtlı bir cem'iyet, bir ticaret şirketi veya sicille kayıtlı bir kooperatif ise, talep üzerine cem'iyet, şirket veya kooperatif sicillerinin birer suretinin tedariki lâzımdır; kollektif şirketlerile komandit ve eshamlı komandit şirketlerinde şahsen mes'ul şeriklerin Alman vatandaşı olduklarının gösterilmesi ve talep üzerine tevsiki lâzımdır.

6 — Uçma aletlerinin muayenesine dair talimatnameye göre (m. 119) seyrüsefer için emin olduğunun tevsiki;

7 — Malikin adı ve ikametgâhı ve eğer işletici malikden başka birisi ise, onun da adı ve ikametgâhı;

3

Müsaade

(1) Talepname 2 inci madde şartlarına tevafuk ederse, Devlet Havacılık Nazırı hangi maksadla kullanılacağını da tayin etmek sureile tayyarenin seyrüseferlerine müsaade ve onu hava nakil vasıtaları listesine tescil eder.

(2) Tayyerenin seyrüseferine müsaade edildiğine dair bir ruhsatname verilir; bunun tayyarede bulundurulması lâzımdır. Tayyare motörü için ayrı bir muayene vesikası verilmişse, onun da tayyarede bulundurulması gerektir.

(3) Tayyare ancak ruhsatnamede gösterilen maksad için kullanılabilir.

4

İşaretler

Hava nakil vasıtaları listesine tescil üzerine tayyareye bir tescil işareti verilir; bu işaretin Alman tabiiyet alâmeti olan D harfı ve devlet bayrağı ile birlikde hava nakil vasıtalarının işaretlenmesine dair hükümlere göre (1 No. lu zeyil) tayyarede taşınması mecburidir.

5

Hava nakil vasıtaları listesinde değişiklik

(1) Bir tayyarenin maliki, hava nakil vasıtaları listesinin düzeltilmesi maksadile,

1 — İkametgâhının değiştiğini,

2 — Tayyerenin başkasına temlik olduğunu ve iktisap edenin adını, ikametgâhını ve adresini,

Devlet Havacılık Nazırına derhal bildirmek mecburiyetindedir. Değişikliği bildiren ihbarnameye ruhsatname de eklenir.

(2) 1 İnci fıkranın 2 numaralı bendindeki halde iktisap edenin 2 ve 3 üncü maddelere göre tescil yaptırması lâzımdır; eski malikin kaydı silinir.

(3) Bir tayyarenin maliki Alman vatandaşlığını gaybederse bunu Devlet Havacılık Nazırına derhal bildirmek ve ruhsatnameyi geri vermekle mükelleftir. Bu takdirde hava nakil vasıtaları listesindeki kayıd silinir.

6

Seyrüsefer Emniyetinin Muayenesi

(1) Tayyarenin seyrüsefer için el'an emin olup olmadığının tesbiti için tayyare uçma aletlerinin muayenesine dair talimatname (m. 119) hükümlerine göre muayene edilir. Muayene tayyarenin bağlama yerinin bulunduğu mıntakanın tâbi olduğu hava memurluğundan talep edilir. Tayyarenin sırf geçici olarak bulundurulmadığı yer bağlama yeri sayılır.

(2) Devlet Havacılık Nazırı bundan başka bir tayyare malikinden böyle bir muayene yaptırmasını her zeman isteyebilir.

(3) Tayyare ruhsatnamede yazılı âna kadar veya Devlet Havacılık Nazırının isteğine rağmen muayene ettirilmemiş olursa, muayene yapılıncaya kadar hava limanları dışında işletilemez.

7

Müsaadenin Geri alınması ve Kaydın Silinmesi

Tayyare seyrüsefer için emin olmakdan çıkar veya işleticinin mes'uliyetinin karşılığı kalmazsa Devlet Havacılık Nazırı tayyareye verilen müsaadeyi geri alır. Hava nakil vasıtaları listesindeki kayıt silinir.

8

Muvakkat Uçuş İzni

Sigorta akdetmek veya teminat yatırmak suretile işleticinin mes'

450

uliyeti karşılanmış olmak şartile Devlet Havacılık Nazırı müsaade almamış olan tayyarenin tecrübe imtihan yer değiştirmek ve bunlara benzer maksadlarla uçuş yapmalarına bir müddetle mukayyed ve geçidi olarak izin verebilir.

2 . Hava Gemileri

9

Hava gemilerine verilecek müsaade ve bunların tescili hakkında 2 inciden 8 inciye kadar olan maddeler kıyasen cari olur.

3 . Planörler

10

Müsaade Talebi ve Müsaade

(1) Planörler (içinde insan bulunan motörsüz tayyareler) için müsaade işleticinin ikametgâhının veya işletme merkezinin bulunduğu veya planörün ilk def'a olarak işletileceği mıntakanın tâbi olduğu hava memurluğundan istenir; Bu gibi planörlerin örnekleri için müsaade Devlet Havacılık Nazırından alınır.

(2) Talepname aşağıki bususları ihtiva eder:

1 — İşleticinin mes'uliyetinin sigorta akdetmek veya teminat yatırmak suretile (m. 106 vd.) karşılanmış olduğunun tevsiki

2 — Planörün başka bir devletde müsaade almış veya tescil edilmiş olmadığının beyanı;

3 — Uçma vasıtalarının muayenesine dair talimatnameye göre (m. 119) seyrüsefer için emin olduğunun tevsiki;

4 — Malikin adı ve ikametgâhı ve eğer işletici malikden başka birisi ise onun da adı ve ikametgâhı.

(3) Talepname bu şartlara tevafuk ederse hava memurluğu ve örnekler hakkında da Devlet Havacılık Nazırı müsaadeyi verir. Hava nakil vasıtaları listesine tescile hacet yoktur.

(4) Müsaade edildiğine dair bir ruhsatname verilir; bu ruhsatname planörde bulundurulur.

11

Yalnız müsaadeye tâbi planör alanlarında kullanılacak olan plânörlere verilecek müsaade hakkında 10 uncu maddenin 2 inci

451

fıkrasının 2 ve 4 numaralı bendleri tatbik olunmaz. Seyri sefer emniyeti hakkında verilen muayene vesikası ruhsatname yerine geçer.

12

İşaretler

Planör alanları dışında kullanılan planörlerin Alman tabiiyet alâmeti olan D harfinden başka bir numara ve bir de devlet bayrağını hava nakil vasıtalarının işaretlenmesine dair hükümlere göre (1 No. lu zeyil) taşımaları mecburidir.

13

Seyrüsefer Emniyetinin Muayenesi

Planörlerin seyrü sefere emin olup olmadıklarının muayenesi hakkında 6 ıncı madde kıyasen cari olur.

14

Müsaadenin Geri Alınması

(1) Planör seyrüsefer için emin olmakdan çıkar veya işleticinin mes'uliyetinin karşılığı kalmazsa müsaade geri alınır.

(2) Geri olmak hususunda selâhiyetli makam işleticinin ikametgâhının veya işletme merkezinin yahut planörün bağlama yerinin (m. 6 f. 1) bulunduğu mıntakanın tâbi olduğu hava memurluğudur.

4. Diğer Hava Nakil Vasıtaları

15

(1) Serbest ve sabit balonlarla uçurtmalar için alınacak müsaade işleticinin ikametgâhının veya işletme merkezinin bulunduğu yahut hava nakil vasıtasının ilk def'a olarak işletileceği mıntakanın tâbi olduğu hava memurluğundan, bu gibi hava nakil vasıtaları örnekleri için Devlet Havacılık Nazırından istenir.

(2) Talepname aşağıdaki hususları ihtiva eder:

1 — İşleticinin mes'uliyetinin, sigorta akdetmek veya teminat yatırmak (m. 106 vd.) suretile karşılanmış olduğunun tevsiki.

2 — Serbest balonlarda isim hususunda bir teklif;

3 — Uçma vasıtalarının muayenesine dair talimatnameye göre (m. 119) seyrüsefer için emin olduğunun tevsiki.

(3) Bunun dışında 10 uncu maddenin 3 üncü ve 4 üncü fıkrala-

452

rile 13 üncü ve 14 üncü maddeler, serbest balonlar hakkında ayrıca 12 inci madde, numara yerine tasvip olunan bir isim taşınacak şekilde, tatbik olunur. Uçurtmalarda seyrüsefer emniyeti hakkında verilen muayene vesikası ruhsatname yerine geçer.

(4) Paraşütler için müaaade Devlet Havacılık Nazırından alınır. Talepnamenin, 2 inci fıkranın 1 ve 3 numaralı bendlerinde yazılı hususları ihtiva etmesi lâzımdır. Bunun dışında 10 uncu maddenin 3 üncü fıkrasile 13 üncü ve 14 üncü maddeler kıyasen cari olur. Seyrüsefer emniyeti hakkında verilen muayene vesikası ruhsatname yerine geçer.

16

Uçak Modelleri

(1) Uçak modelleri için müsaade alınmasına ve bunların hava nakil vasıtaları listesine tesciline hacet yoktur.

(2) Bir uçak modeli işletecek olan kimsenin bunu en yakın hava zabıtası makamına bildirmesi ve talep olunursa işleticinin mes'uliyetinin sigorta akdetmek veya teminat yatırmak suretile (m. 106 vd.) karşılanmış olduğunu tevsik etmesi lâzımdır. Hava memurluğu istisnalara müsaade edebilir.

C. HAVA ADAMI

(Hava Seyrüsefer Kanunu madde 4)

17

Müsaade mükellefiyeti

Aşağıki kimselerin hava adamı olarak çalışabilmeleri için müsaade almaları lâzımdır.

1 — Pilot;
2 — Rasıd;
3 — Telsizci;
4 — Hava gemisi kumandanı, dümencisi ve seyir memurları;
5 — Planörcü;
6 — Serbest balon pilotları;
7 — Umumî gösteriler paraşütcüleri.

18

Müsaade Talebi

(1) Bir hava nakil vasıtasını sevkü idare etmek veya kullanmak için

alınacak müsaade, tâlibin ikametgâhının bulunduğu veya yetiştirildiği mıntakanın tâbi olduğu hava memurluğundan istenir.

(2) Talepname aşağıdaki hususları ihtiva eder:

1 — Tâlibin doğum yeri ve tarihi hakkında resmî bir vesika ile son beş seneye mahsus olmak üzere bir hüsnü hal kâğıdı;

2 — Vatandaşlığın beyanı; talep üzerine bunun tevsiki lâzımdır;

3 — 21 Yaşından aşağı olan tâliplerde kanunî mümessillerinin tasdikli muvafakatı ve planörcülerle telsizcilerde taleplerini haklı gösterecek hususî münasebetlerin dermeyanı;

4 — Tayyarecilere mahsus tıbbî muayene makamlarınca verilecek rapor; planörcüler, serbest balon pilotları ve paraşütcüler için hava memurluğunca tâyin olunacak mütahassıs bir tabib tarafından bedenî elverişlilik hakkında verilecek rapor;

5 — Hava adamlarının muayenesine dair talimatname (m. 119) hükümlerine göre ehliyetinin tevsiki;

6 — Hava sporları yapmak istiyen vatandaşlar için devlet hava sporları reisinin muvafakatı;

7 — 3,5X4 santimetre büyüklüğünde ve zabıtaca tasdikli iki fotoğraf (baş açık vesika fotoğrafı).

19

Müsaade

(1) Hava memurluğu talibin kabiliyet ve ehliyetini tetkik eder.

(2) Talibin bir hava nakil vasıtasını sevkü idare etmeğe veya kullanmağa kabiliyetli olmadığını gösteren vakıalar bedenî elverişsizlikden başka bilhassa şunlardır: Ayyaşlık, hacir, medenî haklardan iskat ve bir cürüm, cebir ve şiddet kullanarak ika olunan cünhadan ve seyrüsefer kaidelerine riayetsizlikden dolayı mahkûmiyet.

(3) Talip, uçuş ehliyetinin tayini için hava adamları imtihan talimatname (m. 119) hükümlerine göre imtihan edilir.

(4) Kabiliyet ve ehliyetini isbat eden tâlibe hava memurluğu, hava adamları imtihan talimatnamesi (m. 119) hükümlerine göre bir ehliyetname tevdi etmek suretile, müsaade verir.

(5) Hava adamı ehliyetnamesinin hava nakil vasıtasında bulundurulması lâzımdır.

454

20

Kabiliyet ve Ehliyeti Deneme İmtihanı

(1) Hava adamı, muayyen fasılalarla veya hava memurluğunun hususî talebi üzerine ve bilhassa bedenî bir zarara uğradıktan sonra, bir hava nakil vasıtasını sevki idare etmeğe veya kullanmağa kabiliyetli ve ehil olduğunu isbat etmeğe mecburdur.

(2) Bu cihet isbat olunursa hava memurluğu gelecek deneme imtihanı gününü ehliyetnameye yazar. İsbat olunamazsa ehliyetnamenin hükmü, hava adamları imtihan talimatnamesi (m. 119) hükümlerine göre durur.

21

Müsaadenin Geri Alınması

(1) Müsaadeyi geri almak hususunda hava adamının ikâmetgâhının bulunduğu mıntıkanın tâbi olduğu hava memurluğu, veya ikâmetgâhı belli değilse son def'a gelecek deneme imtihanı gününü ehliyetnameye yazmış olan hava memurluğu selâhiyetlidir.

(2) Hava adamının bir hava gemisi sevki idare etmek veya kullanmak kabiliyetini gaybettiğini gösteren vakıalar bedenî elverişsizlikten ve 19 uncu maddenin 2 inci fıkrasında yazılı olan vakıalardan başka şunlardır: Bir kazanın vukuunda ağır bir kusuru bulunmak veya havacılıkda umumî emniyet ve intizamın muhafazası için vaz'edilmiş olan kaideleri müteaddit def'alar ihlâl etmek veya bir def'a ağır bir şekilde ihlâl etmiş olmak.

(3) Hava memurluğu müsaadevi muvakkat olarak geri alabileceği gibi havacılıkda yalnız muayyen bir hizmete mahsus olmak üzere takyid de edebilir.

D. HAVA ADAMLARININ YETİŞTİRİLMESİ

(Hava Seyrüsefer Kanunu Madde 6)

22

Müsaade Talebi

(1) Hava adamları yetiştirmek hususundaki müsaade, yetiştirme müessesesinin faaliyetine başlayacağı mıntakanın tâbi olduğu hava memurluğundan istenir.

(2) Talepname aşağıki hususları ihtiva eder:

1 — Talibin (müteşebbisin) adı, ikâmetgâhı veya işletme merkezi ile kendisini kanunen temsile selâhiyetli olan kimselerin adları ve ikametgâhları ve icabında ticaret sicilinin bir sureti;

2 — Talibin ve icabında kanunî mümessilinin vatandaşlığının beyanı; talep üzerine bu cihetin tevsiki lâzımdır;

3 — Müessese müdürü ile uçuş öğretmenlerinin adları;

4 — Talip veya kanunî mümessili, müessese müdürü ve uçuş öğretmeleri için hüsnü hal kâğıdı;

5 — Kabul şartları, tahsilin gayesi, tarzı ve müddeti, aynı zamanda kabul edilecek talebelerin sayısı, tahsil mukavelesi ve tahsil masrafları hakkında malûmat;

6 — Hava adamları mektepleri hakkındaki hükümlere göre (m. 119) tedris vasıtaları ve diğer tesisat (talim sahaları ve tedris binaları) hakkında malûmat;

7 — Talibin (müteşebbisin) malî kudretinin isbatı;

8 — Devlet hava sporları reisinin muvafakatı.

(3) Talepnameye hava adamı ehliyetnameleri veya tasdikli suretler ile müessese müdürü ve uçuş öğretmenlerinin mesleklerindeki ehliyetlerine dair hava adamı mektepleri hakkındaki hükümlere göre (m. 119) vesikalarla birlikde kendi el yazılarile tercüme halleri eklenir.

23

Müsaade

(1) Yetişdirme müessesesine ihtiyaç olursa, hava memurlağu,

1 — Talip veya kanunî mümessili, müessese müdürleri ve uçuş öğretmenleri kabiliyetli olmak, ve

2 — Tedris hey'etinin ehliyeti ve müessesenin tesisatı hava adamı mektepleri hakkındaki hükümlere (m. 119) tevafuk etmek şartile müsaadeyi verir.

(2) Müsaade talibin şahsına mahsus ve muayyen nevi ve sınıf daki hava nakil vasıtalarına münhasır olmak üzere verilir; bu müsaade muayyen bir zaman ve muayyen bir yerle mukayyeddir. Müsaade mükellefiyetlerle takyid olunabilir.

(3) Tetrisata ancak hava memurluğunun yapacağı nihaî muayene netidesinde verilen izin üzerine başlanabilir.

456

24

Mürakabe

(1) Yetiştirme müessesesi, bulunduğu mıntakanın tâbi olduğu hava memurluğunun mürakabesine tâbidir.

(2) Nihaî muayene sırasındaki duauma nazaran meydana gelecek değişiklikler, hususile müessesenin adında, müessese müdürü veya uçuş öğretmenlerinin şahıslarında ve kabul şartlarında yapılacak değişiklikler için hava memurluğunun müsadesi lâzımdır.

25

Müsaadenin geri alınması

23 üncü maddenin 1 inci fıkrasındaki şartlar ortadan kalkarsa hava memurluğu müsaadeyi geri alır. Müsaade, müessesenin 1 seneden fazla muattal kalması halinde de geri alınabilir. Talep üzerine müddet uzatılabilir.

E. HAVA ALANLARI

(Hava seyrüsefer kanunu madde 7, 10, 12)

1. Hava Limanları

26

Çeşitleri

(1) Hava limanları hava nakil vasıtalarının kalkmasına ve inmesine mahsus yerlerle (Pist) hazırlık işlerinin yapılmasına mahsus müştemilât, diğer tesisler ve hava limanı bölgesinden ibarettir. Hava gemisi limanları da hava limanlarından sayılır; Hava gemisi limanlarında piste iniş satıh denir; bir hava limanı bölgesi tesbit olunmaz.

(2) Hava limanları

1 — Umumî seyrüsefer tahsis olunan hava limanleri (seyrüsefer hava limanları)

2 — Muayyen maksatlara tahsis olunan hava limanları (Hususî hava limanları),

olmak üzere ikiye ayrılır.

27

Hava Limanı bölgeleri

(1) Hava limanı bölgesi tesbit olunurken o yerin arazi vaz'iyetleri

göz önünde tutulur; hava limanı bölgesi kaideten pistin merkezinden çizilecek 10 kilometre nısıf kutrundaki bir dairenin üstüne rastlıyan hava sahasından büyük olmamalıdır. Bu bölgenin havadan kolaylıkla görülebilen arazi vaz'iyetine uydurulması lâzımdır.

(2) Mütekâsif bir şekilde meskûn yerler hava limanı bölgesine idhal edilmemelidir.

28

(Bu madde 30 Eylûl 1938 tarihli nizamname ile kaldırılmıştır).

29

Müsaade Talebi

(1) Bir hava limanı için müsaade talebi müteşebbis tarafından iki nüsha olarak meydanın bulunduğu mıntakanın tâbi olduğu hava memurluğuna sunulur.

(2) Talepname aşağıdaki hususları ihtiva eder.

1 — Hava limanları tesisi ve işletilmesi hakkındaki hükümlere göre (m. 119) hava limanının erazi ve inşaat vaziyetlerine müteallik malûmat;

2 — 1:10000 ve 1:25000 mikyaslarında tesviye münhanili birer vaz'iyet pilânı. Bunlarda pistin (iniş sathının) kat'i hudutlarından başka, inşaat emniyet mıntakası, hava limanı bölgesi olacak saha, bilumum inşaî tesisler gösterilir; vaz'iyet pilânlarında uçuş manileri ile mecburî inişin mümkün olabile ceği yerler açıkça işaretlenir.

3 — Sularda kurulacak hava limanlarında ayrıca tesisatın 1:5000 mikyasında bir krokisi yapılarak buna su derinliği, icabında genişliği, su nakil vasıtalarının demir atmasına veya yanaşmasına mahsus yerlerle gemi seyrüseferleri hakkında malûmat ilâve olunur;

4 — Eğer müteşebbis ticaret sicilinde kayıtlı ise, sicillin bir sureti;

5 — Talibin malî kudretinin tevsiki.

30

Müsaade

(1) — Hava memurluğu talepnameyi kendi mütalâasile birlikte, karar vermesi için Devlet Havacılık Nazırına arzeder.

(2) Devlet Havacılık nazırı hava limanının tesisi için ihtiyaç oldu-

458

günu tesbit eder ve işletme tesisatile meydanın hava limanları tesisi ve işletilmesi hakkındaki hükümlere (m. 119) uygun olduğu görülürse hava limanı müteşebbisine müsaadeyi verir; ayni zamanda mes'uliyetini karşılamak üzere müteşebbis tarafından ödenecek meblağı da tayın eder. Bundan başka müsaadeyi verirken müteşebbise hususî mükellefiyetler de yükliyebilir.

(3) Müsaade verilirken hava limanında hangi neviden nakil vasıtalarının işliyebileceği tayin olunur; hususî hava limanlarına müsaade verilirken limanın hangi maksat için kullanılacağı da tespit edilir.

(4) Seyrüsefer hava limanları için verilen müsaade, liman işletilmeğe başlanırken «Nachcihten für Luftfahrer» (hava adamlarına haberler) de ve hava memurluğu tarafından da o mıntakanın resmî gazetesinde ilân olunur. İlânın hava limanı hudutlarından başka pist hudutlarını ve inşaat emniyet mıntakasını (m. 28) de ihtiva etmesi lâzımdır.

31

Açılış

(1) Hava limanı açılmadan önce müteşebbisin hava memurluğuna hava limanları tesisi ve işletilmesi hakkındaki hükümlere göre (m. 119) bir çalışma talimatnamesi ibraz ve tasdik ettirmesi lâzımdır.

(2) Mes'uliyetin karşılanmış olduğu isbat edilmedikçe ve hava memurluğu, yapacağı nihaî muayene neticesinde açılmasına izin vermedikçe hava limanı işletilmeğe başlanamaz.

32

Hava Limanı Müteşebbisin Mükellefiyetleri

(1) Hava limanı müteşebbisi hava limanını işlemeğe yarar bir halde bulundurmağa ve hava seyrüseferi için lüzumlu olan tedbirleri kendi kudreti nisbetinde almağa mecburdur; Hava limanında seyrüsefere mani olan her türlü vukuatı hava memurluğuna geçikmeksizin bildirmek mecburiyetindedir.

(2) Nihaî muayene sırasındaki duruma nazaran müessesedeki değişiklikler için hava memurluğunun ve ehemiyetli inşaî değişiklikler için de Devlet Havacılık nazırının müsaadesi lâzımdır.

33

(1) Hava limanı müteşebbisi havacılığa nezaret için lüzûmlu tesisatı ve hava seyrüseferini tanzime mahsus işaretleri hava limanında bulundurmağa ve idameye mecburdur.

459

(2) Hava limanı müteşebbisi hava limanı ve inşaat emniyet mıntıkası içindeki uçuş manilerini, şumulleri farkedilecek tarzda kırmızı beyaz satıhlarla ve karanlıkda hava memurluğunun hususi talimatı dairesinde işaretlemiye mecburdur.

34

Mürakabe

(1) Hava limanını hava memurluğu murakabe eder.

(2) Hava memurluğu hava limanında ve civarında umumî emniyet ve intizamı muhafaza maksadiyle inzibatî mahiyette emirler istar edebilir ; bu emirler alâkalı yerin resmî gazetesinde neşrolunur ve «Nachrichten für Luftfahrer» de de basılır.

(3) Başka makamların selâhiyetleri mahfuzdur.

2. Hava Meydanları

35

Tahrif

Hava meydanları, hava limanlarına mahsus tesisatın bulunmasına hacet olmaksızın, daimî olarak hava nakil vasıtalarının kalkmasına ve inmesine yarayan meydanlardır. Hava limanları hakkındaki hükümler bunlar hakkında tatbik olunmaz.

36

Müsaade talebi

(1) Hava meydanı tesisi müsaadeye tâbidir; müsaade meydanın bulunduğu mıntakanın hava memurluğundan alınır.

(2) Talepname aşağıki hususları ihtiva eder :

1 — Meydanın arazi ve inşaat vaz'iyeti hakkında malûmat;

2 — 1 : 10000 mikyasında bir vaz'iyet pilânı;

3 — Hava meydanının hangi şahıslara ve hangi hava nakil vasıtalarına mahsus olacağı hakkında malûmat;

4 — Bir mahzur bulunmadığına dair Devlet Hava sporları reisinin vereceği vesika;

5 — Talibin adı, ikametgâhı ve vatandaşlığı.

460

37

Müsaade

(1) Müsaadeyi vermek veya geri almak hava memurluğunun serbest taktirine bırakılmıştır.

(2) Müsaadeyi verirken hava memurluğu hava meydanını kullanmak hakkını kimlerin haiz bulunacağını tayin eder.

3. Planör Alanları

38

(1) 36 ıncı ve 37 inci maddeler daimî olarak planörlerle talim için kullanılan alanlar (planör alanları) hakkında da tatbik olunur.

(2) Planör alanları uçuş yamacile iniş meydanından ibarettir.

(3) Bir planör alanında müsaade veya ihbara tâbi olup alanın kullanılmasına mani olabilecek inşaat yapılacaksa müsaadeyi vermeğe veya ihbarı kabule selâhiyetli olan makamların daha önce hava makamının mütalâasını almaları lâzımdır.

(4) Müsaade edilmiş olan bir planör alanında planörcülerin müsaade almasına hacet yoktur, planörler için ise yalnız 11 inci maddeye göre müsaade kâfidir.

4. Hava limanı dışına iniş

39

Seyrüsefer hava limanları dışına inmek hususundaki müsaade talep üzerine uçuşun biteceği mıntakanın hava zabıta memurluğu, ecnebî hava nakil vasıtaları için Devlet Havacılık Nazırı tarafından verilir.

E. Hava Seyrüsefer Teşebbüsleri Ve Gösterileri

(Hava seyrüsefer kanunu madde 11)

1. Hava seyrüsefer teşebbüsleri

40

Müsaade Talebi

(1) Bir hava seyrüsefer teşebbüsü için müsaade, teşebbüsün merkezinin bulunduğu mıntakanın tâbi olduğu hava memurluğundan talep olunur.

(2) Talepname aşağıki hususları ihtiva eder:

1 — Talibin adı, vatandaşlığı ve işletme merkezi ile kendisini temsile selâhiyetli olan kimselerin adları, vatandaşlıkları ve ikametgâhları, icabında ticaret sicilinin bir sureti ve bir statü;

2 — Teşebbüsün havacılıkdaki iştigal sahası ve gayesi ile işletmenin teknik esasları;

3 — Talibin malî kudretinin tevsiki.

41

Müsaade

(1) Müsaade talep edilen hava seyrüsefer teşebbüsü için ihtiyaç olur ve umumî emniyet ve intizam bakımından müsaade verilmesinde bir mahzur görülmezse Devlet Havacılık Nazırı hava seyrüsefer teşebbüslerine mahsus mükellefiyetler (m. 119) dairesinde müsaadeyi verir ve talip tarafından mes'uliyet karşılığı olarak ödenecek meblâğın (m. 106 vd)miktarını tayin eder.

(2) Müsaade devir ve temlik olunamıyacağı gibi miras yolile de intikal etmez.

42

Hava Hatları İçin Müsaade

(1) Hava nakil vasıtalarile muayyen hatlarda amme hizmeti şeklinde ve muntazaman insan ve eşya taşıyan (muntazam hava seferleri) hava seyrüsefer teşebbüslerinin Devlet Havacılık Nazırından her hava hattı için ayrı müsaade almaları lâzımdır.

(2) Müsaadenin verilip verilmeyeceği hava teşebbüslerine mahsus mükellefiyetler (m. 119) dairesinde serbestçe takdir olunur, müsaade uçuş tarifelerine, fiatlarına ve taşıma şartlarına da şamildir.

(3) Alman Devletine ait yerler arasında kazanç temini maksadile hava nakil vasıtarile yapılan insan veya eşya nakliyatı Alman hava seyrüsefer teşebbüslerine tahsis olunabilir.

43

Mürakabe

(1)Hava seyrüsefer teşebbüslerini, teşebbüs merkezinin bulunduğu mıntaka hava memurluğu murakaba eder. Muntazam hava seferleri yapan teşebbüsleri Devlet havacılık nazırı murakaba eder.

(2) Murakaba mercii, işlerin idaresini her zaman teftiş etmek hakkını haizdir.

462

(3) Müsaadeye tâbi tutulmuş olan işletme esaslarında yapılacak değişiklikler için murakaba merciinden müsaade almak lâzımdır.

2. Hava Gösterileri

44

Talep

(1) Hava nakil vasıtaları arasında bir müsabaka yapılacak veya bir hava memurluğunun mıntakası hudutlarına münhasır kalmayacak olan hava gösterileri için müsaadeyi Devlet Havacılık nazırı verir. Diğer gösteriler için müsaade vermek hususunda hava memurlukları selâhiyetlidir.

(2) Her iki halde de müsaadenin gösteriden en az iki hafta önce gösterinin yapılacağı veya biteceği mıntakanın tâbi olduğu hava memurluğundan istenmesi lâzımdır.

(3) Talepname aşağıdaki hususları ihtiva eder:

1 — Gösteriyi tertip eden kimse ile mes'ul müdürünün adları ve ikametgâhları;

2 — Proğram ve hava limanı müteşebbisin muvafakatının da ilâvesile gösterinin nev'i, gayesi, zaman ve yeri; gösteri bir hava meydanında yapılmayacaksa bahis mevzuu olan yerin vaziyetini ve büyüklüğünü de gösteren bir kroki ile gayri menkul malikinin muvafakatı ilâve olunur;

3 — Kullanılacak olan hava nakil vasıtalarının örneği, nev'i ve sınıfı, tescil işareti ve maliki, müsaadeyi verecek olan makam talep ederse iştirak edecek olan hava adamlarının adları ve hava adamı ehliyetnameleri ile gösteriyi tertip eden kimsenin hava adamları ve hava seyrüsefer teşebbüsleriyle olan anlaşmaları;

4 — Devlet hava sporları reisinin muvafakatı;

5 — İlân edilen mükâfatların temin edildiğinin tesviki.

45

Müsaade

Müsaade hususunda 41 inci madde kıyasen cari olur; gösteriyi tertip eden kimseye mükellefiyetler tahmil olunabilir.

463

G. Hava Nakil Vasıtalarında Hususî Aletler Bulundurulması

(Hava Seyrüsefer kanunu madde 14)

1. Fotoğraf ve Sinema Aletleri

46

Müsaade talebi

(1) Hava nakil vasıtalarında fotoğraf ve sinama aletleri (adî fotoğraf makinası, hususî fotoğraf makinası, filim alma makinası) kullanmak için müsaade, talibin ikametgâhının tâbi olduğu hava memurluğundan, Almanya'da ikametgâhları olmayan kimseler tarafındanda diplomatik yoldan Devlet Havacılık nazırından istenir.

(2) Talepname aşağıki hususları ihtiva eder:

1 — Ticarî, teşebbüsler veya kazanç maksadile resim çekmek için.

a) Müteşebbisin adı, mesleği, vatandaşlığı ve ikametgâhı, icabında ticaret sicilinin sureti ve bir statü;

b) Teşebbüsün mevzuu ve şumulü ve malî kudreti hakkında malûmat;

c) Devlet Havacılık Nazırının sarih muvafakatı olmaksızın yalnız Alman vatandaşı olan ve daimî surette Almanya da oturan kimselerin istihdam olunacağını taahhüt etmek;

d) Resim çekmenin mevzuu, nev'i, şumulü ve müddeti hakkında malûmat;

e) Müteşebbisin müessesesinde resim çekmelerine müsaade edilmiş olan kimselerin adları, meslekleri, vatandaşlıkları ve ikametgâhları; birer nufus kağıdı veya resmî hüviyet vesikası, hüsnü hal kağıdı ve tastikli ikişer fotoğraf (3,5x4 santimetre büyüklüğünde baş açık vesika fotoğrafı) da eklenir;

f) e) bendinde yazılı kimselerin ecnebî teşebbüslerin hizmetinde olmadıkları gibi bu gibi teşebbüslerin Almanya'da bulunan şubelerinde de istihdam edilmediklerinin beyanı;

g) Kullanılacak olan hava nakil vasıtalarile fotoğraf ve sinama aletlerini imâl eden ile bunların örnekleri hakkında malûmat;

h) Çekilen resimlerin münasip bir şekilde işlenmesini ve emin olarak muhafazasını mümkün kılacak mahâl ve tesisatın mevcudiyetinin tevsiki;

(2) Kazanç maksadı olmaksızın resim çıkarmak için.

a) Talibin adı, mesleği, vatandaşlığı ve ikametgâhı; buna nufus kâğıdı veya resmî bir hüviyet vesikası, hüsnü hal kağıdı ve tasdikli iki fotoğraf (3,5x4 santimetre büyüklükde baş açık vesika fotoğrafı) eklenir;

b) Talibinne ecnebî teşebbüslerde ve ne de bu gibi teşebbüslerin Almanya'da bulunan şubelerinde hizmetde bulunmadığına dair beyanı;

c) Talip amme hizmetinde bulunuyorsa, çalıştığı makamdan talebi lehinde alacağı tavsiye.

47

Müsaade

(1) Hava memurluğu talepnameyi kendi mutalâasile birlikde Devlet havacılık Nazırına karar vermesi için arzeder.

(2) Resim çıkarmak hususundaki müsaadeyi vermek veya geri almak serbest takdire bırakılmıştır. Müsaade devir ve temlik olunamayacağı gibi miras yolu ile de intikal etmez.

(3) Müsaade edildiğini gösteren vesikanın hava nakil vasıtasında bulundurulması mecburidir.

48

Değişiklikler ve müsaadenin hükümden düşmesi

(1) 46 ıncı maddede yazılı hususlarda vuku bulacak değişiklikler için müsaade almak lâzımdır.

2) Talip (müteşebbis)veya resim çekmesine müsaade olunan kimse resim çekmek hususundaki faaliyetine son verir veya teşebbüsden ayrılırsa, müsaade hükümden düşer.

(3) Müsaade hükümden düşerse senedin gecikmeksizin Devlet Havacılık Nazırına geri verilmesi lâzımdır.

49

Fotoğraf ve Sinema Aletleri Nakili

Hava nakil vasıtasında bulunanların uçuş esnasında aletleri kullanamayacakları tarzda yerleştirilmiş olan fotoğraf ve sinama aletlerinin hava nakil vasıtalarile nakli müsaadeye tâbi değildir.

2. Silâhlar, Tehlikeli Aletler Muhabere Güvercinleri

50

(1) Hava nakil vasıtaları içinde silâh, mühimmat, patlayıcı maddeleri, zehirli gazlar veya muhabere güvercinleri nakil için alınacak müsaade hakkında 46 ıncıdan 48 inciye kadar olan maddeler kıyasen cari olur. Hava nakil vasıtasının işaret vermeğe mahsus alet ve mühimmatı bu hükmün anladığı manada silâh ve mühimmatdan sayılmaz.

(2) Almanya içinde silâh taşımak hakkını haiz olanlar silâhlarını hava nakil vasıtalarında da ayrıca müsaadeye hacet olmaksızın yanlarında bulundurabilirler.

H. UÇUŞ EMNİYETİ

1. Uçuş Telsizciliğini

51

Umumî olarak

(1) Hava nakil vasıtalarında telsiz tesisatı kurmak ve işletmek (hava telsiz tesisatı) selâhiyeti Devlet Posta Nazırı tarafından telsiz ve telefon kanununa göre verilir.

(2) Hangi hava nakil vasıtalarında telsiz tesisatı bulunması lâzım geleceği Devlet Havacılık Nazırı tayin eder.

52

Talep ve Salâhiyetin Verilmesi

(1) Selâhiyet verilmesi için (m 51 f 1) telsiz tesisatına müsaade verilmesine dair talimatname (m 119) hakkındaki 1 ve 2 numaralı örneklere göre hava nakil vasıtasının bağlama yerinin (m 6 f 1) bulunduğu mıntaka hava memurluğuna müracaat olunur.

(2) Bir hava telsiz tesisatının nümune muayenesi henuz yapılmamışsa, evvelâ bunun yapılması Devlet Havacılık Nazırından istenir.

(3) Hava nakil vasıtası telsiz işleri için elverişli olur ve telsiz tesisatı uçuş aletlerinin muayenesi hakkındaki talimatnameye (m 119) tevafuk ederse hava memurluğu talepnameyi mütalâasile birlikde Devlet Havacılık Nazırına arzeder. Devlet Havacılık Nazırı selâhiyet verilmesi için talepnameyi Devlet Posta Nazırına veya onun tayin edeceği devlet posta idaresi dairelerine havale eder

53

Salâhiyet Verilmesi

(1) Hava nakil vasıtalarında telsiz tesisatı kurmak ve işletmek için verilen selâhiyet hakkında talibe bunun şartlarını ihtiva eden ruhsatnamenin aslından başka hava nakil vasıtasında bulundurulmak üzere (kısaltılmış) bir ruhsatname daha verilir. Telsiz tesisatı bulunan her hava nakil vasıtasına ayrıca bir de telsiz vesikası verilir.

(2) (Kısaltılmış) telsiz ruhsatnamesi, telsiz vesikasile birlikde, telsiz tesisatını bu nizamname hükümlerile ruhsatnamede yazılı ve muteber şartlar dairesinde kullanmak hakkını bahşeder.

(3) Telsiz vesikasının hava nakil vasıtasında bulundurulması lâzımdır. Telsiz tesisatı hava nakil vasıtasında kurulmuş olduğu müddetçe kısaltılmış ruhsatname hakkında aynı hüküm cari olur.

(4) Hava nakil vasıtasında telsiz tesisatının kullanılması başkasına devrolunabilir. Bununla beraber asıl selâhiyeti haiz olan kimse kullanma sırasında kendisine tahmil edilmiş olan şartlara riayet edilmesinden mesuliyet.

54

Teftiş

(1) Hava nakil vasıtalarındaki telsiz tesisatı hava memurluklarının nezareti altındadır; Hava memurlukları telsiz tesisatının nizamî olup olmadıklarını her zeman teftiş ve muayene edebilirler. Telsiz tesisatının telsiz ve telefon kanunu mucibince devlet posta idaresi tarafından teftiş ve nezaret edilmesine bu hükümle halel gelmiş olmaz.

(2) Müsaade edilmiş olan telsiz tesisatında yapılacak değişiklikler de müsaadeye tâbidir. Talep ve müsaade hususunda 52 inci ve 53 üncü maddeler kıyasen cari olur.

55

Mürakabe

(1) Telsiz tesisatı hava nakil vasıtası kumandanının mürakabesi altındadır. Hava nakil vasıtasından verilen haberlerden o mes'uldür.

56

İşletme Hükümleri

Telsiz işleri hava seyrüseferinin temini hususunda telsiz ve te-

lefon işletmesi talimatnamesine ve devlet havacılık nazırının diğer talimatlarına göre tatbik görür. Bunlardan başka telsiz ruhsatnamesi hakkındaki hükümler de cari olur.

57

Salâhiyetin Kaldırılması

(1) Telsiz tesisatında teknik noksanlar veya işletmede intizamsızlıklar tesbit olunursa hava memurluğunun bunu devlet havacılık nazırına bildirmesi lâzımdır. Devlet havacılık nazırı lüzumunda devlet posta nazırından selâhiyetin kaldırılmasını ister. Karar verilinceye kadar hava memurluğu telsiz tesisatının işletilmemesini emir edebilir. Telsiz ve telefon kanunu hükümleri mahfuzdur.

(2) Selâhiyet başka bir sebep yüzünden kalkarsa, bu hususda verilmiş olan senetler gecikmeksizin geri verilir.

58

Karada Kurulacak Telsiz Merkezleri

(1) Karada, hava seyrüseferlerine ait hususî maksatlar için telsiz merkezleri kurmak ve işletmek hususundaki selâyiyet telsiz ve telefon kanununa göre devlet posta nazırı tarafından verilir.

(2) Selâhiyet verilmesi için telsiz tesisatına müsaade verilmesi talimatnamesi hakkındaki 5 numaralı örneğe göre telsiz merkezinin kurulacağı yerin bulunduğu mıntaka hava memurluğuna müracaat edilir

(3) O yerde telsiz merkezinin kurulmasına bir mahzur olmazsa hava memurluğu talepnameyi mütalâasile birlikde Devlet havacılık nazırına arzeder. Devlet havacılık nazırı talepnameyi selâhiyetin verilmesi için Devlet posta nazırına havale eder.

(4) Karada hususî bir telsiz merkezi kurmak ve işletilmek hususundaki selâhiyet talibe bir ruhsatname vermek suretile tevdi olunur; merkezin çalışması telsiz ve telefon talimatnamesile ruhsatnamede yazılı şartlara göre tanzim olunur.

59

Yerdeki telsiz merkezinin mürakabesile selâhiyetin kaldırılması hususunda 54 ve 57 inci maddeler kıyasen cari olur.

2. Hava Seyrüsefer İşaretleri

60

(1) Hava nakil vasıtalarına gece ve gündüz yol göstermeğe mahsus işaretler tesisi ve işletilmesi için işaretlerin konacağı mıntaka

hava memurluğunun müsaadesi lâzımdır. Hususile hava nakil vasıtaları tarafından tanınacak surette damlara veya yerlere yazılacak yazılar için müsaade almak lâzımdır.

(2) Talepnameye bir vaz'iyet pilânile işaretin tarifi ve krokisi ilâve olunur.

61

Hava seyrüsefer mânileri

Hava limanları civarında ve gece uçuş hatlarında hava seyrüsefer fenerlerile karıştırılarak hava seyrüseferlerini tehlikeye düşürebilecek her türlü ışık tesisi halinde müsaedeyi vermeğe veya ihbarı kabule selâhiyetli makamların karar vermeden önce ışıkların tesis edileceği yerin tâbi olduğu hava memurluğunun mütalâasını almaları mecburidir.

62

Hava Seyrüsefer Fenerlerinin İlâmı

Hava seyrüsefer fenerleri kullanılmağa başlamadan önce Devlet havacılık nazırı tarafından «Nachrichten für Luftfahrer» de ve lüzumunda «Nachrichten für Seefahrer» (denizcilere mahsus haberler) de ilân edilir.

J. SEYRÜSEFFR KAİDELERİ

(Hava seyrüsefer kanunu madde 17)

1. Umumî Hükümler

63

Hava Adamlarının Mes'uliyeti

Her hava adamı hava seyrüseferlerinde emniyet ve intizam temin olunacak ve cem'iyet veya fertler hava seyrüseferi yüzünden tehlikeye düşmeyecek şekilde hareket etmekle mükelleftir.

64

Kumandanın Mes'uliyeti

(1) Hava nakil vasıtası kumandanı hava seyrüsefer kaidelerine riayet olunmamasından mes'uldur. Kumandan hava nakil vasıtasının ve yükün seyrüsefere emin bir halde bulunmasını, müsaade olunan uçuş ağırlığının geçilmemesini, emrolunan vesikaların mevcut olmasını ve Borda defterleri talimatnamesine göre (m. 119) uçuş hakkındaki lüzumlu malûmatın Borda defterine yazılmasını temin etmekle de mükelleftir.

(2) Hava nakil vasıtası kumandanı uçuş esnasında ve mecburî inişlerde intizam ve emniyetin muhafazası için elverişli olan tedbirleri alabilir; emirleline uymak mecburidir.

(3) Bu hükümlerin anladığı manada kumandan hava nakil vasıtasını bizzat kullanan veya ona kumanda eden kimsedir.

65

Bozuklukların İhbarı

Hava nakil vasıtasının kumandanının, maniî bulunması halinde mürettebattan birinin veya işleticinin hava nakil vasıtasının çalıştığı sırada meydana gelen bütün kazaları, zararları ve sair bozuklukları en yakın hava zabıta memurluğuna bildirmesi mecburidir. Alman hava gemilerinin çalışması sırasında Almanya dışında insanların uğrayacakları kazalarla ağır zararların Berlin kava memurluğuna bildirilmeleri lâzımdır.

66

Bozuklukların Tahkiki

Hava nakil vasıtalarının çalıştıkları esnada vukua gelen bozuklukları tahkik etmek hava memurluklarının vazifesidir.

2. Umumî Uçuş Kaideleri

67

Hava Nakil Vasıtalarının Taşıyacakları Fenerler; Su Üzerindeki İşaretler

Hava nakil vasıtaları, hava nakil vasıtalarının taşıyacakları fenerlerle su üzerindeki hususî iş retler hakkındaki hükümlere göre (2 No. u zeyil) fenerler ve bundan başka su üzerinde hususî işaretler taşımağa mecburdurlar.

68

İnişe Davet

Bir hava nakil vasıtası gündüzleri siyah veya sarı duman, geceleri yıldızlar'a yeşil bir ışık çıkaran ve biri birini takip eden üç işaret atımı ile veya başka h r hangi bir şekilde inmeğe davet olunursa, kumandanın gecikmeksizin en yakın Alman seyrüsefer hava limanına inmeğe mecburdur.

69

Hava Memnu Mıntakaları

(1) Hava nakil vasıtası bir hava memnu mıntakasına girerse ku-

470

mandanın gecikmeksizin memnu mıntaka dışında bulunan en yakın Alman hava limanına inmesi mecburidir. Muntazam hava seferleri yapılıyorsa böyle bir inişden sarfınazar olunabilir; şu kadarki böyle bir halde en yakın hava zabıta memurluğuna malûmat vermek lâzımdır.

(2) Hava memnu mıntakaları Devlet Havacılık Nazırı tarafından, geçici tedbirler mevzubahis ise hava memurluğu tarafından zabıta talimatnamesile tesbit olunur; bu talimatname «Deutscher Reichs» und Preussischer Anz iger» de (Alman devleti ve Prusya gazete sinde) neşrolunur ve «Nachrichten für Luftfahrer» de basılır.

70

Meskûn Yerler ve Yapılar Üzerinde Uçuş

(1) Hava nakil vasıtaları mütekâsif bir şekilde meskûn yerler üzerinden, mecburî hallerde dahi bir hava limanına veya meskûn yer dışına inişi mümkün kılabilen bir yükseklikden uçmak mecburiyetindedirler. İz'aç edici gürültülerden mümkün olduğu kadar sakınmak lâzımdır.

(2) Hava nakil vasıtaları yapılara havada 50 metreden az bir mesafeye yaklaşamazlar.

(3) Köprü ve benzer sun'î inşaat ile elektrik telleri ve antenler altından uçmakda yasak olduğu gibi büyük telsiz istasyonlarının üstünden uçmak caiz değildir.

(4) Rüyetsizlik, bilhassa sis veya bulut teşekkülü halinde, hal'in icaplarına göre zarurî olan dikkate riayet şartile bu hükümlerden ayrılmak caizdir.

71

İnsan Toplulukları Üzerinden Uçuş

İnsan toplulukları üzerinden 200 metreden az bir yükseklikten uçmak yasaktır. İstisnalar ancak kalkış ve iniş hallerile hava memurluğunun hususi olarak müsaade ettiği hallerde caizdir.

72

Akrobasi ve Romork Uçuşları

(1) Akrobasi uçuşlar ancak hususî surette müsaade alınış hava adamları tarafından ve hususî surette müsaade edilmiş hava nakil vasıtalarile ve ancak içindekilerin sarih muvafakatlarile yapılabilir.

(2) Akrobasi uçuşları 200 metreden az bir yükseklikte yapılamaz; meskûn yerler ve insan toplulukları üzerinde akrobasi uçuşları yasaktır. Münferit hallerde hava memurluğu istisnalara müsaade edebilir.

(3) Romork uçuşları ancak hava adamları imtihanı talimatnamesi (m. 119) hükümlerine göre bu iş için hususî müsaade almış olan hava adamları tarafından yapılabilir.

73

Hava gemilerinde, veya havada bulunun gemileri kullanmak suretile jimnastik hareketleri veya ip canbazlıkları yapmak yasaktır.

74

Paraşüt Mecburiyeti

Hava nakil vasıtasının yapılış tarzı paraşüt yerleştirilmesine ve kullanılmasına elverişli olduğu takdirde akrobasi ve romork uçuşlarile muayene ve müsabaka uçuşlarında hava nakil vasıtasında bulunan herkesin yanında kullanılmağa hazır bir paraşüt bulundurulması mecburidir.

75

Reklâm Uçuşları

(1) Meskûn yerler üzerinde yapılacak reklâm uçuşları için o mıntakanın tâbi olduğu hava memurluğundan müsaade alınmak lâzımdır. Bir hava memurluğu mıntakası hndudlarını aşacak reklâm uçuşları için Devlet Havacılık Nazırının müsaadesi lâzımdır.

(2) Reklâm, hava nakil vasıtasına yazılacak yazılardan ibaret olduğu ve hava nakil vasıtalarının işaretlenmesi hakkındaki hükümlere (zeyil) de riayet edildiği takdirde, Alman hava nakil vasıtalarının müsaade almalarına hacet yoktur.

76

Yer rüyeti olmaksızın uçuş

Ancak seyrüsefer emniyeti için telsiz telefon talimetnamesi hükümlerine göre kör uçuş tesisatı bulunan hava nakil vasıtaları, yer rüyeti olmadığı zemanlarda da uçuş yapabilirler.

77

Serbest ve sabit balonların yükselmesi

(1) Serbest veya sâbit balonlar yükselmeden önce her def'a o

mıntakanın tâbi olduğu hava memurluğuna haber verilmek lâzımdır.

(2) Bir sâbit balon adamlarile birlikde yükselecekse, yükseleceği mıntakanın tâbi olduğu hava memurluğunun musaadesi alınmak lâzımdır.

78

(1) Sâbit balonlar ve uçurtmalar uçurulduğu zeman bağlı oldukları ipleri başka hava nakil vasıtası kumandanlarının her istikametten görebilecekleri şekilde her 100 metrede bir ufak birer kırmızı beyaz bayrakla, karanlıkda kırmızı ve beyaz ışıklarla işaretlenmeleri lâzımdır.

(2) Hava seyrüsefer fenerlerile işaretlenmiş olan bir gece uçuş hattına yaklaşılması halinde, serbest balonun mümkün olduğu kadar yükseklere çıkması lâzımgelir; şu kadar ki bulutlar arasında veya sis içerisinde kalmakdan çekinmelidir.

79

Uçurtma Uçurtmak

Tel veya halatlar vasıtasile tutulan uçurtmaları uçurtmak için en yakın zabıta memurluğundan müsaade almak mecburidir. Hava memurlukları hava alanları civarında her türlü uçurtma uçurulmasını zabıta talimatnamelerile daha da fazla tahdit ve takyid edebilirler. Bu talimatnameler o yer resmî gazetesinde neşrolunur ve «Nachrichten für Luftfahrer» de de basılır.

80

Eşya Atmak

(1) Hava nakil vasıtalarından eşya veya sair maddeler atmak veya düşürmek yasaktır. Selâhiyetli hava memurluğu hususî sebepler karşısında istisnalara cevaz verebilir; gümrüğe tâbi eşyanın bahis mevzuu olması halinde müsaade Devlet Maliye Nazırının veya tayin edeceği makamın muvafakatile verilir.

(2) Posta atılmasını Devlet Posta nazırı veya tayin edeceği makam, selâhiyetli hava memurluğunun muvafaktile tayin eder.

(3) 1 inci fıkra hükmü safra hakkında tatbik olunamaz. Safra olarak ancak ince ve kuru kum veya su atılabilir.

3 Yol verme kaideleri

81

(1) Aynı neviden olan hava nakil vasıtaları bir birlerine soldan yol verirler ve bir birlerini sağdan geçerler. Uçuş istikametleri bir

473

birini kat'ederse soldan gelen hava nakil vasıtası yol vermeğe mecburdur.

(2) Altdan uçmak suretile yol vermek veya geçmek yasaktır.

82

(1) Tayyareler diğer bütün hava nakil vasıtalarına, hava gemilerile plânörler serbest ve sâbit balonlara yol vemeğe mecburdur.

(2) Tayyarelerin, kendilerile hava gemileri, serbest ve sâbit balonlar ve uçurtmalar arasında münasip bir uzaklığı muhafaza etmeleri mecburidir.

83

Yukarıdaki hükümlere göre istikametini değiştirmek mecburiyetinde olmayan hava nakil vasıtasının istikametini, yüksekliğini ve sür'atini muhafaza etmesi lâzımdır.

84

(1) İnişe başlamış olan veya tehlike içinde bulunan hava nakil vasıtalarına yol vermek mecburidir.

(2) Hava nakil vasıtasından kırmızı ışıkla veya sair işaretlerle birbiri ardı sıra işaret verilmesi hava nakil vasıtasının tehlikede bulunduğunu gösterir.

85

(1) İşaretlenmiş olan uçuş hatlarında uçuş işaretlerile istikamet noktalarının sağından uçmak lâzımdır.

(2) İşaretlenmiş olan uçuş hatlarında görüş imkânlarının mahdut olduğu hallerde istikameti gösteren büyük alâmetlerinin (demir yolları, su yolları) sağından uçmak lâzımdır.

(3) Muntazam hava seyrüsefer hatlarında işliyen hava nakil vasıtaları mecburiyet olmadıkça o hat istikametinden ayrılamazlar.

86

(1) Havada bilumum tayyarelerin su üzerindeki nakil vasıtalarına yol vermeleri lâzımdır.

(2) Motörleri çalışmakda olan ve su üzerinde bulunan tayyarelerin sair nakil vasıtaları yakınında bulunmaktan kaçınmaları lâzımdır. Bir tayyare ile bir nakil vasıtasının istikametleri, bunlar muhafaza edildiği takdirde çatma tehlikesi gösterecek şekilde birbirini kat'etmekte ise, tayyarenin derhal rüzgâra dönmesi ve nakil vasıtasının da tayyareye yol vermesi lâzımdır.

(3) Su üzerinde bulunan ve motörü çalışmayan tayyarelere nakil vasıtasının yol vermesi ve mümkünse yanından rüzgâr tarafından geçmesi lâzımdır.

(4) Bunlar dışında su üzerindeki tayyareler hakkında her mahallin suhakkındaki hususî hükümleri cari olur.

87

Hava limanlarile yakın cavarlarında dönüşlerin pist dışında ve sola doğru yapılması lâzımdır.

4. Hava Limanları için hususî seyrüsefer kaideleri

88

Seyrüsefer işaretleri

(1) Hava limanlarında rüzgâr istikametinin iyi görünür bir müş'ir ile (duman, rüzgâr torbası ve saire) gösterilmesi lâzımdır.

(2) Seyrüsefer hava limanlarında kalkış yerinin bir hareket bayrağile gösterilmesi lâzımgelir.

(3) Hava nakil vasıtalarının muayyen bir yere konmaları lâzımgeliyorsa burasının iyi gürünür bir iniş işaretile (T) gösterilmesi icabeder.

(4) Kalkış bayrağile iniş işaretinin bir birinden en az 50 metre uzaklıkda bulunmaları ve — rüzgâra karşı durmak suretile — pist üç kısma ayrılacak şekilde yerleştirilmiş olmaları lâzımdır; kalkış bayrağının sağındaki kısma kalkış sahası, iniş işaretinin solundaki kısma iniş sahası ve ikisi arasındaki kısma da, pistin kenarındaki hareket sahasının da dahil olduğu birtaraf saha denir.

89

(1) İniş sahasının serbest olduğu hava limanından yeşil ışıklı bir işaretle gösterilebilir.

(2) Hava limanından kırmızı ışıkla verilecek bir işaret iniş sahasının serbest olmadığını kırmızı ışıkla verilecek birden çok işaretler inişin memnu olduğuna gösterir.

90

Mahallî şartlar imkânsız kılmadıkça her hava nakil vasıtasının rüzgâra karşı kalkması ve inmesi lâzımdır.

475

91

(1) İniş yeri işaretlenmiş olursa, hava nakil vasıtasının iniş sahasının mümkün olduğu kadar sağ tarafında kalmağa ve fakat inmiş bulunan diğer hava nakil vasıtalarının sol tarfına konmağa mecburdur.

(2) Ayni şekilde, kalkan bir hava nakil vasıtasının hareket sahasının mümkün olduğu kadar sağ tarafında ve fakat kalkan veya kalkmak üzere olan diğer hava nakil vasıtalarının kâfi derecede solunda bulunmağa mecburdur.

92

(1) Kumandan iniş sahasının serbest olduğuna kani olmadıkça hava nakil vasıtası iniş yapamaz.

(2) Birden çok hava nakil vasıtaları ayni zamanda inmeğe teşebbüs ederlerse, yüksekten uçanın daha alçakdan uçana takaddüm hakkı tanıması lâzımdır.

(3) Bir hava limanına inmek üzere bulunan hava nakil vasıtalarına iniş sahsının serbest bırakılması lâzımdır.

93

(1) Yere inen bir hava nakil vasıtası yerde yürümeğe başlar başlamaz bitaraf sahaya girerek orrada hızını bırakması lâzımdır.

(2) İniş ve kalkış sahaları ancak bu yüzden başka hava nakil vasıtalarının inişine veya kalkmasına mani olmamak şartile çapraz olarak kat olunabilir.

94

(1) Bir hava limanında bir liman idaresi veya hava zabıtası bulunursa hiç bir hava nakil vasıtası onların müsaadesi olmaksızın hava alanını terk edemez. Kalkacaksa bunun vakıt ve zamanile haber verilmesi lâzımdır. Umumî ve muntazam hava seferleri için bir uçuş tarifesi vermek kâfidir.

(2) Seyrüsefer hava limanlarında umumî bir kalkış yasağı göstermek için işaret direğine kırmızı bir top çekilir.

95

Muntazam hava seferleri yapan hava nakil vasıtalarına kalkış hususunda takaddüm hakkı verilir.

96

Gece inişleri için fenerlerle işaretlenmiş olan hava alanlarında iniş sahasının ve rüzgâr istikametini gösteren müşirin münasip bir şekil-

de gösterilmesi lâzımdır. İniş için fenerler konulmuşsa, her hava nakil vasıtasının — rüzgâra karşı durulduğu taktirde — sıra halinde fenerlerin sağ tarafından kalkması ve o tarafa inmesi lâzımdır.

97

Pilot yerine birisi bulunmadıkça tayyare motörünün komitatörü açılamaz. Nakil vasıtası kâfi derecede emniyet altına alınmadıkça motör boşa çalıştırılamaz. Çalışan motörler durdurulurken ve hangarlardan çıkılırken binalara ve diğer hava nakil vasıtalarına şiddetli hava cereyanı çarpmayacak ve insanlara zarar verilmiyecek şekilde hareket etmek lâzımdır. Motörler tam kuvvetile çalışırken hiç kimse tayyarenin önünde veya pervane sahasında bulunmamalıdır.

98

(1) Müsaade almamış hava nakil vasıtalar veya kumandanları hava nakil vasıtasını sevkü idare hususunda izin almamış olan hava nakil vasıtaları, ancak hava limanı bölgesi dahilinde ve içinde yalnız onu sevkü idare etmeğe veya kullanmağa mezun şahıslar bulunmak şartile ve ancak hava limanına motör çalışmaksızın yapılacak bir uçuş ile varmak daima mümkün olabilecek bir yükseklikte uçabilirler.

(2) Müsaade alınmamış olan hava nakil vasıtaların hakkında hava zabıta makamı sevkü idare hususundaki ehliyetin ve ayni zamanda sigorta aktetmek veya teminat yatırmak suretile işleticinin mes'uliyetinin karşılandığının da isbatını istiyebilir.

99

Bir hava limanı ve hava limanı bölgesi içinde 98 inci maddede gösterilen hava nakil vasıtalarile serbest veya sabit balonlar, planörler ve uçurtmalar işletildiği takdirde, bu işletmenin diğer hava seyrüseferlerine engel olmaması lâzımdır.

5. Devlet Sınırlarından Geçiş

100

Çıkış

(1) Alman hava nakil vasıtaları ancak Devlet Havacılık nazırının müsaadesile Alman devlet ülkesi dışına çıkabilir.

(2) Müsaade, hava nakil vasıtasının bağlama yerinin (m 6 f l) bulunduğu veya uçuşun nihayetleneceği mıntakanın tâbi olduğu hava memurluğundan istenir.

477

(3) Talepname iki nüsha olarak takdim olunur ve asgarî aşağıki hususları ihtiva eder;

1 — Hava nakil vasıtasının tescil işareti, nev'i ve örneği, motörlerin sayısı ve örneği;

2 — Malikin ve hava adamının adları, vatandaşlıkları ve ikametgâhları ile hava adamının ehliyetnamesini numarası, icabın da hava nakil vasıtasında bulunacak öteki kimselerin adları, vatandaşlıkları ve ikametgâhları hakkında malûmat;

3 — Yolculuğun hedefile takip olunacak yol; sınırların hangi noktalarda geçileceği ve nerede durulacağı hakkında malûmat da verilir;

4 — Hareket ve dönüş zamanlarının takribi olarak tayini;

5 — Uçuşun hangi maksadla yapılacağı;

6 — Telsiz tesisatı hakkında malûmat;

7 — Götürülecek fotoğraf ve sinama aletleri, silâhlar, mühimmat ve muhabere güvercinleri hakkında malûmat;

8 — Uçuş için lüzûmlu paranın mevcud olduğunun tevsiki.

(4) Müsaade zaman ve mükellefiyetlerile takyit olunabilir.

101

Almanya dışında bir memlekete girmeğe Almanyanın o devletle yapmış olduğu bir anlaşma ile umumî surette müsaade edilmiş değilse, bu hususda Devlet Havacılık Nazırından müsaade almak lâzımdır. Talep hakkında 100 üncü maddenin 3 üncü fıkrası kıyasen cari olur. Talepnamenin mümkün oldukça uçuşa başlamadan iki ay önce verilmesi lâzımdır.

102

Giriş

(1) Ecnebî hava nakil vasıtaları ancak tâbi oldukları devlet ile Almanya arasında akdedilmiş bir hava seyrüsefer anlaşmasile umumî surette müsaade edilmiş veya Devlet Havacılık nazırı bu hususda hususî bir müsaade vermiş olmak şartile Alman Devlet ülkesine girebilir ve orada uçuş yapabilirler.

(2) Hususî müsaade diplomatik yoldan istenir; devlete aid olmayan hava Nakil Vasıtaları mevzubahis olursa, talepnamede 100 üncü maddede yazılı hususlardan başka Almanya devlet ülkesinde mey-

dana gelecek zararlardan mütevellit mes'uliyeti karşılamak üzere bir mes'uliyet sigortası aktedileceği veya para yahut kıymetli evrak şeklinde teminat yatırılacağına dair (m 106 vd) bir beyanın da bulunması lâzımdır.

(3) Hususî müsaade zaman ve mükellefiyelerle tekyit olunabilir.

(4) Devlet Havacılık Nazırı hususî müsaade hakkında bir vesika tanzim eder; âcil hallerde bu vesika onun muvafakatile Almanya dışındaki bir Alman sefareti veya konsoloshanesi tarafından da tanzim olunabilir.

103

(1) Ecnebî hava nakil vasıtaları Alman ülkesi içinde, uçuş esnasında tanınmalarını mümkün kılacak şekilde açık ve iyi görünür işaretler taşmağa, bundan başka göğdelerinde malikin adını ve ikametgâhını da göstermeğe mecburdurlar.

(2) Ecnebî hava nakil vasıtalarında kendi memleketlerinde hava seyrüseferi için mecburî olan vesikaların, hususile hava seyrüsefer ruhsatnamesinin ve icabında Almayaya girmek için verilen müsaadeyi gösteren vesikanın (m 102 f 4) bulundurulması mecburidir.

(3) Devlete aid olmayan hava nakil vasıtalarında ayrıca hava nakil vasıtasının işletilmesinden mütevellit mesuliyeti karşılamak üzere mes'uliyet sigortası aktedildiğine veya para yahut kıymetli evrak şeklinde teminat yatırıldığına dair (m 106 vd) bir vesikanın bulunması da lâzımdır.

104

Hava Limanı Mecburiyeti

(1) Alman ülkesine girmek ve Alman ülkesinden çıkmak için, hava limanı ile devlet sınırları arasında hiç bir iniş yapmaksızın, gümrük ve pasaport muameleleri için teşkilâtı bulunan bir seyrüsefer hava limanına inmek veya böyle bir limandan hareket etmek mecburidir. Devlet Havacılık Nazırı Devlet Maliye Nazırının da malûmatile hususî hallerde istisnalara cevaz verebilir.

(2) 1 inci fıkra hükmü, Alman ülkesinde iniş yapmaksızın havalarından geçmelerine veya gümrük ve pasaport muamelâtı için teşkilâtı bulunmayan seyrüsefer hava limanları dışında yere inmelerine Devlet Havacılık Nazırı tarafından sarahaten müsaade edilen hava nakil vasıtaları hakkında tatbik olunmaz.

105

Müsaade almaksızın giren ecnebî hava nakil vasıtaları

(1) Bir ecnebî hava nakil vasıtası, tâbi olduğu devlet ile Almanya arasında mevcud bir hava seyrüsefer anlaşması veya hususî bir izin ile müsaade edilmiş olmadıkça Alman ülkesine girerse, kumandanı derhal en yakın Alman hava limanına inmeğe mecburdur.

(2) Böyle bir hava nakil vasıtası bir hava limanı dışında yere inerse zabıta hava nakil vasıtasının havalanmasına muvakkaten mani olmağa ve selâhiyetli hava memurluğunu gecikmeksizin haberdar etmeğe mecburdur.

E. MES'ULİYET SİGORTASI, TEMİNAT

(Hava seyrüsefer kanunu madde 29)

1. Mes'uliyet sigortası

106

Sigortacı

(1) Hava nakil vasıtası işleticisi mes'uliyet sigortası mukavelesini Almanyada çalışmasına müsaade edilmiş bulunan bir sigorta teşebbüsü ile aktetmeğe mecburdur.

(2) Karşılıklı olarak tekeffül edilmiş olmak şartile bu hüküm 103 üncü madde mucibince ecnebî hava nakil vasıtaları işleticilerinin mes'uliyet sigortaları hakkında cari olmaz.

107

Mukavelenin Muhtevası

(1) Mes'uliyet sigortası mukavelesinin hava nakil vasıtasının işlemesi yüzünden işletici için üçüncü şahıslara, yani hava nakil vasıtasile taşınmayan kimselere karşı doğacak mes'uliyeti karşılaması lâzımdır. Mukavelenin, sigortanın devam ettiği müddet içinde işleticinin değişmesi halinde yeni işleticinin mes'uliyetini de karşılayacak şekilde yapılması lâzımdır.

(2) Sigorta bedelinin tutarı tayyarelerle hava gemilerinde hava seyrüsefer kanununun 23 üncü maddesine göre tayin olunur; öteki hava nakil vasıtalarında mes'uliyete karşı aşağıki âzamî meblâğların temin edilmiş olduğunun isbatı lâzımdır:

480

1 — Bir kimsenin ölmesi veya vücut veya sıhhatının zarar görmesi haline karşı yirmi beş bin marka kadar sermaye veya bin beş yüz marka kadar senelik irad;

2 — Aynı hadise neticesinde birden çok kimselerin ölmesi veya vücut veya sıhhatlarının zarar görmesi haline karşı 1 numaralı benddeki hadler mahfuz kalmak şartile topyekûn yetmiş beş bin marka kadar sermaye veya topyekûn dört bin beş yüz marka kadar senelik irad;

3 — Malların hasarlanması hali için topyekûn beş bin mark.

Devlet Havacılık Nazırı istisnaî hallerde sigorta bedelini başka türlü tesbit edebilir.

108

Mukavelenin İsbatı

(1) Mes'uliyet sigortası mukavelesini akdedilmiş olduğunu isbat için sigorta ve poliçesinin, müsaadeyi verecek olan makama ibrazı lâzımdır. Sigortanın devam ettiği ayrı bir vesika ile isbat edilir; bu vesikanın ruhsatname ile birlikde hava nakil vasıtasında bulundurulması lâzımdır.

(2) Müsaadeyi verecek olan makam her zeman sigorta poliçesinin ibrazını istiyebilir. Hava nakil vasıtasına müsaadenin Devlet Havacılık Nazırı tarafından verilmiş olması halinde dahi hava memurlukları bu hakkı haizdirler.

109

İhbar Mükellefiyeti

Sigortacı ve sigortalı işletici sigorta münasebetlerinin sigorta müddetinin bitmesinden önce sona erdiği her hal ile sigorta himayesinin yine sigorta müddetinin bitmesinden önce inkitaa uğradığı her hali müsaadeyi veren makama gecikmeksizin bildirmekle mükelleftirler.

2. Teminat Yatırılması

110

Usul

Hava nakil vasıtası işleticisinin para veya kıymetli evrak şeklinde yatıracağı teminat hususunda Medenî kanun hükümleri câri olur. Teminatın yatırıldığı, bu hususda ibraz edilecek bir vesika ile isbat olunur.

3. Kıyas

111

(1) Hava limanı müteşebbisi ile hava seyrüsefer müteşebbisinin mes'uliyet sigortası hakkında 106 ıncıdan 110 uncuya kadar olan maddeler kıyasen câri olur.

(2) Sigorta bedelile yatırılacak teminatın miktarı müsaadeyi verecek olan makam tarafından tayin olunur.

L. MASRAFLAR

112

Devlet havacılık idaresinin resmî tedbirlerinden doğan masraflar Devlet Havacılık idaresi masrafları talimatnamesi (3 No. lu zeyil) dairesinde alâkalılara yükletilir.

M. Askerî Havacılık

113

Hava ordusunda sahasında hava seyrüsefer kanununun tatbiki bakımından lüzûmlu müsaadelerle diğer idarî tasarruflar Devlet Havacılık Nazırı ve Hava Kuvvetleri Baş Kumandanının göstereceği askerî makamlar tarafından, bu hususta çıkarılacak talimatnamelere tevfikan ittihaz olunur.

114

Askerî icaplar lüzum gösterirse hava ordusu hizmet talimatnamelerine müsteniden, hava seyrüsefer kanunun tatbiki için çıkarılan hukukî hükümlerden ayrılabilirler.

115

(1) Askerî hava adamlarına verilen ehliyetname, muadili olan sivil hava adamı ehliyetnamesi gibi, filî hizmetin devamınca kazanç kasdile olmamak şartile, sivil havacılık sahasında da hava nakil vasıtalarını sevkü idare etmek ve kullanmak hakkını bahşeder.

(2) Mafevk askerî makamın talebi üzerine selâhiyetli hava memurluğu askerî hava adamı ehliyetnamesine sahip olan kimseye kabiliyet ve ehliyetini muayene etmeksisin, birinci fıkra hükmü dairesine mukayyed bir hava adamı ehliyetnamesi vermeğe mecburdur.

116

Selâhiyetli hava memurluğu, askerî hava adamı ehliyetnamesine sahip olan kimseye fiilî hizmetini bitirdikten sonra talebi üzerine, kabiliyet ve ehliyetini araştırmaksızın muadil bir sivil hava adamı ehliyetnamesi vermeğe mecburdur. İnsan nakliyatını meslek edinmek hususundaki müsaade talepleri müstedinin bulunduğu en son askerî makam vasıtasile Devlet Havacılık Nazırına tevdi olunur.

N. SON HÜKÜMLER

117

(1) Bu nizamname 15 Eylül 1939 tarihinde mer'iyete girecektir.

(2) Bu nizamnamenin mer'iyete girmesile:

1 — 19 Temmuz 1939 tarihli hava seyrüsefer nizamnamesinin (RGBl. I s. 363) hava seyrüsefer nizamnamesinin tadili hakkında 20 Mart 1934 tarihli birinci nizamname ile muaddel şekli (RGBl. I s. 204);

2 — Plânörcülük ve serbest balonlar hakkında 20 Birinci Teşrin 1930 tarihli nizamname (RGBl. I s. 507);

3 — Taayyarelerle tayyare motörlerinin muayenesi hakkında 8 Temmuz 1931 tarihli talimatname (RGBl. I s. 467);

4 — 6 Temmuz 1933 tarihli havacılık bayrak nizamnamesi (RGBl. I s. 456);

5 — 11 Ağustos 1934 tarihli hava nakil vasıtalarına mahsus muayene yerlerince alınacak resimler hakkında talimatname

hükümden kalkacaktır.

118

(1) Bu nizamname mer'iyete girmeden önce hava seyrüsefer kanunu ve tatbikine dair hükümlere binaen verilmiş olan müsaade ve izinlerin hükümleri mahfuzdur. bundan sonraki sureti istimalleri bu nizamname hükümlerine tâbidir.

(2) Mevcud hava alanlarının bundan böyle seyrüsefer hava limanı mı, hususî hava limanı mı, hava meydanı mı yoksa plânör alanı mı olacaklarını Devlet Havacılık Nazırı tayin eder; ayni zemanda iniş hakkının bundan sonra ki şumulü de tesbit olunur.

(3) Hava adamı yetiştirme müesseseleri 19 Temmuz 1930 tarihli hava seyrüsefer nizamnamesinin 34 üncü maddesi mucibince sırf bir ihbar üzerine hava adamı yetiştirmekte iseler, bu hakları mahfuz kalır.

483

(4) Hava nakil vasıtalarının taşıyacakları fenerlerle su üzerindeki hususî işaretler hakkındaki hükûmlerde emir olunan fenerlerin 31 inci Kânun 1938 tarihine kadar takılmış olmaları mecburidir; 3 üncü maddenin 1 c ve 1 d fıkralarında manevra kabiliyeti olmıyan ve demir atmış bulunan tayyareler hakkında emir olunan fenerler bundan müstesnadır; Devlet havacılık nazırı bunların takılmaları için ayrı bir vekil tayin eder.

119

Nizamnamade adı geçen ve aşağıda gösterilen tatbik hükümleri Devlet havacılık nazırı tarafından çıkarılmakta olan «Nachrichten für Luftfahrer» de ilân edilir ve hilâfına hüküm yoksa ilân olunmakla mer'iyete girerler.

Uçuş aletleri muayene talimatnamesi,

Hava adamları imtihan talimatnamesi,

Hava adamları mektepleri (tayyareci mektepleri) hakkında hükümler,

Hava limanları tesisi ve işletilmesi hakkında hükümler,

Devlet Havacılık nazırı tarafından müsaade edilen hava seyrüsefer teşebbüslerine tahmil olunacak mükellefiyetler.

Hava telsiz tesisatı için verilecek müsaadeler hakkında örnekler,

Borda defterlerinin muhtevası hakkında talimat.

Berlin, 21 Ağustos 1936

Devlet Havacılık Nazırı
Göring

484

No: 32

İngiliz Şirketlerinde "Ultra — Vires„ Nazariyesi.

Yazan: İstanbul Üniversitesi Kara ve Deniz Ticareti Hukuku Doçenti Dr. Halil Arslanlı

İngiliz hükmî şahıslarının hukukî durumu

I. İngiliz hukukunda hükmî şahısları iki grupta mütalâa etmek mümkündür.

a). Birinci gruba ehliyetleri gayri mahdud olan devlet, kilise gibi amme müesseseleri ile mühim bir kısmı Kraliçe Elisabeth zamanında teessüs eden müstemleke şirketleri girer. Bunlar tasarruf ehliyetini yani hükmî şahıslara has birlik vasfını ya müruru zamanla ihraz, ki bilhassa amme müesseseleri bu şekilde doğmuştur, veyahut kralın bir nevi fermanı ile iktisap etmişlerdir. Müruru zamanla tanınan birliklere, hak ve salâhiyetleri «Common Law» [1]. dan neş'et ettiğinden, Common Law hükmî şahısları denilmektedir. Hukuk sahasında en geniş salâhiyetlere malik olan bu teşekküllerdir. Buna sebeb ehliyet çevrelerini tahdid eden hukukî bir kaidenin bulunmayışıdır. Hususî bir ferman ile doğan birlikler de gayri mahdud tasarruf ehliyetine malikdir. Onbeşinci asırda kendilerine bu ehliyetin muayyen maksadlar için yani mahdud olarak bahşedildiği fikri doğmuşsa da bu cereyandan ciddî neticeler çıkmamış ve esas gayeleri haricinde akdettikleri muameleler hiç bir zaman iptal edilmemiştir. Fermanla doğan hükmî şahısların hukukî durumu 1612 de karar altına alınan meşhur «Sotton's Hospital» hadisesi ile tayin edilmiştir. [2]. Kararda şöyle deniliyordu:

[1]. İngiliz Kraliyet Mahkemelerinin tatbikatı ile doğan hukuk. Schwarz, Medenî Hukuk Dersleri s. 106.

[2]. Fermanla doğan Hükmî şahıslara "Ghartered corporatien„ denilir. Bunların en eskileri 1600 de teessüs eden East İndia Co. 1670 de Hudson Bay Co. 1674 de Bank of Englanddır.

C. Schlink, Die Ultra Vires Lehre im englischen Privatrecht s. 9, 10, 52. Sreet, A Treatise on The Doctrine of Ultra — Vires. s. 20.

485

«Kralî bir fermenla vücuda getirilen hükmî şahıslar, malları üzerinde diledikleri vechile tasarrufa, kendilerini mukavelelerle bağlamağa, ve hakikî bir şahsın yapabileceği bütün muameleleri yapmağa salâhiyetdardır. Korporatif muhtariyetleri okadar tamdırki fermanda salâhiyetlerinin tahdidine matuf bir hüküm dahi tesir icra etmez.» [1].

Görülüyor ki karar en ufak bir şüphe dahi bırakmamaktadır. Hatta fermanda salâhiyetin mahdud olduğu tasrih edilmiş olsa bile bu hükmün bir kıymeti yoktur. Hükmî şahsın tasarruf ehliyeti yani hak ve salâhiyetlerinin hududu fermana her nasılsa vazolunan takyidat ile ilgili değildir. Bu hükümlere aykırı hareket edilmişse ehliyet bakımından muamele muteberdir.

b). Mahdud ehliyetli hükmî şahıslara on sekizinci asırda tesadüf edilir. Ferman usulünün aksine olarak bu asırdan itibaren birlik vasfının hususî veya umumî bir kanunla iktisap edildiğini gö üyoruz. [2]. Hususî kanunla doğan birliklerin ekserisi umumî menfaatler takibeden teşekküllerdir. [3]. Umumî bir kanunla teessüs eden birliklerin ana tipini iktisadî ve ticarî gayeler güden şirketler teşkil eder. [4]. Bünye ve mahiyetleri kontinantal hukukun sermaye ve şahıs şirketlerine müşabihtir. [5]. Esas mevzuumuzu teşkil eden Ultra Vi-

[1] Cohn, Über die Rechtsgültigkeit "gegenstandsfremdar„ Rechtsgeschäfte einer Aktieng. (oder G. m. b. H.) n. Deutsch. u. Engl. Recht Hanseat. R. u. Gerichtszeitsehrift. 1930. März. Schlink zikri geçen eser. s. 21. 35 83.

[2]. İngilterede uzun zamanlar konsesyon sistemi cari idi. 1844 tarihli kanunda ilk olarak normatif sisteme yaklaşan hükümlere tesadüf edilir. Fakat asıl 1855, 1856 ve 1857 tarihli kanunlar normatif sistemi kabul etmişlerdir (Joint Stock Companies Act 788 Vict. c. 110.)

[3]. Bu usulle şahsiyet tevcih eden ilk kanunlardan biri "Trent Navigation Act„ dır. Hallstein, Die Aktienrechte Der Gegenwart, s. 56. Schlegelberger, II. s. 111. Schlink, zikri geçen eser, s. 39.

[4]. "Registred Company„ müseccel şirket ünvanını taşıyan bu kabil birliklere 19. uncu asırda rastlanmaktadır. (Street, zikri geçen eser, s. 24 Schlink s. 38. 39). Eskiden şahsiyeti hükmiye yalnız umumî menfaatler takibeden teşekküllere tanınmış hususî maksadlar için teessüs eden birliklerde kabul edilmemişti. Sonraları bunlara da şahsiyeti hükmiye izafe edildi ise de uzun müddet "main commune„ prensibinden ayrılınamadı.

[5]. Bunları tanzim eden ana ve zeyil kanunlar şunlardır:

1862 tarihli "Companies Act., müseccel şirketleri ilk olarak ihatalı bir surette düzenliyen kanundur. Bu kanunun kifayetsizliği bir takım zeyl kanunların isdarına âmil olmuştur. Hukukî mevzuatı bir araya toplıyan ikinci bir kanun 1908 yılında isdar edilmiştur. (Companies Consololidation Act 1908). Bu kanun da gayri kâfi görül-

486

ser nazariyesinin bu nevi teşekküller üzerine icra ettiği tesiri izah etmeden organizasyonlarını kısaca tedkik etmek faideli olur. [1].

müş ve hükümlerini itmam için 1913 de Companies Act, 1917 de Gompanies Foreign Interests Act, yine aynı sene içinde Companies Act Particulars as to directors vaz edilmiştir. Son tedvin 1929 yılına isabet eder. 10 mayıs 1929 tarihli Companies Act 1/11/1929 da mevkii mer'iyete girmiştir. (Arthur Curti Die englische Aktiengesellschaft nach neuem Recht Syst. Darst. u Gesetz vom 10.5/1929. s. 1).

[1]. İngiliz hukukunda mühim bir mevki işgal eden Ultra - Vires nazariyesinin izahı için hükmî şahısların tarzı taksimi de büyük ehemmiyeti haizdir. Biz bu taksimi evvelâ âzâ adedi saniyen gaye itibarile yapacağız :

Âzâ adedi bakımından İngiliz hükmî şahısları iki büyük gruba ayrılır. Tek âzâlı "corporation sol„ ler müteaddit âzâlı "corporation aggregate„ ler. Salamond tek âzâlı hükmî şahısları "halefiyet tarikile birbirini takibeden şahıslar silsilesi„ tarzında tarif etmektedir. Filhakika bunlar müsbet hukukun sarahaten kabul ettiği tek âzâlı hükmî şahıslardır. Birbirine zaman itibarile halef olan şahıslar mümeyyiz vasıflarını teşkil eder. Zira İngiliz hukukuna göre hükmî şahıslarda başlıca kıstas devamdır. Bu halefiyeti temin için "Common Law„ en eski zamanlarda Krala, Piskoposa ve diğer bazı âmme müesseselerine "corporation sole„ vasfını izafe etmek zaruretini hissetmiştir.

"Corporation aggregate„ de âza mikdarı birdenfazladır. Bu nevi hükmî şahıslar diğerlerini aksine olarak yanyana bulunan müteaddit âzâlardan mürekkeptir.

«Corporlian sole ve Corporation aggregate» tefriki umumidir, bütün hükmî şahıslara şamildir.

Gaye bakımından da İngiliz hükmî şahısları iki gruba ayrılır.

1. "Ecclesiastical corporation„ (Dinî birlikler). Bunlar kilise hükmî şahısları olup İngiltere Kilisesinin hakkı kazasına tâbidirler. Gayeleri dinidir. Tek veya müteaddit âzâlı olabilirler.

2. "Lay corporation„ (Lâik birlikler). Gayeleri lâiktir. Bunlar da ikiye ayrılmıştır. Bir kısmı "eleemosynary„ tesmiye edilen dinî, hayrî topluluk ve tesisler olup gaye ve mahiyet bakımından Kilise hükmî şahıslarına yakındırlar. Bunlar haricinde kalan hükmî şahıslar "Civil Corporation„ grubuna ithal edilmiştir. Civil Corporation grubunda bilhassa ticarî birlikler göze çarmaktadır. Mümeyyiz vasıfları ticaretle meşgul olmalarıdır. Gayeleri âzâlarına temettü tevziidir. Gayeleri ticarî olmayan birlikler de "Civil Corporation„ grubuna sokulmuştur. Vakıa bunlar da temettü tevzi ederler fakat bu gayelerinin yanında umumî menfaatle hizmet eden vardır. Kısmı âzamı kanal, tünel, tramvay, demiryolu şirketleridir. Ekserisi hususî bir kanunla doğmuştur. Komün belediye gibi âmme hükmî şahıslarını da bu grubda zikretmek lâzımdır. (Street zikri geçen eser s. 24. Sohlink. s. 42.).

"Company limited„lerin teşkilâtı

II. İngilizler müteaddit şahısların iştirâkini zarurî kılan iktisadî ve gayri iktisadî işlerde en ziyade iki şirket tipinden istifade ederler. Bunların biri «Partner ship» [2] digeri «Company»dir [3].

«Partner ship», hususî bir organizasyon bulunmaksızın, muayyen bir gayenin müştereken başarılması arzusu ile muhtelif şahısların bir araya gelmesinden doğan bir teşekküldür. Azalar arasındaki rabıta gevşektir. Gayri mahdud mesuliyet şekli kabul edilmişse tescile luzum yoktur. Kontinantal devletlerin «adî ve hususî şirket» tipine benzemekle beraber Türk, Fransız, Alman hukukunun bu nevi teşekküller altında tanıdığı müesseselerle karıştırılmamalıdır [4]. Âza adedi 1929 tarihli kanunun 357. inci maddesi mucibince yirmiyi geçemez. Hükmî şahsiyeti haiz değildir.

«Company» ler,ki bunların bir kısmı kontinantal hukukun anonim şirketlerine müşabihtir, iki muhtelif tipte tezahür eder. «Public ve private company». Yalnız bu tefrikin yukrıda işaret edilen umumî ve hususî kanunlarla hiç bir alâkası yoktur. Bu yüzden her iki istilâhın tercümesinden sarfı nazar edilmiştir. Public company'ler sermayelerini halka müracaatla tedarik, private company'ler ise kendi aralarından temin ederler.

Kanunun 26. ıncı maddesine göre «private company» mukaveleleri mucibince temlik hakkı ve âza adedi mahdud olup halkı hisse senedi veya tahvilât taahhüdüne davetten memnu olan şirketlerdir. Bunlarda «Prospectus» yani mukavele ahkâmını havi beyanname tevdi ve ilânı mecburiyeti yoktur. Buna mukabil 26. ıncı maddede musarrah hükümlerden ayrılacak veya bu hükümlere aykırı hareket edecek olurlarsa on dört gün içinde Sicil Memuruna bir «prospectus»

[1] Her iki istilâhın Türkçede mukabili" şirket" olduğundan İngilizcelerini muhafaza etmeyi daha muvafık bulduk. Partner ship ile company'ler arasından yapılan tefrik hakkında, A.F. Topham, principles of Compnay Law, s.5.e bkınız. Company' ler hükmî şahsiyeti haizdir.

[2] Curti, zikri geçen eser, s.2. ferman veya hususî bir kanunla teessüs eden birliklerde «share„ yani hisselere münkasem bir sermayeye malik olabilirler.

[3] Schlegelberger, s.III. Curti,s.2.

[4] Âza adedi elliden fazla alamaz.

488

tevdi ve bunu tevsik etmeleri lâzımdır. (Madde 27). Dahilî teşekkül ve İdareleri diğer şirketlerden farklı değildir.

İngiliz hukukunun «company»leri mesuliyet bakımından muhtelif kısımlara ayrılır. «Company limited by shares» de âzaların mesuliyeti hisse senedlerinin nominal kiymeti ile mahdudtur. «Company limited by guaranty»lerde ise âzaların mesuliyeti hisseye bağlı olmakla beraber tesis senedinde yazılı âzamî bir teminat bedelini de ihtiva eder. Yalnız bu meblağ derhal tediye edilmeyip. şirketin tasfiyesinde, tasfiye mevcudu şirket borçlarına kâfi gelmezse ödenir. Muaccelliyeti şarta muallâktır. Çünkü teminat bedeli şirket sermayesinin bir cüz'ü değildir. Bu yüzden terhin ve haciz de edilemez. Nihayet «un limited company», tarzında teşekkül eden birliklerde âzaların mesuliyeti bizde kollektif şirketlerde olduğu gibi gayri makdudtur. [1] [2].

«Company limited by shares» yani mahdud mesuliyetli birliklerin tesisi oldukca basit bir şekilde ceryan eder. Şirketin, unvan merkez ve maksadı hakkında icab eden hükümlerle sermaye mıkdarı ve mesuliyet tipini havi («memorandum of association») tesis senedi ile («articles») ortaklık mukavelesini Sicil memuruna tevdi etmesi tescili için kâfidir. Bunun üzerine Sicil Memuru şirketi tescil ettiğine dair resmî bir vesika verir. Kanunun 13. üncü maddesine göre şirket bu andan itibaren şahsiyeti hükmüyeyi iktisap etmiştir. [3] Şirket bir «private company» ise derhal faaliyete geçebilir. Aleni olmıyan bu tesis şeklinde hükmî şahsiyet vasfının iktisabı ile faaliyete geçebilmek hakkı bir tek tasarrufta birleşmiştir. Sermayelerini halka müracaatla tedarik eden şirketlerin, faaliyete geçebilmeleri için, ayrıca, kanunun 94. üncü maddesinde tasrih edilen şartları yerine getirmeleri, bilhassa («authorized») ihracı müsaade edilen sermaye yekûnundan muayyen bir mıkdar tefrik ederek bunu tediye etmeleri lâzımdır. [4]. Bütün sermayenin tediyesine luzum yoktur. Müessisler tara-

[1]. Curti, zikri geçen eser s. 4.

[2]. Company limited by guaranty şeklinde teessüs eden şirketlerin ekserisi karşılıklı sigorta şirketleridir. (İngiliz hukukunun diğer bir garabeti mesuliyeti mahdud olan şirket tiplerinin bazılarında bu mesuliyetin gerek azalar gerek müdürler için gayri mahdud bir şekle inkilâb edebileceğidir. Meselâ company, limited, lerde kanun 146 ve 147. inci maddeleri mucibince idare edenlerin mesuliyeti tesis senedinde tasrih edilmiş olmak şartiyle gayri mahdud olabilir. Kanunun 360. ıncı maddesine de bakınız.

[3]. Hamburger tesis senedi ile mukavelenin mahkemeye tevdi ve mahkemece tescil edileceğinden bahis eder. Hallstein, zikri geçen eser s. 117. ye de bakınız.

[4] Schlink, zikri geçen eser. s. 43. Kanunun 94. üncü maddesinin a fıkrasına göre bunlar hakkında "prospectus„ mecburiyeti vardır.

489

fından taahhüd edilmiyen sermaye bir «prospectus"e istinaden halka da arz edilebilir [1]

İngiliz hukukunda ihraç yani halka arz veya azalar tarafından taahhüd edilen sermaye ile ihracı müsaade edilen sermaye yekûnu («authirized») arasında mühim bir fark gözetilir, «authorized capital» şirketin her neşekilde olursa olsun tasarruf edebileceği azamî sermaye mıkdarını gösterir. Bunun yanında şirketin tesis anında fiilen taahhüd veya tediye ettiği sermaye yer alır. Diğer bir söyleyişle biri fiktiv diğeri hakikî sermayedir. Bununla beraber her iki mıkdarın tesis senedine derci mecburidir. Tesis senedinde yazılı asgarî sermaye mıkdarının müessisler tarafından taahhüd ve tediyesi şirketin faaliyete geçebilmesi için kâfidir. Şirket bilâhere müsaade edilen sermaye nisbetinde hisse senedi ihraç edebilir. Bu bakımından tesis senedinin tadiline ihtiyaç yokdur. [2]. Hatta şirket faaliyete geçdiği tarihden bir sene sonra genel heyetin kararı ve mahkemenin tasvibi ile nominal kıymetten dun hisse senedleri de çıkarabilir [3].

Şirketin («Memorandum of association») tesis senedinde yazılı olan hükümler hod be hod tadil edilemez. Tesis senedi şirketin bir nevi teşkilâtı esasiyesi mesabesindedir. Meselâ, tesis senedinde yazılı olan «maksad» fıkrasının tadili ancak Kanunun 5. inci maddesinin kabul ettiği hallerde hususî bir kararla mümkündür. Tadil kararının muteber olması için aynı maddenin ikinci fıkrasına göre mahkemenin tasvib ve tasdiki de şarttır. Görülüyor ki şirket kendi başına tesis senedini değiştirecek kudrette değildir. Mahkeme üçüncü şahısları ilgilendiren hususatın korunduğunu görmedikçe tasdik etmeyebilir. [4]

Kanunun 5. inci maddesinde sayılan haller tahlil edilecek olursa şirket maksadında yapılacak tadilâtın tam manasile, yani kon-

[1]. Curti, zikri geçen eser. s. 9. 16. 70. Hallstein. s. 125. (Public'lerde 7 Privvate'lerde 2 müessisin tesis senedini imza etmesi kâfidir.

[2]. Hamburger, (Schlegelberger s. 117). Sermaye nakden veya aynen vaz edilebilir. Aynî sermaye vazında, ilâa, takdiri kiymet gibi munzam mükellefiyetlerin ifası şarttır. Curti zikri geçen eser s. 7. ye de bakınız.

[3]. Kanunun 47 inci maddesi. Bu madde ile sarahaten 43. Üncü madde ile zımnın nominal kıymetten dun hisse senedi ihracına müsaade edilmiştir. Bremer, (zikri geçen eser s. 56), nominal kiymetten dun hisse senedi ihracının "ultra-vires, yani batıl ve memnu olduğunu iddia ediyorsa da bu iddia çok açık olan 47. İnci madde ile kabili telif değildir. Hallstein, zikri geçen eser, s. 87. ye de bakınız.

Şirket teşekkül ettikten sonra evvelce müdürler tarafından akdedilmiş olan mukavelelerden doğrudan doğruya mülzem olmaz. Curti zikri geçen eser s. 21. Schlegelberger s. 113.

[4]. Kanunun 2. İnci maddesinin c fık. 4. üncü ve 5. inci maddeleri. Topham, zikri geçen eser s. 27—32. Curti, 13. Hamburger—Schlegelberger s. 117.

490

tinantal hukukun kabul ettiği manada tadil mahiyetini haiz olmadığı görülür. Zira sayılan haller şirket maksadının tadilinden ziyade tevsiine yarayan vasıtaların artırılmasına matuftur. Mesela, 5. inci maddenin «a» fıkrasında şirket muamelelerinin daha iktisadî ve müessir tedvirinden, «b» fıkrasında ana gayenin yeni ve daha eyi vasıtalarla istihsâlinden, «c» fıkrasında faaliyet sahasının büyütülmesinden, «d» fıkrasında [1] icabı halegöre şirket faaliyeti ile bir leştirilmesi elverişli veya faideli olan muamelelerin yapılmasından, «e», «f», «g» fıkralarında faaliyet sahasının tahdidinden, şirketin borç ve alacakları ile birlikte devrü temlikinden veya diğer bir şirketle birleşme sinden ilâ ..... Bahis edilir. Demek oluyor ki şirket tesis senedine ve bu senedde ifadesini bulan gayesine devamı müddetince bağlıdır. Gayenin tahakkukuna imkân görülmiyorsa hükmî şahıs fesih edilmelidir. [2].

İngiliz hukukunda şirketin ve şirket teşkilâtı esasiyesinin devletin iştiraki ile doğduğu telakkisi hâkimdir. Nizamname devlet ile müessisler arasında akdedilen bir mukavele mahiyetindedir. Kanunun 5. inci maddesinin 3. üncü fıkrası yapılacak tadilâtda mahkemenin tasdikini mecburî kılmakla bu nazariyeyi teyid etmiştir. Tasdik hususunda mahkemenin geniş takdir hakkı vardır. Tadil keyfiyeti şirketin yeniden teessüsü şeklinde değilde de buna yakın bir surette tavsif edilmektedir. Yalnız şunu ilâve edelim ki tatbikatta takibi tasallanan bütün mevzular tesis senedine dercedilmek suretiyle tadil müşkülâtının önüüne geçilmektedir. [3]

Company dahilinde, rıza teşekkülüne ve organizasyona taalluk eden kaideler «articles» tabir olunan şirket mukavelelerinde bulunur. Tesis senedi „memorandum of association" şirketin haricle olan münasebetini tanzim eder. [4]

Hükmî şahıs, şirket mukavelesindeki hükümleri kanun ve tesis senedinin tayin ettiği hududlar dairesinde serbestce tanzim edebilir. Kanunun 10. uncu maddesi mukaveledeki hükümlerin tadil edile-

[1]. Schlink, zikri geçen eser s. 45. Bu fıkranın verdiği salâhiyete binanen maksadın tadil edilebileceği kanaatındadır.

[2]. Rössler, (zikri geçen eser, s. 18) aksi kanaattedir. Hamburger (Sch legelberger'de s. 117) fikrimize iştirâk eder. Hallstein zikri geçen eser s. 70 ve 172. ye de bakınız. Curti, zikri geçen eser s. 11.

[3] Hallenstein, zikri geçen eser, S. 71.

[4] Kanunun 6 ıncı maddesi "articles„ lerin mahdut mesuliyetli şirketlerde mecburî olmadığını tasrih etmektedir.

bileceğini musarrahtır [1] Buna mukabil tesis senedi yukarıda işaret edildiği vechile ancak kanunun sarahaten müsaade ettiği hallerde değiştirilebilir. İngiliz hukukunda şirketle temasa geçen üçüncü şahısların tesis senedi ile mukaveledeki kayıtlara vakıf oldukları kabul olunur. [2] Şirket mukavelesindeki hükümler hilâfına yapılan muameleler hususî bir kararla tesvib olunabilirse de tesis senedinde münderic hükümlere aykırı hareket akdin butlanını mücibtir. [3]

Hususî kararı ita edecek uzuv genel heyettir. Genel heyet ilk zamanlarda şirketin fiillen en yüksek organi idi. Fakat bugün meclisi idarenin mevkii daha kuvvetlidir. [4] „Private Company" lerde hazır olan iki diğer şirketlerde üç âza müzakere nısabı için kâfidir. [5] Sermayesi eshama münkasem şirketlerde her hisse bir rey hakkı bahşeder. Şirketin sermayesi «stock» halinde ise [6] on İngiliz liralık stock bir rey hakkı verir. Bu hükümler tefsiri mahiyettedir. Bir tek şahıs gayrı muayyen mıkdar hisseleri temsil ve temsil ettiği hisse adedince rey ita edebilir. [7]

Kanun, hususî, fevkalâde ve adi olmak üzere üç muhtelif karar şekli tefrik eder. [8] Muhtelif kararların ittihazı için aranılan nisap

[1] Kanun, F. 1. (Shedule) Taplo A. da bir mukavele nümunesi vücuda getirmiştir. Tophan, zikri geçen eser. S. 18 — 36 de bakınız. Hallstein S. 172.

[2] Royal Biritish Bank ve. Turquand hadisesinde ittihaz edilen karar bu durumu vücuda getirmiştir. Bu karardan bilabare bahis edeceğiz.

[3] Curti zikri geçen eser, S.16.

[4] Kanunun 113. üncü maddesi "statutory meeting„in yani tesis hayeti umumiyesinin daha doğrusu ilk heyeti umumiyenin hangi tarihte toplanacağını ve ne gibi hususları müzakere edeceğini mufassalan tayin eder.

Müdürler azaların heyeti umumiyde soracakları suallere cevap vermekle mükelleftirler. Kanunun 112. inci maddesi mucibince "general meeting„ heyeti umumiye her yıl en az bir kere toplanmak mecburiyetindedir. Maddenin 3. üncü fıkrasındaki hüküm cali'i dikkat'tır. H. umumiye toplanmıyacak olursa mahkeme heyeti umumiyeyi doğrudan doğruya davet veya davetini emir etmek selâhiyetini kazdir. Direktörler heyeti umumiyeyi her zaman fevkalâde olarak ictimaa davet edebilirler. (Madde 114) Tediye edilmiş sermayenin onda birine malik olan azanın talebi üzerine de heyeti umumiye davet edilebilir. Madde 115.

[5] Kanunun 22 inci maddesi azalara munzam külfet tahmil eden yani rızaları hilâfına iştirak hisselerini artıran kararları menetmektedir. Bütün azalar ittifakla kabul ederlerse tadilât muteberdir.

[6] Esham ve tahvilât manasında.

[7] Curti, zikri geçen eser, s. 49. Rey el kaldırmak suretile ita edilir. Fakat muayyen miktar aza reylerin sayılmasını veya başka bir şekilde itasını talep edebilir. Kanunun 115. inci maddesine de bakınız.

[8] "Specilal, extraordişary, ordinary resolution„. Kanunun 117. inci maddesine de bakınız.

ve ekseriyet bir birinden farklıdır. Esas sermayenin tenzili, şirket unvan veya maksadının tadil veya tevsii şirket mukavelesinin yani «articles» in tadili hususî bir kararla, ihtiyarî tasfiye ise hususî veya fevkalâde bir kararla mümkündür. [1]

İngiliz hukukunda, kontinantal hukuk muhitinin tanıdığı manada idare ve mürakipler heyeti yoktur. Şirket organları heyeti umumiyenin yanında «reviseur» ve şirketin idare ve temsilini deruhte eden direktörlerinden ibarettir. [2] Kanunun 139. uncu maddesi mucibince «Private Company» lerde müdür intihabı mecburî değildir. Buna mukabil «Public Company» lerde «board of directors» direktörler meclisi teşkili esaslı bir şarttır. Adedi ikiden aşağı olamaz. [3]

Direktörler heyeti, Alman hukukunun mürakabe, Türk hukukunun idare heyeti ile müdürlerinin gördüğü vazifeleri şahsında toplar. Heyete dahil olan bütün temsil selâhiyetini haiz olmıyabilir. Müşavir aza yalnız mühim müzakerelerde bulunur. Şirketi bilfiil idare eden ve şirket namına imza koymak selâhiyetini haiz bulunan direktörler heyeti müştereken hareket eder ve içtimalarda ekseriyetle karar verir. [4] Umumiyetle müdürler heyetinin bu selâhiyetleri şirket mukavelelerinde bir veya müteaddit arzuya teffiz edilmiştir. (Managing directors). Şirketi hakikati halde idare eden bunlardır.

Direktörlerin temsil selâhiyeti ile idare haklarının vüsatı şirket mukavelesine bağlıdır. [5] Genel heyete ait olmıyan hususat umumî bir hükümle müdürlere tevdi edilebilir. İdare edenlerin şirket mukavelesini yani «articles» i aşarak yaptıkları bir akid şirketi ilzam etmez. Bununla beraber muamele şirketin ehliyeti haricinde değilse, tasviple muteber bir muamele haline getirilebilir. Direktörlerin selâhiyetini tahdit eden bir hüküm şirket mukavelesinden zahir olmıyor ve üçüncü şahıs sicile itimat ederek muameleye girişmişse yapılan akid muteberdir [6]. Bu bakımdan müdürlerin vaziyeti hukukiyesi

[1] Curti, z. g. e. , s. 50 Hamburger, (Schlegelberger), s. 116. Kanunun 225. inci maddesinin I a ve I b fıkraları.

[2] Mürakabe işini "reviseur„ ler görür.

[3] Kanunun 139. uncu maddesinin I. inci fıkrası Topham, z. g. e. , s. 187 Schlink, z. g. e. , s. 46. Alman hukukunda mürakabe heyetinin zamanla idare heheyetini kendine tâbi kıldığını hatırlatmak isterim. (Alman ve İsviçre hukukunda Anonim Şirketlerin hukukî ehliyeti meclisi idare azalarının temsil selâhiyeti adlı makaleme de bakınız. Adliye ceridesi s. 7. Yıl 1939).

[4] Hamburger, (Schlegelberger), s. 114.

[5] Shedule, I. Tablo A. madde 67 — 88.

[6] Street, z. g. e. s. 33. Curti. s, 54, Schlink s. 47. aşağıda verilecek izahata da bakınız.

493

«general agent» yani umumî vekillerin hukukî durumuna müşabihtir. Yalnız burada «general agentlere" nisbetle mühim bir fark mevcuttur. «General agency» umumî vekâlette, selâhiyet ajanlara tevdi edilen faaliyet sahasının mahiyetine bağlı iken müdürlerin selâhiyeti müseccel mukavele hükümlerine tâbidir [1]. Müdürler şirket maksadına dahilolup diğer organlara ait olmıyan bütün muameleleri serbestce akt ve ifa edebilirler [2].

Eskiden direktörlerin şirkete karşı mesuliyetlerini tahfif etmek mümkündü. 1929 tarihli kanunun 152. inci maddesi buna mani olmuş direktör ve memurların vazifelerindeki ihmallerinden dahi mesul olacakları esası kabul edilmiştir. [3].

Curti'ye göre direktörler ekseriyetle tesis senedi yani «memorandum of association» le tayin edilir. Tesis senedi ile nasb edilmemişlerse tesis senedini imza edenler seçer. [4]. Hamburger bunun aksini iddia eder. Bu müellife nazaran kaide direktörlerin genel heyet tarafından intihabıdır. [5].

Müdürlerin şirketle olan münasebetleri akdî bir rabıtaya istinad ettirilmektedir. Fakat bu rabıtanın mahiyeti henüz tamamiyle aydınlatılmış değildir. İki cereyan mevcutdur. Biri direktörlere «trustee» aynı bir nevi mütevelli veya mutemed nazariyle bakmakta diğeri vekil olarak tasvif etmektedir. [6] Filhakika müdürlerin şirkete karşı bir «sadakat» borcu mevcuttur. Bu borcun ademi ifası tam manasiyle («breach of trust») emniyeti suiistimal, emanete hiyanet olarak tecelli etmektedir. Diğer taraftan müdürlerin ifa ettikleri muamelelerin heyeti umumiyesi şirkete aidtir. Bu yüzden tam bir «trustee»den kendi nam ve hesabına hareket eden bir makamdan da bahis etmek mümkün değildir. Talakki tarzının müdürlerin mesuliyeti üzerine büyük tesiri vardır. Müdürler mutemed veya mütevelli olarak tavsif edilecek olursa mesuliyet daha ağırdır [7].

[1] Brice s. 560, Schlink, z. g. e. s. 48 de zikir edilmiştir. «Agent veya "agency" hakkında Ernst Heyman, Überblick über das englische Privatrecht, s. 331, v. müt. Encyclopädie der Rechtswissenschaft, C. II.

[2] Curti s. g. e. s. 54—55.

[3] Kanunun 152. inci maddesine bakınız.

[4] Curti s. 52.

[5] Hamburger, z. g. e. s. 114. Müdür olmak ehliyeti bir takım şartlara tâbi tutulmuştur. Meselâ bir mıkdar hisseye malik olmaları talep edilmektedir. Müflis, direktör olamaz. (Sch. I. Tablo A. 66). Bu meyanda kanunun 143. üncü maddesi calibi dikkattir. Tayin keyfiyeti veya ehliyetlerin noksan olduğu anlaşılsa da evvelce yapılan muameleler muteberdir.

[6] Hamburger, z. g. e. s. 115. Tohapm. z. g. e. s. 187.

[7] Schlink, z. g. e. s. 46

Kanunun 152. inci maddesi „emniyeti sui istimal" tabirini kullanmıştır. Bu hüküm trustee nazariyesine meyil edildiğine delil sayılabilir. Bununla beraber hukukî durum henüz istikrar bulmuş değildir. Topham de bu kanaattadır. [1].

Reviseur'lere gelince bunlar şirket faaliyetinin intizam dahilinde cereyan edip etmediğini mürakabe ile mükelleftir. Heyeti umumiye tarafından intihap olunurlar. Tatbikatta mürakabe hususî heyetler tarafından icra edilir.

Kanunun 25. inci maddesi şirkete aza olabilmek için iki usul derpiş etmektedir. Bu maddeye göre tesis senedini imza eden her şahıs aza telâkki edildiği gibi ismi aza siciline kayıt edilen şahıs dahi azalık sıfatını ihraz eder. Şirket sermayesindeki hisseye ve bu hisseye merbut hak ve borçlara «share» denir, [2]. İngiliz hukukunda hisse senedleri tam manasile tedavül kabiliyetine haiz kıymetli evrak mahiyetinde değildir. [3] Çünkü ancak sicil defterine kayd edilmiş olan şahıs azalık haklarının şahsî unsurlarını istimal edebilir. Bu manada hisse senedlerinden «share warrant to bearer» tabir olunan hamile muharrer senedler tefrik edilmelidir. Bu nevi senedlerde mündemiç haklar «teslim» ile devir olunabilirse de temellük eden bütün azalık haklarını iktisab etmiş olmaz. Meselâ heyeti umumiyede rey sahibi değildirler. Hamile muharrer hisse senedinin maliki yalnız malî haklardan istifade edebilir. Azalık haklarının şahsî unsurlarından istifade edebilmesi için hamile muharrer hisse senedini şir-

[1] Topham z. g. e. s. 187

Tesis senedinde müdürlerin mesuliyeti gayri mahdut olarak tayin edilmiş olabilir. (Kanunun 146 ve 147 inci maddeleri.) Hatta bidayette mahdud olan mesuliyeti bilâhare gayri mahdud bir mesuliyete de ifrağ etmek mümkündür. Direktörler mühim vesaikte (limited) tabirini istimal etmemişlerse şahsen mesul olurlar. Şirketin tasfiyesi ile müdürlerin selâhiyeti hitam bulur.

Direktörler her sene şirketin kâr ve zararı hakkında heyeti umumiyeye bir pilânço tevdi etmekle mükelleftirler. Pilânçoya temettuun sureti tevzii hakkında bir teklif ilâve edilir (Kanunun 140, 141. inci maddeleri. Sch. I. Tablo A. 80.).

[2] İngiliz hukuku alelıtlak sermayeye(nominal capital), hissedarlar tarafından taahhüd edilen sermayeye „subscribed or issued capital", hissedarlar tarafından tediye edilmiş olan sermayeye „paid up capital" ve henüz tediye olunmamış sermayeye „unpaid veya uncalled" der. Kanunun 2. inci maddesinin 4. üncü fıkrasına göre esas sermayenin mikdarı ve ihrac edilecek senetlerin adedi muayyen olmalıdır. Sermayenin tezyidi tesis senedinin tadiline bağlıdır. İhtiyat akçası teşciline dair kanunî bir mecburiyet yoktur.

[3] Hamburger z. g. e. s. 111.

495

kete tevdi ve mukabilinde nama muharrer bir hisse senedi alarak sicil defterine aza olarak kayd olması lâzımdır. [1].

İngiliz hukuku bilhassa nama muharrer hisse senedlerine ehemmiyet verir. Bunların devrü temliki uzun merasime tâbidir. Hisse senedi kontinantal hukukta olduğu gibi, sahibine bir taraftan şirket kârına diğer taraftan infisahda tasfiye bakiyesine iştirak hakkı bahış eder. Kanunun 54. üncü maddesine göre hisse senedlerine muayyen şerait altında faiz verilebilir. [2].

Şirketin, hangi hallerde ve nasıl tasfiye edileceği kanunun 156 ilâ 305. inci meddelerinde mufassalan tanzim edilmiştir. (winding up) İngiliz şirketleri iflâs etmediklerinden üç muhtelif şekilde tasfiyeye tâbi tutulurlar. [3] Her üç halde memurların esas vazifesi şirket mallarını idare ve tasfiye, aktifler alacaklılara tevzi edildikten sonra kalan bakiyeyi hissedarlar arasında taksim etmektir. İnfisah kararının tefhimi veya, tasfiyenin usulen hitamından sonra şirket hükmî şahıs olarak nihayet bulmuş olur. [4]

Ultra — Vires nazariyesi

III. Yukarıda şirket maksadından bahis ederken bunun ancak mahkemenin tasvib ve tasdiki ile tadil veya tevsi edebileceğini tasrih etmiştik. İmdi direktörler, hükmî şahsın esas gayesi ve faaliyet sahası ile hiç bir ilişikliği olmıyan muameleler ifa etmişlerse bu muameleler şirketi ilzam edermi.? Daha açık bir söyleyişle maksad mefhumu altında hükmî şahsa tahsis edilen haklar şirket ehliyeti ve mümessillerinin selâhiyeti üzerine ne gibi tesirler icra eder.? Ultra — Vires nazariyesinin başlıca hedefi bu münasebeti ortaya koymaktır.

Her şirket mukavelesinde hususî bir hüküm olarak yer alan

[ ]. Toham zikri geçen eser s. 102 — 104. Hallstein s. 91. — 92. 101. Curti, s. 25 — 27. Kanun 70 ve 78. inci maddeleri ile Tablo A. ya da bakınız. Mahdud mesuliyetli şirketlerde tamamen tediye edilmiş hisseler için talep üzeriue „share warrant" ita edilebilir. Bu halde evvelce kayıtlı olan azanın ismi terkin edilerek yerine hisse senedi ihrac edildiği tasrih edilir.

[2] Meselâ inşaat masrafları için.

[3] Mahkeme tarafından yapılan tasfiye "winding up by the court„ ihtiyarî tasfiye „volontary winding up", mahkemenin nazareti altında icra edilen tasfiye winding up subject to the supervision of the court". Topham, z. g. e. s. 242. ve m.

[4] Kanunun 73, 221,236 ve 260. ıncı maddeleri.

İnfisah sicildeki kaydın terkini ile vaki olur. Terkin tasfiyenin hitamından sonra yapılır. Mahkeme bazı şartlar altında şirketin yeniden tesciline müsaade edebilir. Hamburger aksi kanaattedir. zikri g. e. s. 118.

«maksad fıkrası» hükmî şahsa bahş edilen hak ve salâhiyetleri iki «bakımdan tahdid etmiş olabilir.

Hükmî şahsın ehliyeti, yani iktisap ve iltizama salâhiyetdar kılındığı hak ve borçlar çevresi gayri mahdud ise şirket maksadı yalnız idare meclisinin temsil salâhiyetini takyid etmiştir.

Bu halde maksad haricî muameleler, meclisi idarenin temsil salâhiyetini aştıkları halde, şirketi tasvib etmek şartiyle ilzam edebilir.

«Maksad fıkrası» temsil salâhiyetine matuf bir kaide olmayıp bunun dışında, daha geniş olarak, şirket ehliyetini de tahdid ediyorsa hukukî vaziyet tamamen değişir. Bu takdirde maksad haricî muamele hükmî şahsın da ehliyeti haricinde olduğundan şirketi ilzam etmediği gibi mümessillere de rücu hakkı bahşetmez. İlk misalde yalnız temsil salâhiyetini ilgilendiren hüküm ikinci misalde bir ehliyet kaidesidir.

İngilizler «ultra–vires» tabiri ile hükmî şahsın istifade ve istimal ehliyeti dışında kalan bütün mümessil uzuvların da salâhiyetini tecavüz eden bilumum muameleleri kasdederler. Anglo–Sakson hukuk çevresinde idare hakları ile temsil salâhiyeti bizde olduğundan ziyade birbirine bağlıdır. İç münasebetde ultra–vires sayılan bir muamele ekseri ahvalde dış münasebetde de ultra–vires dir. Bizde idare haklarını tecavüz eden her muamelenin temsil salâhiyeti dışında addedilmesi lâzım gelmez. Bu yüzden «vires» kelimesinde normatif ve fonksyonel olmak üzere iki unsur mevcudtur. [1].

Ultra–vires nazariyesi iç münasebette hükmî şahısla mesul organlar, dış münasebette, hükmî şahısla üçüncü şahıslar arasındaki hukukî durumu inceler. Umumiyetle hukukî neticeler tevlid eden hadiseler iki gruba ayrıldığından nazariyenin esası da iki kısma ayrılır.

Huhukî muamele

Haksız fiil. Biz bu makalede haksız fiillere kısaca temas etmekle beraber daha ziyade hukukî muamelelere ehemmeyet vereceğiz.

Yukarıda kısaca temas ettiğimiz gibi ingiliz hukuku uzun müddet konsesyon sistemine bağlı kalmış ancak ondokuncu asrın sonlarına doğru normatif sisteme geçmiştir. Normatif sistemin kabulüne rağmen hükmî şahsın devletin iştiraki ile doğduğu telakkisi hâkimdir. Bunun sebebi fiksiyon nazariyesinin anglo–sakson çevresinde diğer nazariyelere nisbetle büyük önem kazanmış olmasıdır. [2].

[1] Cohn, z. g. e. s. 133. Hamburger, z. g. e. s. 112. Schlegelberger, Schlink, z. g. e. s. 1. André Hess, s. 87. Rössler, z. g. e. s. 24, Bremer z. g. e. s.

[2] „A corporation can act only through the medium of real persons „. Hükmî şahıslar ancak hakikî şahısların delâleti ile hareket edebilirler.

497

Müelliflerin bir kısmı bu meyanda Schlink son kararların hakikilik nazariyesine meyil ettiğine işaret ediyorsa da 5. inci maddenin sarahatı karşısında bize bu fikir oldukca şüpheli görünmektedir. Kanaatımca fiksiyon nazariyesi ehemmiyetini gayip etmemiş bilakis bu cereyanın tarafdarları artmıştır.

İngiliz hukukunda da istifade ve istimal ehliyeti ayrı ayrı mefhumlar olmakla beraber aralarındaki rabıta daha sıkıdır. İstifade ehliyeti, «birliğin hukuk nizamınca himayeye lâyık görülen menfaatlerin müstakil hamili olarak tanınması şeklinde» tavsif edilir. [1]. İstimal ehliyeti mezkûr hak ve menfaatleri harekete geçiren vasıtadır. Hükmî şahsın iktisab edebileceği hak ve borçlar birlik tek azalı bir teşekkül, meselâ Krallık gibi bir «corporation sole» de olsa mesuliyeti bakımından aza veya azalarından kati surette ayrılır. Bu itibarla Türk hukuku ile İngiliz hukuku arasında büyük bir fark yoktur. Bizde de istifade ve istimal ehliyetini aynı şekilde tarif etmek mümkündür. Ayrılık bu iki ehliyet kategorisi arasındaki rabıtanın mahiyetindedir.

Yukarıda İngiliz hükmî şahıslarını tasnif ederken iki grubtan bahis etmiş birinci grubta ehliyetin gayri mahdud ikinci grubta ise mahdud olduğunu söylemiştik. Gayri mahdud ehliyete malik olan birliklerin hak ve borçları, bir iki istisna hariç, hakikî şahısların hak ve borçlarına aynen tekabül eder. Bunlar hakkında Türk Kanunu Medenisinin 46. ıncı maddesini tekrar edebiliriz. «İnsana has olanlardan maada bütün hakları iktisap ve borçları ilzam edebilirler. «Mahdud ehliyetli hükmî şahıslarda vaziyet bu kadar açık değildir. Korporatif salâhiyetlerinin mahdud olduğu fikri ilk önce hususî kanunlarla doğan birliklerde ifadesini bulmuştur. Geçen asrın ortalarına doğru umumiyetle nakliyat işleri için kurulmağa başlanan bu nevi teşekküller amme menfaat ve hizmetlerini yakından ilgilendirdiğinden, mahkmelerin alâkasını celbetmiş, hükmî şahsiyet vasfı ile birlikte bahış edilen imtiyaz ve hakların başka işlerde kullnılmasına bilhassa sui istimaline mani olmak için bir çare aranmış ve bu çare ultra–vires nazariyesinde görülmüştür. Fakat ultra–vires nazariyesinin tatbikine geçilmeden, birlik organlarının iç münasebetteki durumu, haiz oldukları salâhiyetlerin menşei, vasfı malûm olmalı idi. Diğer bir söyleyişle uzuvların «maksada bağlı» bir teşebbüsün mütevelli veya mutemed mahiyetinde idareci ve intifa hakkı sahipleri oldukları kabul edilmeli idi ki, salâhiyetlerinin tahdidi cihetine gidilebilsin. Bu yüzden ultra–vires nazariyesine mesned olabilecek ilk

[1] Topham, z. g. e. s. 5.

498

kararlar dahilî ihtilâfların halli ile meşguldur. Mahkemeler şirket dahilinde ekseriyet haklarının tahdidi keyfiyetini hükmî şahsın ehliyeti ile alâkadar görmüşler, bu yolun takibi ile maksad harici yapılan muamelelerin dış münasebetteki tesirlerini de hal etmişlerdir. 1846 tarihinde ittihaz edilen bir kararda hâkim Langdale hususî kanunlarla bahşedilen hak ve salâhiyetlerin teşebbüse mesned olan faaliyetin icrası için lüzumlu olan çerçeveyi aşamıyacağını ve kanunda hilâfına bir nükûn bulunmadıkca mevzu harici bir muameleenin hissedarlar tarafından tasvible« legal» yani muteber bir muamele haline getirilemiyeceğini beyan etmişti. [1] Üç sene sonra aynı hâkim yukarıki kararın dayandığı hadiseye müşabih bir vakıada noktayi nazarını daha açık bir tarzda ifade idiyor.:«Hususî bir kanunla teessüs eden demir yolu şirketi bütün nakid ve mallarını kanunda gösterilen maksatlardan gayrı hususlara tahsis edemez». Nakil ettiğimiz şu iki cümleden anlaşılcağı vecile hükmî şahsın istifade ehliyeti takibini tasarladığı gaye ile mahdud olup bu çerçeve dışına çıkamaz. Kanunen tanınan salâhiyetlerin dışındaki muameleler gayri muteber yani batıldır. Demek oluyorki akaliyet her gayri kanunî muamelelerde olduğu gibi bunların icrasında menedebilir [2].

Kanun ve nizamının cevap vermediği bir muamele ifa ve icra edilmedikçe durum açıktır. Fakat akaliyet nizamnameye aykırı olarak yapılan muameleye itiraz etmez, veya ekseriyetin ittihaz etmiş olduğu kararı tasvip eder ve karar bu suretle icra sahasına geçerek hariçte tesir icra ederse bu halde de batıl mı addedilecektir? Schlink'e göre burada iki nazariye mevcudtur. [3] Bir kısım hukukçular fiksiyon nazariyesine istinat ederek, şirketi, hükmî şahıs olarak onu teşkil eden azalardan kati surette ayırmakta ve azaların şirket

[1] Street, z. g. e. s. 2 — 18, 28 "In Colman v. Eastern Counties Ry. Co. Langdale, M. R. saitd, "İt has been very properly admitted that railway companies have no right to enter in new trades or businesses not pointed out by the Acts. "Salmons v. Laing halisesinde aynı hâkim„ A railway company incorporated by Act of Parliament is bound to applyallthe moneys and property of the company for the purposes directed and provided for by the Act, and for no other purposes whatever «demiştir. (1849).

[2] 1849 da ittihaz edilen diğer bir karada (Bagshaw v. Eastrn Union Ry. Co.) muayyen bir maksat için alınan sermayenin diğer bir maksada tahsis edilmiyecek bunun gayri kanunî "unlawful„ olduğu tebarüz ettirilmiştir. "The Legislature may have thought itrght to provide that the capital raised for a specific purpose should not be applied for any other purposes. Under such a state of things the application of capital so appropiated to any oth than the spencified pupose must be unlawful... Indeed in stictness even unanimity would not make such an act lawful„.

[3] Schlink, z. g. e. s. 62.

499

teşkilâtı esasiyesi haricindeki tasarruflarının hükmî şahsa isnadının mümkün olabileceğini ileri sürmektedirler. Hatta bu nazariye nizamname harici muameleler için şirkete taraf olma ehliyetini dahi tanımaktadır. İkinci nazariyede azalarla şirket şahsiyeti hükmiyesi bir birinden bu kadar kati ayrılmış değildir. [1] bir muameleye korporatif karekter vermek için o muamelenin korpratif şekilde yapılmış olması kâfidir. Bu telâkkinin neticesi olarak, organların nizamname harici tasarrufları birliğin tasarufları olup hukuken caiz olmadıkları için birliğin gayri kanunî tasarrufları olarak tecelli etmektedir. Davada şirketin taraf olma ehliyeti mevcuttur. (İllegaliyt nazariyesi).

Birinci nazariyede nizamname harici muamele şirkete isnat edilmediği için şirketin bu muamelede iştiraki yoktur. İkinci nazariyede ise muamele şirketin muamelesidir. Şirket nizamnamesi kanun seviyesine çıkarılmak suretile, nasıl bir ferdin gayri kanunî muamelesi muteber değilse bunların da muteber olamıyacağı ve istifade ehliyetinin nizamname ile mahdut olacağı neticesine varılmak istenmiştir. [2] Yalnız bu son nazariyede biri mutedil diğeri mutlak olmak üzere iki cereyan mevcuttur. Mutediler ancak umumî menfaata mugayir olan muamelelerin batıl olacağını diğerlerinin tasvible hukuken hüküm ifade edebileceklerini kabul ederler. İkinci şıkka meyil edenler böyle bir tefrik yapamazlar.

Ultra — virs nazariyesinin diğer şirket tiplerine teşmiline âmil olan ve esas hatlarını kati surette çizen karar, «leading case,» 1875 tarihinde ittihaz edilmiştir. [3] Bu kararda mevzuu bahis olan birlik umumî bir kanunla doğan mahdud mesuliytli bir şirket yeni «company limitet byshares» dir. Karara her iki nazariye karşısında ittihaz ettiği noktai nazar bakımından da mühimdir. Çünkü bidayet mahkemesi hadiseye esas olan muamelenin umumî menfaatı alâkadar etmediğini binaenaleyh «illegality» den bahis edilemiyeceğini ileri sürmüştür. İstinaf mahkemesinin verdiği kararda ise bu telâkki açık bir lisanla ret edilmiş ve şirket ehliyetinin tesis senedi ile sarahaten veya zımnen tayin edilen hududa kadar gittiği ve bu hududu aşamıyacağı prensibi vazedilmiştir. Esbabı mücibe olarak, korporatif ehliyetin tahdidi keyfiyetinin hem şirtin mustakbel azaları hem de umumî menfaat lehine vazedildiği tebarüz ettirilmişki bilhassa 1862 tarihli

[1] Street, z. g. e. s. 2. ve müt.

[2] South Yorkshire etc. Co. v. G. N. Ry. Co. 1853. q. Ex. 305. 313. Taylor v. Chichester and Midhurst Ry. Co. 1867. L. R. 2. Ex. 356. 370. Sreet, z. g. e. s. 6. 7. Schlink, s. 63—70.

[3] Riche v. Ashbury Railway Carriage and İron Co. 1875. L. R. 7. H. L. 653. Schlink, z. g. e. s. 67. Cohn, s. 188. Bremer, s. 55. Rössler, s. 24. ve müt.

500

şirketler kanununun maksadı tadiline cevap vermediğine işaret edilmiştir. Mahkeme verdiği mezkûr esbabı mucibe ile ehliyetin mahdud olması lâzım geldiğini mantıkan da ispat etmek istemiştir. İlk esbabı mucibe şayanı tenkid olmakla beraber, şirketler kanunu mahdud ehliyeti tervic etmiş sayılabilirdi.

Lordlar kamarası İstinaf Mahkemesinin vermiş olduğu kararı ittifakla tasdik etmiştir. Lord Cairns, esbabı mucibede, ultravires ve extra — virs tâbirlerini istimal, bu iki tabiri "illegality" mefhumuna tercih ettiğini, fakat hadisede dava edilen akdin bizatihi kanuna mugayir, («illegal in itself»), olmadığını, hatta yukarıda izah edilen nazariyenin kabul ettiği manada bir muhalefeti de ihtiva etmediğini tasrih ederek «illegality» nazariyesini zımnen red etmiş, kararın diğer bir yerinde de, hadisede bahis mevzuu olan meselenin akdın kanuna uygunluğu veya uygunsuzluğu olmayıp şirketin böyle bir muameleyi yapmağa salâhiyetli olup olmadığının tetkik olunduğunu tebarüz ettirmiştir.

«The Memorandum of association is as it were the charter and defines the limitation of the powers of a company, to be astablished under the Act.» [1].

Diğer bir aza da şirketlerde mahdud ehliyet kaidesinin salâhiyetlerinin tesis maksatları dairesinde takyid edilmiş olduğu esasına dayandığını beyan etmiştir. „A statutory corporation created by Act of Parliament for a particulear purposes limited as to all its powers by the purposes of its corporation as defined in that Act, companies incorporated by virtue of the Companies Act, appear to me as to be statutory corporation willin this principle. The Memorandum of assocaition is under that Act, their fondamental and (exept in certain particulars) their unalterable law and they are incorporated only for the objests and purposes expressed in that Memorandum." [2].

[1] Tesis senedi bir nevi berat mahiyetinde olup "kanunla„ doğan şirketin iktidar hudutlarını tayin eder. (Bu cümlede kanun tâbiri ile 1862 tarihli Şirketler kanunu kasdedilmiştir.) Street, z.g. e. s. 4.

[2] Hususî maksatlar için Parlemento Kanunlarile vücuda getirilen birliklerin (x) bütün salâhiyetleri o kanunda tarifini bulan tesis maksadı ile mahduttur. Şirketler Kanununa tevfikan teessüs eden şirketler de bana bu prensipler dahilinde kurulmuş birlikler gibi görünmektedir. Bu kanuna göre tesis senedi (bazı hususî haller müstesna) şirketin esas ve değişmez kanunudur. Şirket yalnız senette ifadesini bulan mevzu ve maksatlar için şahsiyet iktisab etmiştir. (x.: statutory tâbirinin Türkçede tam mukabili bulunmadığından tercüme edilememiştir. İngiliz hukukunda "Hususî Parlemento» Kanunları ile teessüs eden birliklere "statutory„ corporation denilmektedir). (Sahife 2. de 2. numaralı atfa da bakınız).

501

Bu karara göre «Memorandum of association» yani tesis senedi şirketin iktisab ve iltizam edebileceği hak ve borçların hududunu tayin ve tesbit eder. Hükmî şahsın istifade ve istimal ehliyeti tesis senedinde musarrah olan mevzudan geniş olamaz. Bu çerçeveyi aşan mukaveleler birliğin ehliyeti hukukiyesi haricinde sayılarak ultra — vires addedilir. Bütün hissedarlar icazet verseler de bu nevi muameleleri muteber bir muamele haline getiremezler. Lordlar Kamarası ifası caiz olmıyan tasarrufların „legality" sini tanımakla beraber bunların tasvible muteber olabileceklerini kabul etmemiş, bilâkis korporatif ehliyetin tesis senedindeki esaslar dairesinde tahdit edilmiş olduğu mülâhazasından hareket etmiştir. Her hukukî muamele sarahaten men edilmiş olmasa da birliğin gaye ve maksadı haricinde kaldığı takdirde muteber değildir, ultra — vires'dir Bu kabil muameleleri şirket tasvib edemez ve etmesine de hukukan imkân yoktur, çünkü ehliyeti dışında kalmaktadır.

Schlink, Lordlar Kamarasının, umumî bir hukukî memnuiyete veya tesis senedinde musarrah hususî bir memnuiyete rağmen yapılan muameleleri zımnen „illegal" telâkki ettiği neticesine varmaktadır [ ]. Müellife göre memnuiyet nazariyesi, (illegality nazariyesini, Schlink memnuiyet nazariyesi tesmiye etmiştir,) bu ada hâkimdir. „Gerçi ehliyet harici akdedilen bir muamele ile kanun veya tesis senedinin sarih bir hükmüne mugayir akdedilen bir muamele arasında netice ve hüküm itibarile bir fark yok gibi görünüyorsa da hukukî durum bu merkezde değildir. Caiz olmıyan yani şirket maksadı dışında kalan muamelelerde "hali sabıka icra hakkı bahşedilmiştir. „illegal" muamelelerde bu hak verilmemiştir. Ultra — vires muamele şirket için mevcut değildir. Halbuki illegal muamelede, muamelenin batıl olmasına rağmen şirket taraf olabilir." Şunu ilâve edelim ki bu tefrikin ehemmiyeti git gide sönmektedir. Buna mukabil Lordlar Kamarasının korporatif salâhiyetlerin tahdidi hakkında 1875 tarihli kararda ittihaz etmiş olduğu noktai nazar zamanla geniş bir tatbik sahası kazanmıştır. Aşağı yukarı bütün birlikler bu kaideye tâbidir. Yalnız Common Law hükmî şahısları ile fermanla doğan birlikler istisna edilmiştir. Bunlar esasen şiddetli bir murakabeye tâbi tutulmaktadır. Hatta bazılarının istifade ehliyeti sonradan neşredilen hususî kanunlarla tahdit edilmiştir. Tahdide uğrayanlar kendilerine kanunla tahsis edilen çerçeve dışında muamele yapamazlar. Fakat bilhassa ticaret şirketleri için bu nazariyenin büyük ehemmiyeti vardır. Malûm olduğu veçhile merkezi ecnebî bir devlette olup o ülkenin «tabiiyetini» iktisab etmiş olan şirketler, diğer memleketlerde,

[1] Schlink. z. g. e. s. 71. 72. 128 — 130.

ancak tabiyet kanununa göre hak iktisab ve borç altına girbilirler. [1]. Binaenaleyh Türkiyede ehliyet nudutlarını aşan bir şirket yaptığı muamelelerden mülzem [2] [3]. tutulamaz.

Şirketin ehliyeti tesis senedinde yazılı hükümlere bağlı olduğundan bunların tarzı tefsiri ultra – vires doktrininde büyük rol oynar. Fakat bu ehemmiyete rağmen tefsir kararları hakkında muntazam kaidelere tesadüf edilemez Umumiyetle ivazsız tasarruflar ultra – vires'dir. Fakat ilmî tetkikler için yapılan teberrüler her nedense muteber addedilmiştir. [4]. Keza bir kararda sigortayı mucip hadise tam manasiyle tahakkuk etmediği halde tazminatın ödenmiş olması ultra – vires sayılmamıştır. [5] Buna mukabil ivazsız iktisaplar maksada hizmet etmeseler de muteberdir. [6]. İlâ ..

Ultra – Vires Nazariyesinin iç ve dış münasebetteki tesiri.

IV. Ultra – vires muamele umumiyetle iki safha arzeder. Karar safhası. İcra safhası. İç münasebette yani, karar safhasında muamele henüz ifa adilmemiştir. Binaenaleyh alâdar şahıslar yalnız şirketle organlardır. Bir ihtilaf varsa bu iki şahıs gurubu arasında hal edilecektir. Karar safhasında bulunan ultra – vires muamelenin harice tesir icra etmesi pek enderdir. Muamele, dahilî bir muamele olmaktan çıkmış ve ifası tekarrür ederek dış münasebete yani icra safhasına intikal etmişse alâkadar şahıs gruplarına üçüncü şahıs arı da ilâve etmek lâzımdır.

İç münasebette ultra – vires muamele ya «ultra – vires of the corporation,» birliğin ehliyeti haricindedir, veyahut da «ultra – vires of the directors», müdürlerin salâhiyeti dışındadır.

[1] Frankenstein. İnternationales Privatrecht, Cilt. 1. s. 485. Mustafa Reşit Belgesay, Teorig ve Pratik Medenî Hukuk, 1. s. 165. 3. üncü tabı. Cohn, z. g. e. s. 136

[2] Bu teamülî kaide Lozan Muhakemesince de kabul edilmiştir. Bu Muahedeye merbut İkamet ve Salâhiyeti Adliye Mukavelenamesinin 5. inci maddesi mucibince, diğer düveli akidenin her hangi biri ülkesinde usulüne tevfikan teşekkül etmiş olan şirketlerin ehliyetlerine mütealik hususatta millî kanunlarına göre muamele icra olunacaktır.

[3] Ticaret birlikleri ile kooperatif şirketler de bu nazariyenin tesiri altındadır.

[4] Street, z. g. e. s. 90. Evans v. Brunner Mond Co. Schlink. z. g. e. s. 78. 80.

[5] Tountan v. Royal İnsurance Co. 1864.

[6] Schlink, z. g. e. s 91. Schwarz, das englische Recht und seine Quellen, Equitye, Ergiande Zivilrecht II. s. 1, 16 ve müt.

503

Şirketin hukukî ehliyeti dahilinde olup müdürlerin salâhiyeti dışında kalan bir muamele, hey'eti umumiye veya mukaveleye göre, sahibi salâhiyetse, müdürler meclisi tarafından icazet verilmek şartıyla, şirkete karşı hüküm ifade edebilir. Buna mukabil şirketin, ehliyeti dışında kalan bir muameleyi tasvip etmesi mumkün değildir. [1]. Karar safhasında ultra – vires olan bir muamelenin icrasını gerek hükmî şahıs sıfatıyla birlik, gerek akalliyet bir terk davası ikame ederek men edebilir. [2]. Bu kabil muamelelerde müdürlerin şirkete karşı mesuliyetleri daha hafif takdir edilmiştir. Şirket ehliyetini aşan muamelelerde ise, idarelerinden doğan bütün zararlardan mesul tutulmuşlardır. [3]. Birlikte ekseriyet henüz icra safhasına intikal etmemiş olan ultra–vires muameleyi önlemek niyetinde değilse, akalliyet itirazda bulunamaz. Anglo sakson hukuku yalnız iki halde akalliyeti himaye etmiştir. Biri direktörlerin rey ekseriyetini temin ederek salâhiyetlerini sui istimal ve akalliyet aleyhine hileli bir surette mal iktisap etmeleri, diğeri müdürlerin ekseriyete dayanarak, heyeti umumiyenin müstakil olarak hareket etmesine mani olmalarıdır. Kaideten Mahkemeler, muamele hükmî şahşiyetin ehliyetini aşan bir muamele ise müdahale etmekte, müdürlerin salâhiyetini tecavüz eden bir muamele mahiyetinde ise akalliyeti himaye etmekten çekinmektedir. Mahkemelerin müdahale ettiği hallerde bir tek âzânın müracaatı dahi kâfi görülmektedir. Davanın mevzuu muayyen muamelelerin caiz olmadığının tesbiti veya bunların mennidir. Vaziyet buna müsaid değilse tazminattır. [4].

Dış münasebette akid müdürlerin salâhiyetini aşan bir muamele mahiyetinde ise keza muallâktadır. İcazet verilmekle, makabline şamil olarak hüküm ifade eder. Yalnız üçüncü şahısların hüsnüniyet sahibi olduğu, yani müdürlerin salâhiyetini tahdid eden normların tesis senedi veya nizamnameden anlaşılamadığı ve akidin sicille itimad ederek muameleye girişdiği hallerde ultra – vires iddiası der-

[1] Street, z. g. e. s. 391.

[2] Schlink, z. g. e. s. 97. 98. 99.

[3] Bunun bir tek istisnası vardır. Müdürler kendilerince anlaşılmıyan bir hile neticesinde muameleyi yapmışlarsa, mesul olmazlar.

[4] Street, z. g. e. s. 346 - 358.

504

meyan edilemez. Filhakika şirketle muameleye girişin, kanun ve sicil kayıdlarını bilmekle mükelleftir. Fakat mükelleftiyeti bu kadardır. [1]. Dahilde iradenin icabeden şekilde teşekkül ettiğine itimad edebilir. Hatta üçüncü şahısların iç münasebeti alâkadar eden hususatın tamamen ifa edildiğini kabul etmeğe hakları vardır. [2] Yapılması kararlaştırılan mukavelenin ehliyet dahilinde olup olmadığını [3] araştırması kâfi olup, karar safhasını tetkike mecbur değildir. Yalnız üçüncü şahsın dahilî nizamnameye riayet edilmediğini bildiği hallerde şirket taahhüd altına girmez, meğer ki mukaveleyi ihtiyarı ile tasvib etsin.

Asıl ultra - vires muamele yukarıda izah edildiği veçhile korporatif mahiyeti haiz olup, muhteva bakımından hükmî şahsın mücerred ehliyet hududunu aşan ve bunun için şirketi ilzam etmiyen muamelelerdir. Yalnız bu gruba şekil şartları noksan veya natamam olan muameleleri de ilâve etmemiz lâzımdır. Çünkü bunlar da İngiliz hukukuna göre, muayyen şekilde yapılmadıklarından ultra—vires addedilmektedir. „An act, the power of the corporation to do, which is conditioned by the performance of a formality, is ultra—vires, until tahat condition be performed." [4]. Bu cümledeki „formality„ tabiri geniş tutulmalıdır. Bu mefhum altına birlik organlarının dahilî salâhiyetlerinde takib edilecek usul, hey'eti umumiyenin daveti, sureti teşekkülü, karar itası, hey'eti idare salâhiyetlerinin vüs'atı, kararlarının şekli, dış münasebette şirketi ilzama salâhiyettar âzâ mikdarı gibi hususlar girer. Korporatif salâhiyetlerin şekil bakımından sureti istimalini tanzim eden kaideler «constating instrument» tabir olunan iç nizamnamelerde bulunur. Şekil kaidelerine muhalefet gerek iç gerekse dış münasebette tesir icra edebilir. İç münasebette muayyen bir şeklin ademi ifası daha müsamahakâr takdir edilir. Dış münasebette muayyen bir şekle bağlı olduğu açıkca belli olan muameleler bu şekilde yapılmamışlarsa şirketi ilzam etmezler.

[1] The power and disabilities of a company, as matter of a public record, every one is presumed to know. Smith v. Hull Glas Co. 1852 Resmî sicilde mukayyed olmaları itibarile, bir şirketin ehliyet ve ademi ehliyetinin herkesce malûm olduğu kabul olunur. Cohn z. g. e. s. 134. Hallstein s. 71.

[2] Outsiders o ave a right to assume that all matters of internal management have been duly accomplied with. Street. z. g. e. s. 334.

[3] Royal British Bank v. Turquand. 1856. Schlink. üçüncü şahıs lehine mevcud olan karinenin terk edildiğini, üçüncü şahısları dahilî hususatın da tamam olup olmadığını tedkike mecbur olduklarını beyan eder.

[4] Birliğin yapmağa salâhiyetli olduğu bir muamele, muayyen bir şeklin ifası ile mukayyed ise, bu şart tahakkuk etmedikçe ultra — vires dir.

505

Meselâ, bir mukavelede tesis senedine göre zarurî olan imza adedi yoksa mukavele ultra – vires dir. Üçüncü şahıs iç iradenin icabeden şekil ve vasıfta teşekkül ettiğine itimad edebilir demiştik. [1]. İzahına çalıştığımız bu kaide bir zamanlar üçüncü şahsın lehine tevsi edilmişse de son kararlarda tetkik mükellefiyetinin yine üçüncü şahsa tahmil edilmiştir. Bugün dahilî nizamnamenin malûm olduğu karinesi üçüncü şahıs aleyhinedir. [2]. Binaenaleyh beraber şirket şekil şartları noksan olan bir akdı şekil şartlarını tamamlıyarak kabul edebilir.

«Ultra vires of the corporation» olan bir muamele şirkete hiç bir veçhile ilzam etmez. Üçüncü şahsın müddei sıfatile ikame ettiği bir davada mahkeme, muamelenin ultra – vires olduğunu tesbit eder etmez davayı red ile mükelleftir. Üçüncü şahsın aralarındaki mukaveleye göre ifa ve icra ettiği muamele, birlik mallarında bilâvasıta veya bilvasıta faide tevlid etmişse, («has come into the coffers of the company»), İngiliz hukuku eski halin iadesine cevaz vermektedir. Haksız iktisap kaideleri henüz tekemmül etmiş değildir. Ultra – vires bir muamelede umumî bir haksız iktisap talebini Lordlar Kamarası reddetmiştir. [3]. Tevazün ihtiyacı ilk olarak birlik borçlarının ödenmesi için alınan ödünçlerde hissedilmiştir. [4]. Eskiden mukriz ultra – vires karzda alacağını ancak şirket aldığı ödüncü muhafaza veya diğer alacaklarına tahsis ettiği hallerde istirdat edebilirdi. [5]. Bu esaslar, (Baroness) Wenlock v. River Dee Co. ve Crace Calvert hadiselerinde daha ziyade genişletilmiş, hatta son kararlarda ultra – vires ödünç muamelesinin muteber kalacağı kabul edilmiştir. Sinclair v. Brougham hadisesinde Lordlar Kamarası kaide olarak haksız iktisap müessesesini ultra – vires muamelelerde reddetmekle beraber âdil bir neticeye varmıştır. Hadisede bir inşaat kooperatifi yalnız ultra – vires ödünç almakla kalmamış salâhiyeti olmaksızın bir banka tesis etmiş ve bu yüzden muamelenin iptali ile bankanın feshine karar verilmişti. Bankanın tasfiyesinde mevcudatın tevzii sırasında şirket ortakları ile bankada mevduatı bulunan şahıslar ara-

[1] Meselâ müdürler tarafından muayyen muamelelerin ifası için heyeti umumiyenin bir kararına ihtiyaç varsa bu halde üçüncü şahıs kararın ita edildiğini kabul edebilir.

[2] Street, z. g. e. s. 338, 9. Schlink, z. g. e. s. 126.

[3] „Money had and received for the use of the creditor", İngiliz hukukunda haksız iktisap talebinin esasını farazî bir akid teşkil eder. Street s. 385 Cohn, s. 136. Sinclair v. Brougham, 1914.

[4] Blackburn etc. Building Society v. Cunlife, Brooks and Co. etc. Street, z. g. e. s. 379.

[5] Cohn z. g. e. s. 136

506

sında ihtilâf çıkmıştı. Bidayet ve İstinaf Mahkemeleri ortakları tercih ve bunlar lehine karar vermişse de Lordlar Kamarası mezkûr kararı nakzederek matlubattan bütün alâkadarların aynı derecede, alacak veya iştirak payları nisbetinde, istifayı hak etmeleri lâzım geleceği prensibini vaz etmiştir. [1]. Kararın esbabı mucibesinde çıkarılan netice şudur.: Birliğe ultra — vires muamele ile gelen nakit kabili tefrik bir vaziyette değilse momelekte müsbet kıymetler halinde bulunduğu veya meşru borçların ödenmesinde kullanıldığı nisbette tazmin edilir. Bugün bu kaide tasfiye halinde tatbik edilmektedir. İleride korporatif münasebetlerin diğer safhalarına da teşmil edileceği ve kontinantal hukukda mevcud «haksız iktisap» kaidesine müşabih bir müessesenin doğumuna âmil olacağı mülâhaza edilebilir.

Görülüyorki izahına çalıştığımız haksız iktisap müessesesi üçüncü şahısların zararlarını her zaman telâfi edecek mahiyette değildir. Bunların müdürlere karşı müracaat hakları da mahdudtur. Sicil karinesi lehlerine değil aleyhlerinedir. Meselâ, müseccel hususata ademi vukuf veya nizamname hükümlerinin hatalı tefsiri gibi amiller altında ultra — vires muameleyi akdetmişlerse organlara rucu edemezler, meğerki bunlar hakikata muhalif olarak kendilerini salâhiyetli göstermiş olsunlar [2]. Emniyeti sui istimal davasının ikamesi için de salâhiyetin bağlı bulunduğu maddî şartlarda hata edilmiş olması lâzımdır. Meselâ, birliğin ödünç alabileceği meblağ mahdudtur. Müdürler tahdidat hususunda sükut etmiş olsalar mes'ul olmazlar. Fakat diğer bir yerden ödünç alındığı gizlenmiş ve misâlimizdeki şahıs diğer bir yerden ödünç alındığını tesis senedine göre müsaade edilen mıkdarın doldurulduğunu bilmiyerek ödünç vermiş olsa hakikatı gizlemiş olanlara zararı nisbetinde rucu edebilir. Cohn aksi kanaattedir. Bu müellife göre üçüncü şahıs hüsnüniyet sahibi ise selâhiyetini tecavüz eden müdür her zaman mes'ul kılınabilir. Müdürlerin mes'uliyeti kabul edilsede malî iktidarları şirkete nisbetle zaif olacağından ekseri hallerde üçüncü şahısların zararlarını telâfi etmiyecektir [3]. Halbuki müddei hükmü şahıs ise hukukî durum şirket

[1]. Schlink de aynı neticeye varmıştır. z. g. e. s. 101 — 108.

[2]. Officials who contract as agent cutside their powers though not liable as principals are liable for breach of warranty of authority if they misrepresent their powers, prowided thet the other party has no notice of the true pesistion. Street, z. g. e. s. 309 — 315.

[3] André Hess de müdürlerin temsil selâhiyetini tecavüz ettikleri takdirde mesul tutulabilecekleri kanaatindedir.

507

lehine olarak geniş mikyasta değişmektedir. Ultra–vires akid şirket tarafından ifa ve icra edilmişse, birlik, «common law'ın haksız zilyede karşı malike bahış ettiği bütün haklardan istifade edebilir. Hükmü şahsa bahış edilen haklar diğer tarafa verilenlerden çok daha geniştir. Şirket ya aynen iade veya muadil kıymetin tazminini talep edebilir. Verilen para ise «şibih akiddan» mütevellit bir talep hakkı doğar «action for money had and received».

Şirket akdın her safhasında muamelenin ultra — vires olduğunu ileri sürebilir. Bazı hallerde şirketin bu hakdan istifade etmesi menfaatı dahilinde olmıyacak, bilâkis muamele birlik için faideli neticeler tevlid etmişse muteber tutulmasını arzu edecektir. Meselâ, ultra — vires karz akidlerinde verilen para mukabilinde teminat alınmışsa akdin iptâli şirketin aleyhine olabilir. Ultra — vires nazariyesi diyebilirim ki yalnız şirketi himaye etmek için ihdas edilmiştir. Street'in beyan ettiği bir kaideye göre şirket arzu etmedikçe muamelenin ultra — vires olduğunu kimse müdafaa makamında ileri süremez. [1]

Ultra — vires muamele akid olmıyan üçüncü şahısların menfaatlerini de haleldar etmiş olabilir. Ancak üçüncü şahısların mahkeme marifetile müdahalesini zarurî kılacak menfaat oldukça kuvvetli olmalıdır. [2] Herhangi bir menfaat kâfi değildir. Meselâ, alacağı rehinle temin edilmiş bir alacaklı, şirketçe yapılan ultra–vires muamelede alacağı için tehlike sezse hatalı tasarrufa mani olamaz [3] Birlik mallarının muhafızı, ve bunlara dair yapılan ultra — vires muamelelerin menni toplu olmıyan şahıs guruplarının menfaati dahilinde ise müdahele salâhiyeti müddei umumiye aittir. Haleldar olan menfaatın, bahis mevzuu ettiğimiz şahıs guruplarının üstünde hususî bir menfaat olduğunu isbat eden şahıs yalnız başına da müdahele talep edebilir. [4]

[1] Street z. g. e. s. 80. Schlink pek haklı olarak mezkûr kaidenin ancak ultra — vires ödünç akidlerinde bir rol oynıyacağını iddia etmektedir. Ödünç alan kimsenin ödünç akdinin ultra — vires olduğunu ileri sürerek birliğe verdiği teminatı istirdat etmesi hakkaniyete uygun görülmemiş ve şirket lehine hal edilmiştir. Coltman v. Coltman 1881. Schlink, z. g. e. s. 111.

[2] Meselâ, üçüncü şahıs sigortalı ise böyle bir menfaat mevcut sayılabilir.

[3] Her menfaatin kâfi olmayışı hakkında: Ware v. Regent's Canal Co. 1859. Aynı nevi müesseseyi işleten ve ultra — vires muamelelerle rekabete maruz kalan bir şahsın menfaati de kâfi görülmemiştir. Pudsey Coal Gas Co. v.Bradford. 1873. Street. s. 365.

[4] "Üçüncü şahıs hukukun ihlâli neticesinde kralın diğer tabaları ile müştereken katlanması icab eden zarar haricinde hususî bir zarara maruz kaldığını isbat edebilirse dava ikame edebilir„, Schlink z. g. e. s. 121.

588

Haksız fiiller

V. II ve III numaralı bahislerde izah edildiği veçhile birliğin hukukî ehliyetini tecavüz eden diğer bir söyleyişle tesis senedi ile çizilen faaliyet hududu dışında kalan muamele şirketi hiç bir veçhile ilzam etmez. Hakkız fiillerin de nizamname harici olduklarında şüphe yoktur. İmdi ultra-vires nazariyesinin koyu tarafdarları, nazariyenin icab ettirdiği mantıkî bir teselsülle, hükmî şahsın haksız fiillerden de mesul tutulamıyacağı neticesine varmışlardır.

Nazarî sahadaki Bu neticeye rağmen mahkemeler haksız fiillerde üçüncü şahısların himaye edilmeleri lazım geldiğini anlamış'ar ve şirketi mesul tutmuşlardır. Bugün hükmî şahısların mesuliyeti aşağı yukarı bütün haksız fiillere teşmil edilmiştir. Yalnız kararlarda mesuliyetin doğumu için fiilin tesadüfen değilde vazife sırasında ika edilmiş olmasına ehemmiyet verilmektedir. Haksız fiil müessesesine ultra—vires nazariyesi nedense tesir icra edememiş, Mahkemeler daha ziyade fiilin şirkete isnadı için yol aramakla meşgul olmuşlardır. Bu yol umumî hatlarında istihdam edenin mesuliyet şekline müşabih olmakla beraber son derece karanlık ve karışıktır.

Muntazam bir surette teyin edilen icra uzvu, vazifesini ifa ettiği sırada haksız fiil ika etmişse, suçlu ile şirket arasında hukukî bir münasebet farz edilirse ve şirket âmir veya patron sıfatiyle mesul tutulur. Haksız fiil müdür veya azalar tarafından kanun veya tesis senedine aykırı bir emrin ifası neticesinde işlenmişse hukukî tavsif değişir. Gayrı kanunî emir, ki icra uzvu yalnız bu emri ifa etmiştir, ingiliz hukukuna göre batıldır. Bunun için ancak fiilî bir münasebetin inşası şirketi mesuliyet altına sokabilir. Bu fiilî münasebeti şirkete izafe etmek için hadise evvelkinden eski olduğu halde Mahkemeler meşgul olmamışlardır.

Diğer bir mesele de henüz hal edilmiş değildir. Hükmî şahsın ultra—vires olarak ifa ettiği bir faaliyette, meselâ warren'in getirdiği bir misale göre bisiklet imaline mezun olan bir şirket otomobil işletirken haksız fiil ika etmişse hükmî şahıs mesul olur mu? warren bu suale müsbet cevab vermektedir. [1]. Zira bu hal de gayri kanuni bir emrin ifası neticesinde ika edilen haksız fiillerden farklı değildir.

[1]. warren s. 190, 191. Schink, z. g.e, s. 140 da zikr edilmiştir.

No: 33

Yeni Türk Ceza Kanunu Projesi Münasebetile

Yazan : Hınıs C. M. U. si
Kâmuran Güralp

Yeni Türk ceza kanunu projesi, halen yürürlükte bulunan Türk ceza kanununa nazaran mühim bazı yenilikleri ihtiva ediyor. Yazımın mevzuu, bu yeniliklerden biri olan, para cezalarında iki halde, hâkime verilen geniş taktir hakkıdır.

1. hal — Failin kazanç temini maksadile işlediği cürümlerde hâkim, hapis cezasından maada (eğer kanun o suça yalnız hapis cezası tayin etmiş ise) para cezası da ilâve edebilecek,

2 Hal — hâkim, hükmedilecek para cezasının, suçlunun iktisadî vaziyeti dolayısile müessir olamayacağına kanaat getirirse, yukarı haddini üç misline çıkararak hükmedebilecektir.

Birinci halde hâkimi takyit eden bir kayıt mevcuttur. O da, suçlunun kazanç temini maksadile o suçu işlemiş olmasıdır. Buradaki kazanç tabiri çok geniş bir manayı haizdir. Kazanç maddî olacağı gibi manevî de olabilir. Sonra, kasit sübjektif bir haldirki mevcudiyeti ancak haricî olayları ile anlaşılabilir.

İkinci halin tatbikinde, suçlunun iktisadî durumu, esaslı rolü oynuyor.

Hâkim, suçlunun iktisadî durumunun mükemmel olduğunu, nasıl anlayabilecektir? Arazi, ev vesaire gibi mevcudiyetleri haricen kolayca malûm olabilen ve iktisadî vaziyetin mükemmel olduğuna iyi bir delil teşkil edebilen gayri menkullerin suçluya aidiyeti sabit olduğu taktirde hâkimin işi kolaylaşacaktır. Fakat para ve kıymetli evrakın suçluda mevcut olup olmadığının anlaşılması çok güçtür. [1]

Suçlunun yaşayış tarzı da bir kriteryüm olamaz. Zira, çok zengin oldukları halde gayet basit bir hayat sürenler insanlar çoktur.

Şimdi ikinci halin tatbikattaki ehemmiyetini belirtmeğe çalışalım.

[1] " Para ile imanın kimde olduğu belli olmaz.„

510

Bazı suçları işleyenler hakkında, kanun vazıı, yalnız para cezasını muvafık bularak hapis cezasının tatbikini arzu etmemiştir. Meselâ adiyen ihkakı hakta suçlunun göreceği ceza 30 lira ağır para cezasıdır. [1] Burada bir kimsenin, başkasındaki hakkını, hükûmete müracaata muktedir olduğu halde bundan sarfı nazar ederek eşya üzerinde zor kollanarak alması mevzuubahistir. Devlet başkalarında hakları bulunan vatandaşlara bu haklarını, vermeyenlerden, ne şekilde alınacağını kanunlarla göstermiş ve bunu temin maksadile bir takım teşkilât vücude getirmiştir. Bu teşkilâta baş vurmıyarak, devletin zor kullanma selâhiyetini bizzat istimale kalkışan bir vatandaş herhalde cemiyete karşı ağır bir suç işlemiştir. Devletin nizamlarına bu derece aykırı hareket eden bir şahsın göreceği ceza 30 lira ağır para cezasıdır. Burada, işlenen suçla verilen ceza arasındaki nisbetsizlik bariz bir şekilde görülmektedir.

Netekim, iktisadî durumu yerinde olan bir şahıs başkalarındaki yüzlerce lirayı bulan alacağını bizzat eşya üzerinde zor kullanarak alacak ve neticede 30 lira ağır para cezasına mahkûm olacaktır. Böyle bir suçlunun bu cüz'î para cezasile elem duymasına imkân yoktur. Devlet nizamına karşı gelen bu suçlu hareketine devam edeceği gibi mevcut teşkilâtı belki istihfaf bile edecektir.

İşte, projedeki ikinci hal bu ihtiyaca cevap vermektedir.

Proje, acizden olsun veya olmasın para cezalarının hapse tahvilini kabul etmektedir. [2]

Eğer proje, aciz dolayısile ödenmiyen para cezalarının hapse tahvilini kabul etmeseydi, ileri bir adım daha atmış olacaktı. Çünkü esasen aczi bulunan bir suçluya para cezası hükmedilip bil'ahare hapse tahvil bir işkence olur.

1. İkinci kânun 942 de yürürlüğe giren yeni İsviçre federal ceza kanunu, eğer mahkûm kendi kusuru olmaksızın tediyeden aczini isbat ederse, para cezasının hapse tahvilini kabul etmemiştir. [3]

Bu ciheti kanun vazıından istemek, cezanın tam olarak şahsîleştirilmesini dileyen her hukukçunun candan arzusudur.

---

[1] T. C. K. nun 308/1. maddesine bakınız.

[2] Projenin 123. ve 124. maddelerine bakınız.

[3] İstanbul hukuk fakültesi mecmuası cilt VI. sayı 4 de Ord. Profesör Tahir Tanerin yeni İsviçre ceza kanunu münasebetile yazdığı etüde bakınız.

No : 34

Genç hukuk doktorlarımızın tezleri serisinden

Kemal Fikret ARIK, – İsviçre hukukuna göre ölüm sigortasının vasiyeti. Tez, Fribourg 1941 [1]

Takdim eden: **TAHSİN ADAM**

Modern kapitalizmin hukuk kategorileri alanında yarattığı en şayanı dikkat müesseselerden birisi, hiç şüphesiz, ölüm sigortasının vasiyeti, daha doğrusu, *ölüm sigortasının ölüme bağlı bir tasarrufla teberrüüdür.* Ölüme bağlı teberrü, Roma hukukundan beri mevcuttur: Sigorta, [2] muasır kapitalizmin mahsulüdür; eski bir hukuk kategorisi ile kapitalizmin ortaya çıkardığı yeni bir varlığın birleşmesinden *K. Fikret ARIK*'ın tezine mevzu teşkil eden müessese doğuda, Hukuk meseleleri ile iktisadî meseleler arasındaki münasebetlere alak dar kimseler – memleketimizde son zamanlarda bu kimselerin ne kadar çoğaldığını Türk hukuk kurumunun ihdas ettiği serbest kürsüler açıkça gösteriyor – *Kemal Fikret Arık*'ın eserinde ilmî tecessüslerini hem tatmin edecek, hemde artıracak mahiyette izahlar bulacaklardır. Müellif, gerçekten ilgi uyandıran bir mevzu seçmek ve bu mevzu üzerinde hakikaten muvaffak bir tez yapmakla kalmamış, ayni zamanda cidden mükemmel bir usul takip etmiş bulunuyor. „Mükemmel bir usul" dedik; çünkü, bu usul sayesinde, mevzuun konuş tarzını, *(ölüm sigortasının ölüme bağlı teberrüü) müessesinin klasik (ölüme bağlı teberrü) ve (sigortalıda menfaattar)* tayini müesseseleri karşısındaki vaziyetini layıkı vechile kavramak mümkün oluyor; yine bu usul sayesinde, sigortanın ölüme bağlı teberrüü müessesesinin muhtelif cepheleri ile bu müessesenin ortaya koyduğu bir çok hukukî münasebetlerin tahlili esnasında, *mücerret hukuki mülâhazalar kadar müşahhas iktisadî düşüncelere* de yer verildiğini görüyoruz.

***

Genel bilgilere ayrılan birinci fasılda, ölüm sigortasının teknik cepheleri kakkında okuyucuya bilgi veriliyor. İkinci fasılda «mütevef-

Kemal FİKRET ARIK, [1] Le legs d'assurance — décès d'après le droit Suisse. Thèse Fribourg 1941 Les Presses Zoringue sahife adedi 151

[2] Yani assurance par capitalisation

S 18

fanın kendi hayatı üzerine akdedilen bir ölüm sigortasından doğan hakkın temamını veya bir kısmını ölüme bağlı bir tasarrufla (vasiyet veya miras mukavelesi) bağışlamasıdır" diye tarif edilen *ölüm sigortasının ölüme bağlı teberrü*'nün kendine has ve müstakil mahiyeti belirtilmektedir.

Sigortanın ölüme bağlı teberrüü müessesesini kabul etmekle, kanun *külli haleflyet* prensibine bir istisna koymuş oluyor; çünkü, kendisine bir ölüm sigortası bağışlanan kimse sigorta bedelini doğrudan doğruya talep etme hakkını iktisap etmekle beraber, terekenin borçlarından mes'ul değildir. Sigortanın ölüme bağlı teberrüü ile alelade ölüme bağlı teberrü arasında ikinci fark, ölüme bağlı teberrülerin tenkisinde alelade teberrüün tekmil kıymeti, halbuki sigortanın ölüme bağlı teberrüün ancak sigortanın vefat anındaki iştirâ kıymeti üzerinden tenkise tâbî olmasıdır. Sigortanın ölüme bağlı teberrünü hukukî mahiyetini incelerken müelif, menfattar tayinine ölüme bağlı teberrü mahiyetini atfetmek isteyen temayülü tenkit ve *menfattar tayininin diriler arsında bir muamele* olduğunu iddia ediyor. Sigortalının, ölüme üne kadar menfattarın hakkını geri almak selâhiyetini muhafaza etmesine ve menfaattarın hakkının ancak sigortalının ölümü ile geri alınamaz bir hale gelmesine dayanan ve sigortalının ölümüne kadar menfaattarın bir hakkı olmayup yanlınız bir ümidi olduğuna mütealllik delili redediyor. İtiraf edelimki, menfaattara bir ümit değil, fakat bir hak bahşeden kanunî metinlere dayanarak *menfatlar tayininin diriler arasında bir muamele* olduğunu bildiren müellif bizi ikna edemiyor. Çünkü menfaattarın hakkı ölüme bağlı teberrüde olduğu gibi muhtemel bir haktır ve ancak sigortalının ölümü ile müessir bir hale geliyor. Menfaattar tayininin diriler arasında bir muamele olup olmamasının ehemmiyeti büyüktür: menfaatta tayini diriler arasında bir muamele olduğu taktirde müteveffanın alacaklıları sigorta bedeli üzerinde esas itibarile bir hak iddia edemeyeceklerdir.

Alelade ölüme bağlı teberrülerde, teberrüe nail kimsenin talebi, teberrü yapmakla mükellef kimseye «miraçı veya mükellef»e teveccüh eder; diğer cihetten, bu dava lehine teberrü yapılan kimsenin nakkı doğduktan sonra açılabilir. Sigortanın taberrüünde, lehine teberrü yapılan kimse miraçılara müracaata lüzum kalmaksızın doğrudan doğruya sigortacıdan sigorta bedelini isteyebilecektir. Kanun, lehine sigorta bedeli teberrü edilen kimseye sigorta bedelini doğrudan doğruya isteme hakkını vermekle bu bedelin, önce sigortacı tarafından sigortalının miraçılarına, sonra, mirasçılar tarafından lehine teberrü-

513

yapılana ödenmesinin önüne geçmek istedi. Müellif, bundan başka «sigortanın ölüme bağlı teberrü» ile «menfaattar tayini» arasındaki benzerliğin de, lehine teberrü yapılan kimseye sigorta bedelini doğrudan doğruya talep hakkının verilmesine bir sebeb teşkil ettiğini bildiriyor. (Bu suretle daha önce tenkit edilen iddiasını zaiflatmış oluyor). O bir cihetten, lehine teberrü yapılan kimsenin, teberrüü elde edebilmesi için mirasçıların mirası kabulüne kadar beklemesinin önüne geçmek istedi. Kendisine sigorta bedeli teberrü edilen kimsenin, sigortalının ölümünde hemen harekete geçebilmesinin iki istisnası vardır: Sigorta bedelinin vasiyet yolu ile teberrü edilmesi, resmî tasviye. Lehine teberrü yapılan, teberrüü reddedebilir. Lehine teberrü yapılan kimsenin şahsî alacaklıları İsviçre M. K. 578 inci maddesine dayanan bu red keyfiyetini ibtal ettiremezler; çünki, bu maddenin istihdaf ettiği vaziyetin hilâfına olarak, gerek alelâde ölüme bağlı teberru, gerek sigorta bedelinin ölüme bağlı teberrüü hallerinde teberrüe nail kimse lehinde doğan ümit, esas itibarile bu kimsenin kredisine tesir etmez; çünkü bu kimsenin alacaklıları sadece bir ümit mevzubahs olduğunu ve bu ümidin bir çok sebeplerle (meselâ müteveffanın vasiyeti geri alması ile) ortadan kaldırılabileceğini takdir etmelidirler.

IV. üncü fail, mahfuz kimselerin ihlâli halinde sigertanın ölüme bağlı teberrüünün nasıl tenkise tâbi olacağını incelemektedir. Tenkise tâbi mikdarın ne olacağı hususunda üç fikir mevcuttur: A) *Sigorta bedelinin* b) *ödenen primlerin,* C) *iştira kıymetinin tenkise* tâbi olması. *Fikret Arık, Sigorta bedelinin* tenkise tâbi olmasını şu mucip sebepreddediyor: „Vakıa, sigortalı, sigorta üzerinde ölüme bağlı bir tasarrufda bulunmasa idi sigorta bedeli kendi terekesine dahil olurdu. *Ancak, iktisadî bakımdan* sigortalının ölümü anında sigortanın filî, hakikî kıymeti ancak *iştira kıymetinden* ibarettir. Bu noktayı kanun vazıı, en âdil ve pratik ihtiyaçlara en uygun bir keyfiyet olarak göz önünde tuttu". Müellif, ödenen *primlerin* tenkise tâbi olması fikrini de kabul etmiyor. Çünkü sigortalı tarafından ödenen primler sigortalının yalnız gelirinden tefrik edilen meblâğdan başka bir şey dedeğildir; primlerin ödenmesi ile sigortalının serveti asla eksilmemiştir. Bundan başka, müellif sırf hukukî mahiyette bulunan delili de ileri sürüyor: Primler, lehine teberrü yapılan kimseye değil, sigorta kumpanyasına ödemiş bnlunmaktadır. İlâve edelim ki, ufak bir tadille Fransız kanununun müellif tarafından reddedilen primlerin tenkise iâbi olması tezini kabul ediyor: Primlerlerle sigortalının geliri arasında açık bir nisbetsizlik varsa tenkis davası açmak kabildir-

514

Müellif, İsviçre mevzuatı tarafından da kabul edildiği veçhile, *tenkisini iştira kıymeti* üzerinden yapılması tezini kabul ediyor. Müellif, muhtelit sigortalarda tenkise tâbi kıymetin ne olduğunu araştırdıktan sonra sigortanın ölüme bağlı teberrüünde tenkisin mekanizmasını eyi seçilmiş canlı misallerle incelemektedir. V. inci fasıl, lehine teberrü yapılan kimse ile müteveffanın ve mirasçının alacaklıları arasında mevcut münasebete hasredilmiştir; çünkü sigorta bedelinin ölüme bağlı teberrüü de «Nemo liberalis, nisi liberatus» vecizesile ifade edilen kaideye tâbidir. Nüellif bu kaidenin tatbikatına dair de canlı misaller vermektedir.

Kannn vazınım kabul ettiği hal suretleri karşısında müellifin, fikrimize biraz mutî vaziyetinden dolayı ileri sürülecek ihtirazî kayıt bir tarafa bırakılacak olursa, *Fikret ARIK*'ın bu eserinde şayanı dikkat bir hukukî teşhis ve tahlil kabiliyeti, Metedoloji kaidelerine sadakatı, ciddî ve titiz araştırmalara dayanması bakımından mükemmel bir çalışma usulü bulduk.

515

No: 35

Barolar Adlî müzaheret kararı verebilirler mi

Yazan : Akil Önder
Ankara Sulh hâkimi

Baroların adlî müzaheret kararı vermeğe selâhiyetli olup olmadığı bir çok hukukçuları tereddüde sevkettiği gibi kültür bakımından geniş bir muhite sahip bazı baroların da bu yolda karar vermek suretile hataya düşdüklerini görmüş bulunuyoruz. Adlî müzaheret büroları hukuk alanımıza yeni dahil olmuş bir müessese bulunmakla beraber avukatlık K. nun 124 üncü maddesindeki müphemiyet baroların bu şekildeki hareketlerini mazur gösterebilir.

Baroların adlî müzaheret kararı verip veremiyeceklerini tetkik etmezden evvel 3499 sayılı kanunla ihdas edilmiş bulunan adlî müzaheret bürolarının mahiyet ve vazifelerini anlamamız lâzımdır.

Avukatlık K. nun 122 inci maddesi hükmü ; asliye mahkemesi bulunan her yerde idare meclisi tarafından tayin edilen bir avukatın nezaret ve mürakabesi altında bir adlî müzaheret bürosu kurulmasını âmir bulanmaktadır. Fakat avukat adedi beşten aşağı olan yerlerde böyle bir mecburiyet yoktur. Maddeye göre müzaheret büroları ancak asliye mahkemesi bulunan yerlerde kurulabilecektir. Bir çok kaza merkezlerinde halen sulh mahkemesi teşkilâtı bulunduğundan ve esasen bu gibi yerlerde müzaheret bürosunun tesisi mucip olacak şekilde oldukça masrafa mütevakkıf ehemmiyetli davalar bulunmadığından buralarda müzaheret büroları tesisine lüzûm ve mehal görülmemektedir.

981 ve bunu tadil eden 3748 sayılı kanuna göre sulh kâkimi bulunan yerlerde bu hâkime asliye hukuk işlerini görmek selâhiyeti verilmekte olduğundan bu selâhiyeti haiz bulunan sulh hâkimleri nezdinde müzaheret büroları tesis edilebilirmi ? Yalnız sulh mahkemesi bulunan kaza merkezlerinde adı geçen kanunlara tevfikan verilen asliye selâhiyeti vekâletçe her zeman ref'edilebileceğine ve bu selâhiyetlerin muvakkat bulunmasına ve esas teşkilât sulh mahkemesi tsşkilâtı olmasına mebni bu gibi muvakkat asliye selâhiyetini haiz olan sulh mahkemeleri nezdinde adlî müzaheret bürosu ihdasına kanunî mesağ bulunmamaktadır.

516

Müzaheret bürolarının tesisi mecburiyeti o yerde avukat adedinin beşten aşağı olmamasına mütevakkıftır. Bir yerde asliye mahkemesi bulunsa dahi orada avukat adedi beşten aşağı bulunduğu takdirde müzaheret bürosu tesisi mecburi değildir. Fakat avukat adedinin tayininde orada çalışan ruhsatnameli dava vekillerinin de hesaba katılması lâzımdır. Bundan başka müzaheret büroları bir avukatın nezaret ve mürakabesi altında faaliyette bulunacaklarından avukat bulunmıyan yerlerde dava vekillerinin adedi her kaça baliğ olursa olsun müzaheret bürosu tesis edilemez.

Avukatlık kanunu ile hukuk sahamıza girmiş olan adlî müzaheret büroları hakikatan mühim bir ihtiyaca cevap vermiş ve hukuk usulü muhakemeleri K. nun adlî müzaheret hakkındaki hükümlerini tamamlamıştır.

Filhakika usul kanununda hâkimin, adlî müzaharete nail olan kimseye hangi hallerde vekil tayin edebileceği tasrih edilmiştir. Kanunun 467 inci maddesi hükmüne göre: Adlî müzaheret kararı almağa muvaffak olan kimsenin ikametgâhı davayı rüyet eden mahkemenin bulunduğu mahalde olmadığı veya o şehirde bunun hukunu muhafazaya muktedir vekil bulunmadığı ve kendisinin bizzat hukukunu müdafaa edemeyeceği anlaşıldığı takdirde mahkeme münasip göreceği kimseyi vekil tayin eder. Bunun haricindeki hallerde mahkeme vekil tayin edemez. Mahkemelerimiz tatbikatta ekseriya kanunun bu hükmünü adlî müzaheret kararı istihsâl etmiş olanları himayekâr şekilde tatbik etmektedirler. Mahkemeden adlî müzaheret kararı verildikden sonra mahkeme derhal baroya müzekkere yazarak müzaharete nail olan kimseye bir vekil tayin olunmasını emretmektedir. Barolarda mahkemenin bu emrine mutavaatla işi bir vekile vermektedirler. Halbuki kanun hükmü böyle değildir. Usul kanununun 467 inci maddesi hükmü haricinde mahkemeler adlî müzaheret kararı almış kimselere ne vekil tayin ederler ne de vekil tayin etmesi için baroya emir verebilirler. Çünkü usulün 466 ıncı maddesinin 5 inci bendinde: adlî müzaharetin; davanın vekille takibi iktiza ettiği halde ücreti bilâhere verilmek üzere vekil tayinini temin edeceği yazılıdır. Davanın hangi hallerde vekille takibi iktiza ettiği de 467 inci maddede tasrih edilmiştir. Bu gibi hallerde hâkimin, vekilin tayin keyfiyetini baroya tevdi etmemesi ve bizzat kendisinin intihap etmesi lâzımdır. Halbuki tatbikatta 467 inci maddenin şumulü dahiline giren ahvalde dahi mahkemeler vekilin intihabı hususunu barolara emretmekle iktifa ederek tayin olunacak vekilin şahsı ile alâkadar olmazlar. Bundan başka her adlî müzaheret kararı

almış olan kimseye bir vekil tayin edileceği lüzûmuna kail olarak barolardan vekil tayinini istemektedirler. Fakat adlî müzaharete nail olup da 467 inci maddedeki şartları haiz bulunmayan ve davasını behemahal bir vekile tevdi etmek isteğinde bulunan kimselere mahkemelerce vekil tayin etmeleri için baroya emir vermeleri doğru değildir. Ve kanunun ruhuna muhaliftir. Bu vaz'iyette bulunan kimsenin ne suretle hareket edeceğini müzaharet bürosunun vazifelerini tebarüz ettirirken bildireceğiz.

Adlî müzaharet büroları o yerin bağlı bulunduğu baro idare meclisi tarafından kurulur. İdare meclisi baronun kadrosunu ve kadroya göre çalışacak stajyerleri, ücretli memurları tesbit ve tayin eder ve büroda vazife alacak avukatlara ait sıra defterini tanzim eyler. Büroda idare meclisi tarafından tanzim edilmiş olan bu deftere göre sırasile avukatlara iş verir.

Adlî müzaharet bürosu tarafından tevdi olunan işi avukat kabul etmeğe mecburdur. Avukat ancak iki suretle bu mecburiyetten kurtulabilir. Bunlardan biri mücbir sebeplerdir. Bu sebepler de kanunî veya arızî olurlar.

Kanunî sebepler: diğer tarafın avukatı bulunmuş veya daha evvel bu iş hakkında rey vermiş veya bu işe evvelce hâkim, hakem, müddeiumumî veya memur sıfatile el koymuş bulunması halleridir.

Arizî sebepler de: Hastalık vesaire gibi sebeplerdir.

Büro tarafında kendisine tevdi olunan işi kanunî veya arizî sebeplerden dolayı kabul edememek ısrarında bulunan avukat mazeretini baro reisine bildirmek mecburiyetindedir. Baro reisi bu mazeretleri tetkik ederek varit görürse o iş müzaharet bürosu tarafından diğer bir avukata tevdi olunur. Eğer avukat hukuk usulü muhakemeleri K. nun 467 inci maddesine istinaden mahkemece tayin edilmişse avukat mazeretini bu makama bildirir. Yoksa avukat kendiliğinden bu sebepleri ileri sürerek işi kubulden istinkâf edemez. Kendisine iş tevdi edilen avukat bir de tarifede bu iş için tesbit edilen ücreti baro kasasına yatırmak suretile bu mükellefiyetten kurtulabilir. Her dava için alınacak asgarî ücreti gösterir tarife Adliye vekâleti tarafında tanzim olunarak mer'iyete konulmuş bulunduğundan avukatın burada baro kazasına yatıracağı ücret bu tarifede yazılı ücrettir.

Adlî mzaharet bürosunun orğanları yalnız avukatlardan ibaret değildir. İdare meclisinin tensibile baroda avukat stajyerleri de vazife alırlar. Bundan maada büronun gelir ve masrafına müteallik

işlerle diğer dahilî muamelâtını görmek üzere idare meclisinin tensip ettiği kadro nisbetinde kâtip, odacı gibi diğer memur ve müstahdemler de istihdam olunabilirler.

Adlî müzaharet bürolarının nerelerde ve ne şekilde kurulabileceğini ve organlarını öğrendikten sonra vazifelerinin nelerden ibaret olduğunu inceleyelim. Büronun vazifeleri avukatlık K. nun 124 üncü maddesinde gösterilmiştir. Bu maddede aynen şöyle denmektedir. Büro, adlî müzaharetin temini için lüzumlu olan müuameleleri ifa, talebin kabulü halinde davaya takip ve iptidaî ve umumiyetle muhakeme veya icra takip masraflarını kısmen veya temamen ifadan âciz olanların mahkemelerle adliye dairelerindeki işlerini takip vazifelerile mükelleftir. Hukuk usulü muhakemeleri kanunun adlî müzaheret hakkındaki hükümler mahfuzdur.

Görülüyorki madde bir az müphemdir. Vazii kanunun bu madde ile kasdettiği mana temamile anlaşılamıyor. Maddenin yazılış şekline göre müzaheret büroları; muhakeme ve takip masraflarını temamen veya kısmen edadan âciz olanların mahkemelerle adliye dairelerideki işlerini takibe mecbur oldukları anlaşılıyor. Halbuki kanunun 126 ıncı maddeside; muracaatlarında haklı olduklarına dair delil gösteremeyenlere yardım edilemiyeceği yazılıdır. Binaenaleyh büro haklı olduğu hakkında delil gostermemiş olanların muhakeme ve takip masraflarını temamen veya kısmen ifadan âciz olsalar dahi işlerini takip etmek mecburiyetinde değildir. Kaldıki bu gibiler adlî müzaharet kararları istihsal etmiş olmadıkça böyle bir yardıma da nail olamazlar. Bu itibarla maddenin, avukatlık kanununun bu fasıhndaki hükümlerile usul kanunun bu babdaki hükümleri çerçevesinde mutalâası lâzımgelir.

Büronun yardımını isteyen kimse müracaatında haklı olduğuna dair kanaat verici delil göstermesi lâzımdır. Büro alâkalının gösterdiği delilleri tetkik ederek müracaat eden şahsın haklı olduğuna kani bulunduktan sonra adlî müzaheret kararını istihsal için lüzûmlu olan muameleleri ifa eder. Adlî müzaheret kararını büro veya baro verecek değildir. Bu karar ancak mahkeme tarafından verilir yoksa büronun veya baronun böyle bir kararı vermeğe selâhiyetleri yoktur. Büronun burada vazifesi ancak adlî müzaheret kararının istihsali için lüzûmlu muameleleri yapmaktan ibarettir. Bu muameleler; adlî müzaheret kararına mesned teşkil edecek muamelelerdir. Bunların nelerden ibaret bulunduğu hukuk usulü mahkemeleri K. nun 468 inci maddesinde gösterilmiştir. Bu maddeye tevfikan adlî müzaheret talebinde bulunacak kimsenin; davanın hulâsasile istinad edilecek esbabı

sübutiyeyi gösterir bir arzuhal hazırlaması veya mahkemede bu hususları ihtiva eden şifahî bir talepde bulunması lâzımdır. Bundan maada mahallî belediyesinden veya hey'eti ihtiyariyesinden alınmış ve müzaheret talebinde bulunan şahsın san'at ve sıfatını ve servetile devlete verdiği verği miktarını ve ailesinin hal ve vaz'iyetini ve dava masrafını tediye kudreti olmadığını müş'ir şehadetnameyi ihzar etmesi iktiza eder. İşte müzaheret bürosunun iptidaen yapacağı muameleler bunlardan ibarettir. Bu evrak hazırlanarak mahkemece adlî müzaheret kararı alındıktan sonra adlî müzaheret bürosu mevcut sıra cetveline göre işi sırası gelen avukata veya dava vekiline tevdi eder. İşi alan avukat davayı takip ve intaç etmek vazifesile mükelleftir. 124 üncü maddenin ilk fıkrasının son kısmı müzaheret bürolarından ziyade mahkemeleri alâkadar eder. Maddenin bu kısmındaki hüküm esasen hukuk usulü muhkemeleri K. nun 465 inci maddesinde mevcuddur. Bu maddede kendisile ailesini maişetçe ehemmiyetli zarurete düşürmeksizin masarifi lâzimiyeyi kısmen veya temamen ifadan âciz olan kimselerle müessesatı hayriyenin iddia ve müdafaalarında veya icraya veya ihtiyatî tedbirlere müracaatlarında haklı olduklarına dair delil gösterdikleri takdirde adlî müzaherete nail olabilecekleri yazılmış bulunmaktadır. Mahkemeler adlî müzaheret kararı verirken en evvel müzaheret talebinde bulunan kimsenin muhkeme veya icra masrafını verip veremeyeceğini tetkik etmeleri lâzımdır.

Avukatlık kanununa adlî müzaheret hükümleri idhal edilirken 124 üncü maddeye usulün bu maddesindeki hükümler konulmak istenmiş fakat müphem şekilde alınmıştır. Binaenaleyh adlî müzaheret talebinde bulunan şahşın vaz'iyeti hukuk usulü muhkemeleri K. nun 467 inci maddesindeki şeraiti haiz bulunmamış ve avukat veya dava vekili resen hâkim tarafından tayin edilmemiş ve bu kimse davasını bir vekil marifetile takip talebinde bulunmuş ise bunun evvelâ adlî müzaheret bürosuna müracaatla büronun yardımını istemesi iktiza eder. Büro talibin müracaatında haklı olduğuna kanaat getirdiği takdirde adlî müzaheret kararının selâhiyetli mahkemeden istihsali için lüzûmlu muameleleri ifa eder. Bu muamelelerin ne olduğunu yukarıda arzetmiştik. Mahkemede adlî müzaheret kararı alındıktan sonra büro evvelce tanzim ettiği defter mucibince davayı sırası gelen avukata tevdi eder. Ve avukatta davayı takip ve intaç eyler. Baro idare meclisinin tanzim ettiği bu sıra cedveli kat'i değildir. Davanın ehemmiyetine ve defterde yazılı avukatların ihtisaslarına göre işi münasip göreceği diğer bir avukata da verebilir.

S20

Barodan yardım talebinde bulunanların taleplerinin reddi halinde alâkadarın tahriren veya şifahen baro reisine müracaata hakkı vardır. Baro reisi büronun talebi kabul etmemesi hakkındaki mucip sebeplerile alâkalının iddia sebeplerini tetkik ederek kararını verir. Bu karar kat'i olup aleyhinde hiç bir makama müracaat olunamaz.

Adlî müzaheret bürolarının ücretli memurlar istihdam edebileceğini yukarıda söylemiştik. Bu memurlara verilecek, ücretlerin temini için varidat menbaı bulunması lâzımdır. Kanuna göre adlî müzaheret bürosunun bu masrafları baro bütçesinin bir faslında yer almış bulunacaktır. Baroların varidat menbaları avukatlık K. nun 126 ıncı maddesinde gösterilmiştir. Bu madde hükmünce vilâyet veya belediye bütçelerinden veya hayır müesseselerinden baroya tahsis edilen yardımları ile baro lehinde yapılan fakat tahsis mahallî gösterilmeyen her türlü teberrüler ve adlî müzaheret memur avukatın istihsal eylediği ücretin yüzde yirmisi ve büronun yardımından faydalanan kimsenin vereceği avukat ücretile faydalandığı kısmın yüzde onudur.

Adlî müzaheret büroları mevzuatımızda mühim bir boşluğu doldurmuştur. Çünkü hukuk usulü muhakemeleri K. nun 467 inci maddesindeki haller haricinde adlî müzaherete nail olan kimsenin buna istinaden barodan avukat teminini istemeğe hakkı bulunmamakta idi. Bu vaz'iyet karşısında adlî müzaherete nail olan şahsın davasını ya bizzat takip etmesi yahut para ile bir vekil tutması icabediyordu. Adlî müzaheret bürolarının tesisi bu gün bu mahzuru ortadan kaldırmıştır.

No: 36

Bibliyoğrafya

Baha Arıkan, «Ceza bakımından Avrupa Adliyesine dair notlar» Ankara 1941, yeni ceza evi matbaası, 220 sahife, Fiyatı 100 kuruş.

Yazan : Dr. Hadi Tan

Ceza ve tevkif evleri umum müdürü Baha Arıkan tarafından yazılan „Ceza bakımından avrupa adliyesine dair notlar" adlı eser; İtalya, Fransa, Belçika ve Almanya gibi dört avrupa devletinin Adliye Nezareti, Müddei umumilik, mahakim, kalem ve infaz müesseseleri teşkilâtını muhtevidir. Müellif; Adlî makanizmanın nüvesini meydana getiren Vekâlet teşkilâtını, büroları ve bunların münkasem bulunduğu talî büroları, hâkimlerin mesleğe girme usullerini, terfilerinde kullanılan esasları, hâkimlik silselesini ve haklarında tatbik olunan inzibatî cezalarla bu cezaların tatbik olunabilmesi için yapılan tahkik usullerini teferruatile ve bilhassa Vekâlet teşkilâtının rüknü addedilen umum müdürlüklerle bunlara bağlı teşkilâtın vazife ve selâhiyetlerini açıkca eserinde tesbit ve izah etmiştir. Bu meyanda ceza davasının ne suretle harekete geçtiği, şikâyet ve ihbarın kimlere ve ne şekilde yapılacağı, polisin vazife ve selâhiyetleri, sorgu hâkimliği teşkilâtı, temyiz teşkilâtı, çalışma tarzı ve her devlet adliyesinde mevcut olan hususî teşkilât ezcümle; İtalyadaki rejim mahkemeleri, küçüklere mahsus tertiye ve himaye müesseseleri, Fransada ki polis ve çocuk mahkemeleri, Belçıkadaki adlî ve idarî polis teşkilâtı ve çocuk mahkemeleri, Almanyadaki hususî mahkemeler esaslı bir tasnife tâbi tutularak okuyuculara arzedilmiştir.

İtalya,Fransa, Belçıka ve Almanyadaki adlî makanizmayı işleten ve adâletin tecellisinde büyük bir rol icra eden kalem teşkilatına, lâyık olduğu kıymet atfedilmiş ve sırasile her devletin kalem teşkilâtı ve muamelâtı müellifin bizzat elde ettiği vesikalara istinaden izah edilmiştir. Müellif eserine başlarken: "On dört senelik memuriyet hayatımda, kalemlerimizin hangi noktalarda daha eyi işlemediklerini bildiğim için, bu noktalarda ısrarla tevakkuf etmek mecbu-

522

riyetinde kaldım" diyor. Hakikaten eser sahibi kalem faaliyetini önemli ve istifadeli olarak eserine derç ve ayni zamanda kaleme gelen bir evrakın muamelesi tekemmül edinceye kadar takip ettiği seyri tesbit ve mevcut farkları da tebarüz ettirmiştir.

Her devlete ait umumî teşkilât itmam edildikten sonra, ceza infaz sistemlerine geçilmiş ve kısımlara ayırmak suretile cezalar emniyet tedbirleri, infazdaki inkıtalar, cezanın infazını kaldıran af ve memnu hakların iadesi gibi haller, infaz, ceza müesseseleri idarî teşkilâtı, meslekî tedrisat, personeller, hapisin nevileri, devre usulü «Müterakkisistem» ve ıslâh evleri izah edilmiştir.

Ceza ve infaz sahasında mevcut bugünkü yenilikleri meydana getiren İtalya, Almany, Belçıka ve Fransada infazı cezanın Almış olduğu veçheden ve son inkişaf safhalarından bahs eden müellif, tatbikat şekillerine de önem vererek hürriyeti tahdit cezasının, bu devrelerde ne şekilde çektirildiğini ve cezadan beklenilen gayenin mahiyetini ve esasını selâhiyetli bir kalemle anlatmış ve bizzat ziyaret etmek bahtiyarlığını kazandığı dört devlete ait muhtelif ceza ve ıslah «terbiye» müseselerinden numuneler vermiştir.

Bu eser; müellifin İtalya, Fransa, Belçıka ve Almanyada yaptığı iki aylık tetkik sayahatı neticesi vücuda getirilmiştir. Bizzat müşahede bilgi iktisabında ve hükümlerin kıymetlendirilmesinde ilk plânda gelir. Binaenaleyh mevzuu itibarile kıymetli olan ve ayni zamanda müellifin mücerrep müşahedelerine istinat eden bu değerli eseri meslektaşlarımıza samimiyetle tavsiye ederiz.

Dr. Hadi Tan.

1939 — 1940 TEMYİZ KARARLARI, Hukuk kısmı.

Adliye Vekâleti neşriyatında.
Ankara, Yeni Cezavi Matbaası, 1942
Sahife 449, fiyatı 175 Kuruş.

Temyiz Mahkensinin 1939—1940 senesine aid Ceza kararlarından sonra ayni senenin Hukuk kararlarının da toplu bir halde neşr'edilmiş olmasını bütün hukukçular memnuniyetle karşılayacaklardır. Filhakika tatbibatın bu gibi kararlara olan ihtiyaçlarına cevap vermek üzere bizzat hâkimlerimiz tarafından Temyiz kararlarını ihtiva eden mecmualar mevcuttur. Ancak bütün bunlar, en yeni kararları ihtiva etmelerine rağmen yalnız bir hukuk sahasına ait ana kanunlara mün-

hasır kalmakta [1], Adliye Vekilliği tarafından neşr' olunanlar gibi bütün mevzuatımıza ait kararları da içine almaktadırlar. Bu hususta bir fikir vermiş olmak için Adliye Vekilliğince neşr' edilmiş bulunan Kararlarda ana kanunlardan başka bahis mevzuu olan hususî kanunların bir kaçını saymak faydalı olacaktır : Adliye harç tarifesi kanunu, Askerî ve mülkî tekaüt kanunu, Avukatlık kanunu, Belediyece yapılacak istimlâk kanunu, Bina vergisi kanunu, Devlet ziraat işletmeleri hakkında kanun, Ecnebî memleketlere gönderilecek talebeler hakkında kanun, Hâkimler kanunu, Köy kanunu, Maadin nizamnamesi, Tahsili emval kanunu, Tapu kanunu, Teşkilâtı esasiye kanunu, Vakıflar kanunu ve ilah... Kitapta, 18 Tevhidi İçtihat kararı ve 41 Heyeti Umumiye kararından başka I inci Hukuk dairesinin 44 II ikinci Hukuk idaresinin 29, III üncü Hukuk dairesinin 24, IV üncü Hukuk dairesinin de 25 kararı, Ticaret dairesinin 42 ve İcra ve İflâs dairesinin de 29 kararı mevcuttur. Bu ciltte eskilerine nazaran çok faydalı bir yenilik te yapılmış, kitabın sonuna kararları veren daire, kanun maddelerine ve davanın nev'i ve mahiyetine göre üç alfabetik arama cedvelinden sonra kitaptaki Temyiz kararları içinde adı geçen kanunların hangi Resmî Gazete ve kitabta bulunduğunu gösteren bir cedvel de ilâve edilmiştir.

Dr. H. Belbez.

Dr. Bülend Esen: Türk Medenî Hukuku. Ankara Recep Ulusoğlu Basımevi, 1942. Sahife 380, Fiyatı 300 Krş.

Ankara Hukuk Fakültesi doçentlerinden Dr. Bülend Esen Fakültenin son sınıfında verdiği takrirlerini bir kitap halinde neşr'ettirmişdir. Kitapta bütün miras hukukundan başka Aile hukukuna aid mevzulardan Nafaka, Ev reisliği, Velâyet ve Vesâyet müesseseleri tetkik edilmiş ve Aynı Haklar bahsında da Aynî Haklarla Mülkiyet hakkına dair malumat verilmişdir. Müellif teferruata girmiyerek bahis ettiği mevzular etrafındaki nazariyeleri kısaca göstermek ve umumî malumat vermekle iktifa etmişdir. Esasen, takrir'in kitap demek olmadığını ve binaenaleyh karşılanabilecek muayyen bir meselenin hallinin kitapta belki bulunamıyacağını, talebe arkadaşlarına hitaben kitabına yadzığı ön sözde müellifin kendisi de itiraf ediyor. Fakat okuyanlar bu kitapta hukuk müesseselerine hâkim olan prensipleri bulacaklardır ki, bu prensipler de layıkile bilindiği takdirde halli istenen bir meseleye çare bulmak da kolaylaşır. Kitabı bilhassa genç hukukcularımıza tavsiye ederiz.

[1] Meselâ, Vehbi Tetik'in borçlar kanunu, İmran Öktem'in hukuk muhakemeleri usulü kanunu ve Halis Songur'un Türk kanunu Medenisi gibi.

3780 Sayılı Millî korunma kanununa göre ittihaz ve resmî gazete ile neşredilen kararların ve adı geçen yazıların tarih ve No. larını gösterir liste

Kararnamenin			Resmî gazetenin	
Tarihi	No. su	Karar No. su	tarihi	No. su
29/1/1942	17205/2	258	4/2/1942	5024
29/1/1942	17206/2	259	4/2/1942	5024
7/2/1942	17291/2	265	11/2/1942	5030
7/2/1942	17292/2	267	11/2/1942	5030
7/2/1942	17293/2	269	11/2/1942	5030
7/2/1942	17294/2	270	11/2/1942	5030
14/2/1942	17311/2	271	20/2/1942	5038
23/2/1942	17382/2	272	28/2/1942	5045
23/2/1942	17383/2	273	28/2/1942	5045
23/2/1942	17384/2	276	28/2/1942	5045
23/2/1942	17386/2	278	28/2/1942	5045
23/2/1942	17387/2	279	28/2/1942	5045
26/2/1942	17450/2	293	3/3/1942	5047

525

Resmî gazetede Neşrolunan Temyiz Mahkemesi Tevhidi içtihat kararları.

Tarihi	Kararın No su	Özü:	Resmî gazetenin Tarihi	No. su
	7. E. 29. K.	Kaçırmak ve Irza geçmek gibi cürüm hallerinden dolayı Sorgu Hâkimliğince yapılan İlk tahkikat sırasında maznun ile mağdur arasında evlenme vukuunda Âmme davasının teciline karar verileceğine dair.	13/2/1942	5032

Terfilerine halen kazaî ve inzibatî bir mâni olmayan muavin, hâkim ve müddeiumumilerle hâkim sınıflarından sayılanlardan gaye Mart/942 tarihine kadar terfi müddetlerini bitireceklerin sicil sıra numarası itibariyle isimlerini gösterir liste hâkimler kanununun 29 uncu maddesi mucibince her meslek sınıfları için ayrı ayrı hazırlanarak aşağıda derç edilmiştir. Kendilerini terfia şayan gördükleri halde bu listede isimlerini bulamıyanlar mezkûr meddenin ikinci fıkrasına tevfikan neşir tarihinden itibaren bir ay içinde ayırma meclisine yazılı olarak itiraz edebilirler.

HÂKİMLİK SINIFI

4. Üncü derece hâkimlik sınıfına ait liste.

Sıra No.	Sicil No.	Adı	Memuriyeti
1	102	Arif Cankaya	Niğde ağır ceza reisi
2	180	Celâlettin Mutlu	Adliye baş müfettişi
3	232	Hamdi Güran	İsparta hukuk hâkimi
4	385	Hilmi Akçal	Afyon hukuk hâkimi
5	508	Nail Töre	Kocaeli hâkimi
6	596	Sadık Akgün	Kütahya ağır ceza reisi
7	734	Hulûsi Türkmen	Üsküdar hukuk hâkimi
8	745	Sezai Barış	Afyon ağır ceza reisi
9	884	Etem Saygun	Adliye baş müfettişi
10	906	Ali Okay	Adliye baş müfettişi
11	1027	Sabir Erbil	İstanbul asliye hâkimi
12	1099	Ali Akyol	Üsküdar ceza hâkimi
13	1166	Naci Uras	Ankara ceza hâkimi
14	1176	Rasim Uz	Kırşehir ağır ceza reisi
15	1352	Hayrettin Vardar	Eskişehir hukuk hâkimi
16	1459	Nuri Okcuoğlu	Üsküdar asliye ceza hâkimi
17	1529	Hilmi Özkazanç	Sivas hukuk hâkimi
18	1682	Mehmet Şahingil	Konya asliye ceza hâkimi
19	1727	Fazıl Soruşbay	İstanbul ticaret mahkemesi reisi
20	1876	Ethem Sandıkcıoğlu	Elbistan hâkimi
21	2033	Cevdet Şahinoğlu	Bergama hâkimi
22	2061	Kâzım Akşit	Üsküdar asliye hukuk hâkimi
23	2333	Ethem Peksimetcioğlu	Yozgat Reisi
24	2939	Emin Aygen	Gümüşhane hâkimi
25	3450	Asım Dilli	Kars ağır ceza reisi

5. İnci derece hâkimlik sınıfına ait liste.

1	173	İlhami Sarıcıoğlu	Antalya hâkimi

Sıra No:	Sicil No :	Adı	Memuriyeti
2	969	Nuri Özkök	Temyiz mahkemesi raportörü
3	1773	Seyit Yahya Güvendi	Diyarbakır asliye ceza hâkimi
4	3984	Tevfik Kezer	Ankara asliye hukuk hâkimi
5	4015	Sait Özden	Birinci sınıf adliye müfettişi

6. ıncı derece hâkimlik sınıfına ait liste.

1	187	Sırrı Özuysal	Kayseri ceza hâkimi
2	422	İsmet Belür	Gebze hukuk hâkimi
3	778	Fatin Ertan	Çanakkale hukuk hâkimi
4	1290	Tevfik Önen	Alanya hâkimi
5	1320	Mehmet Özyol	Fethiye hukuk hâkimi
6	1394	Burhanettin Özger	Mustafa K. Paşa ceza hâkimi
7	1761	Şakir Güneri	İstanbul asliye hukuk hâkimi
8	1811	Muhittin Taylan	İstanbul asliye hukuk hâkimi
9	2290	Faik Öztemur	Hendek hukuk hâkimi
10	2544	Necati Akyokuş	Gaziantep reisi
11	2750	Ali Kavadar	Vezirköprü hukuk hâkimi
12	2769	Ekrem Kadam	İstanbul kadostro kâkimi
13	4053	Nuri Akpınar	Denizli hukuk hâkimi
14	4343	Tevfik Artuk	Vezirköprü hâkimi
15	4351	Hilmi Kuman	Kırklareli asliye hukuk hâkimi

7. inci derece hâkimlik sınıfına ait liste.

1	279	Lütfü Perker	Develi hukuk hâkimi
2	519	İhsan Akalın	Manisa ceza hâkimi
3	605	Vehbi Alptekin	Koyulhisar hâkimi
4	659	Mustafa Akay	Alaşehir hukuk hâkimi
5	729	Hamdi Özgen	Artvin ceza hâkimi
6	810	Vasfi İnangiray	Bayındır ceza hâkimi
7	1110	Macit Ertem	Şereflikoçhisar ceza hâkimi
8	1475	İbrahim Altunkılıç	Hopa hâkimi
9	1513	Hakkı Üstebaşoğlu	Bolu azası
10	1547	Salâhattin Alpsü	Cebelibereket hukuk hâkimi
11	1556	Refik Özöğel	İstanbul icra muavin hâkimi
12	1647	Hakkı Sunata	İsparta asliye ceza hâkimi
13	1706	Vahit Şener	Gemlik ceza hâkimi
14	1730	Basri Günal	İzmir sorgu hâkimi

Sıra No:	Sicil No:	Adı	Memuriyeti
15	1879	Ragıp İnanç	Kırıkhan hâkimi
16	2786	Muammer Levent	Amasya azası
17	3575	Zihni Çelikoğlu	Görele hâkimi
18	3602	Nazif Cebecioğlu	Ankara sulh hâkimi
19	3704	Halil Akbaşoğlu	Burdur ceza hâkimi
20	3885	Emin Türkmenoğlu	Ödemiş hukuk hâkimi
21	4110	Tahir Özakman	Aydın Azası
22	4129	Fahri Akgöl	Ankara hâkimi
23	4240	Cevdet Ballar	Gaziantep sulh hâkimi
24	4388	Fahrettin Yüce	Araç hukuk hâkimi
25	4714	Tahsin Dağa	Adana icra hâkimi
26	4759	Kâşif Kumral	İstanbul sorgu hâkimi
27	4771	Avni İnce	Bolu ceza hâkimi
28	4923	Tevfik Aydınkök	Trabzon sulh hâkimi
29	4985	Kâmil Tepeci	Ankara asliye hukuk hâkimi
30	5028	Abdüşşekür Işdın	Demirci hâkimi
31	5176	Suphi Örs	Üçüncü sınıf adliye müfettişi
32	5186	Tahir Sebük	Ankara asliye hukuk hâkimi
33	5223	Hakkı Bektaş	Ordu hukuk hâkimi
34	5234	Mehmet Kabakcıoğlu	Üçüncü sınıf adliye müfettişi
35	5464	Rıza Kutlar	İzmir asliye ceza hâkimi
36	7359	Faik Türkkan	Kırşehir tapu tahrir hâkimi

8. inci derece hâkimlik sınıfına ait liste.

1	580	Hilmi Türkoğlu	Kayseri sulh hâkimi
2	802	Hamdi Erakın	Gaziantep sorgu hâkimi
3	822	Cemil Özek	Tercan hâkimi
4	1036	İsmet Turun	Bünyan ceza hâkimi
5	1648	Hüsnü Türkel	Karapınar hâkimi
6	1674	Niyazi Akkuş	Adana hukuk hâkimi
7	1729	Remzi Arat	Kargı hâkimi
8	2923	Vehbi Kayral	İnebolu ceza hâkimi
9	3615	Abdullah Dirican	Yozgat sulh hâkimi
10	3774	Celâlettin Baydar	Dikili sulh hâkimi
11	3775	Fazıl Yalçıner	Turgutlu hukuk hâkimi
12	3789	Hakkı Soylu	Merzifon ceza hâkimi
13	3856	Hulusi Engür	Polatlı hâkimi
14	3992	Kadri Bilgin	Sivas sorgu hâkimi

529

Sıra No:	Sicil No:	Adı	Memuriyeti
15	4068	Nuri Sümen	Ağrı ceza hâkimi
16	4124	Tahsin Köprülü	Kırklareli sulh hâkimi
17	4261	Şuuri Erdem	Diyarbakır hukuk hâkimi
18	4266	Hakkı Alpsoy	Yalvaç hukuk hâkimi
19	4436	Yusuf Bilen	Boyabat ceza hâkimi
20	4774	Cemil Korur	Kemalpaşa hâkimi
21	4913	Nail Abi	İstanbul sulh hâkimi
22	4954	Tevfik Akın	Samsun azası
23	4977	Tekin Özker	Denizli azası
24	4997	Fuat Saner	Kayseri azası
25	5170	Suphi Tan	Erganimadeni hâkimi
26	5274	Fahri Bayav	Düzce sulh hâkimi
27	5275	Tahir Aksoy	Kulp hâkimi
28	5296	Avni Apakgün	Peterge hâkimi
29	5392	Fuat Kıpçak	Lice hâkimi
30	5393	Haydar Eren	Antakya ceza hâkimi
31	5423	Edip Öztürk	Havza hâkimi
32	5462	Hakkı Yaşar	Ödemiş azası
33	5442	Ragıp Kut	Tosya hâkimi
34	5505	Mehmet Aras	Düzce sulh hâkimi
35	5509	Kemal Türkoğlu	Menemen ceza hâkimi
36	5512	Cemil Yılmazer	Adana sulh hâhimi
37	5543	Şevki Yılmaz	Elbistan hukuk hâkimi
38	5552	Şefik Öz	Uzunköprü ceza hâkimi
39	5558	Halit Kömürcüoğlu	Temyiz raportörü
40	5606	Cehti Kırçıl	Akşehir sulh hâkimi
41	5634	Fthem Köyiüoğlu	Merzifon ceza hâkimi
42	5641	Ali Noyan	Sivas azası
43	5656	Ali Kafadaroğlu	İstanbul ticaret mahkemesi azası
44	5667	Hüsnü Yargucu	Bolu azası
45	5680	Abdullah Arığ	Akçakoca hâkimi
46	5783	Lütfü Türel	İzmir ticaret makemesi azası
47	5893	Orhan Esen	Ankara sorgu hâkimi
48	5901	Ekrem Korkut	İstanbul sulh hâkimi
49	5910	Nazım Kutlar	Adana sulh hâkimi
50	5941	Sami Eyüboğlu	Ordu asliye ceza hâkimi
51	5996	Tahsin Ü ür	Bolu Su'h hâkimi
52	5999	Veli Doğrul	İstanbul sulh hâkimi
53	6015	Zeki Şahinoğlu	Bor ceza hâkimi
54	6031	Hakkı Gürkan	Tokat sulh hâkimi

580

9. uncu derece hâkimlik sınıfına ait liste

Sıra No :	Sicil No :	Adı	Memuriyeti
1	33	Vecdi Tolunay	Maraş sulh hâkimi
2	2925	Şükrü Ulucan	Siirt sorgu hâkimi
3	4310	Hikmet Muratoğlu	Ceza ve tevkif evleri U. M. ikinci şube müdürü
4	4385	Celâl Öztürk	Ankara sulh hâkimi
5	5342	Lütfü Erendor	Ankara sorgu hâkimi
6	6321	Daniş Kutman	Bandırma sulh hâkimi
7	6340	Rasim Adal	İstanbul sulh hâkimi
8	6342	Ömer Talat	Kula ceza hâkimi
9	6356	Rasim Mazıcı	Ankara sulh hâkimi
10	6364	Abidin Serimer	Ankara icra memuru
11	6380	Fahrünnisa Erginarslan	Bursa icra memuru
12	6484	İhsan Elgin	Urla ceza hâkimi
13	6649	Lütfiye Tanberk	İstanbul sulh hâkimi
14	6652	Rasih Dokumacıoğlu	Nazımiye hâkimi
15	6666	V. Rıza Hazar	Ankara sulh hâkimi
16	6667	Hayyettin Apaydın	Sarayköy hâkimi
17	6678	Said Akpınar	Antalya sulh hâkimi
18	6687	Hayrirünnisa Hazar	Ankara sulh hâkimi
19	6691	Münire Dayanç	Uşak sulh hâkimi
20	6736	Mukadder Soysal	Sivas sulh hâkimi

10. uncu derece hâkimlik sınıfına ait liste.

1	2790	Bahattin Özduran	Bandırma sorgu hâkimi
2	4445	Kâmil Ayman	İnegöl sorgu hâkimi
3	4447	Salâhattin Bozacıoğlu	Ünya sorgu hâkimi
4	4471	Kemal Özgün	Akşehir sorgu hâkimi
5	4492	İhsan Orhon	Lüleburgaz sorgu hâkimi
6	4855	Sami Can	Eşme sorgu hâkimi
7	4993	Avni Güral	Gürün sorgu hâkimi
8	5056	Nazif Kula	Bodrum sorgu hâkimi
9	5280	Hakkı Bilen	Karaburun sorgu hâkimi
10	5281	Abdurrahman Özkan	Hekimhan sorgu hâkimi
11	5336	Şekip Undurucu	Cebelibereket hâkim muavini
12	5492	Feyzullah Dündar	Lapseki sorgu hâkimi
13	5536	Memduh Çıdal	Ordu sorgu hâkimi

531

Sıra No.	Sicil No.	Adı	Memuriyeti
14	5619	Faruk Orhun	Urfa sorgu hâkimi
15	5633	Doğan Dündar	Mecitözü sorgu hâkimi
16	5982	Ömer Kemerli	İstanbul hâkim muavini
17	6210	Bahattin Yüce	Çatalca sorgu hâkimi
18	6350	Orhan Kalyoncu	Buldan sorgu hâkimi
19	6625	Tahir Taşer	Kastamonu aza muavini
20	6642	Fevzi Kurtarel	Yaylak sulh hâkim muavini
21	6733	İrfan Sayın	Ulukışla Sorgu hâkimi
22	6750	Naim Günter	İstannul hâkim muavini
23	6773	Galip Yücel	Şereflikoçhisar hâkim muvini
24	6798	Emine Yürük	Trabzon hâkim muavini
25	6891	Nuriye Akçakanat	Balıkesir hâkim muavini
26	6917	Müslim Gökgöl	Yusufeli hâkim muavini
27	6955	Ural İdil	Şırnak Sulh hâkim muavini
28	6972	Saadet Akın	İstanbul hâkim muavini
29	6976	Saliha Asal	Ankara hâkim muavini
30	6978	Samahat Arsun	İstanbul hâkim muavini
31	6979	Liyuza Bilekser	Kırklareli hâkim muavini
32	6982	Edibe Bağana	İstanbul hâkim muavini
33	6983	Cemile Törker	Aydın aza muavini
34	6984	Melâhat Aysun	Aydın hâkim muavini
35	6989	Enver Özlü	Ordu aza muavini
36	7003	Mehmet Yaycıoğlu	Arapsun hâkim muavini
37	7004	Berire Beğdeş	Çorum hâkim muavini
38	7028	Saime Bulak	Samsun aza muavini
39	7056	Nizami Karagözoğlu	Osmaneli hâkim muavini
40	7088	Sinan Gürak	Mustafa K. Paşa hâkim muavini
41	7089	Derviş Kuntman	İstandul hâkim muavini
42	7098	Memduha Arın	Zonguldak hâkim muavini
43	7099	Nedim Ergüven	İstanbul hâkim muavini
44	7100	Şerafettin Bilgiç	Kırşehir aza muavini
45	7101	Adnan Karasu	Fethiye Sorgu hâkimi
46	7102	Fehmi Artun	Ceyhan hâkim muavini
47	7104	Atıf Seyhun	Bilecik hâkim muavini
48	7133	Avni Erkunt	Nazilli hâkim muavini
49	7136	Abdurrahman Utkun	Mudurnu hâkim mnavini
50	7137	Ahmet Karbaş	Sinop hâkim muavini
51	7138	Riza Tekimen	Tutak sulh hâkim muavini
52	7139	Abdulbaki Tekin	Özalp sulh hâkim muavini

532

Sıra No:	Sicil No:	Adı	Memuriyeti
53	7141	Cahit Uluğ	Beytüşşebap sulh hâkim muavini
54	7143	Cahit Alpay	Soma hâkim muavini
55	7144	Yusuf Cambulat	Mersin hâkim muavini
56	7151	Fahri Cebeci	Hızan sulh hâkim muavini
57	7152	Fazlı Ertekin	Göle sulh hâkim muavini
58	7153	Fevzi Alperen	Ankara hâkim muavini
59	7154	Galip Bilge	Tavşanlı hâkim muavini
60	7159	Hüseyin Tarhan	Kırklareli sorgu hâkimi
61	7160	Hamza Tunçel	Bucak hâkim muavini
62	7162	Hayri Mumcuoğlu	Bartın hâkim muavini
63	7165	Hayrettin Ateş	Alanya hâkim muavini
64	7166	Kemal Sürmeli	Köyceğiz hâkim muavini
65	7167	Alparslan Gürel	Polatlı hâkim muavini
66	7168	İsmail Ünlü	Çapakçur hâkim muavini
67	7176	Kemal Demiroğlu	Muş hâkim muavini
68	7177	Memduh Öktem	Korkuteli hâkim muavini
69	7179	Muzaffer Akgün	Van hâkim muavini
70	7183	Fethi Arıemre	Çınar sulh hakim muavini
71	7189	Nevres Tiryakioğlu	Gölcük sulh hâkim muavini
72	7191	Osman Yazgan	Çıldır sulh hâkim muavini
73	7194	Rüştü Baykal	Artova sulh hâkim muavini
74	7197	Reşat Keskin	Devrek hâkim muavini
75	7198	Akif Salman	İdil sulh hâkim muavini
76	7199	Sıtkı Tüzemen	Ankara aza muavini
77	7200	Seyfettin Göral	Salihli hâkim muavini
78	7203	Salahattin Kazancı	Pasinler hâkim muavini
79	7204	Süleyman Ulukut	Aksaray hâkim muavini
80	7208	Tarık Yasa	Kayseri hâkim muavini
81	7209	Vasfi Göksu	Bozkır hâkim muavini
82	7211	Ziyaettin Dokumacı	Amasya aza muavini
83	7213	İskender Çınar	Elbistan hâkim muavini
84	7217	Emin Güney	Zafranbolu hâkim muavini
85	7221	Sabiha Türker	Maraş hâkim muavini
86	7222	Fevziye Özkurt	Bolu aza muavini
87	7231	Edip Varal	Kargı sorgu hâkimi
88	7282	Mustafa Dinekli	Antalya hâkim muavini
89	7288	Zeki Yüney	Manyas hâkim muavini
90	7295	İbrahim Özengicioğlu	Karadeniz ereylisi hâkim muavini
91	7297	Suphi Umut	Ordu hâkim muavini

533

Sıra No:	Sicil No:	Adı	Memuriyeti
92	7298	Ulvi Balaban	Söğüt hâkim muavini
93	7339	Celâlettin Celasin	Gebze hâkim muavini
94	7348	Fatma Özdemir	Çorum aza muavini
95	7351	Fethi Alpergin	Bergama hâkim muavini
96	7361	Faruk Uluğ	Elazığ aza muavini
97	7374	Mehmet Enginün	Uzunköprü hâkim muavini
98	7337	Kâzım Günay	Reyhaniye hâkim muavini
99	7382	İbrahim Erim	Tercan sorgu hâkimi
100	7383	Kadri Tümer	Siirt hâkim muavini
101	7387	Rıdvan Akagün	Baskil hâkim muavini
102	7386	İsmail Aygen	Mersin hâkim muavini
103	7392	Yakup Çukuroğlu	Şirvan sulh hâkimi muavini
104	7396	Safi Tulum	Ahlat sulh hâkim muavini
105	7399	Mazhar Saracoğlu	Tatvan sulh hâkim muavini
106	7401	Şevket Türe	Suşehri hâkim muavini
107	7402	Mustafa Öktülmüş	Kars hâkim muavini
108	7403	Esat Tabuy	Zaruşat hâkim muavini
109	7404	Tahsin Uysal	Erzincan sorgu hâkimi
110	7405	İsmail Delikurt	Muradiye sulh hâkim muavini
111	7408	Cahit Gökçen	Elmalı sorgu hâkimi
112	7409	Kâzım Ökmen	Bitlis hâkim muavini
113	7410	Ekrem Damalı	Erzurum sorgu hâkimi
114	7411	Nazif Ergüleç	İskenderun hâkim muavini
115	7413	Ziya Dirin	Varto sulh hâkim muavini
116	7417	Kâmil Okay	Gerede hâkim muavini
117	7423	Zeki Demirer	Mutki sulh hâkim muavini
118	7425	Fahmi Alagöl	Karaisalı hâkim muavini
119	7427	İhsan Menlik	Gündoğmuş hâkim muavini
120	7430	Selâmi Yüksel	Eskişehir hâkim muavini
121	7431	Nezihi Orbonsoy	Mazgirt hâkim muavini
122	7436	Lütfü Ömerbaş	Kağızman hâkim muavini
123	7438	Cevat Ülkü	Çine sorgu hâkimi
124	7439	Mesut Dolu	Solhan sulh hâkim muavini
125	7446	Cevdet Ünel	Malazgirt hâkim muavini
126	7449	Ahmet Semiz	Babaeski hâkim muavini
127	7450	Ahmet Gönen	Midyat sorgu hâkimi
128	7452	Nedim Müren	Pazar sorgu hâkimi
129	7454	Fuat Erdoğan	Ankara hâkim muavini
130	7457	İsmail Hulûsi Özden	Poshof hâkim muavini

534

Sıra No.	Sicil No.	Adı	Memuriyeti
131	7459	Nasır Saydam	Gürele hâkim muavini
132	7460	İbrahim Vidinli	Keskin hâkim muavini
133	7463	Hüseyin Tavşancıl	Sütçüler hâkim muavini
134	7465	Ali Şarlıoğlu	Antakya hâkim muavini
135	7476	Umran Yiğiter	Zonguldak hâkim muavini
136	7478	Salih Çelebi	Aşkale sulh hâkim muavini
137	7481	Saim Gürkal	Beşiri hâkim muavini
138	7482	Ata Germen	Yalova sorgu hâkimi
139	7484	Hakkı Turçalp	Nevşehir hâkim muavini
140	7485	Edip Kürkcü	Siverek hâkim muavini
141	7486	Ömer Hulûsi Özden	Bolvadın sorgu hâkimi
142	7488	Hüseyin Özder	Seyitgazi hâkim muavini
143	7501	İbrahim Zeybekoğlu	Ovacık hâkim muavini
144	7505	Nedim Barlas	Manisa hâkim muavini
145	7507	Murtaza Apala	Edirne sorgu hâkimi
146	7512	Altay Eğesel	Balâ sorgu hâkimi
147	7517	Emin Baltaoğlu	Boğazlıyan sorgu hâkimi
148	7519	Muammer Sinal	Birecik hâkim muavini
149	7528	Halil Altıntop	Bor sorgu hâkimi
150	7530	Vehbi Aksoy	Alanya sorgu hâkimi
151	7537	Hüseyin Baykara	Gercüş sulh hâkim muavini
152	7561	Zeki Direk	Diyarbakır hâkim muavini
153	7570	Muammer Akpınar	Muş sorgu hâkimi
154	7578	Ömer Özben	Tokat âza muavini
155	7601	Rüştü Fırat	Saray hâkim muavini
156	7607	Nuri Sangar	Bilecik hâkim muavini
157	7609	Hasan Tarhan	Kuşadası hâkim muavini

11. inci derece sorgu hâkimlerine ait liste.

1	45	Edip Baran	Zile sorgu hâkimi
2	446	Şevki karadayı	Yakfıkebir sorgu hâkimi
3	594	Şefik Turhan	Kütahya sorgu hâkimi
4	999	Nehri Yargıcı	Kozan sorgu hâkimi
5	1248	Murtaza Durgu	Maçka sorgu hâkimi
6	1451	Zülfikar Ural	Serik sorgu hâkimi
7	2841	Nazif Arıkan	Nallıhan sorgu hâkimi
8	2950	Muhiddin Aslan	Nevşehir sorgu kâkimi
9	2951	Ramiz Doğan	Çivril sorgu hâkimi
10	3309	Halit Atalay	İnebolu sorgu hâkimi

535

Sıra No.	Sicil No.	Adı	Memuriyeti
11	3378	Azmi Tuncay	Kandıra sorgu hâkimi
12	3437	Şevki Dumlu	Koyulhisar sorgu h4kimi
13	3529	Fahri Güveli	Rize sorgu hâkimi
14	3565	Nedim Akalın	Elazığ sorgu hâkimi
15	3588	Ethem Gönenç	Bolu sorgu hâkimi
16	3677	İzzet Güvenir	Torbalı sorgu hâkimi
17	3872	Azmi Temel	Avanos sorgu hâkimi
18	3877	İlmi Atak	Malatya sorgu hâkimi
19	3881	Servet Kılıççı	Bafra sorgu hâkimi
20	4126	Kenan yalvaçoğlu	Kilis sorgu hâkimi
21	4329	Salim Dinçer	İncesu sorgu hâkimi
22	4358	Şerafeddin Bilgen	Osmancık sorgu hâkimi
23	4465	Haydar Erelmalı	Anamur sorgu hâkimi
24	4474	Abidin Gönenç	Cebelibereket sorgu hâkimi
25	4866	Vefik Baygül	Develi sorgu hâkimi
26	4888	Münür Omay	Çankırı sorgu hâkimi
27	5551	Necip Şenel	Ayaş sorgu hâkimi
28	5612	Süleyman Yılmaztürk	Arapkir sorgu hâkimi
29	5645	Hikmet Sümer	Tokat sorgu hâkimi
30	5690	Tevfik Öz	Muğla sorgu hâkimi
31	5720	Zühtü Kafalı	Dörtyol sorgu hâkimi
32	5749	Hulûsi Aydın	Niksar sorgu hâkimi
33	6023	Abdüssamet Erkol	Gemlik sorgu hâkimi
34	6027	İrfan Ökmen	Ilgın sorgu hâkimi
35	6216	Hikmet Pak	Kayseri sorgu hâkimi
36	6218	Rüştü Pekergin	Zara sorgu hâkimi

536

MÜDDEİUMUMİLİK SINIFI

5. inci derece Müddeiumumilik sınıfına ait liste.

Sıra No:	Sicil No:	Adı	Memuriyeti
1	1479	Edip Bayazıtoğlu	Konya C. M. U. si

6. ıncı derece Müddeiumumilik sınıfına ait liste.

1	1079	Fahreddin Boran	Siirt C. M. U. si
2	1180	Şerafeddin Eroğlu	Denizli C. M. U. si
3	1322	Saffet Tekina'p	Muğla C. M. U. si
4	3286	Fahreddin Uğuz	Bilecik C. M. U. si

7. inci derece Müddeiumumilik sınıfına ait liste.

1	1449	Gültekin Onay	Çankırı C. M. U. şi
2	3255	İhsan keçecioğlu	Muş C. M. U. si
3	4371	İzzet Akçal	Üsküdar C. M. U. si
4	5192	Hakkı Ketenoğlu	Tuncçeli C. M. U. si
5	5237	Cevdet Kızıloğlu	Afyon C. M. U. si

8. inci derece Müddeiumumilik sınıfına ait liste.

1	1220	Asım Ayata	Samsun C. M. U. muavini
2	4507	Nadir Ener	C. Baş M. U. muavini
3	4738	Saim Göksoy	Elmalı C. M. U. si
4	5169	Kemalettin Kamal	İstanbul C. M. U. muavini
5	5198	Avnürrefik Gür	Amasya C. M. U. si
6	5221	Necati Desel	Konya Ereğlisi C. M. U. si
7	5253	Halid Aksoy	Ankara C. M. U. muavini
8	5407	Necmettin Arvaz	Çatalca C. M. U. si
9	5447	Sırrı Altan	Yozgat C. M. U. si
10	5477	Hayrettin Ayışık	Çanakkale C. M. U. muavini

537

Sıra No:	Sicil No:	Adı	Memuriyeti
11	5487	Tahsin Arsal	Karamürsel C. M. U. si
12	5551	Seyfullah Örkmen	Kemalpaşa C. M. U. si
13	5585	Âli Akkaya	Söke C. M. U. si
14	5679	Alâettin Güzeloğlu	Kasaba C. M. U. si
15	5765	İbrahim Görece	Bartın C. M. U. si
16	5793	Cemalettin Bora	Ankara C.M.U. muavini
17	5895	Zeki Kumrulu	Ankara C.M.U. muavini
18	5938	Fehmi Gözügeçgel	İzmir C.M.U. muavini
19	5956	Süreyya Şarman	Aydın C.M.U. si
20	5960	Asaf Asrak	Alanya C.M.U. si
21	5987	Hikmet Ural	İstanbul C.M U. muavini
22	5990	Reyhan Gökmenoğlu	Seydişehir C.M.U. si
23	6006	Ferudun Bagana	İstanbul C.M.U muavini
24	6188	Cevdet Bilgütay	Ödemiş C.M.U. si

9. uncu derece Müddeiumumilik sınıfına ait liste

1	5247	Tevfik Yüce	Şile C.M.U. si
2	6124	Sıtkı Kuraltan	Üsküdar C.M.U. muavini
3	6305	Osman Kaplanğı	Karaman C.M.U. muavini
4	6338	Remzi Güner	Burdur C.M.U. muavini
5	6341	Müştak Gürgün	Biga C. M. U. si
6	6486	Süreyya Petekkaya	Erganimadeni C.M.U. si
7	6518	Lütfü Tapkaç	Üsküdar C.M.U. muavini
8	6647	Süreyya Betil	C. Baş M.U. muavini
9	6650	Mebrure Esin	C. Baş M.U. muavini
10	6651	Necati Kütükçüoğlu	İstanbul C.M U. muavini
11	6657	Orhan Könü	İstanbul C M.U. muavini
12	6659	Abdülkerim Güleç	Ceyhan C.M.U. si
13	6669	İbrahim Şahin	Ş. Karaağaç C.M.U. si
14	6670	Ethem Tüfekçioğlu	İzmir C M.U. muavini
15	6671	Saffet Tüzün	Aksaray C M.U. si
16	6673	Zeki Sert	E dek C.M.U. si
17	6676	Nadir Özer	Mecitözü C.M.U. si
18	6679	Selâhaddin Ermen	Nizip C.M.U. si
19	6680	Necdet Uzer	Urla C M U. si
20	6734	Sezai Türkmen	İstanbul C.M.U. muavini
21	6745	Hidayet Tunay	Tekirdağ C.M.U. muavini

538

Müddeiumumilerin muavinlik sınıfına ait liste.

Sıra No.	Sicil No.	Adı	Memuriyeti
1	6059	Cemalettin Çopuroğlu	Bahçe C. M. U. muavini
2	6285	Necdet Tünay	Gerze C. M. U. muavini
3	6574	Hakkı Haker	Çorlu C. M. U. muavini
4	6606	Muhsin Sünnetçioğlu	Kula C. M. U. muavini
5	6630	Rıfkı Taner	Cizre C. M. U. muavini
6	6641	Pertev Arat	Milâs C. M. U. muavini
7	6672	Ziyaettin Oruçoğlu	Kayseri C. M. U. muavini
8	6820	Rabia Şeref	C. Baş M. U. muavini
9	6990	Abdi Başara	Ulukışla C. M. U. muavini
10	6994	Seyfullah Aygen	Kocaeli C. M. U. muavini
11	6995	Kemalettin Akansel	Orhangazi C. M. U. muavini
12	6997	Süleyman Göğdünlüoğlu	Suşehri C. M. U. muavini
13	7035	Abdullah Arkan	Kızılcahamam C. M. U. muavini
14	7126	Faik Güçbilmez	Yozgat C. M. U. muavini
15	7129	Zühtü Curna	Derik C. M. U. muavini
16	7134	Ahmet Ülgen	Sinop C. M. U. muavini
17	7142	Cemal Burdurlu	Çeşme C. M. U. muavini
18	7145	Dündar Başar	Ödemiş C. M. U. muavini
19	7146	Enver Ağar	Aydın C. M. U. muavini
20	7147	Ekrem Atabay	Çarşamba C. M. U. muavini
21	7148	Enver Karahan	Sungurlu C. M. U. muavini
22	7150	Fikret Davaz	Edirne C. M. U. muavini
23	7156	Ferit Eren	Uzunköprü C. M. U. muavini
24	7157	Sabri Tırpan	Ilgın C. M. U. muavini
25	7161	Halid Güral	Darende C. M. U. muavini
26	7163	Hüseyin Kaynak	Denizli C. M. U7 muavini
27	7164	Hazım Bozca	Siirt C. M. U. muavini
28	7169	İbrahim Gören	Söğüt C. M. U. muavini
29	7170	İrfan Özberk	Çankırı C. M. U. muavini
30	7171	Lütfü Tezcan	Muş C. M. U. muavini
31	7172	Kemalettin Özdemiroğlu	Mut C. M. U. muavini
32	7175	Kadir İzer	Sarıkamış C. M. U. muavini
33	7178	Mehmet Türkmenoğulları	Beypazarı C. M. U. muavini

529

Sıra No.	Sicil No.	Adı	Memuriyeti
34	7180	Kemalettin Turan	Bilecik C. M. U. muavini
35	7187	Necati Aydındoğan	Alaca C. M. U. muavini
36	7190	Necati Volkan	Vize C. M. U. muavini
37	7195	Rahmi Ozan	Ayvalık C. M U. muavini
38	7196	Rebii Aklürk	Yusufeli C. M. U. muavini
39	7202	Salih Aker	Şavşat C. M. U. muavini
40	7206	Şekip Özbilge	Beyşehir C. M. U. muavini
41	7207	Şemi Ergin	Malkara C. M. U. muavini
42	7216	Selman Yürük	Cide C. M. U. muavini
43	7218	Memduh Bülbül	Adana C. M. U. muavini
44	7224	Kâzım Bayer	Edremit C. M. U. muavini
45	7226	Ziya Yücel	Kars C. M. U. muavini
46	7230	Nezih Çorgun	Daday C. M. U. muavini
47	7233	Kemal Akman	Saideli C. M. U. muavini
48	7271	Zekeriya Mengüç	Denizli C. M. U. muavini
49	7281	Selâhattin Hakalan	Demirci C. M. U. muavini
50	7285	Naci Gültekin	Mudurnu C. M. U. muavini
51	7293	Nureddin Tolun	Isparta C. M. U. muavini
52	7294	Hüsnü Saydut	Amasya C. M. U. muavini
53	7307	Fehmi Fırat	Erbaa C. M. U. muavini
54	7329	Nami Göksun	Kastamonu C. M. U. muavini
55	7343	Mehmet Şatoğlu	Giresun C. M. U. muavini
56	7358	Kemal Özçoban	İstanbul C. M. U. muavini
57	7362	Ziya İskenderoğlu	İstanbul C. M. U. muavini
58	7381	Şuayıp Kor	Devrek C. M. U. muavini
59	7384	Kâmuran Güralp	Hınıs C. M. U. muavini
60	7385	Refet Özdemir	Dörtyol C. M. U. muavini
61	7388	Nuri Ergün	Adapazarı C. M. U. muavini
62	7389	Vasıf Kısmetli	Mersin C. M. U. muavini
63	7390	Ziya Ardahan	Hekimhan C. M. U. muavini
64	7391	Şinasi Akgönenç	Yalvaç C. M. U. muavini
65	7393	Mustafa Saygın	Diyarbakır C. M. U. muavini
66	7394	Sami Öztek	Kiği C. M. U. muavini
67	7395	İsmail Okay	Bulanık C. M. U. muavini
68	7398	Emin Selçuk	Çemişkezek C. M. U. muavini
69	7400	Basri Doğrul	Bozkır C. M. U. muavini
70	7406	Osman Talu	Sürmene C. M. U. muavini
71	7407	Murat Yangaçoğlu	Çapakçur C. M. U. muavini
72	7412	Mehmet Artun	Elazığ C. M. U. muavini

Sıra No.	Sicil No.	Adı	Memuriyeti
73	7414	Mahmut Çomak	Çal C. M. U. muavini
74	7415	Kâzım Akdoğan	Zonguldak C. M. U. muavini
75	7418	Hilmi Dura	Zonguldak C. M. U. muavini
76	7424	Ramiz Emre	Keskin C. M. U. muavini
77	7426	Cevdet Menteşe	Torbalı C. M. U. muavini
78	7428	İhsan Yücel	Kemah C. M. U. muavini
79	7429	Esat Cankar	Kandıra C. M U. muavini
80	7434	Reşat Özgeci	Buldan C. M. U. muavini
81	7435	Sabri Özbek	Fethiye C M. U. muavini
82	7437	Orhan Doğruder	Çine C. M. U. muavini
83	7441	Osman Çetindal	Refahiye C. M. U. muavini
84	7443	Bahattin Akel	Zonguldak C. M. U. muavini
85	7447	Reşat Çoldur	Malatya C. M. U. muavini
86	7448	Emin Akyüz	Zafranbolu C. M. U. muavini
87	7451	Sami Arkan	Gerede C. M. U. muavini
88	7453	Cemal Tolkun	Şereflikoçhisar C. M. U. muavini
89	7456	Asım Veskeervat	Savur C. M. U. muavini
90	7458	Hayri Kuloğlu	Kastamanu C. M. U. muavini
91	7461	Burhanettin Ertuğ	Kaş C. M. U. muavini
92	7462	Nail Geveci	Nazilli C. M. U. muavini
93	7466	Osman Ulukut	Foça C. M. U. muavini
94	7474	İhsan Tan	İslâhiye C. M. U. muavini
95	7475	Mustafa Kumral	Karaisalı C. M. U. muavini
96	7479	Mustafa Yücetürk	Poshof C. M. U. muaini
97	7480	Safa Çakıt	Behisni C. M. U. muavini
98	7483	Sırrı Aras	Bergama C. M. U. muavini
99	7487	Mehmet Ungan	Hadım C. M. U. muavini
100	7489	Recep Erkilet	Hassa C. M. U. muavini
101	7490	Zeki Çulfaz	Adana C. M. U. muavini
102	7492	Muammer Boduroğlu	Emirdağ C. M. U. muavini
103	7493	Rahmi Ergil	Çıbık C. M. U. muavini
104	7502	Osman Kavrakoğlu	Hendek C. M. U. muavini
105	7503	Abdurrahman Bayar	Antakya C. M. U. muavini
106	7506	Mehmet Aksöyek	Seferihisar C. M. U. muavini
107	7511	İbrahim Sargun	Erganiosmaniye C. M. U. muavini
108	7513	Şahap Gürsel	Eskişehir C. M. U. muavini
109	7514	Fahrettin Tanju	Pazarcık C. M. U. muavini
110	7527	Şeref Erdoğan	İskilip C. M. U. muavini
111	7529	Şefik Türkdoğan	Edirne C. M. U. muavini

Sıra No.	Sicil No.	Adı	Memuriyeti
112	7535	Şefik Ayan	Terme C. M. U. muavini
113	7548	Veli İnanç	Akçadağ C. M. U. muavini
114	7554	Sadık Tüzel	İzmir C. M. U. muavini
115	7569	Tevfik Temizer	Kemaliye C. M. U. muavini
116	7571	Abdülfeyyaz Bayiç	Antakya C. M. U. muavini
117	7572	Muhittin Göklü	Şarköy C. M. U. muavini
118	7574	Talip Güran	Eskişehir C. M. U. muavini
119	7603	Ali Dikel	Ayancık C. M. U. muavini
120	7611	Müştak Ketizmen	Karacasu C. M. U. muavini
121	7612	Mustafa Karaoğlu	Muğla C. M. U. muavini
122	7614	Orhan Hammamî	İstanbul C. M. U. muavini
123	7615	İbrahim Germen	Seyitgazi C. M. U. muavini
124	7616	Enver Kozcu	Çumra C. M. U. muavini
125	7618	Lütfi Arcan	Gaziantep C. M. U. muavini
126	7619	İbrahim Tekeli	Erzurum C. M. U. muavini
127	7620	Faik Özer	Urgüp C. M. U. muavini
128	7642	Sadettin Erten	Alaşehir C. M. U. muavini
129	7643	Kadri Önder	Pınarbaşı C. U. U. muavini
130	7645	Mukbil yazman	Bozdoğan C. M. U. muavini
131	7646	Abdurrahman Günsan	Görele C. M. U. muavini
132	7647	Sait Bilen	Kağızman C. M. U. muavini

542